

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЕВРИКА – XII

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Івано-Франківськ
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
2011

ББК 70.516
М34

Рекомендовано до друку вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Редакційна рада: *Остафійчук Б.К.* – голова, доктор фізико-математичних наук, професор; *Васильєва В.А.* – доктор юридичних наук, професор; *Билиця Я.Т.* – кандидат філологічних наук, доцент; *Возняк С.М.* – доктор філософських наук, професор; *Грещук В.В.* – доктор філологічних наук, професор; *Кугутяк М.В.* – доктор історичних наук, професор; *Кульчицька О.О.* – кандидат філологічних наук, доцент; *Орбан-Лелмбрик Л.Е.* – доктор психологічних наук, професор; *Завгородня Т.К.* – доктор педагогічних наук, професор; *Толошняк Н.А.* – кандидат мистецтвознавства, доцент; *Ткачук І.Г.* – доктор економічних наук, професор; *Фреїк Д.М.* – доктор хімічних наук, професор; *Шийчук О.В.* – доктор хімічних наук, професор; *Таран І.М.* – кандидат педагогічних наук, доцент; *Мицкан Б.М.* – доктор біологічних наук, професор.

Адреса редакційної ради:
76025, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.
Тел. 59-60-51

Еврика – XII : збірник студентських наукових праць. – Івано-Франківськ : М34 Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011. – 304 с.

У збірнику висвітлено результати студентських наукових досліджень із проблем математики, фізики, хімії, біології, екології, економіки, історії, філософії, політології, релігієзнавства, культурології, філології, педагогіки, мистецтвознавства, туризму, фізичного виховання і спорту.
Дослідження виконані в наукових лабораторіях та на кафедрах університету.

ББК 70.516

© Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ, РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

СПЕЦИФІКА ВПЛИВУ ТАНЦЮВАЛЬНИХ СУБКУЛЬТУР НА Я-КОНЦЕПЦІЮ В ЮНОСТІ

Танчинець Вікторія,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Тодорів Л.Д.,
кандидат психологічних наук, доцент

З давніх-давен люди вірили в цілющу силу танцю. Він має власний ритм й естетичну форму, що нормалізує загальну енергетику людини. Мистецтво танцю за своїми абстрактними образами в чомусь нагадує поезію. Танцюрист не лише виконує виразні фігури, він розповідає історію і дуже часто – це своя історія. Учені (Меріан Чейз, Рудольф фон Лабан та ін.) не раз говорили про те, що танець безпосередньо впливає на людину, змінює її світогляд, впливає певною мірою на стиль життя, поведінку, сприйняття себе та інших [4].

Оскільки сучасна танцювальна культура – це різнобарвне панно стилів, напрямів, течій хореографічного мистецтва, танцювальних шкіл, які пропагують свою філософію життя, то можна припустити, що вони утворюють своєрідні танцювальні субкультури [3]. Саме тому метою даної наукової роботи є дослідження специфіки впливу таких танцювальних субкультур (культура бальної хореографії та хіп-хоп культура) на Я-концепцію в юності. Актуальність дослідження випливає з культурно-історичного розвитку нашого суспільства, оскільки ці стилі танцювання для нашого суспільства є новими і, як бачимо, мають значний вплив як на зовнішній вигляд (мода), так і на внутрішній світ молодих людей.

Субкультура є своєрідним компенсаторним механізмом, який знижує тиск масової (“глобальної”) культури на індивіда. Молодіжну субкультуру можна визначити як культуру певного молодого покоління, стилю життя, поведінки, групових норм, цінностей і стереотипів [1].

Протягом юнацького віку (від 15–16 до 20–23 років) особистість уперше масштабно роздивляється свій внутрішній світ, свою індивідуальність, формує цілісний Я-образ. Особливо значущим є те, що в цей період завершується статева ідентифікація, формується психологічна стать, виникає своє ціннісно-смісловне розуміння тих якостей людини, які характеризують її як представника певної статі. Виникає підвищена потреба в спілкуванні з ровесниками протилежної статі.

На нашу думку, цікавим є той факт, що в культурі бальної хореографії є чітке розмежування чоловічої й жіночої ролі. І це виражається як в зовнішніх атрибутах (одяг), так і в танцюванні (партнер веде, партнерка слухає, у них різні фігури, різні позиції корпусу, рук тощо). На відміну від представників хіп-хоп культури, у яких статева ідентифікація дещо розмита, що теж виражається у формі одягу (широкі штани та футболки, кросівки) та у виконанні однакових з чоловіками рухів.

Однією зі значущих сфер активності особистості на етапі ранньої юності є міжособистісне спілкування. Тут теж ми виявили певну відмінність: у субкультурі “бальників” спілкування з ровесниками протилежної статі відбувається з позиції “хлопець–дівчина”. Відчувається повага, тактовність і толерантність у розмові та поведінці. Завдяки тому, що бальні танці парні, відбувається усвідомлення того, що ти не один, ти за когось відповідальний і потрібно враховувати думку партнера. У цій субкультурі ми виявили, що проявляються такі риси як стриманість, терпимість і толерантність. Оскільки бальні танці відносяться до непрофесійних світських танців, вони були невід’ємною частиною кожного балу, саме тому в них присутня повага, аристократичність, упевненість та витримка.

У хіп-хоп культурі, де всі спілкуються з позиції “свій пацан”, немає тісного контакту з іншими, є виклик, активна боротьба, неважливо хлопець ти чи дівчина, спілкування надзвичайно активне й імпульсивне. Дослідники пояснюють це тим, що початково хіп-хоп формувався в системі гетто й був формою самозахисту чорних і своєрідним виявом протесту [2].

Таким чином, провівши дослідження, ми довели, що філософія танцю дійсно впливає на Я-концепцію. Ми виявили, що група хіп-хоперів визначала себе через активні риси, такі як: імпульсивний, активний, впертий, хаотичний, напружений, без комплексів, схильний до суперництва. А для групи бальників характерні такі риси: делікатний, мрійливий, танцюючий, тактовний, поступливий, легкий, упорядкований, витривалий, лінивий. Дуже цікаві результати ми отримали за критерієм ідеальний хлопець/дівчина. Для хлопців обидвох субкультур ідеальна дівчина повинна бути доброю, красивою, люблячою, вірною й танцювальною. А ось у дівчат ми простежили деякі відмінності. Дівчата-бальники, у силу своєї “підлеглості” в парі, визначили такі риси свого ідеального хлопця, як рішучий, щирий, впевнений, працелюбний та цілеспрямований, а дівчата-хіп-хопери віддають перевагу шаленим, активним, веселим, привабливим хлопцям з красивою фігурою, які вміють постояти за себе.

Отже, можна зробити висновок, що будь-яка субкультура, а особливо танцювальна, має великий вплив на образ Я, оскільки впродовж тривалого танцювання певного виду хореографії людина приміряє на себе ті ролі, які пропонують їй дані танці, вона формується через їхню призму, і саме їх філософія впливає на Я-концепцію юнаків, створює своєрідну картину світу та визначає місце молоді людини в ньому.

1. Мудрик А. В. В поисках своего “Я” / А. В. Мудрик // Семья и школа. – 1998. – № 10.
2. Шариков Д. І. Класифікація сучасної хореографії : напрями, стилі, види / Д. І. Шариков // Вісник КНУКіМ : зб. наук. пр. – К., 2006. – Вип. 14. – С. 117–127.
3. Шариков Д. І. Сучасний танець в контексті масово-популярної субкультури дозвілля / І. Д. Шариков // Вісник КНУКіМ : зб. наук. пр. Серія “Мистецтвознавство”. – К., 2004. – Вип. 10. – С. 121–126.
4. Козлов В. В. Интегративная танцевально-двигательная терапия / В. В. Козлов, А. Е. Гиршон, Н. И. Веремеенко. – С. Пб. : Речь, 2006. – 206 с.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Багира Олеся,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Карпенко З.С.,
доктор психологічних наук, професор

Важливим складником соціалізації та розвитку особи в юнацькому віці є становлення гендерної ідентичності.

Гендерна ідентичність – це результат усвідомлення й переживання індивідом себе як представника певної статі, відчуття свого жіночого, чоловічого або андрогінного тіла, усвідомлення своєї належності до чоловічої або жіночої статі в соціальному контексті. Гендерна ідентичність не є автоматичною надбудовою над біологічною статтю, вона формується поетапно в процесі виховання та соціалізації.

Метою цього дослідження є перевірити, у яких аспектах і з якою інтенсивністю психологічна сепарація від батьків пов'язана зі сформованою гендерною ідентичністю в осіб юнацького віку і як це визначає особливості самоактуалізації та саморегуляції юнаків і дівчат.

Для емпіричного дослідження були використані методики визначення психологічної статі С.Бем, особливостей психологічної сепарації від батьків у юнацькому віці Дж.Хофмана (адаптація А.О.Широкої), САМОАЛ Е.Шострема (адаптація А.Н.Лазукіна, Н.Ф.Каліної), діагностики стилю саморегуляції поведінки (В.І.Моросанова, Є.М.Коноз).

Вибірка складалася з 41 юнака 2 курсу спеціальності “Прикладна фізика” та 37 дівчат 2 курсу спеціальності “Психологія” ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, віковий діапазон яких знаходиться між 17 та 20 роками.

Результати діагностики за методикою “Психологічна стаття” С.Бем показали, що в усіх досліджуваних встановлено андрогінність з тенденцією до маскулінності в юнаків, а в дівчата – андрогінність з тенденцією до фемінності.

За методикою визначення психологічної сепарації від батьків у юнацькому віці Дж.Хофмана виявлено, що юнаки є більш емоційно незалежними, характеризуються більшою самостійністю у ставленні до тих чи інших явищ дійсності, порівняно з дівчатами. Водночас дівчата більше схильні переживати провину, тривогу, сором перед батьком у конфліктних ситуаціях притому, що вони більш функціонально залежні від матері, потребують материнської підтримки в конкретних справах. Життєві настановлення юнаків суттєвіше відрізняються від материнських, тоді як життєва філософія дівчат ближча до материнської.

Порівняння діагностичних результатів за обома методиками – психологічної статі й сепарації з обома батьками – дозволяє зробити висновок про те, що більша маскулінність юнаків проявляється насамперед у вираженому нонконформізмі, відстоюванні власної точки зору, відмінної від обох батьків. Дівчата більшою мірою залежні, конформні, що визначає їх фемінність. За шкалою

“Конфліктна незалежність” отримано дзеркально протилежні результати: юнаки відчують більшу відповідальність і гостро переживають за те, що розчаровують матерів, а дівчата за те, що не отримують схвалення своїх батьків.

Дослідження прагнення до самоактуалізації дозволило зробити такі висновки: юнаки сильніше переживають екзистенціальну цінність життя, спілкуються безпосередніше і пряміше, демонструють вище прагнення до досягнення, схильні до сумнівів та невпевнені в собі, проявляють несвідому відмову від безкорисливого пізнання дійсності. Ставлення до пізнання в них прагматичне та викликане меркантильними мотивами. Вони також демонструють більшу незалежність, інтернальний локус контролю. Дівчата ж схильні до побудови гармонійних, щирих стосунків з іншими, прагнуть довіряти людям, менше скуті шаблонами способами діяльності. Схильні шукати нові шляхи розв’язання проблеми, залежні, конформні, екстернальні. Вони стурбовані створюваним враженням, самопрезентацією, виявляючи ригідність, невпевненість у власній привабливості, що провокує схильність до фальші та маніпуляції.

Отже, у цілому середні за висотою показники самоактуалізації в юнаків і дівчат виражають вищий рівень індивідуалізму, інструментальної налаштованості свідомості, самосхвалення й асертивності в юнаків і гуманістичну налаштованість свідомості в дівчат при більшій схильності їх до нормовідповідної поведінки. Тобто діагностована андрогінність має два полюси: самодостатність “чоловічого суб’єкта” самоактуалізації та синергійність “жіночого суб’єкта”.

Застосування методики стилю саморегуляції поведінки (В.І.Моросанова, Є.М.Коноз) дало такі результати: у юнаків не сформована потреба в усвідомленому плануванні діяльності, їхні цілі часто змінюються, частіше за все вони діють імпульсивно, шляхом проб і помилок, проте краще вміють співвіднести власні можливості з об’єктивними ресурсами в досягненні цілей. У динамічній, швидкоплинній ситуації юнаки почуваються впевненіше, краще звикають до змін у житті. Дівчата проявляють більшу розгубленість при зміні умов діяльності, схильні продумувати способи своїх дій і поведінки при досягненні намічених цілей, здатні некритично прислухатися до чужих порад та рекомендацій.

Таким чином, методика визначення стилю саморегуляції поведінки дозволила уточнити дані попередніх опитувань. Загалом середні показники саморегуляції мають незначно виражені акценти: у юнаків краща здатність до моделювання, об’єктивної оцінки результатів діяльності, гнучкості поведінки, самостійності, а в дівчат – здатність до планування, програмування. Тобто дівчата більш телеологічно (Куди? Що?) детерміновані, а юнаки – каузально зумовлені (Як? Чим?) в організації та здійсненні власної діяльності. Цей висновок також укладається в традиційну модель фемінності–маскулінності, хоча соціокультурне конструювання гендеру в сучасному суспільстві розвиває історично складену поляризацію, продукуючи у все більшому обсязі андрогінні тенденції соціалізації підростаючого покоління.

ФЕНОМЕН ГРУПОВОЇ ДИНАМІКИ В ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Шийчук Анна,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Карпенко З.С.,
доктор психологічних наук, професор

Сьогодні диктує швидкі темпи актуалізації особистісного потенціалу. Відповідно зростає запит на практичне застосування психологічних знань. Як відомо, психологічна допомога особистості здійснюється через консультативну, психотерапевтичну, тренінгову та ін. форми роботи практичного психолога. Вивчення поведінки індивіда в групі, її вплив на перебіг індивідуальних психічних процесів, самопочуття в медичній практиці почали враховуватися лише з кінця XIX – початку XX століть. Перші спроби впровадження групової психотерапії отримали назву “репресивно-інспіраційної” терапії. У лоні класичного психоаналізу послідовники З.Фрейда розглядали групу як інструмент дослідження та розвитку особистості, відтак у 1925 р. Т.Барроу ввів поняття “груповий аналіз”. Сучасний термін “*групова психотерапія*” був уведений Я.Морено в 1910 р., яким позначається особлива форма психологічної допомоги в групі кількістю 8–10 осіб, що базується на взаємодії учасників групи задля пізнання себе та інших, вирішення емоційних, особистісних чи поведінкових проблем. Власне, групи мають різноманітні назви: терапевтичні, психокорекційні, тренінгові, енкаунтер-групи, групи особистісного розвитку, Т-групи тощо.

Групова психотерапія як форма психологічної практики не передбачає високої структурованості терапевтичного процесу, відтак усі події в межах групи, міжособистісні взаємодії та обговорення відбуваються в режимі “тут і тепер” (ключове поняття гештальт-терапії). Відповідно аналіз групових процесів, що відбуваються під впливом психотерапевта, може здійснюватися в контексті особливостей групової динаміки. *Групова динаміка* (від давньогрец. δυναμις, dynamis – сила) – процес взаємодії соціальних і психологічних детермінант, що впливають на індивіда в групі та змінюються в часі у зв’язку з розвитком групи як цілісної соціальної одиниці. Термін уведений в теорію та практику в 1936 р. К.Левіном [3; 4].

Психодинаміка в терапевтичній групі – це найважливіший та найбільш впливовий інструмент фасилітації (підсилення й оптимізації) внутрішньогрупової взаємодії та опосередкованого групою впливу на індивідуальну свідомість і мотивацію поведінки кожного індивіда. Саме тому роботу ведучого психотерапевта важливо адаптовувати до особливостей кожного з етапів динамічних процесів у групі. У цій статті ми розглянемо окремі концептуальні підходи до структурування етапів групової динаміки [4].

Одним із перших дослідників групової динаміки був американський психотерапевт Г.Кельман, який вивів такі етапи розвитку групи: 1. *Піддатливість* – учасники групи піддаються взаємним впливам та починають роботу в групі, послаблюючи підсвідомі захисти; формується добровільна, проте ще формальна

групова спільність. 2. *Ідентифікація* – зовнішнє та внутрішнє прийняття учасниками групи себе й інших учасників; встановлюється неформальна спільність групи й формується почуття “Ми”. 3. *Присвоєння* – прийняття учасниками внутрішньогрупових цінностей, думок і форм поведінки, з’являється готовність оперувати ними та впроваджувати в життя поза межами групи [2].

У психоаналітичній традиції виділяють такі етапи групової динаміки, що вважаються неусвідомленими тенденціями, типовими для всіх груп: 1. *Нідація* – налагодження контакту кожного учасника з групою, пошук захищеності та впевненості, ідеалізація ведучого на основі власних очікувань. 2. *Контроль* – встановлення внутрішньогрупових правил, непряма конкуренція, проєкції, розчарування учасників через неспроможність контролювати групу, конформізм. 3. *Ініціація* – формування самостійності групи від ведучого, активний чи пасивний опір, провокації. 4. *Екодоме* – формування групової культури, повне прийняття групою кожного учасника, чіткі групові ролі, формування нових ідентичностей. 5. *Колективні асоціації* – групова рефлексія, толерантність до різних позицій і думок. 6. *Розв’язка* – баланс між регресом та прогресом, зрілість групи як соціальної одиниці. 7. *Побудова групового ідеалу* – розвиток творчої ініціативи, підтримка й продуктивна взаємодія, розформування групи [2].

У спектрі напрямів гуманістичної психотерапії цікавим є підхід до групової динаміки *гейштальт-психотерапії*, у якій етапи розвитку групи ототожнюються з етапами налагодження контакту: *преконтакт, зав’язка, контакт, розв’язка, асиміляція*. У руслі *позитивної психотерапії* В.Карікаш виділяє такі етапи (згідно з п’ятикроковою моделлю психотерапії): 1. *Дистанціювання* – адаптація до групи, формальне спілкування, очікування та вимоги до терапевта як до сполучної ланки між учасниками. 2. *Інвентаризація* – конфронтація з учасниками ведучого й конфлікти інших членів групи, його вирішення. 3. *Ситуативне підбадьорення* – підтримка, самодопомога та взаємодопомога в групі, ведучий діє як учасник групи. 4. *Вербалізація* – відкритість, прийняття й конструктивний розвиток кожного з учасників. 5. *Розширення цілей* – формулювання висновків, закріплення досвіду, отриманого в групі, прощання з групою та побудова нових цілей [1].

Попри різноманітність підходів до групової динаміки існує впевненість, що послідовна психодинаміка від формального об’єднання до взаємопідтримки в групі створює унікальне психотерапевтичне середовище для самопізнання учасників і стимулювання становлення їх особистісної зрілості.

1. Карікаш В. И. Прикладная групповая динамика : метод. пособ. / В. И. Карікаш, Н. А. Босовская, Е. Я. Орловецкая. – Черкасы, 2004.
2. Кондрашенко В. Т. Общая психотерапия / В. Т. Кондрашенко, Д. И. Донской. – Мн. : Вышш. шк., 1998.
3. Рудестам К. Групповая психотерапия : теория и практика / К. Рудестам. – С. Пб. : Питер Ком, 1998.
4. Ялом Ирвин. Групповая психотерапия / Ялом Ирвин. – С. Пб. : АСТ, 2008.

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ МЕШКАНЦІВ ПРИКАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ “ГАЛИЦЬКО-РУСЬКИХ НАРОДНИХ ПРИПОВІДОК”

Безденко Юлія,
Ш курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Максимович О.В.,
кандидат філософських наук, доцент

Ехезі monument¹... І.Франко мав право повторити ці слова Горация. Адже він створив монумент, видавши як фольклорист унікальне шестикнижжя – “Галицько-руські народні приповідки”. Підбірка народного мудрослів’я й дотепу, зібраного в прислів’ях, приказках та інших жанрах народної прози, – це явище світової культури, скарб неоціненний та майже закопаний, бо маловідомий широкому загалу.

“Галицько-руські народні приповідки”, зібрані та впорядковані І.Франком, котрі відображають етнонаціональні особливості мешканців Прикарпатського краю, становлять у межах цієї публікації об’єкт дослідження. Предмет – особливості етнонаціонального характеру мешканців Прикарпатського регіону, що відрефлексовані на основі аналізу зібраного І.Франком матеріалу. З огляду на те, що висвітлення такого широкого спектру дослідження в межах публікації є неможливим, обмежуємо поле предметних зацікавлень, сподіваючись продовжити студію в наступних дослідженнях.

Мета публікації полягає в спробі охарактеризувати етнонаціональні особливості мешканців Прикарпатського регіону. Зазначена мета розкривається в такій послідовності завдань: проаналізувати приповідковий матеріал; розкрити ознаки етнонаціонального характеру; виокремити етнонаціональні особливості мешканців Прикарпатського краю.

З-поміж рис етнонаціонального характеру українців загалом (про які докладніше йдеться в працях Д.Чижевського, Є.Маланюка, С.Кримського та ін.) та, зокрема, і мешканців Прикарпатського регіону, як-от толерантність, індивідуалізм, антеїзм, естетизм, зацентруємо на таких: емоційність, чутливість, волелюбність, оптимізм, хоробрість, кмітливість. Також варто звернути увагу на такі якості: гостинність, співпереживання, наближеність до природи, поцінування, а подекуди й культ жінки.

У руслі окресленої проблематики привертає увагу питання співвідношення індивідуального та загального. З аналізу зібраного І.Франком етнографічного матеріалу випливає, що загальне має перевагу над індивідуальним у випадку, коли єдність громади має більшу вагу, ніж індивідуальні переконання. Громаду можна розглядати як засіб впливу, керування, правосуддя. Підкреслюється сила громади, її значення. Наприклад: “Громада по разі плюне то єдиного втопит” [2, т.1, с.653]; “Їден громади не спроможе, а громада одного може” [2, т.1, с.653].

Коли йдеться про мудрість, у “Галицько-руських народних приповідках” підкреслюється найперше життєвий досвід (“Він ще мудріший як старі люди”

¹ Я пам’ятник створив...

[2, т.2, с.555]; “Мудрий над свої літа” [2, т.2, с.557]). Проте й мудра людина стикається з буденними життєвими колізіями: “І мудрий здуріє, як ізголодне” [2, т.2, с.556]. При цьому те, що людина мудра, ще не означає, що вона обов’язково матиме добру долю (“І на мудрім дитько на лису гору їздить”¹ [2, т.2, с.556]). Мудрість високо поцінювалася, наприклад, “Лучший мудрий, хоть лихий, як добрий, а дурний” [2, т.2, с.556], оскільки вважалася непересічною рисою (“На одного мудрого десять дурнів приходить” [2, т.2, с.558]). А загалом правило життєвої мудрості сформульоване приблизно так: “Не умин до двадцять, не жонат до тридцять, не богат до сорок – кругом дурак” [2, т.2, с.83].

Про співвідношення між мудрістю та розумом у матеріалах, зібраних І.Франком, сказано так: “Мудрий слухає розуму як мусу”² [2, т.2, с.557]. Розум, на відміну від мудрості, пізнається в порівнянні: “Є розум над розум”³ [2, т.3, с.54], а тому “Вчи сі розуму не до старости, а до смерти” [2, т.3, с.54]. Також у “Галицько-руських народних приповідках” знаходимо й інше змістовне позиціонування розуму, на кшталт здорового глузду, як-от “Не зашкодит голові розум” [2, т.3, с.55], або “Перейшов на дитячий розум” [2, т.3, с.55]. На відміну від мудрості розум співвідносився з життєвим благополуччям людини, що засвідчено в таких словах народу: “Прибудь розум, то щастє буде” [2, т.3, с.55].

Цікаво, що дурень у матеріалах, зібраних І.Франком, презентований у ракурсі протиставлення стосовно мудрої людини. Зокрема, із цього приводу знаходимо такі міркування: “Мудрий тому й мудрий, що з дурнями не говорить” [2, т.2, с.557]; “Мудрий не все скаже, що знає; дурень не все знає, що каже” [2, т.2, с.557]. На відміну від мудрості, котра є непересічною якісною відмінністю людини, друга риса є досить поширеною (“Без дурня й паска сі не посвятит” [2, т.2, с.80]) та стійкою (“Дурень і за море поїде, а все дурнем верне” [2, т.2, с.81]). Протиставлення простежуємо також і стосовно понять розумна людина та дурень. Проте з цих текстів випливає, що доля прихильна до недалекоглядних (“Дурень щастя має” [2, т.2, с.82]; “Дурневи щастя служить” [2, т.2, с.82]).

Отже, із зібраних І.Франком матеріалів випливає, що мешканцям Прикарпатського краю загалом притаманні такі риси етнонаціонального характеру, як емоційність, чутливість, волелюбність, оптимізм, хоробрість, кмітливість. Характерні етнонаціональні особливості достатньо чітко відображені в приповідкових матеріалах, адже приповідки як основа якісного соціологічного пошуку – це універсальні (здатні передавати значення не лише когнітивного, але й емоційного та поведінкового рівнів свідомості) символічні системи, котрі транслиують тривалий соціокультурний досвід цілої спільноти.

1. Етносоціологія: об’єктно-предметне поле і перспективи досліджень // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – К., 2007. – № 2. – С. 5–15.
2. Галицько-руські народні приповідки : у 3 т. / зібрав, упоряд. і пояснив Іван Франко. – 2-ге вид. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – Т. 1. – 832 с.; Т. 2. – 818 с.; Т. 3. – 699 с.

¹ ... лихо і його не оминає.

² себто для нього розум – закон.

³ тобто на розумного чоловіка найдеться ще розумніший.

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЦІННІСНОГО ВІДНОШЕННЯ МОЛОДІ ДО ЦИВІЛЬНОГО ШЛЮБУ

Марцінко Наталія,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Вітюк Н.Р.,
кандидат психологічних наук, доцент

У сучасному суспільстві, зокрема українському, спостерігається тенденція до поширення серед молоді цивільного шлюбу як форми шлюбно-сімейних стосунків, яка задовольняє партнерів своєю нібито полегшеною формою взаємозобов'язань. Проте майже відсутнє психологічне обґрунтування доцільності та переваг цивільного шлюбу над традиційним.

Цивільний шлюб існує багато тисячоліть. У давні часи поряд із церковним шлюбом, де відносини між чоловіком і жінкою освячувалися й благословлялися церквою, існувала і “позацерковна” форма шлюбно-сімейних стосунків, яку зокрема в Україні називали життям “на віру”. У ній спільно проживали люди, для яких процедура вінчання була з різних причин недоступною.

І справді, з юридичної точки зору, цивільний шлюб – це стосунки між членами подружжя, які оформлені в РАЦСі. Вільні ж сімейні стосунки в чинному законодавстві України названо фактичним шлюбом. Проте, згідно із Сімейним кодексом (від 10 січня 2002 р.), фактичний шлюб прирівнюється до цивільного.

На побутовому рівні цивільним шлюбом вважається спільне проживання та ведення господарства чоловіком і жінкою, стосунки яких не зареєстровані законодавством.

У парах, що живуть у цивільному шлюбі, менше виражена орієнтація на спільну діяльність, партнери більше орієнтовані на автономність. Стосунки в незареєстрованому шлюбі відрізняються більш гнучкими правилами й порядками, ніж в офіційному. Існуючі відмінності можна пояснити тим, що юридично не оформлені стосунки тягнуть за собою відчуття розмитих меж шлюбу та відсутність зовнішньої зумовленої стабільності взаємин партнерів у “цивільному шлюбі”. Такі відносини передбачають більший ступінь індивідуальної свободи і пов'язаної з нею відповідальності, більшу індивідуалізацію взаємин, гнучкість, креативність, спрямованість до самореалізації обох партнерів [2].

З метою визначення основних мотивів вибору молодими людьми цивільного шлюбу як форми сімейних стосунків нами було проведено емпіричне дослідження (анкетування), у якому взяли участь 79 студентів ДВНЗ Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Аналіз результатів дослідження показав, що молоді люди схильні офіційно не оформлювати свої стосунки через невпевненість у почуттях, страх перед відповідальністю, можливість швидкого припинення стосунків, бажання зберегти свободу, бажання “перевірити” свої почуття, “спробувати” сімейне життя, відсутність справжніх почуттів, “данина моді”, невдалий досвід попередніх стосунків, брак коштів для традиційного реєстрування шлюбних відносин.

При цьому було виявлено, що більшість юнаків (55%) висловлюють невизначене ставлення до цивільного шлюбу; більшість дівчат (42%) виражають негативне ставлення до цивільного шлюбу та небажання жити в цивільному шлюбі (60%).

На думку опитаних нами студентів, їхні батьки та інші близькі родичі позитивно (60%) віднесуться до цивільного шлюбу юнаків та негативно (69%) до цивільного шлюбу дівчат.

Серед переваг офіційного шлюбу над цивільним респонденти вказують наступні: впевненість у партнері, своїх почуттях до нього, відповідальність один за одного, узаконення стосунків перед державою, законодавчий захист держави, набуття певних обов'язків обома партнерами, підтримка суспільства, церкви, збереження традицій, почуття безпеки, наявність повноцінної сім'ї.

Разом з тим абсолютна більшість опитуваних (95%) висловили своє позитивне ставлення до офіційного шлюбу і вважають, що хоч цивільний шлюб і набуває поширення в українському суспільстві, але він не здатен витіснити офіційний шлюб як форму шлюбно-сімейних відносин – 80% опитуваних.

Отже, на сучасному етапі розвитку суспільства набули поширення нові форми шлюбно-сімейних стосунків, серед яких цивільний шлюб займає центральне місце. Спостерігається посилення орієнтації індивідів на розвиток власної особистості, самореалізацію, автономію. Сучасні дослідники [2] звертають увагу на трансформацію інституту родини й шлюбу, яка виявляється в руйнуванні звичних форм шлюбно-сімейних відносин. Результатом сучасних змін в інституті шлюбу і родини є збагачення культурних форм шлюбно-сімейних відносин, свідомий та відповідальний вибір шлюбного партнера. Стосунки пар стають більш ідеалізованими, диференційованими й різноманітними. Колишні й нові форми шлюбу співіснують паралельно. За рахунок нових форм шлюбних відносин соціальне й особистісне життя стає більш розмаїтим. Шлюб не руйнується, він стає складнішим.

1. Дружинин В. Н. Психология семьи / В. Н. Дружинин. – 3-е изд. – С. Пб. : Питер, 2006. – 176 с.
2. Кляпець О. Я. Психологічні чинники вибору молодою людиною цивільного шлюбу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.05 / О. Я. Кляпець ; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. – К., 2004. – 21 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ДО УМОВ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Яценко Ольга,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Вітюк Н.Р.,
кандидат психологічних наук, доцент

В Україні спостерігається тенденція до зростання чисельності дітей з особливими потребами, у зв'язку з чим проблема їхньої адаптації до різних видів соціально-значущої діяльності стає все більш актуальною. Важливого значення набувають наразі дослідження, пов'язані з адаптацією особистості до навчальної діяльності в початковій школі, адже це один з найбільш складних періодів життєдіяльності особистості в онтогенезі.

Соціально-психологічна адаптація – це такий стан взаємостосунків особистості й групи, коли особистість без тривалих зовнішніх і внутрішніх конфліктів продуктивно виконує свою провідну діяльність, задовольняє свої основні соціогенні потреби, повною мірою іде назустріч тим рольовим очікуванням, які формує щодо неї еталонна група, переживає стан самоствердження і вільного вираження своїх творчих здібностей [1].

Шкільна адаптація – це процес пристосування дитини до умов систематичного, організованого шкільного навчання, що вимагає перебудови пізнавальної, мотиваційної й емоційно-вольової сфер дитини. Показниками адаптованості першокласника, на нашу думку, є здатність адекватно сприймати навколишню дійсність, ставитися до людей, подій, вчинків, активно й успішно спілкуватися, вчитися, працювати, відпочивати, регулювати поведінку відповідно до сподівань інших.

А.М.Нізова підкреслює, що відхилення від норм здоров'я можуть зумовлювати серйозні адаптаційні проблеми в житті особистості. Діти з наявними фізичними вадами (наприклад, інваліди з різним анамнезом, заїки, картаві, інші неповносправні) особливо легко травмуються. Некоректне обходження з ними призводить до глибокої життєвої трагедії. В.С.Мухіна акцентує увагу на “факторі місця”, тобто школи, у якій має адаптуватися дитина з вадами здоров'я. Цей фактор посилює проблеми всієї пізнавальної діяльності дітей і позначається на шкільній успішності, специфіці їх міжособистісного спілкування. Поступово такі учні починають уникати спілкування, особливо з незнайомими для них людьми, відбувається певний невротичний розвиток особистості [2], який у подальшому може зумовити розвиток дезадаптації – формування неадекватних механізмів пристосування людини до умов навколишнього середовища, порушень у поведінці, конфліктних відносин, психогенних захворювань і реакцій тощо.

Особливе значення для розв'язання проблеми адаптації мають праці зарубіжних психологів, увага яких зосереджується на зв'язку функціональних порушень у дитинстві з психологічними проблемами особистості в старшому віці (А.Адлер, К.Хорні та ін.). Так, зокрема, А.Адлер наголошував на тому, що дитина з особливими потребами вже з раннього дитинства відчуває свою неповноцінність, у результаті чого формується комплекс неповноцінності. Його наявність та неувага до дитини-інваліда стають умовами, за яких у неї формується негативна Я-концепція, а наслідком цього є неадекватний характер позиції “Я і суспільство”, “Я в суспільстві”. Відповідно й адаптація до школи в цих школярів відбувається із значними ускладненнями.

Про це свідчать результати експериментального дослідження проблеми соціально-психологічної адаптації дітей з особливими потребами, що проводилися нами в Навчально-реабілітаційному центрі міста Івано-Франківська з учнями перших класів.

Аналіз результатів дослідження рівня самооцінки першокласників з особливими потребами (за методикою “Драбинка” Т.Марцинковської) дозволив виявити домінування у них адекватного (середнього) рівня самооцінки (70%), у 25% учнів ми констатували занижений рівень самооцінки і в 5% дітей самооцінка була завищеною. За даними опрацювання ними методик “Дерево”

(Л.П.Пономаренко) та “Школа звірів” (С.Панченко), у дітей з функціональними обмеженнями переважає середній рівень адаптованості (65%), 35% учнів мають низький рівень адаптованості, який проявляється в нечіткій сформованості позиції учня, підвищеному рівні тривожності тощо. Дезадаптованих серед опитуваних учнів молодших класів виявлено не було, але не було виявлено й дітей, які характеризувалися б високим рівнем адаптованості.

Вивчаючи результати анкетного опитування батьків, ми з’ясували, що більшість з них вважають своїх дітей достатньо адаптованими до умов шкільного навчання. До прикладу, на запитання: “Чи охоче малюк іде до школи?” 80% респондентів відповіли “охоче, радісно”; 10% – “не дуже охоче”; 5% – неохоче; 5% зізналися, що їм важко відповісти на це запитання. Усне опитування вчителів та аналіз дитячих малюнків на тему “Я в школі” підтвердили вищезазначені результати.

Отже, наше дослідження показало домінування середніх і низьких показників адаптації дітей до умов шкільного навчання, що ще раз підтвердило необхідність надання їм спеціалізованої психологічної допомоги. Вважаємо, що оптимізації процесу шкільної адаптації дітей з особливими потребами сприятиме комплекс навчально-виховних та реабілітаційних заходів, спрямованих на розвиток їхньої адаптивності.

1. Налчаджян А. Социально-психическая адаптация личности (формы, механизмы и стратегии) / А. Налчаджян. – Ереван : Изд-во АН Арм. ССР, 1988. – 263 с.
2. Томчук С. М. Теоретичний аналіз проблем адаптації дітей з особливими потребами до навчання у школі. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами / С. М. Томчук. – К. : Університет “Україна”, 2004. – 448 с.

РАДИКАЛЬНІ ІСЛАМСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК

Кемінь Олег,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Ковцуняк С.І.,
кандидат філософських наук, доцент

На перетині тисячоліть питання міжконфесійних відносин відзначаються виключною значущістю. Виходячи не лише з колишніх історичних непорозумінь, але й геополітичних проблем нашого часу, протистояння на Кавказі, Близькому та Далекому Сході не тільки провокують конфронтацію, актуалізують протистояння культур Сходу та Заходу, але й зумовлюють загострення відносин мусульман з представниками інших релігій. Ця проблема є особливо важливою для нашої держави, зважаючи на її поліконфесійний і поліетнічний склад населення. Однак для того, щоб розв’язати проблему радикалізації ісламу, необхідно знати її початок.

Ісламська радикальна організація – це група мусульман, що об’єднуються з метою агресивного впровадження в життя своїх поглядів на релігійні, соціальні чи політичні питання, підводячи під це підґрунтя ісламської догматики.

Витоки радикальних ісламських організацій слід шукати ще в Середньовіччі. Вони пов'язані з ім'ям вихідця з Сирії Таки ал-Діна ібн Таймійї (1263–1328). Від нього логічний місток вибудовується до Мухаммада Ібн Абд аль-Ваххаба (1304–?), а від нього до організації братів-мусульман, що виникла в Єгипті в 20-х рр. ХХ ст. і до 70-х була ледь не єдиним радикальним ісламським рухом, а далі – до теперішніх ісламістів.

Хронологічно першою радикальною ісламською організацією була “Асоціація братів-мусульман” (джам’ийат аль-іхван аль-муслмін), заснована в Єгипті в березні 1928 року. Її засновниками були шейх Хассан аль-Банна (1906–1949 р.) і шість його однодумців: Хафіз Абдуль-Хамід, Ахмад аль-Хасарі, Фу’ад Ібрагім, Абдур-Рахман Хасабалла, Ісмаїль аль-’Із і Закі аль-Магрібі, які “вирішили стати воїнами ісламу, захисниками мусульманської умми (громади)”. І відповідно до рішення Хасана аль-Банни, ця група однодумців була названа “братами-мусульманами”.

Більшість нинішніх ісламістських екстремістських організацій виникли на основі вчення асоціації братів-мусульман. Їх послідовниками стали радикальні ісламські організації Палестини та всього Близького Сходу, у певній мірі їх ідеологію перейняли радикальні ісламські організації Кавказу та Далекого Сходу.

Аналізуючи наведені факти, ми можемо зробити висновок, що виникнення радикальних ісламських організацій у першу чергу пов'язане з такими факторами:

1. Неврегульовані постколоніальні територіальні конфлікти: палестинська проблема, проблема Кашміру тощо.
2. Збройне вторгнення низки держав у зону поширення ісламу. Організатори цього вторгнення відомі.

Радикальні ісламські організації розвиваються також там, де мусульмани незадоволені внутрішнім устроєм країни. У цьому випадку ідеологія ісламу дозволяє їм здійснювати революції, зміщувати владу. Розвиток та еволюція радикальних ісламських організацій здійснюється тоді, коли проблема, через яку вони виникли, не вирішується, або на зміну їй приходить інша. Загалом для розв'язання проблеми радикалізації ісламу необхідно усвідомити особливості їх догматики, зокрема те, що право на захист своєї території, життя й гідності є священним, і будь-яке вторгнення в ісламську країну неодмінно призведе до утворення нових радикальних ісламських організацій, до їх радикальних дій, а також до терору, спрямованого проти окупантів.

1. Алваш Ф. Ю. Асоціація братів-мусульман: від аль-Банни до аз-Завахірі / Фарид Юсефович Алваш // Персонал. – 2005. – № 9. – С. 56.
2. Наумкин В. В. Исламский радикализм в зеркале новых концепций / Виталий Вячеславович Наумкин // Перспективы. Инфо. – 2009. – № 4. – С. 32–34.
3. Пластун В. Н. Деятельность экстремистских сил и организаций в странах Востока / В. Н. Пластун. – Новосибирск : Сова, 2005. – 474 с.
4. Тарик Али. Столкновение цивилизаций: крестовые походы, джихад и современность / Али Тарик. – М. : Астрель, 2006. – 528 с.
5. Тодуа З. Д. Экспансия исламистов на Кавказе и в Центральной Азии / З. Д. Тодуа. – М. : Ин-Октаво, 2005. – 272 с.

КОНЦЕПЦІЯ ДУШІ ЛЮДИНИ У ТВОРЧОСТІ М.ГОГОЛЯ

Бойків Юлія,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Возняк С.М.,
доктор філософських наук, професор

З огляду на нагальні завдання духовного відродження та розвитку української філософської культури, особливо актуальним є сьогодні звернення до творчої спадщини вітчизняних мислителів минулого. Особливо важливим є усвідомлення значущості доробку “будителів духу” нашої нації, для утвердження національної самосвідомості українців. Саме таким доробком і є творча спадщина Миколи Гоголя, який переймався проблемами, що хвилювали все людство з часу пробудження людської думки й дотепер: проблемами людського буття, моральності, віри, відносин особистості й суспільства.

Питання, які митець ставив перед собою, можна вважати вічними: призначення людини у світі, моральне вдосконалення, самопізнання, проблема вибору. Гоголівські роздуми про діалогічний характер душі, істини та хибності, про відповідальність людини за своє достеменне буття, необхідність особистісного переосмислення універсальних цінностей, вплив на суспільну поведінку моральної й релігійної філософії тощо – не втратили свого значення і за сучасних умов буття українського суспільства.

У творчому доробку М.Гоголя заслуговує на увагу не лише майстерне володіння словом, а й потужний потенціал основних філософсько-світоглядних ідей, на фундаменті яких побудована оригінальна антропологічна концепція, яку можна вважати соціокультурною репрезентацією української ментальності. Гоголівська спадщина є найяскравішим прикладом української романтичної традиції. Гоголь є репрезентатором філософської романтичної думки на Україні. Самобутність мислителя в тому, що він стояв у витоків злиття та поєднання літературно-романтичної творчості з філософією й релігією.

Творча спадщина М.Гоголя була об’єктом численних досліджень як літературознавчого, мовознавчого, так і філософсько-естетичного характеру. Особливе місце мають погляди Д.Чижевського, літературно-критичні розвідки П.Куліша, М.Костомарова, Т.Шевченка, праці М.Бердяєва, В.Зеньковського, Д.Мережковського. Об’єктивністю підходу до розуміння творчості письменника-мислителя вирізняються роботи М.Поповича, де проблема М.Гоголя досліджується в культурно-історичному контексті, у цілісності його особистості та творчості. Цікавими й змістовними є праці А.Бичко та І.Бичка.

Основною ідеєю філософського світогляду М.Гоголя є вчення про душу. Вносити працю, мир і лад навколо себе – обов’язок наш, оскільки кінцевим є привести до ладу свої душі, наші найбільші скарби працювати над своєю душею – “яку сам Небесний Творець наш вважає за перл свого творіння”. “Візьмись за господарство не матеріальне, а господарство людської душі. Тільки там знайдеш щастя”. “Час уже взятися нам за головну справу, і кинувши усякі зверхні прикраси, яких вимагають люди, потурбуватися не на жарт прикрасити душу”.

На думку М.Гоголя, людина має ціле життя працювати над собою, життя є школа. “Це дурниця, ніби людина тільки й може виховати себе, поки вона в школі, а потім і rischi не може змінити в собі... Я вже позбувся багато дечого гидкого, тим, що наділив всім цим своїх героїв і висміяв...”. “Мертві Душі” писалися, щоб повстали живі. Щоб стати живим, треба найперше стати свідомим того, що є живе, а що мертво.

Метою творчості М.Гоголя, як писав Д.Чижевський, було: оживити душі, роздмухати в людини жар у душі, де він починає загасати, показати, що прекрасна душа є природно-прекрасна мета для людини. Між останніми словами, що він написав перед смертю були: “Будьте не мертві, а живі душі; нема інших дверей, як ті, що їх вказав Ісус Христос, і хто ходить інде є тать і злочинець”.

“Людська душа – це скарб, про який нам усім треба дбати якнайбільше”, “... вінцем усякої естетичної насолоди в мене залишився дар чаруватися красою людської душі, усюди де б я не зустрів її”. “Їх ціле перлове намисто береже моя пам’ять. Вища насолода – милуватися красою душі, що є окрасою і перлом Божих творінь” [3, с.94].

“Як не красу людської душі М.Гоголь побачив у мертвості її, так навпаки, за ідеал він ставить – бути живими душами. Знову не інтелект, не волю висувається на перше місце, а чуття, емоцію, здатність глибоко і жваво реагувати на життя. Жива душа є разом з тим прекрасна душа, емоційний елемент є неодмінною стороною прекрасної душі” [3, с.103].

Творчість М.Гоголя стала безцінним надбанням світової культури. Він мислив загальнолюдськими категоріями, створюючи універсальні, “вічні” образи. Його герої живуть і сьогодні, ставши класичними образами людської комедії. Риси його світу можуть проступати в будь-яких сферах сучасного життя. До традицій М.Гоголя сходять проза Д.Джойса й Ф.Кафки, Л.Піранделло й Д.Хеллера. Філософ-романтик став не тільки продовжувачем, але й репрезентантом нових смисложиттєвих орієнтирів у відношеннях між людьми на засадах гуманізму.

Спадщина М.Гоголя не є й зараз для нас лише “мертвою буквою” застарілої музейної класики. І сьогодні, і довго ще хвилюватимуть будь-якого мислителя-українця його слова: “Знайди ключ до своєї власної душі; коли знайдеш, тим же ключем відкриєш душі всіх”. Отже, духовна спадщина М.Гоголя дає підстави стверджувати, що творчість мислителя займає чільне місце в українській та світовій філософській думці. Його можна не сприймати, не любити, але гоголівська Україна в ХІХ столітті була представлена світу як країна з високою народною культурою побуту, унікальною природою та героїчним минулим. Микола Гоголь – це і є Україна.

1. Базилевський В. З рукопису книги “Образ душі” / В. Базилевський // Літературна Україна. – 2001. – С. 4.
2. Воропаєв В. “Будьте не мертвые, а живые души” / В. Воропаєв // Зарубіжна література. – 2006. – № 12. – Березень. – С. 16–20.
3. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К., 1992.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ “ЛЮДИНА”, “ІНДИВІД”, “ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ” У ФІЛОСОФІЇ ЮЛІЯНА ВАССИЯНА

Сірош Ігор,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Голянич М.Ю.,
кандидат філософських наук, доцент

Творчість українського філософа та ідеолога націоналістичного руху Юліяна Вассияна залишається маловивченою. У його працях поставлена й висвітлена одна з актуальних проблем співвідношення людини, індивіда та індивідуальності в контексті суспільного розвитку.

Людину Вассиян розглядає як складний компонент суспільних структур, що складає окремий предмет вивчення. У дослідженні соціальних процесів важливо розглянути різноманітність взаємозв'язків між людьми та їх функціонуванні. Тому автор вдається до пояснення окремих аспектів взаємовідношення понять “індивід”, “індивідуальність”, “людська одиниця”.

Ю.Вассиян розглядав індивіда комплексно з біологічної й психосоціальної позиції. Він наголошував, що людина є соціальним феноменом, проте людська індивідуальність не обмежується лише простором тілесної одиниці. Вона є носієм цілого ряду духовних глибин з історичними, ідейними вартостями, котрі на думку Вассияна, перетинають минуле, заповнюють теперішнє і “вдираються вогнем ідеалів в майбутнє” [3, с.18]. При цьому людина є учасником різних спільнот, ідеальних і матеріальних, котрі не співпадають з межами емпіричного існування.

Ю.Вассиян піддає критиці механічно-органістичне тлумачення людини як безособистісного індивіда, позбавленого духовної сутності. “... Не *число-величина*, т. є. поняття математичної функції є устроєвою засадою духовного світу, але *якість-вартість*, цілком неспівмірна з нею, взагалі неприрівняльна до основних первнів фізикально-природничого світу, що їх роля евідентна, конечна, безсумнівна” [3, с.19]. Така позиція філософа є актуальною і в наш час, оскільки в ній враховується якісна сторона людини, як індивідуальності, єдиної і неповторної у своєму виді. Він урахував духовні властивості людини-одиниці, котра, будучи компонентом суспільності, залишається індивідуальною, самодовершеною, гармонійно-цілісною, у великому числі цілостей.

Автор абсолютизує індивідуальність і пояснює це тим, що жодна суспільність як об'єднання не відповідатиме талантам геніїв, таких як Гете, Наполеон, Данте [3, с.20]. Вассиян зауважує, що духовні вартості людини є безвимірними, бо вони є незапозиченою оригінальністю, котру не можна ні завоювати, ні навчитись, чи ж бо повторити. Одиниця не є частинним органом якоїсь загальності чи призначеною до окресленої функції частини життя. Творча діяльність одиниці є оригінальним процесом життєтворення. Біологічна самостійність одиниці в її функції продовжування людського роду суперечить різноманітним спробам обмежити її духовне й суспільне значення до підрядної ролі підтримання чогось, виказування чиєїсь сутності, служби чужим ідеалам, потребам. Як визначав Ю.Вассиян, “солідність одиниць” є передумовою суспільної сили,

коли вони творять не в егоїстичному проявленні, а в плані суттєвого духовного проявлення [3, с.21]. Таємниця індивідуальності полягає в сенситивній упевненості людини-одиниці в протилежність до всього неозначеного. Тобто людська творчість часто направлена на протиставлення з протилежним світом, котрий знаходиться за її індивідуальними межами і є полем для поширення власної **індивідуальності**, яку Вассиян устанавлює як найвищу, останню передумову для найширшої сфери. Вона набуває ролі вихідної точки, “метового призначення”. **“Індивідуальність є сутноста духовного світу”** [3, с.40]. Попри абсолютизацію індивідуальності, як наголошує автор, суспільна спільнота не відсувається на другий план. Це пояснюється їх взаємозалежністю, зокрема, спільнота є середовищем поширення власної особовості-індивідуальності одиниці, одиниця не вмє жити поза суспільним середовищем, має безперечний стихійний потяг до життя в спільноті. Спільнота натомість немає жодного свого органу життя та розвитку, окрім одиниці.

Таким чином, беззаперечне визнання цінності особи, свободи її волевиявлення є наріжним положенням філософії Вассияна, яка несумісна з будь-яким тоталітаризмом нацистського, комуністичного чи фашистського зразків, оскільки тоталітаризм заснований на підкоренні одиниці цілості, на примусовій стандартизації основних світоглядних настанов. При цьому одиниця за тоталітарного режиму позбавлена суверенності, цілість репрезентують і від її імені виступають “вожді”, що захопили владу. Це суперечить ідеї основної цінності індивідуальності.

Ю.Вассиян розглядає людину як особистість, яка є вирішальною в націотворчому процесі. У ньому можна спостерігати суперечливість індивіда, індивідуальності, котрі водночас мають ізольовані, особистісні властивості, але з другого боку, є інтегральною частиною єдиного цілого, чим є нація. Саме вона є можлива при умові цілеспрямованого розвитку конкретних індивідуальностей, людей, індивідів. Цілеспрямована діяльність людей можлива при відповідно високому рівні духовного розвитку.

Тому розбудова національної української держави можлива тільки при умові розвитку духовності й цілеспрямованої підтримки української культури, котра об'єднає людей і дозволить злагоджено розвивати власну індивідуальність. Проте остаточною метою має бути особисте бажання кожної людини розвивати в собі вольові якості, проявляти активність, які є вирішальними у творчому процесі.

1. Encyclopedia of Ukraine / Danylo Husar Struck ; University of Toronto Press Incorporated. – Toronto ; London, 1993. – Vol. 5.
2. Ukraine – Sphinx of eastern Europe. Social-philosophical outlines // Yewchan Zillia ; [ed. V. Hoshovs'kyi]. – Toronto (Canada) : A.D., 1972.
3. Вассиян Ю. Одиниця і суспільність : суспільно-філософічні нариси / д-р Юліян Вассиян // Золоті Ворота. – Торонто. – 1957.

ПОНЯТТЯ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ У ФІЛОСОФІІ Х.ОРТЕГИ-І-ГАССЕТА

Духович Василь,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Даниляк Р.П.,
кандидат філософських наук, доцент

У своїй праці “Бунт мас” видатний іспанський філософ та соціолог Хосе Ортега-і-Гассет веде мову про нову соціокультурну ситуацію, яка склалася у ХХ столітті, однак була підготовлена попередніми епохами. Це, насамперед, криза культури, звичних установлених цінностей та норм, які через низку причин втратили свою імперативність. Явище, означене ним як “бунт мас”, є безпосереднім проявом якісної зміни в житті європейської спільноти. Бунт мас – це явище, з якого випливають трансформації, що кардинально міняють структуру суспільства, яке, відповідно до термінології Х.Ортеги-і-Гассета, набуває статусу “масового”, оскільки в ньому переважає новий тип людини – так звана “масова людина” або ж “людина маси”.

Поява “масової людини” стала наслідком зрушень, що мали місце в ХІХ столітті, а саме: зростання середнього рівня та якості життя; спроби реалізації ідеї рівності прав (зокрема природних), а з нею і скасування права привілею тощо. Основними передумовами покращення життя, згідно з Х.Ортегою-і-Гассетом, стали ліберальна демократія, наука й техніка.

Масовізація є сукупністю двох протилежних за суттю феноменів. З одного боку, суттєвого росту життя, його кількісних варіацій і можливостей (перш за все, у матеріальному плані), з іншого – це знецінення особистості, її деградація в культурному й соціальному плані. Одним із найвпливовіших чинників є нова техніка та породжений нею техніцизм як суттєва риса нової культури. У свою чергу, вони прямо пов’язані із розвитком емпіричної науки, саме завдяки їй стало можливим масове промислове виробництво [3]. У цьому ключі мислитель розглядає таку рису масової культури, яку він називає “варварством спеціалізації”. Вузька спеціалізація починає витісняти культуру (як загальний світогляд) у науковцеві.

“Людина маси” визначається Х.Ортегою-і-Гассетом не як соціологічне (зокрема те, що пов’язане з осмисленням класового суспільства), а радше як психологічне поняття. Це виявляється в тому, що “масовою людиною” є “кожний, хто сам не дає собі обґрунтованої оцінки – доброї, чи злої, а натомість почуває, що “такий, як усі”, і проте тим не переймається і навіть задоволений почуватися тотожним із іншими” [1, с.20].

Тому не дивно, що філософ ділить суспільство не за класами, а за типами людей, виділяючи людину маси (середню, рядову) і людину вибраної меншини (людину еліти). Людина маси, у розумінні Х.Ортеги-і-Гассета, не відчуває в собі ніякого особливого дару чи відмінності (позбавлена індивідуальності), задоволена почуттям своєї однаковості з усіма, поблажлива до себе, не намагається себе виправити або вдосконалити, самовдоволена.

Цей “новітній варвар” користується готовим набором ідей і не замислюється, звідки вони беруться, готовий приймати на віру, не терпить аргументів і доведень. Х.Ортега-і-Гассет відзначає інтелектуальний герметизм, замкненість як одну із його головних рис. Тому цей новий тип не здатний до творчості, зако-стенілий. Натовп удається до дій без закону, це проявляється в прямій дії, якою найчастіше виступає фізична сила. Така людина має готовий репертуар ідей, вона задовольняється ними і “вважає себе за інтелектуально довершену” [1, с.64].

У спадок від цивілізації такий тип людини отримує комфорт, безпеку, інші зручності та вигоди. Однак він не має розуміння, що все це створено зусиллями вибраного кола людей і підтримується цими ж людьми, які є спеціалістами. Навіть характерне для сучасності підвищення рівня інтелектуальних можливостей, здібностей масової людини виявляється лише засобом беззмістовного накопичення ідей з їхнім хаотичним застосуванням.

Щоб визначити сутність сучасної маси, Х.Ортега-і-Гассет вдається до аналізу її природи. Сучасна масова людина постає сумішшю власне маси, вплив якої є найзначнішим, та людини-спадкоємця, у якій поєднуються шляхтич (аристократ) і “розпещена дитина”. Саме з такого поєднання цих “складових” іспанський філософ виводить наступні її риси й вподобання: гордовитість, схильність робити з ігор і спорту центральне заняття свого життя; культивування тіла – гігієнічний режим і дбайливість в одязі; інтелектуальні розваги; воління життя під абсолютним авторитетом. Основна ж властивість маси – її інертність. Можна відзначити три якості, які яскраво її характеризують: відчуття легкості й надміру життя; відчуття власної переваги і сили (вважає свій інтелектуальний рівень більш ніж достатнім); втручання в усі сфери діяльності, разом з нав’язуванням усьому власної вбогості.

Резюмуючи, слід підкреслити такі риси масової людини, згадані Х.Ортего-і-Гассетом: стихійність і потреба в керівництві; нетерплячість, відкидання чужих думок; пряма дія (найчастіше виявляється у використанні сили); відкидання цінностей, норм, ідеалів; відмова від культурної традиції; байдужість, матеріальний інтерес; інтелектуальний герметизм; жартівливість, фарс; відчуття власної довершеності.

Таким чином, Хосе Ортега-і-Гассет формує цілісне уявлення про масову людину, яка загрожує західній культурі та є причиною й суб’єктом творення масової культури.

1. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Х. Ортега-и-Гассет. – М. : АСТ, 2008. – 347 с.
2. Ортега-и-Гассет Х. Нові симптоми / Х. Ортега-и-Гассет // Читанка з філософії : у 6 кн. – Кн. 6 : Зарубіжна філософія XX ст. – К. : Довіра, 1993. – 240 с.
3. Ортега-и-Гассет Х. Размышления о технике [Электронный ресурс] / Х. Ортега-и-Гассет // Избранное / Х. Ортега-и-Гассет. – М., 2000. – С. 164–232. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/gas_raz/index.php.

ЦІННІСТЬ ДИКОЇ ПРИРОДИ

Сафронова Ольга,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Гайналь Т.О.,
кандидат філософських наук, доцент

В умовах сучасної екологічної кризи піднімається питання не тільки про виживання людства, а й про збереження життя на Землі загалом. Саме тому є необхідність надання природі статусу самоцінного суб'єкта.

Основною причиною сьогоденної екологічної ситуації є не ріст населення, не розвиток промисловості, не наші економічні чи політичні системи, а цінності, що мотивують людські рішення. Таким чином, екологічні питання входять у предметне поле ряду філософських дисциплін, зокрема етики та аксіології.

Екологічна етика пропонує й захищає систематичну та всебічну концепцію моральних взаємовідносин між людьми і природою. Екологічна етика існує тоді, коли ми до природи відносимося як до суб'єкта. У цьому випадку шкода, нанесена природі, буде розглядатися з точки зору нанесення шкоди самій природі. На відміну ж від екологічної етики, антропоцентрична етика розглядає природу як об'єкт, і тому будь-яка шкода, що нанесена їй, оцінюється лише з точки зору нанесення шкоди іншій людині, державі і т. д. залежно від того, до чиєї власності відноситься природа. Прихильники антропоцентризму далі вважають, що нова екологічна етика, яка ґрунтується на рівноправності людини та природи не потрібна, оскільки зберегти природу можна далі ставлячи на перше місце людину. Але існує велика різниця між розумінням того, що даний об'єкт повинен цінуватися заради нього самого, і почуттям того, що об'єкт не варто руйнувати, оскільки він ще знадобиться людям. Зокрема вчений, еколог, керівник Київського еколого-культурного центру Володимир Борецько наводить такий приклад: “Уявимо, що на Землі з'явилися позаземні істоти з розумом, який настільки перевершує наш, наскільки наш перевершує розум білки. Уявимо, що через їхній розум і технології у них є всі можливості заволодіти і управляти Землею, підкоряти всі її види, в тому числі і людину своїм інтересам. Чи будемо ми вважати наше власне позбавлення свободи морально виправданим?” Ймовірно, що ми не погодимося з прагматичною оцінкою цінності людини, а будемо вимагати захисту своїх прав, захисту себе з моральної точки зору [4]. Чому ж тоді інших істот, природу в цілому ми розглядаємо суто в якості ресурсу для людини?

Один з радикальних напрямків екологічної етики, що розглядає самоцінність природи, зокрема дикої, є етика дикої природи, започаткована американським географом й екофілософом Ліндою Гребер. Етика дикої природи орієнтована на шанування, максимальне збереження дикої природи як священного простору, повагу до її волі та інших прав, а також заповідання якомога більшої площі дикої природи.

Звісно, зовсім дикої природи, повністю незалежної від впливу людської цивілізації, сьогодні не існує. Проте за допомогою особливого наукового прийому – ідеалізації, поняття “ділянка дикої, свободної природи” можна розглядати як значне число природних територій, які суттєво не змінені людиною [6].

Одна з головних характеристик і цінностей такої природи – дикість. На думку американського екофілософа Томаса Бірча, дикість – це справжнє “Інше”, їй не можна приписувати економічну цінність, оскільки вона породжує багато того, що не може бути використане, що не приносить користі.

Загалом цінності дикої природи викликають відповідні природоохоронні мотивації – етичну, наукову, релігійну та ін., і поділяються на дві основні групи: інструментальні (коли та чи інша цінність є корисною для людини або когось іншого із зовнішнього середовища) і внутрішня (коли об’єкт цінний сам по собі, для себе, для своєї внутрішньої користі або безвідносно використання до даної внутрішньої цінності) [3].

Саме внутрішня цінність спонукає людину будувати свої стосунки з дикою природою “етично правильно”, а не “економічно вигідно” [3]. Тому пріоритетною, у даному разі, є саме внутрішня цінність.

Уперше про внутрішню цінність заговорив ще в 1785 році І.Кант. Проте він вважав, що внутрішньою цінністю володіє тільки людина. Екофілософи ХХ століття розширили етику І.Канта вважаючи, що внутрішньою цінністю володіє кожна тварина, рослина, вид, екосистема, ландшафт, ділянка дикої природи й навіть окремі її неживі елементи – ріки, скелі, хмари.

Отже, наявності тільки однієї внутрішньої цінності вже достатньо для охорони дикої природи, для розуміння, що види живої природи, як і людина, претендують на статус самоцінного суб’єкта, а тому також мають рівну з нею внутрішню цінність та ті ж природні права.

1. Концептуальні виміри екологічної свідомості : монографія / [Кисельов М. М., Деркач В. Л., Канак Ф. М. та ін.]. – К. : Парапан, 2003. – 312 с.
2. Маєр-Абіх К. М. Повстання на захист природи. Від доквілля до спільного світу / Клаус Міхаель Маєр-Абіх. – К. : Лібра, 2004. – 196 с.
3. Толстоухов А. В. Глобалізація. Влада. Еко-майбутнє : монографія / А. В. Толстоухов. – К. : Парапан, 2003. – 308 с.
4. Борейко В. Е. Популярный словарь по экологической этике и гуманитарной экологии / В. Е. Борейко. – К., 2003. – 96 с.
5. Борейко В. Е. Прорыв в экологическую этику / В. Е. Борейко. – Изд. второе, дополн. – К. : Логос, 2001. – 202 с.
6. Борейко В. Е. Современная идея дикой природы / В. Е. Борейко // Охрана дикой природы. – 2001. – № 19. – 124 с.

ТРУДОВА МОТИВАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Бажанський Дмитро,
ІІІ курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Кучера І.В.,
кандидат історичних наук, доцент

В умовах трансформації українського суспільства значної актуальності набуває проблема трудової мотивації різних сфер зайнятості. У процесі її вивчення дослідники намагаються з’ясувати подібність та відмінність у мотиваційній ді-

яльності працівників, об'єднаних за різними соціальними ознаками; визначити чинники, які впливають на задоволення працею та виявити найбільш ефективні засоби стимулювання праці. Цьому питанню і присвячене наше повідомлення.

У сучасних умовах матеріальному стимулюванню працівників підприємств притаманні риси попередньої адміністративно-командної системи господарювання. Відсутність прямої залежності розміру премії від конкретних результатів роботи працівників структурних підрозділів підприємства перетворила пермію на просту надбавку до посадового окладу. Таким чином, виникає об'єктивна необхідність створення науково обґрунтованого механізму мотивації праці персоналу підприємств, тобто можливості за допомогою дієвих важелів і стимулів підвищити зацікавленість працівників продуктивно і якісно працювати, сприяти піднесенню їх конкурентоспроможності, забезпечити якісне оновлення трудового менталітету. З погляду теорій управління, у системі якого первинним етапом є планування, прогнозування та маркетинг персоналу в плановому порядку на чотирьох основних напрямках: плануванні потреби в персоналі; управлінні оплатою праці; системі регулювання персоналу; навчанні та підвищенні кваліфікації персоналу. Аналіз даної проблеми приводить нас до висновку, що інноваційна роль мотивації безпосередньо стосується всіх підсистем управління персоналом – від планування до інформаційного забезпечення, а це у свою чергу потребує вдосконалення взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем – навчальними закладами, службами зайнятості, агенціями з найму персоналу. Враховуючи це, можна констатувати, що розвиток мотивації праці як такої залежить від підрозділів підприємства, які реалізують усі функції в системі управління персоналом, а не займаються лише стимулюванням праці. Розв'язання цієї проблеми можливе через розкриття змісту категорії “мотивація праці”. Мотивація праці – це прагнення працівника задовольнити потреби (отримати певні блага) за допомогою трудової діяльності. У структуру мотивів праці входить: потреба, яку хоче задовольнити працівник; благо, що здатне задовольнити цю потребу; трудова дія, що необхідна для отримання блага; ціна, тобто витрати матеріального й морального характеру, пов'язані із здійсненням трудової дії. Мотивація праці – це факт сприйняття працівниками ступеня відповідності умов для їх діяльності організації, її розвитку, оплати праці її працівникам (інших факторів) тим потребам, які вони очікують задовольнити та вважають важливими. Мотивуюча сила заробітку на українських підприємствах зростатиме за умов оптимізації зусиль з боку керівників. До найсприятливіших заходів та дій необхідно віднести: покращення трудової дисципліни та організації праці; зміну структури коштів і витрат виробництва через запровадження режиму підвищеної економії та ресурсозберігаючих технологій на користь оплати живої праці; підвищення трудової кваліфікації працівників; винагород за підсумками кварталу, півріччя й року; введення показників залежності розмірів заробітної плати від оцінки особистого внеску та ділових якостей конкретного працівника (коефіцієнтів трудової участі) тощо.

Хоча праця в Україні сьогодні розглядається в основному лише як засіб заробітку, можна припустити, що потреба в грошах буде рости до певної межі (що залежить від рівня життя), після якої гроші стануть умовою нормального

життя, збереження людської гідності. У цьому випадку як домінуючі можуть виступити потреба у творчості, досягнення успіхів та інші. Основними нематеріальними засобами підтримання високої трудової активності є: створення сприятливих умов праці; нормального психологічного клімату; переконання; сила прикладу; моральні заохочення. Велика роль належить і статутній мотивації. Вона є внутрішньою рушійною силою поведінки, пов'язаної з прагненням людини посісти вищу посаду, виконуючи відповідальнішу і разом з тим складнішу роботу, працювати в сфері організації, яка вважається більш престижною, більш важливою для соціуму. Саме це пов'язане із прагненням людини користуватись авторитетом, стати неофіційним лідером, бути фахівцем своєї справи. В Україні можна виділити такі проблеми мотивації праці на підприємствах: неврахування індивідуальності кожної людини, унаслідок чого керівник не спроможний визначити ті фактори, які впливають на покращення праці робітників; керівники не звертають увагу на покращення психологічного клімату в колективі; відсутність прямої залежності розміру премії від конкретних результатів роботи працівників структурних підрозділів підприємства, вона перестала виконувати свою головну – стимулюючу функцію, і перетворилась на просту надбавку до посадового окладу.

Таким чином, напрям розвитку трудової мотивації в Україні зумовлений переходом від моделі ідеологічної мотивації до моделі людських ресурсів, яка визначає за більшістю працівників творче ставлення до праці, нехтуючи грошовою мотивацією і допускаючи вагомість й інших мотивів.

1. Алстед Я. Психология, социология, общество: модели мотивации / Я. Алстед // Социологические исследования. – 2002. – № 9. – С. 17–28.
2. Афонин С. А. Основы мотивации труда: организационно-экономические аспекты : учеб. пособ. – К. : МЗУУП, 1994. – 304 с.
3. Думовицкий В. О мотивации деятельности (труда) преподавателей вуза / В. Думовицкий // Социологические исследования. – 2004. – № 1. – С. 119–124.
4. Макгрегор Д. Человеческий фактор и производство / Д. Макгрегор // Социологические исследования. – 1995. – № 1. – С. 146–151.
5. Оцінка чинників мотивації праці методом соціологічного обстеження // Економіка АПК. – 1999. – № 8. – С. 72–84.

КОНЦЕПЦІЇ КОХАННЯ ТА ШЛЮБУ В КУЛЬТУРІ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Славченко Євгенія,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Соловей А.М.,
кандидат історичних наук, доцент

Погляди на інститут шлюбу та взаємовідносини статей пережили в середні віки досить глибоку еволюцію. Звертаючись до викликів моделі християнської сім'ї, варто згадати, що в Першому посланні до Коринтян ап. Павло формулює шлюбну доктрину, котру можна розділити на дві частини:

– перша перетворювала шлюб і статеві шлюбні стосунки на гіпотетичний імператив, розсудливе положення, що дозволяє зберегти головне – час для молитви; свободу, що розуміється як необхідна умова реалізації людського буття, що має на увазі “Буття-для-Бога”;

– друга теза роз’єднувала стан у шлюбі і стан гріха, визнаючи, що шлюб рішуче не міг укрити від турбот, або розпалювання іншого роду, більш жахливого – “повсякденності”. Згідно з ап. Павлом, чоловік і жінка, що одного дня одружилися, були постійно “розділені” між двома видами турбот, бо їм слід було турбуватися “про ближнього” і продовжувати догоджати Богу.

Павліністичний шлюб, таким чином, потенційно міг стати пекельною терапією, що досягає прямо протилежного результату. Якщо людина одружувалася, щоб не “розпалюватися”, тобто щоб не страждати від відсутності сексуальних стосунків, то шлюб приводив її до зайвого піклування про об’єкт, здатний забезпечити задоволення її бажання й увічнити її потомство. Виникле протиріччя – чергування спільного життя з життям-для-Бога виявлялося руйнівним. Звідси був лише один крок до порівняння шлюбу з перелюбством.

Викриття шлюбних стосунків як стосунків перелюбних знаходить часте підтвердження в середньовічних богословів, і в усякому разі марно забувають, що перелюбство в цей час ставилося вище за шлюб, і робилося це якраз в ім’я самостійності любові, яку шлюб не міг дозволити ні повністю, ні навіть частково. Ідея, що любов може у своїй суті досягти істини поза шлюбними зв’язками, як й ідея, що робить з шлюбу сумнівні й слабо діючі ліки від домагань плоті – “типово середньовічні”.

Найбільш широкий вплив у феодальному середовищі церковний шлюб став відігравати з середини XII ст. Затвердження християнської ідеології у сфері шлюбних стосунків базувалося, з одного боку, на визнанні того, що інститут шлюбу існує для підпорядкування жінки чоловікові, а чоловік наділений законними правами на володіння жінкою, і з іншого боку – на уявленні про те, що шлюб є необхідною умовою соціального порядку. Як зауважує Ж.Дюбі, шлюб сприяв стабільності влади і власності. При цьому для шлюбу було допустимо лише почуття шанобливої прихильності й задоволення між партнерами, але не любові. Таке уявлення про шлюб закономірно призводило до протиріч і двоїстості в сімейному стані [3, с.96].

Вільна любов не вважалася розпустою – атрибути коханця і коханки були ті самі, які сучасні християнські поборники “подружнього сексу” відносять на рахунок чоловіка й дружини: самоповага, благородство, чесність, особиста гідність. Любити поза шлюбом “пристойну” персону – саме в цьому полягала максима, що породила нічну культуру любові, денним вираженням якої було “куртуазне кохання”. Куртуазія виступала дієвим регулювальником позашлюбних стосунків і компенсувала суперечність чуттєвого й духовного в рамках церковного шлюбу.

Поезія трубадурів, як часто іменують куртуазію, оспівала культ кохання, використовуючи термін “кохання” у широкому сенсі, створюючи систему ритуалів й алегорій. К.Люїс у книзі “Алегорія любові” характеризує куртуазне ко-

ханья як “любов високо спеціалізованого толку, яку можна охарактеризувати такими рисами, як Покірливість, Куртуазнісгь, Зрада і Релігія коханья. Закоханий завжди принижений. Він служить любові точно так, як і феодалський васал служить своєму лордові. Закоханий служить своїй Пані. Він звертається до неї як *midons*, що етимологічно означає не «моя пані», а «мій пан». У цілому усе це можна описати як процес «феодалізації» коханья” [5]. Поклоніння ідеальній Пані замінює собою поклоніння Богові або сюзерену. Тим самим створюється новий кодекс поведінки, який об’єднує службу панові з еротичними символами. Гідним уваги й заохочення був шлях куртуазної гри. Існували незліченні ігри, як, наприклад, “Суди любові”, “Замки любові”, що обговорювали антиномічні проблеми коханья. При дворах училися говорити мовою вічно закоханих. Алегорії коханья були необхідним елементом літератури.

Проте культ коханья, його стилізація в літературних і поетичних формах все ж не були простою грою. Це була серйозна спроба затвердити моральне значення світської психології, ерос любовних переживань. Саме тому куртуазна поезія орієнтувалася швидше на етику, ніж на естетику, вона оспівувала не чуттєвість, а моральні колізії, не насолоду, а незадоволення [4, с.117].

Маніпулювання еротичними символами разом з ментальними стереотипами васально-ленних стосунків надавали куртуазії особливу значущість у феодалському середовищі. Любовна гра розглядалася як засіб соціальної ідентифікації. Витончена любов або любов як мистецтво, як особлива наука була атрибутом представника вищих станів.

Після того, як у XII ст. ідея куртуазної любові набула широкого поширення, вона була присутня в кожному сегменті “високої” культури: у моралі, поезії, спорті, мистецтві, соціальних ритуалах і військових іграх. Цей феномен, що дістав назву *ars amandi* (мистецтво коханья), був швидше за все винятковим моментом європейської історії. Досі не існувало епохи, коли цивілізація в такій мірі прагнула до ідеалу коханья. Якщо схоластика була крайньою напруженою середньовічного духу, орієнтованого на філософську думку, то теорія куртуазного коханья ставала центром усієї культури привілейованого суспільства.

1. Гуревич А. Я. Средневековая литература и ее современное восприятие / А. Я. Гуревич // История культуры Средних веков и Возрождения. – М., 1976.
2. Де Либера Ален. Средневековое мышление / Де Либера Ален. – М., 2004.
3. Дюби Ж. Куртуазная любовь и перемены в положении женщин во Франции XII в. / Ж. Дюби // Одиссей: Человек в истории. – М., 1990.
4. Хейзинга И. Осень Средневековья / И. Хейзинга. – М., 1988.
5. Шестаков В. П. Эрос и культура: Философия любви и европейское искусство / В. П. Шестаков. – М., 2003.

АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО СЛУЖІННЯ КАТОЛИЦИЗМУ

Наталюткіна Уляна,
ІІІ курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Остащук І.Б.,
кандидат філологічних наук, доцент

Місце католицизму в сучасному світі визначається самими католицькими теологами та офіційними документами церкви з допомогою визначення служіння. Це служіння включає в себе передусім суспільно-соціальне заангажування, яке, однак, є другорядним у порівнянні з важливістю сотеорологічної (спасенної) місії католицької церкви. При цьому слід зазначити, що в душі аджорнаменто (відродження), проголошеного ІІ Ватиканським собором усередині минулого століття, соціальне заангажування католицизму слід сприймати як вагому частину душпастирської діяльності церкви.

Виходячи з цього, ми визначили головні завдання, що допоможуть з'ясувати всю багатоманітність соціальної акції католицької церкви на сучасному етапі. Ураховуючи богословські принципи христоцентричності й антропоцентричності, солідарності та субсидіарності католицького соціального вчення, соціальне душпастирство церкви здійснюється в таких напрямках: душпастирство молоді, душпастирство хворих (харитативна місія церкви), душпастирство ув'язнених, військове капеланство.

Перш ніж перейти до характеристики кожного з цих елементів зокрема скажемо про моральний фундамент соціальної діяльності Вселенської церкви. Моральне відношення католиків до соціальної дійсності сформувалось у результаті тривалого історичного пошуку оптимальних норм суспільної взаємодії, саме тому є консервативним. На наш погляд, завдяки католицькій церкві християнські цінності стали пріоритетними для європейського суспільства, закоренились у структурі суспільної моралі разом з демократичними цінностями свободи, рівності, соціальної справедливості. Етика сучасного католицизму є глибоко антропоцентричною, саме тому вона спрямована на пошук гармонійних станів людського духу та переживання безпечного соціального буття.

Етичним підґрунтям для здійснення соціальної роботи в католицизмі є життя згідно з людським сумлінням. Моральна катехиза УГКЦ “Життя у Христі” щодо важливості людського сумління стверджує: “Цілковито християнська совість відкрита до Божої Особи, уподібнює особу до Правди, навчає оцінювати та розрізняти речі так, як їх бачить Бог, дає таке знання та свідомість про суспільну дійсність, які сам Творець має про них”.

Основою єдності суспільства й соціального вчення католицизму загалом стало визнання й реалізація в суспільному житті цінностей Євангелія. Але цей процес не є механічним, він є відображенням змін в усіх сферах людської діяльності і в центрі його, згідно сучасного католицького соціального вчення, знаходиться людина, про що вперше було заявлено папою Іваном Павлом ІІ в енцикліці “Centesimus annus”. У цьому документі особливо підкреслюється, що “людина – шлях Церкви” і “єдиною метою Церкви є турбота і відповідальність за людину, не за абстрактну, а реальну, конкретну, історичну”, а тому “Церква ви-

являє особливу увагу людині, яка включена у складну систему відносин сучасного суспільства”. При цьому папа Іван Павло II наголошує, що “соціальне вчення є важливим засобом євангелізації світу”, а довіра до цього вчення визначається не його послідовністю і логікою, але через досягнення конкретних суспільних здобутків, зокрема – через турботу про скривджених як пріоритетну функцію церкви, котра в контексті допомоги потребуючим домагається, насамперед, “торжества соціальної справедливості”.

Сучасна система суспільної пасторальної діяльності католицької церкви характеризується надзвичайно великою багатогранністю і різноманітністю об’єктів душпастирської опіки, що зумовлено прагненням церкви до вдосконалення її надбань. Серед численних суспільних об’єктів соціальної дії КЦ особливе місце займає спеціальне душпастирювання – характерний виразник католицького аджорнаменту. До спеціального душпастирювання перш за все відноситься духовна опіка над службовцями силових відомств, над ув’язненими, а також душпастирство над хворими, туристами й морське душпастирство. Ці види душпастирської діяльності є надзвичайно актуальними.

Душпастирська співпраця католицької церкви з армією створила можливості для розвитку у воїнів різної етнічної й конфесійної приналежності загальнолюдських, суспільних, моральних засад та орієнтирів служіння і життя, реалізації їх свободи совісті й віросповідання. Тому, на переконання цілого ряду дослідників, душпастирська опіка військових має всі підстави стати животворним імпульсом для посилення морально-психологічного стану особового складу військ та підвищення його духовно-патріотичного рівня.

Наступною формою спеціального душпастирювання є душпастирська опіка над ув’язненими, у якій церква вже набула певного практичного й теоретичного досвіду. Ця духовна місія католицизму базується на істинно християнському підході – індивідуальному, надзвичайно відповідальному, співчутливому, терплячому й щирому ставленні до засуджених. Саме завдяки духовній підтримці, а також через матеріальну допомогу з боку церкви ув’язнені глибше усвідомлюють свою провину й суспільну небезпеку від їхніх протиправних дій, а також щиро каються у своїх злочинах і при допомозі священника швидше стають на дорогу виправлення й зміни свого життя.

Таким чином, відзначимо, що соціальна діяльність католицизму на сучасному етапі реалізується через застосування принципів людиноцентричності та христоцентричності, що мають теологічну природу, а також через використання конкретного методу спеціального душпастирства, що дозволяє взяти під опіку представників різних суспільних станів.

1. Бадджо А.-М. Християнське соціальне вчення : ідентичність та методологія / А.-М. Бадджо // Соціальна доктрина Церкви. – Львів : Свічадо, 1998. – С. 49–78.
2. Іван Павло II. *Sentissimus annus* / Іван Павло II // Сотий рік.
3. Гьофнер Й. Християнське суспільне вчення / Й. Гьофнер. – Львів : Свічадо, 2002. – 303 с.
4. Катехизм Католицької Церкви. – [Б. м.] : Синод УГКЦ, 2002. – 772 с.
5. Кияк С. Соціальна поліфункціональність діяльності українського католицизму / С. Кияк // Історико-релігійні та етнокультурні особливості галицького регіону в загальноукраїнському контексті. – [Б. м. : б. в.]. – С. 44.

ЕСТЕТИКА СУЧАСНОГО СТРИТ-АРТУ (ВУЛИЧНОГО МИСТЕЦТВА)

Яремак Анастасія,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Бабій Л.Т.,
кандидат філософських наук, професор

Сучасний стріт-арт дає змогу виявити світоглядні позиції і чинить відчутний вплив на формування естетичних смаків, тому вимагає ґрунтовних досліджень. У зв'язку із цим, завданням дослідження є з'ясування особливостей естетики сучасного вуличного мистецтва.

До стріт-арту відносять такі напрями, як традиційне графіті, трафаретне графіті, мистецтво вуличних плакатів, “об’ємні” малюнки (“3D”), відео-проекції, вуличні інсталяції, флешмоб. Цей перелік можна розширити, оскільки різні напрями знаходяться на стадії становлення.

Слід зауважити, що далеко не все, що відбувається на вулицях і зображене на стінах будинків, є творами мистецтва.

Сучасне графіті взагалі зароджувалося як засіб позначення “своєї” території вуличними угрупованнями, воно також пов’язане з діяльністю політичних активістів для поширення відповідних ідей. Відгомін першочергового змісту сучасного графіті можна спостерігати на стінах будівель. Проте ускладнені художніми елементами написи й навіть цілі настінні картини в стилі графіті мають художню цінність.

Трафаретне графіті до мистецтва можна зарахувати вельми умовно, оскільки трафарет передбачає здебільшого багаторазове відтворення одного й того самого зображення, часто доволі елементарного. Отже, це твори ремесла.

З різновидів флешмобу (масових акцій, які є, начебто, спонтанними) художньою цінністю володіє арт-моб, який навіть дещо відступає від правил класичного флешмобу. Так відбувається тому, що хоч метою й залишається здивувати перехожих, тим не менш, для створення масового якісно виконаного видовища, якому притаманні злагодженість і синхронність дій, необхідна підготовка.

Окрім того, не варто плутати з творами мистецтва ремісницькі моменти заповнення вуличного простору художніми елементами, корпоративним “мистецтвом” та результатами бешкетів.

Існують такі вуличні інсталяції сучасних митців (наприклад, Марка Дженкінса), які важко однозначно зарахувати до творів мистецтва. Вони покликані перш за все розбудити громадську думку або достукатися до свідомості кожної людини, зрештою, просто здивувати перехожих, епатувати.

Головною ознакою сучасного стріт-арту є яскраво виражений урбаністичний стиль, а вуличний ландшафт постає обов’язковим середовищем, де не лише розміщення, а й часто створення творів мистецтва є єдино можливим. Хоча деякі митці влаштовують виставки в галереях, тим не менш це здебільшого тимчасові експозиції, до того ж не кожен твір стріт-арту можна перенести в приміщення. Багато творів сучасного вуличного мистецтва претендують на те, щоб існувати якомога довше, проте інколи сама форма твору не дає такої мо-

жливості. Окремо варто згадати незаконність розміщення більшості творів, оскільки стріт-арт безпосередньо зачіпає громадські місця і приватну власність.

На формування естетичних засад сучасного стріт-арту впливають як загальносвітові тенденції розвитку мистецтва, так і національні мотиви. Окрім цього, у творах вуличного мистецтва знаходять відображення суспільні процеси. Основним у стріт-арті є не позначення своєї території (теги в стилі графіті), а вплив на перехожих за допомогою художніх засобів і навіть заклик до діалогу.

Отож можна підсумувати, що сучасний стріт-арт, з його різноманітним напрямом і форм, стрімко розвивається і розгортає естетичні погляди митців на вулицях, особливо ці процеси стосуються останнього десятиліття.

1. Яремак А. Чи можна вважати чорний гумор гумором / А. Яремак // Еврика-ХІ : збірник студентських наукових праць. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – С. 17–18.
2. Граффіті. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Граффити>.
3. Дженкінс Марк. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Дженкинс,_Марк.
4. Stencil graffiti. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Stencil_graffiti.
5. Street art. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Street_art.

ОСНОВНІ КОНЦЕПТИ ДУХОВНОГО ДОСВІДУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Давиденко Ірина,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Тодорів Л.Д.,
кандидат психологічних наук, доцент

“Людство стане ще більш кмітливим і освіченим, але не кращим і щасливішим”, – зазначає К.Ясперс. Здавалося б, що прогрес техніки, а відтак і життєвий комфорт, доступність освіти та приголомшливі можливості сучасних медіа повинні створити сприятливі умови для реалізації духовного потенціалу особистості. Культуролог та релігієзнавець Д.Кемпбелл визначає сучасний стан цивілізації як “духовна пустеля” [2]. До цього поняття можна включити такі феномени, як екзистенційний вакуум (В.Франкл), відчуження (Е.Фромм, Ж.П.Сартр), втеча від реальності (А.Камю), нігілізм (Ф.Ніцше). Доречним відгуком на сьогоднішню ситуацію став вислів Л.Виготського: “Людину забули...” [1, с.15]. Реакцією на ці реалії стало наше дослідження духовного досвіду студентської молоді.

Проблематика духовності та духовного зростання особистості є актуальним питанням філософії, педагогіки та психології. Над вивченням природи духовності працювали такі вчені, як: М.Бердяєв, М.Боришевський, Б.Братусь, І.Ган де Віт, С.Гроф, В.Знаков, Д.Елкінз, О.Климишин, Дж.Коннорс, Д.Леонтєв, І.Манюха, А.Маслоу, Р.Мей, В.Москалець, Д.Портер, А.Пріллетенскі, Г.Райх, К.Роджерс, В.Роменець, М.Савчин, Т.Титаренко, С.Токарева, Р.Трач, В.Франкл, В.Шадріков, І.Ялом та ін.

Актуальність вічних питань не залежить від віку, однак для молодих людей їхня невирішеність найчастіше призводить до глибокої особистісної кризи, втрати подальшого сенсу життя. Аналіз життєвого досвіду, скарбниці людської пам'яті, дозволить нам побачити чіткішу картину формування духовності та її джерел.

Юність була не випадково обрана для нашого дослідження, оскільки саме цей віковий період є синдетивним для формування духовності.

У своїх дослідженнях О.Лактіонов визначив, що історично в науковій думці під досвідом вбачають: діяльність (практична, наукова, літературна тощо); спосіб і джерело знань, умінь і навичок; процес (впливає на поведінку, засвоєння нового); категорію пізнання; психічне утворення індивіда [4].

Для аналізу суті духовного досвіду індивіда ми звернули увагу на рефлексивну сторону його діяльності, і саме в контексті самопізнання ми розглянули духовну компоненту буття людини. У першу чергу зауважимо, що духовний досвід пов'язаний з індивідуальними переживаннями особистості.

Питання про критерії для визначення ступеня зростання самосвідомості людини є досить складним. З одного боку, ми стверджуємо, що духовний досвід людини суб'єктивний, індивідуальний, але з іншого боку, ми прагнемо визначити ступінь і рівень розвитку самосвідомості індивіда за тими мірками, які були б прийнятні для більшості людей [5].

У ході нашого дослідження ми визначили духовність як складну динамічну систему смислових утворень особистості, репрезентовану етичним, естетичним, пізнавальним та екзистенційним змістами процесів відображення і конструювання дійсності [3]. Вивчаючи духовність як психологічний феномен, ми застосовували першочергово **аналітичний метод дослідження**.

У дослідженні брало участь 35 студентів Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника віком 19–21 рік.

Первинну обробку даних ми проводили за допомогою контент-аналізу та статистичного методу. На основі проведеного теоретичного аналізу основних підходів до визначення духовності ми сформуваємо тест із 35 пар-антонімів, які визначали духовний розвиток особистості. **Провідні категорії: етичні** – любов (16,2%), справедливість (15,3%), добро (14,8%), повага (14,6%), шляхетність (14,4%); **естетичні** – краса (17,2%), піднесення (17,2%), творчість (16,7%), гармонія (16%), замилювання (15,3%); **екзистенційні** – свобода (12,5%), істина (12,1%), зацікавленість (11,1%), віра (11,1%), осмисленість (10,7%); **духовні** – мудрість (10,8%), розвиток (10,5%), милосердя (9,3%). Також студенти обрали наступні **негативні категорії** індивідуального досвіду: егоїзм, помста, зло, хаос, руйнація, безмірність, безвідповідальність, інфантилізм, забуття, матеріальне, лінь, звинувачення. **Аналіз символічних малюнків: серце** (центр суцього як фізичний, так і духовний, божественна присутність у центрі), **сонце** (вища космічна сили, всевидяче божество і його влада), **квітка** (потенційна можливість, розвиток у здійсненні, пристановище душ, мікрокосм людини), **хрест** (спасіння, перемога над смертю, центр світу, точка сполучення між небом та землею, дуалізм, єдність протилежностей, духовна єдність). **Джерела духовності:** спілкування з рідними, близькими, мораль, любов, церква, гармонія. **Духовні події:** таїнства (сакраментальне життя – хрещення, перше причастя, спо-

відь, шлюб), християнський культ (літургії, молитва, Хресна дорога, участь в обрядах), народження дітей, кар'єра, закоханість, спілкування з близькими. Відсутність діючої програми духовного відродження в нашій державі гальмує втілення будь-яких реформ у всіх сферах суспільного життя.

Отже, духовний досвід накопичується в інтенсивній, напруженій роботі, пов'язаній із самопізнанням. Сама суть духовного досвіду полягає в осмисленні свого "я", щодо своєї самоцінності й щодо різних категорій буття в цілому. Саме в такій рефлексивній діяльності людини відбувається її самоствердження як особистості, розвиток її самосвідомості, зростання почуття власної духовної гідності. У даному випадку ми бачимо, що головним завданням духовного досвіду є розвиток самої людини, організація, улаштування її особистості та пізнання нею свого морального змісту.

1. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – Ростов н/Д : Феникс, 1998. – 480 с.
2. Гуманістична психологія : антологія : у 3 т. / упоряд. та наук. ред. Р. Трач. – К. : Пульсари, 2005. – Т. 2 : Психологія і духовність. – 279 с.
3. Климишин О. І. Теорія і методика тренінгу розвитку духовності особистості / О. І. Климишин. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. – 122 с.
4. Лактионов А. Н. Координаты индивидуального опыта / А. Н. Лактионов. – Х. : Бизнес-информ, 1998. – 492 с.
5. Токарева С. Б. Проблема духовного опыта и методологические основания анализа духовности / С. Б. Токарева. – Волгоград : Издательство Волгоградского государственного университета, 2003. – 169 с.

ГРА ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Клід Дмитро,
ІІІ курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Зеліско Л.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Гра – явище, яке супроводжувало людську цивілізацію впродовж усієї її історії. Це складний феномен, різноманітний у своїх проявах, функціях та цілях. Діти освоюють дійсність за допомогою ігор, дорослі моделюють певні рішення та дії граючись, флірт і любовні ігри по всій земній кулі існують як щось дане та само собою зрозуміле. В ігри грали античні герої, середньовічні мудреці, митці епохи Відродження, представники нових та новітніх епох. Гра як така – одне із явищ, яке об'єднує все людство. Це щось, що повинно бути в житті кожного, незалежно від національності, кольору шкіри, віросповідання. Оскільки в житті абсолютно неможливо обійтися без гри, кожна епоха, навіть кожне покоління, намагається висловити своє ставлення до гри та реалізувати себе частково через знову ж таки феномен гри. Саме тому чимало видатних мислителів досліджували феномен гри, намагалися встановити його сутнісні ознаки та взаємозв'язки з іншими пластами культури, соціуму. Серед цих мислителів можна назвати Й.Хейзінгу, Р.Кайуа, Г.Бейтсона, Е.Берна, В.Ворошилова, Платона, Арістотеля.

Ми розглядаємо гру як метафору дійсності та як модель дійсності в контексті її аксіологічного та культурного виміру. Визначаючи ключові поняття, розпочнемо з терміна “культура”. Сучасне визначення культури певною мірою вбирає в себе семантичний багаж попередніх епох, проте все-таки пропонує нам дещо ширше трактування даного феномену. Так, культуру можна визначити як сукупність матеріальних і духовних цінностей, які відображають активну творчу діяльність людей в освоєнні світу в ході історичного розвитку суспільства [3, с.12]. Під грою ми розуміємо певний вид діяльності, обмежений правилами, які спрямовані на створення, розвиток і підтримку ігрового процесу в заданих межах. При цьому гра виконує ряд функцій: пізнавальну, розважальну, релаксаційну, сублімаційну тощо.

У контексті нашого дослідження увага приділятиметься виховній та пізнавальній функціям ігрової діяльності. Ми спробуємо розширити розуміння ігрового феномену схоже до того, як пропонує нам Й.Хейзінга у своїй праці “Людина граюча”, стверджуючи, що мотив ігрового феномену пронизує всі сфери людського життя. У контексті такого розуміння гра розкривається як метафора життєвих ситуацій у житті людини і як метафора життя в його цілісності.

Цінності ми визначаємо як нормативи чи регулятори діяльності. Тут їх справедливо поділяти на цінності-норми, цінності-ідеали, цінності-цілі [2, с.48]. Індивід, перебуваючи в тій чи іншій ситуації, завжди виносить оціночні судження про дану ситуацію, опираючись на певну систему цінностей, при цьому самі цінності також формуються в процесі перебігу різноманітних життєвих ситуацій, під час яких відбувається вплив на суб'єкта зовнішніх і внутрішніх чинників, які призводять до певних колізій, що в свою чергу дозволяє формувати певні позиції морально-етичного кшталту по відношенню до тих чи інших явищ та сутностей.

Культура, гра, цінності – системоутворюючі елементи моделі ціннісно-аксіологічної методології, тобто сукупності ігрових аспектів, які при теоретичному розумінні можуть слугувати інструментарієм реалізації конкретних цілей та задач, а саме – виконання виховної, пізнавальної програми, яка сприятиме утвердженню принципу “калокагатії” у контексті вимог та потреб сьогодення, – формування образу творчої, совісної людини.

Для визначення ефективної стратегії прийняття рішень у сфері виховання та формування особистості й для запровадження адекватних вимогам сьогодення програм реалізації цих стратегій необхідно брати до уваги ті компоненти дійсності, які по своїй суті є універсальними й водночас придатними за своєю формою для покриття максимально широкого діапазону цільової аудиторії, у контексті якої власне і проводиться розробка та прийняття цих програм. Наявність культури та ціннісних систем притаманна всьому людству, що в суспільстві емпірично можна спостерігати всюди і завжди, за умови володіння мінімальними знаннями про цінності та культуру. Гра як феномен, про що було сказано нами вище, також притаманна всьому цивілізованому світу. Відтак можемо говорити про наявність двох гіперкомплексних елементів [1]:

- культура та цінності;
- гра.

Сутність першого елемента розкривається у його визначенні як середовища впливу, тобто своєїрідної зони вияву результатів впливу тих чи інших пізнавально-

виховних стратегій, сутність другого – у його здатності набувати статус інструменту впливу, з одного боку, та моделі процесу впливу з іншого.

Розглянемо взаємодію цих елементів на прикладі. Європейський культурний простір пропонує суб'єктам життєдіяльності цього простору ряд цінностей, серед яких є і фахова компетентність. Водночас контекстуально такому культурному середовищу притаманна наявність ігрових концептів, у яких діти відтворюють поведінку дорослих, приміряючи на себе ролі фахівців тих чи інших галузей. Змалку в людей формується уявлення про необхідність належного фаху в майбутньому.

Як бачимо, гра є загальнолюдським феноменом, історична цінність якого не може бути однозначно визначеною, проте який займає чільне місце серед культурних універсалій, а також може бути розглянутий як своєрідна модель дійсності – метафора людського життя. Таке трактування виглядає доцільним та продуктивним, оскільки при вивченні дійсності суб'єкт дослідження постійно має справу з певними моделями. Модель – суть абстрактна конструкція, складовими якої з усього багатоманіття буття стають саме ті елементи та взаємодії, які є значущими в контексті цілей розгляду в кожному конкретному випадку. Гра як феномен пропонує досліднику ряд феноменологічних інваріантів, які можуть слугувати методологічною підставою для операцій з моделями дійсності, у силу наявності у своєму сутнісному наповненні ряду концептів та аспектів, які при адекватній екстраполяції будуть виконуватись не тільки при дефініціюванні гри у вузькому значенні, а й при визначенні гри як метафори життя. У силу цього можна стверджувати, що гра може і повинна бути ефективним методом виховання та засвоєння цінностей, які сприяють формуванню людини нової епохи – людини творчої та совісної.

1. Малюта А. Гиперкомплексные динамические системы : [монография] / А. Малюта. – Львів, 1989. – 120 с.
2. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / ред. кол.: Л. В. Борзикова [и др.] ; глав. ред.: В. А. Ядов. – С. Пб. : Наука, 1979. – 264 с.
3. Подольська Є. А. Кредитно-модульний курс культурології : [навч. посіб.] / Є. Подольська, В. Лихвар, Д. Погорілий. – К. : Фірма “Інкос”, Центр навчальної літератури, 2006. – 368 с.
4. Хейзинга Й. Homo Ludens : статті по історії культури / Й. Хейзинга ; пер., сост. и вступ. ст. Д. В. Сильвестрова ; комент. Д. Э. Харитоновича. – М. : Прогресс – Традиция, 1997. – 214 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ СПОРТСМЕНА- ЕКСТРЕМАЛА

Голод Юрій,

III курс, факультет фізичного виховання і спорту.

Науковий керівник – Литвин-Кіндратюк С.Д.,

кандидат психологічних наук, доцент

В умовах глобалізації суспільне життя набирає рис суспільства ризику, яке характеризується накопиченням різноманітних видимих і прихованих загроз та небезпек. У суспільстві ризику, на думку У.Бека, цілісний зміст ризиків зумовлює нові компоненти плюризації конфліктів, поширення форм агресивної, кон-

фліктної поведінки в екстремальних ситуаціях, що передбачає вміння особистості конструювати ефективні стратегії й тактики долаття одноманітних екстремальних випробувань [1, с.35]. У наш час дедалі більший інтерес викликають у молоді екстремальні види спорту, що стають своєрідною адаптивною моделлю долаття проявів аутоагресії, оскільки формують уміння переборювати важкі, екстремальні ситуації.

Метою нашого дослідження було вивчення психологічних особливостей ставлення студентів-спортсменів і неспортсменів до екстремальних видів спорту. **Об'єктом** дослідження стало ставлення студентів до екстремального спорту. **Предмет** – виявлення порівняльних особливостей ставлення студентів спеціальності фізична реабілітація та фізичне виховання до екстремальних видів спорту. Нами було проведено анкетування серед студентів третього курсу. В опитуванні брало участь 40 чоловік, третину вибірки склали дівчата, решту – хлопці. Вік опитуваних становив від 19 до 21 року.

Нами було з'ясовано, що більшість студентів (хлопців) постійно займається спортом, а саме такими ігровими видами: футболом, волейболом, баскетболом, окрім того їх цікавлять плавання, гірські лижі та бокс. На противагу їм половина опитаних дівчат спеціальності фізична реабілітація не займається спортом узагалі, а інша частина, якщо й займається, то нерегулярно. Водночас студентки із спеціальності фізичного виховання більше займаються спортом, найчастіше його ігровими видами. Аналіз змісту запитань важливості тих чи інших якостей засвідчили, що студенти (хлопці) з фізичної реабілітації надають перевагу інтелектуальним здібностям, а найменш важливими вважають вольові якості. Приміром вони мало поцінують безстрашність, що, ймовірно, можна пояснити специфікою навчального процесу за цією спеціальністю. Студенти з фізичного виховання найвище ставлять наполегливість, що пов'язується з необхідністю формування цієї якості в їх тренувальному процесі. Найменш важливим вони вважають фактор везіння, оскільки своїм досягненням вони завдячують як наполегливим тренуванням, так і ситуативним обставинам змагального процесу.

Для дівчат обох груп найбільше значить впевненість у собі, а найменш важливими вони вважають готовність йти на ризик та фактор везіння. Стосовно регулярності занять спортом, відповіді студентів розподілилися так: 75% хлопців займається спортом постійно або часто, а дівчата більше половини – займаються спортом іноді, 10% – не займається спортом взагалі й тільки 10% – займається спортом постійно. Якщо зауважити ставлення респондентів до екстремальних видів спорту, то 70% опитаних ставляться позитивно, 20% – захоплюються ними й тільки 10% процентів ставляться нейтрально. Слід зауважити, що студенти третього курсу хотіли б займатися такими видами екстремального спорту: гірськолижний спорт, парашутний спорт та катання на різноманітних моторизованих транспортних засобах. На запитання: “Чи може людина прожити без екстриму та стресових ситуацій”, – 80% хлопців відповіли, що вони б не змогли жити без екстремальних ситуацій. Що стосується дівчат, то більшість з них схильні уникати стресових ситуацій. Більшість опитаних студентів відповіли, що варто йти тільки на виправданий та виважений ризик. Також було з'ясовано, що часто як хлопці, так і дівчата займаються зазначеними видами спорту під впливом однокурсників та товаришів. Так, у групі хлопців їх друзі часто займаються

екстремальним спортом і в колективі до них ставляться з повагою та схвалюють їх заняття. Щодо дівчат, то думки тут розійшлися, половина друзів опитаних дівчат не займаються ризиковим спортом і їх ставлення є нейтральним, а друга половина – займається й друзі позитивно ставляться до їх занять.

Застосування прийомів порівняльного аналізу результатів рангової кореляції за Спірменом засвідчив, що відмінності у ставленні до екстремальних видів спорту простежується за професійною ознакою ($r=0,62$), а за гендерними ознаками вони є несуттєвими ($r=0,2$). Також ми виявили, що найбільш популярними видами спорту серед студентів є гірськолижний спорт, що вірогідно пов'язано з географічним розташуванням Прикарпатського краю та вдалою рекламною політикою гірськолижних курортів, а також парашутний спорт. Думається, що люди завжди мріяли літати, що є надалі актуальним і в ХХІ столітті. Отже, екстремальний спорт стає дедалі популярнішим серед студентської молоді. На основі нашого дослідження можна зробити висновок, що багато студентів спеціальності фізична реабілітація та фізичне виховання чули про популярні види екстремального спорту. Проте не всі вони мають досвід занять цими видами спорту. Також більшу кількість прихильників він знаходить у місті, адже тут набагато більше можливостей для його поширення та розвитку. Загалом студенти позитивно ставляться до занять ризиковими видами спорту та схвалюють розумний ризик, що свідчить про можливість застосування екстремальних видів спорту як своєрідної моделі тренінгу адаптації молоді в екстремальних ситуаціях.

1. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек ; пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой ; послесл. А. Филиппова. – М. : Прогресс – Традиция, 2000. – 384 с.
2. Карпова О. П. Екстремальні види спорту як модель адаптації в умовах психоемоційного стресу [Електронний ресурс] / О. П. Карпова // Новини української психіатрії. – Х., 2001. – Режим доступу : <http://www.psychiatry.ua>.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ САМОРОЗВИТКУ М.МОНТЕССОРІ

Козак Наталія,
ІІІ курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Петрів О.П.,
кандидат психологічних наук, доцент

Аналіз педагогічної системи Марії Монтессорі є дуже актуальною темою як новий напрям розвитку освіти, який вносить у процес навчання певні корективи й заставляє по-новому дивитись на розвиток особистості під час навчання. Наприкінці ХХ ст. нетрадиційні методи навчання набули широкого розповсюдження у Швейцарії, Великобританії, Франції, Бельгії, Нідерландах, Росії та Україні. Першопочатково ця концепція була розроблена з метою розвитку органів чуття у розумововідсталіх дітей. Поступово Марія Монтессорі дійшла до висновку, що створена нею методика стане в пригоді в роботі з нормальними

дітьми. Методика має свою мету й завдання, а також висуває певні вимоги до особистості вчителя.

Проблему розвитку технології вільного виховання досліджували німецькі педагоги Г.Літу та П.Гехеб. Активістами руху нового виховання були: М.Монтессорі, С.Френе, А.Жуен, Ж.Бертє, Р.Кузіне.

З вересня місяця 2010 року в Коломиї працює центр розвитку дитини під назвою “Левеня”. Особливістю цього закладу є те, що тут займаються з дітьми, які мають особливі потреби. Навчання тут ведеться за методикою М.Монтессорі.

Основною відмінністю виховання є відношення до дитини як до унікальної, вільної, неповторної особистості з власним планом розвитку, способом і терміном освоєння навколишнього світу.

Метод Монтессорі – це ціла педагогічна система, яка може працювати тільки як одне ціле. У садочку дітей не примушують щось робити, кожна дитина вільна у виборі гри, заняттях, відпочинку, а педагоги тут не для того, щоб учити в прямому розумінні цього слова, а для того, щоб спостерігати, виявляти і заохочувати до вивчення навколишнього світу.

Часто ми вживаємо слово “норма” у розумінні – нормальна поведінка, нормальне ставлення, нормальна дитина...

Монтессорі вважала нормою гармонійний стан, відкритість до спілкування, сприйняття себе таким, який є.

Методика дозволяє дитині самореалізовуватися повною мірою. В основі розуміння методики лежать знання про закони природного розвитку, про базові потреби дітей. Принципи спілкування та виховання дітей – це, перш за все, повага і, звичайно, розроблена до найменших деталей система.

“Левенятко” відкрив свої двері для всіх. Педагоги використовують методику, яка давно довела своє право на існування. І більше того, вона показала дійсно результативну працю, відкрила нові можливості та окреслила нові горизонти. Працювати з особливими дітками нескладно, головне – це любов і бажання. Суспільство має навчитись рівно відноситись до ближніх та сприймати людей з особливими потребами як рівних. На даний момент у центрі розвитку дитини проводять індивідуальні заняття з вихованцями з особливими потребами і батьки менше, ніж за місяць вже бачать позитивний результат. Для батьків це величезна підтримка та надія на світле майбутнє, спостерігаючи заняття та усвідомлюючи успіхи, неможливо не визнати ефективність педагогічної системи Марії Монтессорі.

У центрі проводять семінари для батьків, розвивають напрям занять дітей разом з батьками, впроваджено програму дошкільної підготовки, існує можливість індивідуальних занять.

Особливо приємно, що педагоги та психологи тісно співпрацюють з батьками і завжди допоможуть порадою та добрим словом.

Початкова школа, за М.Монтессорі, повинна стати лабораторією, у якій вивчається психічне життя дитини. Внутрішні потреби дитини не можна “відгадати”, їх необхідно виявити, якщо залишити дитину вільною у природних умовах. Необхідно створити такі умови, які б відповідали потребам дитини в розвитку, такі посібники, які б сприяли її самовихованню й самонавчанню.

Можна зробити висновок, що педагогіка М.Монтессорі не протиставляє особистостей педагога і дитини, вважаючи їх рівноцінними у вихованні. Важливо, щоб педагог був особистістю, яка постійно розвивається, володіє вміннями самодослідження й бачення дитини в розвитку. Педагог також повинен уміти залучати до співпраці батьків, оскільки дитина є членом сім'ї, а не ізольованою особистістю. Здатність “вникати в секрет дитинства, знати, любити дитину і вміти служити їй згідно із законами вищої справедливості”, за переконанням М.Монтессорі, є головною місією педагога.

1. Борисова З. Спадщину Марії Монтессорі сучасним дошкільним закладам / З. Борисова, Р. Семерникова // Дошкільне виховання. – 1996. – № 5–9.
2. Дичківська І. Іноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. Дичківська. – К., 2004.
3. Монтессори М. Метод научної педагогіки, применяемый к детскому воспитанию в “Домах ребѣнка” / М. Монтессори. – М., 1993.
4. Монтессори М. Самовоспитание и самообучение в начальной школе / М. Монтессори. – М., 1994.
5. Стрюк К. Система Марії Монтессорі – нове чи старе? / К. Стрюк // Дошкільне виховання. – 1996. – № 3.

РОБОТА З ДІТЬМИ “ГРУПИ РИЗИКУ”

Малецька Галина,
II курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Микитюк Г.Ю.,
кандидат психологічних наук, доцент

Складна соціально-економічна ситуація, що спостерігається в Україні, зумовлює негативні тенденції, серед яких не останнє місце займає зростання зловживання алкоголю та наркотичних речовин. Поширення серед дітей-підлітків (“групи ризику”) таких небезпечних явищ становить загрозу для здоров'я нації.

“Групи ризику” – це категорії дітей, чий соціальний стан за тими або іншими ознаками не має стабільності, які практично не можуть поодинці перебороти труднощі, що виникли в їхньому житті; все це в результаті може призвести до втрати ними соціальної значущості, духовності, морального образу, біологічної загибелі.

До цієї групи відносять такі категорії дітей:

- діти-сироти;
- діти з девіантною поведінкою;
- діти з вадами фізичного та психічного розвитку;
- діти, які зазнали насильства;
- обдаровані діти, які відчувають труднощі в спілкуванні.

У зв'язку з цим, проведення заходів, спрямованих на запобігання подальшому зростанню наркоманії та алкоголізму й розроблення ефективних методів подолання залежностей, є надзвичайно актуальними. Аналіз стану вітчизняної науки дає підстави вважати, що поза увагою спеціалістів залишається той факт,

що основні причини зловживання наркотиками й алкоголю, мають психологічні витoki, які супроводжуються деформацією мотиваційної сфери особистості та негативно впливають на особливості її психологічного життя.

Одним із сильних мотивів може бути прагнення підлітка не відставати від друзів, бажання ввійти до якого-небудь угруповання. Крім того, причиною залучення підлітка до наркотичних речовин, може стати його бажання позбутися внутрішньої напруги й занепокоєння, втекти таким чином від проблеми, чи навпаки знайти спосіб їм опиратися.

Фахівці, які вивчають явище наркоманії, пропонують розглядати декілька стадій розвитку наркоманії, відповідно до зловживання людиною певними речовинами, а саме:

1 стадія – паління тютюну (нікотиноманія);

2 стадія – вживання алкоголю;

3 стадія – вживання препаратів з коноплі (гашиш та ін.);

4 стадія – вживання препаратів, заборонених для немедичного застосування (важких наркотичних речовин).

Найчастіше до алкоголізму та наркоманії підлітки вдаються через життєвий досвід, помилки в шкільному та сімейному вихованні. Наркологи й психіатри на перше місце ставлять патологію розвитку особистості, тобто спадкові вади у функціонуванні вищої нервової діяльності. Це, насамперед, діти з психопатичними рисами характеру, невротичні, емоційно нестійкі, розумово відсталі. Подолання алкоголізму та наркоманії неможливе без з'ясування причин цих негативних явищ.

На думку психологів, жодна з цих причин не є тою, що безпосередньо детермінує виникнення бажання вживати алкоголь чи наркотики. Справді, ми знаємо, що багато дітей виховується у складних сім'ях, які мають низький культурний рівень, однак далеко не всі вони стають алкоголіками чи наркоманами. З другого боку, більшість дітей, що стоять на обліку в психоневрологічних диспансерах, все ж таки знаходять своє місце в самостійному житті. Таким чином, детермінантою виникнення алкоголізму та наркоманії неповнолітніх виступають не зовнішні обставини і навіть не внутрішні особливості, а свідомість, внутрішній світ самого підлітка.

Життя людини може складатися по-різному, стан здоров'я також, але головним у ньому буде те, як вона сама сприймає всі ці обставини, як ставиться до інших, як переживає події свого буття. Саме це є предметом психологічного аналізу, і саме це визначає, чому одна дитина, незважаючи на несприятливі умови життя, виростає достойною людиною, а інша, що виховується начебто в заможній, благополучній сім'ї, починає вживати алкоголь або навіть наркотики. Тому під час роботи з підлітками "групи ризику" слід завжди пам'ятати, що дитина з нашою підтримкою може перетворитися або на суб'єкта власного життя, здатного собі допомагати, долати труднощі, виявляти самоповагу й довіру до людей, а може перетворитися на пасивну істоту, залежну від зовнішнього керівництва й допомоги, не здатна на власний вибір і самопокладання. Безпорадну, яка має лише приблизне уявлення про те, якою вона має бути і якою хотіла б стати.

Робота з підлітками базується на виробленні ними установок особистості, що мають різну моральність:

- образ реального Я (уявлення дитини про те, якою вона є в даний момент життя);

- образ ідеального Я (уявлення дитини про те, якою вона хотіла б бути, до яких здібностей і властивостей прагне);

- уявлення дитини про те, якою її бачать інші.

Акцентуація в роботі з підлітком базується на уявленні особистості, що формується, про те, якою вона є, може бути й хотіла б стати. А це є важливою умовою гармонійного розвитку.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити такі висновки:

- проблема важковиховуваних дітей дійсно є актуальною для нашого суспільства, яку треба вирішувати на всіх рівнях (соціальному, внутрішньому, родинному і т. п.);

- схильність до поведінки з відхиленням залежить від наявності певних якостей особистості підлітка, до яких належать агресивність, тривожність, відсутність або слабкість вольового контролю емоцій, невідповідальність, демонстративність та інші;

- корекційну та профілактичну роботу бажано проводити з урахуванням виявлених трьох рівнів дітей “групи ризику”, а також психологічних особливостей дітей.

І все ж дівчатка і хлопчики так чи інакше стикаються з однаковими проблемами: взаємовідношення з батьками, ровесниками, учителями, самотність, перше кохання, вибір професії, шкідливі звички, зовнішній вигляд, фанатизм і секти, музика, незалежність від батьків та багато іншого. На мою думку, найважливішим із всіх факторів становлення особистості є сім'я, у якій виховується дитина, відносини між батьками, любов, яку вони їй дають, ставлення батьків до дитини й до інших її братів чи сестер. Між батьками і дітьми все повинно бути загальним: й успіх разом переживати, і сльози, і радість, сміх, разом співпереживати, надіятись, мріяти – все це приводить до укріплення, з'єднання сімейних стосунків.

Діти повинні знати, що кожна людина має якесь захоплення, чимось цікавиться і тоді вона завжди буде цікавити оточуючих, а якщо в неї є почуття гумору, то успіх їй забезпечений. Але, звичайно, школа та “вулиця” теж вносять свої штрихи до усвідомлення дитиною себе, свого “я”. Тому, я вважаю, що ще з раннього дитинства слід проводити розвивальні ігри, тести, малювання, музику, рухливі вправи з малятами. А коли дитину все ж заносять до так званої “групи ризику”, то не наголошувати їй постійно на цьому, адже це тільки погіршить і так складну ситуацію. Таким дітям потрібне доброзичливе й розуміюче спілкування, а найголовніше – увага до дитини, турбота й підтримка.

1. Бондарчук О. І. Психологія девіантної поведінки : курс лекцій / О. І. Бондарчук. – К. : МАУП, 2006. – 88 с.
2. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління : навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. – К. : ЦНЛ, 2005. – 456 с.
3. Загальна психологія : підручник / за заг. ред. С. Д. Максименка. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704 с.
4. Нікітін А. В. Філософсько-правовий аналіз девіантної поведінки особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.12 / А. В. Нікітін ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2004. – 17 с.

**НОВІТНЯ УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО НАСИЛЬНИЦЬКІ
ПЕРЕСЕЛЕНСЬКІ АКЦІЇ РАДЯНСЬКОГО РЕЖИМУ НА ТЕРЕНАХ
СТАНІСЛАВЩИНИ**

Кочкодан Віра,
IV курс, Інститут історії та політології.
Науковий керівник – Дерев'янка С.М.,
кандидат історичних наук, професор

З проголошенням незалежності України в наукових колах актуальними стали проблеми, дослідження яких у радянський час було заборонено й свідомо уникалося вченими-істориками. Особливо такі “прогалини” характерні для історії першої половини ХХ століття. Тому пріоритетним завданням для науковців-спеціалістів є заповнення даного вакууму об'єктивними, ґрунтовними дослідженнями, метою яких є повернути народу його історичну пам'ять, ввести її в категорію тяглості.

Однією з таких “білих плям” в історичній науці є проблема депортації населення Прикарпаття у 1939–1947 роках. Комплекси вивчення історіографічних джерел дає підстави твердити, що: по-перше, ще не створено з проблем історіографії депортації населення Прикарпаття в контексті досліджень насильницького переселення осіб в Україні в цілому і на західноукраїнських землях зокрема; по-друге, сучасна історична наука процесу депортації населення Прикарпаття сконцентрувала альтернативну оцінку, побудовану на принципах об'єктивізму, всебічності та історизму; по-третє, найбільш вивченою в цій проблематиці залишається операція “Вісла”, оскільки вона мала на меті послабити впливи на західноукраїнських землях діяльності ОУН та УПА, і принесла чергове загострення українсько-польських відносин; по-четверте, процеси насильницького переселення мешканців Прикарпаття в роки Другої світової війни є менш актуальними в сучасному дослідженні, ніж у роки т. зв. “возз'єднання Західної України” з УРСР і проведення комуністичною владою на її теренах процесу “радянзації”, оскільки об'єктивно вивчалися в зарубіжній і радянській історіографії.

Основними досліджуваними аспектами теми депортації Прикарпаття є: 1) кількісні дані про переселенців (статистичні відомості); 2) причини переселення; 3) етапи депортацій, їх перебіг; 4) роль і місце державного апарату в переселеннях; 5) труднощі, з якими довелось зіткнутися виселенцям; 6) наслідки депортацій; 7) еволюція самої ідеї депортації у свідомості тих, хто проводив і керував цими процесами; 8) взаємозв'язок депортації з політикою держави.

Непоміченими для сучасних вітчизняних дослідників є визначення характеру депортацій, національно-етнічного складу переселенців, професійної приналежності; глибинного аналізу зумовленості напрямків переселення, життя депортованих у спецпоселеннях; специфіка даних процесів в територіальних і хронологічних масштабах, їх порівняння тощо. Вивчення даної сукупності проблем допоможе ґрунтовно зрозуміти суть депортацій, їх наслідків у демографічному, економічному, культурному, політичному відношеннях, її історичне значення.

Найбільш вагомими серед надбань істориків з проблеми дослідження є праці: В.Адамовський, І.Андрухів, І.Білас, І.Бугай, М.Сивирин, Ю.Сливка, Й.Надольський та ін.

Особливої уваги заслуговує колективна монографія І.Андрухіва й А.Француза “Станіславщина: двадцять буремних літ (1939–1959): суспільно-політичний та історико-правовий аналіз”. Автори використали значний масив документів з ДАІФО, архіву УМВС Івано-Франківської області. Основний акцент дослідники роблять на депортаційних процесах у Прикарпатті в 40-х роках, поділяючи їх на три етапи: з жовтня 1944 – липень 1945 рр.; вересень 1945 – липень 1946 рр.; жовтень–липень 1947 р., за яких із Станіславської області було вивезено 26 568 сімей (77 930 осіб). А з 1 жовтня 1944 р. до кінця 1949 р. їх кількість сягнула 1 529 498 осіб [2, с.239–243].

Дослідники до категорії переселенців політичного характеру відносять т. зв. “бандитів та бандопосібників”. Позитивними в цьому контексті є розкриття авторами проведення депортацій органами МВС та МДБ на прикладі окремих міст, сіл, районів Станіславщини. Слід зауважити, що хоча ці відомості досить скупі, але загалом передають атмосферу переселень на місці, час їх проведення, кількості залучених осіб, їх ставлення до тамтешнього люду.

До депортацій соціально-економічного характеру сучасні дослідники відносять переселення т. зв. куркулів та “одноосібників” у червні 1947 р. з метою проведення суцільної колективізації. Так, у літературі подано різні кількісні і “якісні” цифри щодо чотирьох хвиль депортацій, зокрема В.Адамовський у своїй праці побічно торкається проблем власне депортації населення Прикарпаття, проте дає змогу зрозуміти основні причини й тенденції даного процесу на Західній Україні. Автор зазначає, що після вступу радянських військ на західноукраїнські землі почалися масові депортації польського населення, тобто всіх, хто не вписувався в рамки тогочасної радянської політичної системи, міг становити їй загрозу, хто брав активну участь у суспільно-політичному житті 1920–30-х рр. [1, с.56–61]. Він звертає увагу на число депортованих післявоєнного періоду вояків Армії Крайової, що орієнтувалася на лондонський еміграційний уряд М.Миколайчика. Невиправданими є масові депортації проти священнослужителів і віруючих УГКЦ, католицької та православної церков, цілого ряду протестантських течій [1, с.82].

Дослідник І.Білас у своїй монографії наголошує на парадоксальності депортації, коли насильницьке перевезення ґрунтувалося на законно правових актах, тобто “своєрідні закони періоду беззаконня”. Автор критично зауважує, що компонент депортації був державною політикою, а не окремим зловживанням [3, с.238].

Окремої уваги заслуговує праця В.Надольського. У ній здійснено цілісне дослідження депортаційної політики сталінського тоталітарного режиму. Автор аналізує сутність, структуру й функції переселенської політики, технології і механізми її здійснення владними державними інституціями в Прикарпатському регіоні. Вказано основні напрямки відправлення населення з Станіславщини. Це насамперед Красноярська РСР, Казахська РСР, Омська область, Алтайський край тощо [5].

Доповнюючий характер щодо попередніх праць у питанні етнічного складу виселенців із Західної України є стаття І.Бугая. У ній вміщена таблиця за квітень 1941 р., де кількість депортованих євреїв з цього регіону, у тому числі Прикарпаття, становило 96 393 особи в Середню Азію, Єврейську автономну область [4, с.176–178].

Отже, сучасні українські історики проблемі депортацій присвятили широкий спектр праць різноманітного характеру, проте в них територія Станіславщини, на жаль, займає побіжне місце; у наведених даних загальноукраїнських переселень розглянуті домінуючі аспекти депортацій та їх причини, статистичні показники і правова база. Загалом усі вчені-спеціалісти сходяться на думці про масовий характер насильницьких переселень (у 1939–1941 рр. виселено 10% західноукраїнського населення, яке формувалося з українців, поляків та євреїв, у 1941–1944 рр. більше 68 тис. осіб вивезено на роботу до Німеччини), їх політичні й соціально-економічні причини, демографічні наслідки. Проте ця проблема потребує подальшого дослідження у зв'язку з появою нових даних, розсекречення архівів, необхідністю розуміння цих проблем у контексті геополітичної ситуації того часу.

1. Адамовський В. І. Депортації населення України в першій половині ХХ століття : причини, наслідки, шляхи повернення на Батьківщину : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. І. Адамовський ; НАН України, Інститут історії України. – К., 2004. – 200 с.
2. Андрухів І. О. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939–1959) : суспільно-політичний та історико-правовий аналіз / І. О. Андрухів, А. Й. Француз. – Рівне ; Івано-Франківськ, 2001. – 335 с.
3. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий характер : у 2 кн. / І. Білас. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 1. – 432 с.
4. Бугай Н. Ф. 20–50-е годы : переселения и депортации еврейского населения СССР / Н. Ф. Бугай // Отечественная история. – 1993. – № 4. – С. 175–185.
5. Надольський Й. Е. Депортаційна політика сталінського тоталітарного режиму в західних областях України (1939–1953 рр.) / Й. Е. Надольський. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 260 с.

“ДЕРЖАВА, ЩО НАЦІОНАЛІЗУЄТЬСЯ”. **СТАТУС НАЦІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ У НОВІЙ ЄВРОПІ**

Венгринюк Лідія,
V курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Монолатій І.С.,
доктор політичних наук, професор

Ще декілька десятиліть тому існувала теза, що націоналізм – це мотлох історії, якому не буде місця в прийдешні роки, у світі, де панують тенденції до глобалізації й уніфікації. Ця думка була достатньо поширеною, обґрунтованою і практично не викликала сумніву, адже вважалось, що націоналізм як ідеологія себе вичерпав. Національні відмінності поступово стираються й незабаром зовсім зникнуть. Та сподівання вчених не виправдалися. На їх подив ці відмінності

не лише не зникли, а й стали дедалі посилюватись. На зламі століть замість того, щоб просуватися за рамки національних держав, Європа почала рухатись назад до них, що найчіткіше проявилось у розпаді СРСР, Югославії, Чехословаччини на велику кількість національно визначених держав-спадкоємців. Ця масивна реорганізація політичного простору за національними лініями породила особливі, динамічно пов'язані й у деяких випадках вибухонебезпечні форми націоналізму: автономістичний націоналізм національних меншин, націоналізм титульних націй нових країн, у яких живуть ці меншини, та транскордонний націоналізм “зовнішньої вітчизни”, до якої ці меншини належать за спільною етнічністю, а не громадянством.

Для розуміння процесу націоналізації держав необхідно зрозуміти сутність поняття “національна держава”, феномен якої по суті є ідеалом, до якого прагнуть у процесі націоналізації. Отже, національна держава – це таке політично організоване в межах певних кордонів суспільство, яке утворилося внаслідок політичного самовизначення окремого етносу (або в деяких випадках поліетнічного народу), що консолідується в політичну націю, здобуває незалежність і створює суверенну владу на своїй етнічній території.

Для сучасної національної держави (тобто держави, утвореної нацією на своїй національній території у результаті реалізації свого права на самовизначення) характерним є: створення та забезпечення необхідних умов для максимального збереження і розвитку кращих надбань нації в економічній, політичній, соціальній та духовній сферах її буття, її політичної консолідації навколо національної ідеї; забезпечення розвитку духовності, мови, культури, традицій своєї нації; реалізація національної ідеї в державотворчому процесі; турбота про культурний розвиток своїх співвітчизників, які проживають в інших державах (національної діаспори), а при потребі – створення належних умов для їхнього повернення на історичну Батьківщину; створення належних умов для проживання та всебічного розвитку національним меншинам, що проживають на території держави.

Нові країни, що постали після упадку та розподілу імперій Османів, Габсбургів, Романових, а також розпаду СРСР, Югославії, Чехословаччини були створені як національні держави, узаконені їхньою вимогою бути державою певної нації та для неї. Навіть більше, усі вони були не тільки національними, але й націоналізаційними державами, тобто такими, що декларували себе національними, прагнули бути ними, але ще в повній мірі не реалізували ці ідеї на практиці. Політика та процеси націоналізації в цих країнах різнилися формою та інтенсивністю. Але вони зазвичай включали наступні елементи: 1) існування (точніше усвідомлене, чи сприйняте, чи надумане існування) центральної нації чи національності, визначеної в етнокультурному сенсі, різко відмінної від громадянського населення чи постійних резидентів держави в цілому; 2) ідея, що центральна нація за законом “володіє” політичним утворенням, що це політичне утворення існує як політичне утворення цієї нації та для неї; 3) ідея, що центральна нація не процвітає, що її певні інтереси неадекватно реалізовані чи висловлені попри правомірне володіння державою; 4) ідея, що для підтримки мови, розквіту культури, демографічних переваг, економічного добробуту чи

політичної гегемонії центральної нації необхідні певні заходи в різних областях економіки й політики; 5) концепція виправдання цих дій як виправних та компенсаційних, необхідних для збалансування й виправлення попередньої дискримінації проти цієї нації, до того як вона отримала “свою власну” державу для охорони та підтримки її інтересів; 6) мобілізація на основі цих ідей у ряді галузей – законодавстві, виборчих кампаніях, пресі, асоціаціях, університетах, на вулицях – втілена в спробі сформулювати політику та дії державних або недержавних організацій; 7) прийняття організаціями формальної та неформальної політики й практики, натхненних вищевикладеними ідеями.

У нових державах Східної Європи та колишнього СРСР ці ключові елементи чітко наявні. Нові держави близькі до ідентифікації з певною етнокультурною нацією. Як це не дивно звучить, але це стало результатом політики радянського режиму, який будував складові республіки як національні політичні утворення, що “належали” їхнім відповідним націям, які дали їм ім’я, хоч водночас суворо обмежував їхню владу. Сьогодні зберігається інституційований сенс власності та етнонаціонального права. Але зараз він пов’язаний з можливістю керувати. Еліта країн-спадкоємиць може використовувати цю нову можливість для “націоналізації” власних держав, повніше робити їх політичними утвореннями своїх основних націй та для них.

1. Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі / Р. Брюбейкер. – Львів : Кальварія, 2006. – 280 с.
2. Колодій А. Нація як суб’єкт політики / А. Колодій. – Львів : Кальварія, 1997. – 55 с.
3. Коршук Р. М. Національна держава: основні підходи до трактування / Р. М. Коршук // Філософські проблеми гуманітарних наук ; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – 2010. – № 17. – С. 166–171.
4. Стецюк П. Україна як національна держава: конституційно-правова характеристика [Електронний ресурс] / П. Стецюк. – Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua/?d=318&i=&w=r>.

КУЛЬТ ТЕНГРІ В РЕЛІГІЙНІЙ СИСТЕМІ ТЮРКСЬКОГО КАГАНАТУ В V–VI ст.

Дубчак Сергій,
V курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Волощук М.М.,
кандидат історичних наук, доцент

Тюркюти як етнос склалися впродовж V–VI ст. на Алтаї, але їхній етногенез розпочався на території Туркестану та в Турфані, де проживала одна з груп хунну. Останні впродовж III–V ст. зазнавали значних впливів іранського та тохарського населення, з котрим тісно контактували. У 439 році хунни Ашина були переселені на Алтай жужанським правителем Юйцзюлюй Уті (тронне ім’я Чілянь), де займалися видобутком та обробкою заліза. Тут упродовж другої половини V – першої третини VI ст. змішалися з місцевими племенами телесців, започаткувавши етнос тюркютів. Слово “тюрк” відоме з другої половини VI ст.

Упродовж 534–603 років існувала єдина держава давніх тюрків Великий Тюркський Каганат (або Небесний ель).

Поліетнічна основа тюркютського етносу вплинула на його релігійні вірування. Про їх складність свідчать джерела, зокрема китайські хроніки Вейшу та Суйшу, котрі подають суперечливі свідчення. На ґрунті цих повідомлень виділяють такі культу: культ сонця (сонячного світла), культ духа неба (Тенґрі, Кок-Тенґрі), культ предків, культ гори, а також Суйшу повідомляє про наявність “закликання духів”. Варто відзначити, що культ предків являвся прерогативою знаті (тобто прийшлих хуннів Ашина), а культу сонця та Тенґрі були поєднані, як про це свідчать орхонські написи.

З повідомлень джерел виникає закономірне питання про характер релігійної системи тюркютів. Наразі можна виділити три концепції. Першу концепцію запропонував радянський історик Л.Гумільов. Він визначав релігійну систему тюркютів як анімізм різних форм. Зокрема, солярний культ Тенґрі й сонячного проміння він класифікував як анімістичний генотеїзм, культ гори визначав як аніматизм (найпримітивніша форма анімізму, коли поклоніння здійснюється безпосередньо природним об’єктам); культ предків, що був анімістичним віруванням, з тотемічним забарвленням (зокрема, родовим покровителем тюркютів, а саме роду Ашина (перекладається як “досконалий, небесний вовк”) був вовк). Закликання духів, про яке згадується в Суйшу, автор визначав не як шаманізм (закликання духів помічників), а прикликання на допомогу духів-покровителів (тенґріїв – індивідуалізованих небесних божеств) родів. Окрім цього, історик розглядав поклоніння й земним духам розряду “тос” (духи, котрі існували споконвіку, на відміну від духів розряду “кормос” – померлих предків).

Власна концепція, висунута сучасними татарськими істориками Г.Давлетшіном та Г.Файзрахмановим, і полягає у виділенні релігійної системи тенґризму (тенґріанства), своєрідного язичництва близького до монотеїзму.

Українським істориком В.Рубелем запропонована концепція, що характеризує релігію тюркютів як своєрідно-синкретичне язичництво, сформоване на основі трьох віронашарувань – мітраїзму, тотемізму та анімізму, з паралельним існуванням шаманізму на рівні марновірства.

Про наявність тотемічних вірувань яскраво свідчить легенда, котра в хроніці Таншу розкриває походження роду Ашина. Згідно з нею, у давнину існував хуннський рід, який був розбитий і знищений сусідами, але залишився один десятирічний хлопчик, якому воїни відрубали руки й ноги та кинули в болото. Хлопчика врятувала вовчиця, котра його вигодувала. Воїни повернулися і вбили хлопчика, але вовчиця втекла в гори на північний захід від Гаоцзюя (Алтай), де знайшла гірську печеру. За печерою була долина, де вовчиця народила 10 синів (очевидно, від цього хлопчика). Старший з них назвався Ашина й став правити братами, біля входу в печеру він повісив прапор з вовчою головою – прапор Ашина.

Не дивлячись на неоднорідність тюркютської релігії, основою релігійної системи тюркютів було поклоніння Тенґрі (Вічному Небу). Воно полягало в жертвопринесенні барана (на котре не допускалися жінки й шамани). Метою

цього жертвопринесення було досягнути благословення “світла”, бо Тенгірі діє на земний світ через посередництво Сонця, яке за допомогою проміння світла впливало на земних духів.

Отже, культ Тенгірі є центральним культом анімістичної (з нашаруваннями тотемізму) релігійної системи давніх тюрків, що тяжіє до генотеїзму і не є монотеїстичною релігією. Складність релігійної системи тюркютів у V–VI ст. пояснювалася їхнім етногенезом, у процесі якого відбулося злиття етнічних груп, що перебували на різних щаблях духовного розвитку й на цей період ще остаточно не злилися.

1. Давлетшин Г. Некоторые сюжеты из области духовной культуры древних тюрков / Г. Давлетшин // Древнетюркский мир: история и традиции : материалы одноименной научной конференции, Казань, 24–25 января 2001 г. – Казань, 2002. – С. 10–24.
2. Давлетшин Г. Культ животных у древних тюрков / Г. Давлетшин. – Режим доступа : <http://www.tatmir.ru/article.shtml?article=765§ion=0&heading=0>.
3. Гумилёв Л. Н. Религия тюркютов / Л. Н. Гумилёв // Древние тюрки. – М. : АСТ, АСТ Москва, 2007. – С. 85–97.
4. Рубель В. А. Великий каганат та інші держави тюркютів / В. А. Рубель // Історія середньовічного Сходу. – К. : Либідь, 2002. – С. 224–331.
5. Файзрахманов Г. Л. Древние тюрки в Сибири и Центральной Азии / Г. Л. Файзрахманов. – Казань : Мастер Лайн, 2000. – 188 с.

МЕТОД УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ: МОДЕЛІ, ПІДХОДИ І ПРОЦЕДУРИ

Нечаєва Надія,
IV курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Доцяк І.І.,
кандидат політичних наук, доцент

Сьогодні в політичній науці загальноприйнято вважати, і це підтверджується самою політичною практикою, що прийняття та виконання політичних рішень є важливим елементом політичного процесу, за допомогою якого забезпечується взаємодія між керівниками та підлеглими.

Як показав досвід, командно-адміністративна модель прийняття та виконання політичних рішень мала негативний вплив на суспільство. Однією з яскравих прикметних особливостей прийняття політичних рішень у тоталітарній системі стала практично повна безвідповідальність осіб, які їх приймали, що багато в чому вплинуло на міру ефективності.

В умовах реформування українського суспільства й держави, поділу влади як по горизонталі, так і по вертикалі, актуалізується потреба демократизації процедури підготовки та ухвалення політичних рішень, аналізується їх конфліктогенність, можливості їхнього корегування.

Необхідно зауважити, що теорія прийняття рішень у західній політології сьогодні є одним з провідних напрямків суспільного знання.

Поняття “рішення” визначає вибір однієї з низки альтернатив у процесі досягнення визначених цілей. Альтернатива ж, у свою чергу, є одним із варіантів дії, який виключає можливість реалізації іншого варіанта. Рішення може вплинути на майбутній стан як об’єкта управління, так і тих, хто приймає це рішення. Тому прийняття рішень (особливо тих, які стосуються життя суспільства) повинно мати обміркований, чіткий науковий (наскільки можливо) характер [1, с.46].

Політичні рішення є адекватними до стану політичних процесів, які відбуваються в суспільстві. Таким чином, головна й центральна проблема політичного процесу полягає в максимальній оптимізації прийняття та реалізації політичних рішень.

Поняття “політичне рішення” розглядають як акт, здійснюваний суб’єктами політичного процесу (політичними лідерами, керівниками, органами), у якому на основі аналізу інформації існуючих інтересів, потреб, можливостей їх задоволення формуються завдання, обов’язкові для членів даної соціальної спільноти. Політичне рішення націлене на організацію практичної діяльності заради досягнення мети, на погодження функціонування окремих ланок соціальної системи. Основними формами політичних рішень є закони, укази, розпорядження, постанови, резолюції [4, с.72].

Підготовка й прийняття політичного рішення репрезентує собою складний процес, у якому можна виділити чотири стадії:

- 1) постановка й виявлення соціальної проблеми, яка потребує свого вирішення;
- 2) формулювання можливих альтернатив вирішення проблеми;
- 3) обговорення, або порівняльний аналіз, можливих альтернативних рішень;
- 4) прийняття рішення, тобто вибір оптимальної альтернативи як плану дій [3, с.112].

У політичній науці сьогодення сформувалося два основних підходи до розуміння процесу прийняття рішень. Так, нормативна теорія трактує його як процес раціонального вибору політичних цілей у складних ситуаціях. У якості найважливіших засобів оптимізації такого вибору пропонуються різноманітні математичні моделі, дослідження операцій та інші інструментальні прийоми. Біхевіористська теорія, яка розглядає такий процес як специфічну взаємодію людей, зорієнтована на опис різноманітних факторів, які впливають на прийняття рішень у конкретній ситуації. Такого типу підходи відображають двоякий характер управлінського процесу. З одного боку, велика роль відводиться інститутам та органам управління, регламенту й процедурі прийняття рішення, ролі технічного персоналу й матеріального забезпечення діяльності всіх осіб, які беруть участь у цьому процесі.

З іншого боку, найчастіше в процесі прийняття рішень панують неформалізовані процедури, які залежать від особистого досвіду осіб, що визначають цілі й засоби їх досягнення, від інтуїції та персональних знань управлінців, їх міжособистісних зв’язків. Цей процес завжди репрезентує собою компроміс або примирення протидіючих вартостей, що тільки посилює роль суб’єктивізму в такій справі [2, с.256].

Ч.Ліндблом широко обґрунтовує два методи: раціонально-універсальний (або “кореневий метод”) та інкрементальний метод (“метод гілок”). Перший пе-

редбачає, що особа, яка приймає рішення, визначає пріоритети й виділяє у зв'язку з цим альтернативи реалізації цілі. Для цього обирається найбільш оптимальне рішення. Другий метод “гілок” передбачає послідовне обмеження в пошуку рішень і зосередження на малих кроках, які не дають змоги зробити великі помилки. Цей метод спрощує процес прийняття й реалізації рішень [6, с.43]. Великого поширення також набув змішано-скануючий метод приймання рішень, тобто такий, що забезпечує масштабний, фундаментальний процес приймання рішень і наступне їх розроблення. Він поєднує раціональний підхід до одних елементів проблеми й поступальний, менш деталізований аналіз, до інших. Це метод поєднання переваг двох вищезгаданих методів, він дає змогу своєчасно пристосуватися до швидкоплинної ситуації [5, с.296].

Процес прийняття рішень, як і будь-яка політична діяльність, за умов багатомірності й багатоваріантності сучасної історії відіграє та відіграватиме дедалі активнішу роль. Від них багато в чому залежать темпи історичного розвитку, розтягування або спресування політичного часу, самовдосконалення суб'єктів політики, політична культура, їх оптимальний розвиток усього світоустрою.

1. Глуценко В. Разработка управленческого решения. Прогнозирование и планирование / В. Глуценко, И. Глуценко, Г. Железнодорожный. – [Б. м. : б. в.], 1997. – С. 46–48.
2. Мельник В. Политология / В. Мельник. – Мн., 1996. – С. 256–257.
3. Политические решения // Политология : учеб. пособ. – Х. : Фолио, 2001. – С. 112.
4. Саркисян С. Теория прогнозирования и принятия решений / С. Саркисян. – М., 1996. – С. 72.
5. Соловьёв А. И. Политология. Политическая теория. Политические технологии / А. И. Соловьёв. – М., 2000. – С. 296.
6. Шарон П. Сравнительная политология : в 2 ч. / П. Шарон. – М., 1992. – Ч. 2. – С. 43–45.

АБУ АЛЬ АББАС

Павлюк Андрій,
V курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Волощук М.М.,
кандидат історичних наук, доцент

Налагодження відносин між франкським володарем Карлом Великим (Carolus Magnus, 768–814 pp.) та аббасидським правителем Харун ар-Рашидом (786–809 pp.), згідно з джерелами, відбувалось у напівкомічний спосіб.

Одного разу із заморських країн королю Карлу привезли диковинку. Це був великий бивень, прикрашений різьбою. Королю пояснили, що це зуб слона. Карл був у захваті. Він не міг уявити тварину, із зуба якої можна було б вирізати такий бивень. І в нього виникло сильне бажання за будь-яку ціну побачити цю тварину. Так розповідає легенда.

А ось, що повідомляється в офіційному документі – “Лоршських анналах”. У 797 р. Карл відправив посольство до багдадського халіфа. До складу посольства входили Лантфрід і Зігімунд, а також єврей Ісаак (очевидно, перекладач). Мета, поставлена перед посольством, була сформована таким чином: отримати й привезти слона.

Перші звістки зі Сходу про долю свого посольства Карл отримав у 799 р., коли до столиці франкського королівства Аахена прибув монах з Єрусалиму з подарунками від місцевого патріарха Григорія II (797–807 рр.). Очевидно, він і розповів франкському правителю дещо про долю посланців, відправлених до Багдаду. Карл відпустив єрусалимського монаха з дарами та великою сумою грошей для роздачі милостині.

Лише весною 801 р. імператору Карлу повідомили, що єврей Ісаак успішно повертається від багдадського правителя з численними подарунками та із слоном. Однак на деякий час єврей затримався в Північній Африці через те, що в місцевих правителів не виявилось достатньо транспортних засобів. Тому Карл негайно наказав своїм підданим підготувати відповідний корабель для доставки заморського гостя.

У жовтні 801 р. Ісаак із слоном прибув в Італію, звідки вирушив на північ, однак у зв'язку з наближенням зими він не ризикнув переправити дорогоцінний подарунок через Альпи й вирішив зазимувати в місті Верчеллі. Очевидно, подорож через гірські перевали виявилася непростою, тому що в Аахен слон був доставлений лише 20 липня 802 р.

Слона було названо в честь багдадського правителя – Абу аль Аббас. Про заморського гостя повідомляли всі місцеві хроніки. 802 р. для Франкської імперії можна сміливо назвати “роком слона”, тому що гість з далекої Індії витіснив зі сторінок хронік усі інші повідомлення, якими б важливими вони не були.

Абу аль Аббас став об'єктом для всеможливих, у тому числі й “наукових”, спостережень. Так, відомий графік і географ Дікуїл спростував думку автора одного компілятивного твору, який стверджував, що слон ніколи не лягає, а завжди стоїть на ногах. “Слон, – писав Дікуїл, – навпаки лежить подібно бичу, що всі люди Франкського королівства бачили на прикладі слона імператора Карла”.

В імператора була звичка під час походів або мандрівок возити із собою своїх дітей, а іноді й цілий двір. Не бажаючи розлучатися із своїм улюбленцем, Карл і його став возити за собою.

Так продовжувалося до 810 р., коли імператор відправився на північ у Саксонію, де й загинув Абу аль Аббас. Не виключено, що він став жертвою епідемії, яка в цьому році скосила худобу в багатьох північних областях.

Загибель слона справила не менш сильне враження, ніж його прибуття. Про цю подію знову заговорили всі хроніки, прирівнюючи сумну звістку з найбільш тяжкими подіями року.

1. Ейнгард. Життя Карла Великого / Ейнгард // Історія західноєвропейського Середньовіччя : хрестоматія / упоряд. М. О. Рудь. – К. : Либідь, 2005. – С. 171–193.
2. Левандовский А. Карл Великий. Через Империю к Европе / А. Левандовский. – М., 1995. – Режим доступа : <http://www.freebooks.net.ua>.
3. Лоршські аннали // Історія західноєвропейського Середньовіччя : хрестоматія / упоряд. М. О. Рудь. – К. : Либідь, 2005. – С. 194–205.
4. Хэгерманн Д. Карл Великий / Д. Хэгерманн ; пер. с нем. В. П. Котелкина. – М. : Изд-во АСТ, НПП “Ермак”, 2003. – 684 с.

АРХЕОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ СТЕПАНА БАНДЕРИ

Заячук Юлія,
V курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Сигидин М.В.,
доцент

В українському націоналістичному русі ХХ століття яскраво виділяється постать Степана Бандери, з ім'ям якого асоціюється весь національно-визвольний рух. Бандера – провідник найбільшої в 30–50-х роках революційної Організації українських націоналістів (ОУН – Р), організатор і керівник визвольної боротьби проти всіх поневолювачів України.

З проголошенням незалежності України інтерес до вивчення питань його життя й діяльності набув особливої популярності. Для подолання суперечностей, що існують у суспільстві щодо аналізу постаті С.Бандери й розуміння його значення, необхідним є комплексний аналіз життя та діяльності на основі різноманітних документів.

Одним із фундаментальних видань щодо вивчення історії національно-революційного руху в період Другої світової війни та в повоєнний період є “Літопис УПА”. Значною мірою на сторінках “Літопису” висвітлена політична й революційна діяльність провідника ОУН. С.Бандера в документах “Літопису” постає як символ безкомпромісної та напруженої боротьби українського народу за своє політичне й національне визволення та самоутвердження, а його героїзм, проявлений у цій боротьбі, служить зразком і прикладом для наслідування й сьогодні. У період, коли в Україні не було можливості досліджувати “білі плями” нашої історії, у Канаді в 1977 році світ побачив перший том “Літопису УПА”, де були вміщені переважно підпільні документи, переправлені з України на Захід. З огляду на такі обставини, це археографічне видання є одним із перших комплексних опублікованих видань, що висвітлює націоналістичний рух очима його учасників [1].

Надзвичайно велику цінність у контексті вивчення цієї теми є збірка “Літопису УПА” із серії “Події і люди” з назвою “Степан Бандера – життя, присвячене свободі”, автором якої є М.Посівнич. Дослідження присвячене життю та діяльності провідника ОУН та ЗЧ ОУН С.Бандері в 1920–1959 рр. На основі спогадів та документів у книзі висвітлено боротьбу й роль ОУН та ЗЧ ОУН і її лідера в тогочасних суспільно-політичних процесах. Видання цікаве ще й тим, що в ньому містяться 33 фотоілюстрації, які відображають життя Бандери від дитячих до кінця 40-х років [2].

На щастя, “Літопис УПА” не є єдиним джерелом у дослідженні цієї проблеми. Серед інших видань особливо цінною й цікавою є мемуарна література. Серед мемуарів переважно закордонні видання, які виходили у світ вже з 50-х років минулого століття. Із Заходу ці видання різними легальними й нелегальними способами потрапляли в Україну і зараз ми маємо чудову можливість користуватися ними й досліджувати постать провідника. Серед мемуарів, присвячених С.Бандері, особливу вагу становлять спогади С.Мудрика-Мечника, М.Клими-

шина, С.Ленкавського, Я.Стецька, С.Стецько, В.Кука, В.Макара, Г.Мельника та багатьох інших близьких і знайомих провідника.

З-поміж великого числа літератури, присвяченої постаті Бандери, визначену й чітку позицію займають видання, які стосуються смерті великого сина українського народу. Завдяки зусиллям П.Гоя, Д.Чайковського, П.Полтави, ми маємо чудову можливість майже по хвилинах дослідити останній день життя Бандери, обставини його смерті та відгуки про цю смерть у кожному куточку земної кулі ще впродовж декількох років опісля неї. Особливо важливе й цінне значення в списку цих видань займає збірка матеріалів “Московські вбивці Бандери перед судом” за редакцією Д.Чайковського [3].

Після того, як наша держава стала незалежною, склалися сприятливі обставини для дослідження “бандерознавства” вже не в еміграції, а в Україні, у тій державі, за яку він боровся і за яку й загинув. Найбільший внесок у цьому напрямку зробили В.Косик, В.Сергійчук, М.Посівнич.

Так, серед українських дослідників та видавців археографічних збірників особлива заслуга належить В.Сергійчуку, який упорядкував і видав тритомний збірник матеріалів радянських органів безпеки про життя й діяльність С.Бандери, які до цього часу залишалися під грифом “цілком таємно” [4]. Зусиллями В.Косика світ побачило чотиритомне видання німецьких документів “Україна в Другій світовій війні”, у якій Бандері відведено належне місце. Велике значення в цьому питанні має збірник документів і матеріалів про життя С.Бандери за редакцією М.Посівнича [5].

Таким чином, сьогодні є достатня кількість джерел для більш повного дослідження дуже цікавої й героїчної, неординарної і дуже суперечливої постаті в українській історії – Степана Бандери.

1. Літопис УПА: Канадська серія : у 49 т. – Торонто ; Львів : Літопис УПА, 1977–2010; Київська серія : у 14 т. – К. ; Торонто : Літопис УПА, 1998–2010.
2. Посівнич М. Літопис УПА / М. Посівнич. – Торонто ; Львів : Літопис УПА, 2008. – 110 с. – (Серія “Події і люди”. Кн. 3 : Степан Бандера – життя, присвячене свободі).
3. Московські вбивці Бандери перед судом : збірка матеріалів / ред. Д. Чайковський. – Мюнхен : Українське видавництво, 1965. – 695 с.
4. Степан Бандера в документах радянських органів державної безпеки (1939–1959) : у 3 т. / за заг. ред. проф. В. Сергійчука. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2009. – Т. 1. – 680 с.; Т. 2. – 640 с.; Т. 3. – 648 с.
5. Життя і діяльність Степана Бандери : документи і матеріали / ред. і упоряд. М. Посівнич. – Тернопіль : Астон, 2008. – 448 с.

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ І.Я.ФРАНКА: ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Дорожинська Марія,
V курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Шологон Л.І.,
кандидат історичних наук, доцент

Протягом тривалого часу наукова спадщина визначних учених та літераторів або залишалася поза увагою дослідників, або вивчалась досить тенденційно. Проте в незалежній Україні зроблено переоцінку творчого доробку багатьох діячів. Однією з таких визначних постатей в українському суспільно-політичному житті, літературі та науці був Іван Якович Франко (1856–1916 рр.). Жоден з учених, який вивчає історію суспільно-політичної думки та національно-культурного руху, різні аспекти соціального й наукового життя українців Галичини не може оминати увагою праці Великого Каменяра. Левова частка джерельної садщини зберігається в архівних і музейних установах нашої держави.

На неабияку увагу заслуговують чимало документів з особового фонду І.Франка, які зберігаються у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України. Цінними для дослідження обраної теми є також документи Центрального державного історичного архіву України в Києві, Центрального державного історичного архіву України у Львові (далі – ЦДІАЛ України). Чимало інформаційно насичених документів, що розкривають наукову діяльність І.Франка, знаходяться в зібраннях документів Наукового товариства імені Т.Шевченка та редакції часопису “Літературно-науковий вісник” (далі – ЛНВ) у ЦДІАЛ України. У Відділі рукописів Львівської національної бібліотеки ім. В.Стефаника найцінніші матеріали, що розкривають громадсько-політичну та наукову діяльність І.Франка, зберігаються у фонді М.Возняка.

Важливими є автобіографічні матеріали Великого Каменяра, які були написані в різний час та є неоднаковими за викладом матеріалу. З них ми можемо також дізнатися про чимало аспектів його різнопланової наукової та громадської діяльності. Досить важливим є ретельне дослідження епістолярного матеріалу І.Франка. Листування показало тісну співпрацю Великого Каменяра не лише з видатними митцями Галичини, але й Наддніпрянщини та Буковини, продемонструвало сфери їх творчих інтересів і суспільний світогляд. Листи засвідчили особисті дружні стосунки І.Франка з такими відомими громадськими діячами, ученими та літераторами-початківцями, як М.Драгоманов, А.Кримський, Уляна Кравченко, К.Попович. Досить цікавими були фрагменти листів щодо часописів “Друг”, “Світ”, “Зоря”, “Діло”, “Правда”, ЛНВ. Не менш цінні є публіцистичні праці Франка, уперше опубліковані, як правило, на сторінках періодичних часописів Галичини, оскільки містять змістовний матеріал про окремі сторінки біографії письменника, важливі проблеми громадсько-політичного життя, які не могли залишитися поза увагою І.Франка. Він є одним з видатних дослідників-етнографів, адже постійно збирав та систематизував фольклорні пам’ятки. Джерелом для вивчення громадсько-політичної діяльності вченого

стали також спогади про І.Франка, які заслуговують на неабияку увагу з боку дослідників.

Ще за життя письменника його творчість привертала увагу критиків, довкола неї точились дискусії. Тому вже наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. з'явилися перші спроби оцінити діяльність геніального українського митця в працях О.Маковея, М.Яцкова, М.Возняка. Не залишились осторонь згаданої проблематики радянські вчені, які характеризували його як титана-борця, діяльність якого є цінним внеском у справу єднання народів, творення культурних цінностей, близьких усьому людству. Проте найбільш цінні наукові праці, створені на ґрунтовній джерельній базі, виходячи з новітніх теоретико-методологічних засад, написані сучасними українськими вченими Я.Грицаком, Р.Гораком, Б.Якимовичем. І.Франко в їхніх дослідженнях визначний український учений, мислитель, пророк, один з тих, що духу зупинив деградацію нації, заклав підмурок української державності.

Таким чином, архівні матеріали, епістолярний, публіцистичний матеріал та наукові дослідження, присвячені Великому Каменяру, мають неабияке значення для дослідження життя й діяльності І.Франка, який був і залишається однією з найвидатніших постатей в історії українського народу.

1. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України), ф. 1235 Грушевські – історики, лінгвісти, оп. 1, спр. 90. Телеграма Франка І. Я. до Грушевського М. С., 1908 р. – 9 арк.; Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 146. Галицьке намісництво, оп. 4, т. 2, спр. 7653. Матеріали поліційного нагляду за громадською і політичною діяльністю Івана Франка, 1880. – 39 арк.
2. Баб'як П. Промовляють документи / П. Баб'як // Жовтень. – 1986. – № 9. – С. 105–107.
3. Возняк М. Матеріали до життєпису Франка (З додатком двох недрукованих його автобіографій) / М. Возняк. – К., 1927. – С. 166–186.
4. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1916) / Я. Грицак. – К. : Критика, 2006. – 631 с.
5. Спогади про І. Франка / упорядкув., вступна стаття і примітки М. Гнатюка. – Львів : Камінь, 1996. – 527 с.
6. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. / І. Франко ; ред. кол. : Є. П. Кирилюк (голова) [та ін.]. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 48 : Листи (1874–1885); Т. 49 : Листи (1886–1894); Т. 50 : Листи (1895–1916). – 710 с.

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ (1925–1939)

Мосійчук Тетяна,
V курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Дрогомирецька Л.Р.,
кандидат історичних наук, доцент

У міжвоєнний період Східна Галичина знаходилась під “опікою” Польщі (згідно з рішенням Ради Амбасадорів від 14 березня 1923 р.). Суть “опікунства” полягала в тому, що було ліквідовано всі українські органи влади (Галицький

крайовий сейм і намісництво), заборонено вживати слова “українець” і “український”, запроваджено замість них терміни “русин”, “русинський”. Переслідувались українська преса, література, мистецтво, церква, закривалися газети й журнали, заборонялось вшанування пам’яті Т.Шевченка, І.Франка. А мовний закон від 31 липня 1924 р. усунув українську мову з усіх державних установ і проголосив створення двомовних шкіл.

Українське націонал-демократичне об’єднання активно виступило проти цього. На з’їздах партія виробила відповідні резолюції й постанови. Такі політичні декларації УНДО щодо розвитку української культури знайшли своє реальне втілення в повсякденній діяльності центральних та місцевих партійних осередків, лідерів та рядових членів партії.

Оскільки основний удар полонізації спрямовувався проти вживання української мови в школі, то націонал-демократи розробили спеціальну декларацію, яку мали підписувати батьки з метою введення української мови навчання під час проведення плебісцитів. Питання відсутності української мови в шкільній навчальній програмі порушила в 1934 р. на засіданні бюджетної комісії сейму посол М.Рудницька. “Ситуація така абсурдна, – наголошувала вона у своєму виступі з сеймової трибуни, – що предмет навчання існує, але програми навчання немає ... крім недостачі читанок також недостача підручників української граматики” [6, с.6–7].

У газеті “Діло”, яка була друкованим органом УНДО, зініціювали нову рубрику під назвою “Куток мови”, де подавалися нові правила українського правопису за зразком: “Не кажіть і не пишіть: всьо, але “все”, ... замість: ходити оте ... має бути: річ у тому” [4, с.5]. Показовим було те, що під час складання присяги в сеймі і сенаті 1928 р., українці послали, незважаючи на законодавство, спочатку присягали українською мовою, а потім – польською [5, с.3].

Великої уваги УНДО приділяло захисту прав українського шкільництва. Одним з провідних гасел націонал-демократів став заклик: “Всі українські діти до української школи!”, бо “хто минає свою рідну школу і посилає дитину до чужої школи, – той ворог своєї дитини і української нації!” [1, с.2]. Перше віче на захист української школи за участю тисячі осіб відбулось 30 серпня 1925 р. у Львові під керівництвом В.Целевича. 31 серпня націонал-демократи спільно з радикалами провели протестаційне віче в Тернополі. Від УНДО на ньому виступив М.Струтинський, від УСРП – Д.Ладика. 6 вересня 1925 р. таке віче відбулось у Перемишлі на чолі з сенатором М.Черкавським. Такі віча відбувались протягом 1925–1938 рр. [3, с.328–329].

Націонал-демократи також постійно організовували збір коштів для ефективного функціонування “Рідної Школи” і розбудови початкового й середнього шкільництва. Так, під час різдвяних свят з ініціативи УНДО в кожному селі чи містечку організовувались групи колядників, проводились аматорські театральні вистави, концерти, чайні вечори, доходи з яких йшли на потреби “Рідної Школи” і “Просвіти”. Лише під час різдвяних свят 1930 р. добровільні пожертви становили 90 тис. злотих. Особливий інтерес і посмішку викликає продаж артистично виконаних карт, які звільняли від алкогольних напитків під час різдвяних свят. “Як хто набуде таку картку, – переконували автори ідеї, – той не

має обов'язку гостити кого-небудь алкоголем... Карта коштує 1 злотий. Купимо собі такі картки і як тільки гість почне двозначно говорити про корчі в шлунку, чи сухість в горлі – тицьнемо йому перед очі карту і спокій” [2, с.5]. Слід віддати належне такій ідеї, бо карти користувались величезною популярністю. Під час пасхальних свят відбувся продаж гуцульських писанок і протиалкогольних карток, а під час родинних свят практикувалися т. зв. “десятимінуткові збірки” на освітні установи.

Таким чином, поляки свідомо йшли на асиміляцію прагнучи, щоб українці надалі залишались темною масою, без освіти й національної еліти. Усвідомлюючи вагу культури для формування національної свідомості українців, УНДО вступило в активну боротьбу в першу чергу за мову й освіту. Досвід націонал-демократів у галузі розбудови української культури є дуже вдалим і якісним прикладом для наслідування не лише сучасним українським партіям, але й пересічним громадянам також.

1. Всі українські діти до української школи! // Діло. – 1928. – 18 травня. – С. 2.
2. Галактіон Чіпка. Різдво 1926 р. // Діло. – 1926. – 7 січня. – С. 5.
3. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929) / М. Кугутяк. – К. ; Івано-Франківськ, 2002. – Т. 1. – 536 с.
4. Куток мови // Діло. – 1933. – 23 березня. – С. 5.
5. Українські застереження // Діло. – 1928. – 29 березня. – С. 3.
6. Шкільництво, якого немає... // Діло. – 1934. – 26 грудня. – С. 6–7.

ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАЦЛАВА ГАВЕЛА

Віксевич Наталія,
V курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Федорчак П.С.,
доктор історичних наук, професор

Вацлав Гавел був президентом Чехословаччини та Чеської Республіки. В історію він увійшов як державний політик, драматург, письменник, поет. Переконаність у необхідності демократичних зрушень, до яких він і закликав усіх своїх співвітчизників, дала змогу йому реалізувати себе в політичній діяльності [1, с.2]. У 1965 р. В.Гавел став членом редакції літературно-художнього журналу “Тварж” (“Обличчя”), який вирізнявся демократичною спрямованістю, за що й був заборонений комуністичною владою. У 1968 р. він був активним учасником “празької весни”, очолював “Коло незалежних письменників”.

Активну політичну діяльність В.Гавел продовжив під час режиму “нормалізації”, що настав після придушення військами ОВД “празької весни” [2, с.86]. У відповідь на жорстокі репресії проти опозиції він разом із своїми соратниками підготували декларацію “Хартія-77”, у якій вимагалось від керівництва країни виконувати конституцію, визнати міжнародні угоди про права людини та забезпечити в країні політичні свободи. Спочатку декларацію підписали 248 осіб [4, с.131]. Це посприяло виникненню руху “Хартія-77”, засновником якого був

В.Гавел [6, с.13]. На Заході хартистів вважали наслідниками “празької весни”, а газета “Нью-Йорк таймс” назвала їх “гусистами сьогоднішнього дня” [7, с.239–240]. Такої високої оцінки хартисти заслужили завдяки своєму сміливому виступу проти існуючого режиму в їх країні.

З метою придушення патріотичного руху влада здійснила репресії проти хартистів. У 1979 р. В.Гавел зазнав ув’язнення. Однак під впливом “Хартії-77” далі розвивався демократичний рух [6, с.15]. У 1988 р. було створено неформальне об’єднання “Рух за громадянську свободу”, учасники якого вимагали від влади припинити репресії та почати діалог і переговори [7, с.240–241].

У листопаді 1989 р. В.Гавел взяв активну участь в “оксамитовій революції”. Під час виступів на багатолюдних мітингах він вимагав відставки керівництва країни та закликав до повалення тоталітаризму. 19 листопада за ініціативою “Хартії-77” було створено “Громадянський форум” (ГФ) [3, с.544]. Очолений В.Гавелом, ГФ став центром народного руху. Його аналогом була “Громадськість проти насилля” (ГПН), що об’єднала демократичні сили Словаччини [9, с.617]. 21 листопада В.Гавел домігся від уряду припинення протистояння. Він був одним з ініціаторів проведення “круглого столу”, учасники якого вирішили здійснити заходи щодо демократизації країни. 29 грудня федеральні збори обрали В.Гавела президентом ЧСФР [9, с.619].

На посту президента В.Гавел доклав зусилля щодо орієнтації країни на Захід та побудови демократичної держави. Він сприяв визначенню пріоритетів у внутрішній і зовнішній політиці, спрямуванню соціально-економічних реформ на перехід до ринкових відносин, здійсненню приватизації, лібералізації цін, поверненню власникам відібраної в них землі. Усе це допомогло створити умови для розквіту країни [8, с.69].

Після поділу ЧСФР на Чеську та Словацьку республіки В.Гавел був президентом Чеської Республіки (ЧР) з 1993 до 2003 р. [5, с.236]. Обійнявши цю посаду, він спрямував країну на використання набутого досвіду в ЧСФР у внутрішній та зовнішній політиці. Незважаючи на труднощі, пов’язані з перехідним періодом, Чеська Республіка, завдяки вдосконаленню її керівництвом державотворчої політики, досягла рівня розвинутих країн. Дотримуючись євро-інтеграційної орієнтації, В.Гавел активно сприяв підготовці країни до вступу в НАТО і ЄС.

Хоч В.Гавел допустив помилки в проведенні національної політики та деякі розходження з урядом, однак він вніс важливий вклад у формування держави сучасного європейського типу. Тепер Чеська Республіка інтегрована в європейські та світові структури. Вона є членом ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, НАТО та ЄС. За президентства В.Гавела склалися дружні, добросусідські відносини між ЧСФР, ЧР і незалежною Україною, що сприяє її інтегруванню в європейські структури.

1. Баций Н. Вацлав Гавел. Приоритет нравственного императива, или Политика без политики / Н. Баций // Business communication. – 2003. – № 4–5. – С. 7–14.
2. Задорожнюк Э. “Хартия 77” и концепция “парламентского общества” в Чехословакии: [1977] / Э. Задорожнюк // Новая и новейшая история. – 2008. – № 5. – С. 84–98.

3. Історія Центрально-Східної Європи : посіб. для студ. іст. і гуманіт. ф-тів ун-тів / за ред. Л. Зашкільняка. – Львів, 2001. – 660 с.
4. Коротка історія Чехії і Словаччини / за ред. проф. П. С. Федорчака. – Івано-Франківськ, 1999. – 170 с.
5. Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : навч. посіб. / М. М. Кріль. – К., 2008. – 284 с.
6. Мотрук М. Демократична опозиція в Чехії / М. Мотрук // Історичний журнал. – 2007. – № 3. – С. 12–20.
7. Чехия и Словакия в ХХ веке. Очерки истории : в 2 кн. – М., 2005. – Кн. 2. – 658 с.
8. Лукеш Я. Пять этапов жизни драматурга и политика Вацлава Гавела / Ян Лукеш // Туристические новости. – 2002. – № 10. – С. 54–72.
9. Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та балканських країн / В. Яровий. – К., 2005. – 816 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ І ТОВАРИСТВ НА ПОКУТТІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.

Данилюк Іван,
 III курс, Коломийський інститут.
 Науковий керівник – Плекан Ю.В.,
 кандидат історичних наук, доцент

Західноукраїнське місто Коломия – політичний та адміністративний, культурний центр Покуття – завжди було важливим осередком контактів між українцями й представниками інших народностей, на всіх етапах його розвитку, а особливо в першій половині ХХ ст. Незважаючи на традиційну поліетнічність і поліконфесійність Покуття в цілому й Коломії зокрема, яка простежується ще з середніх віків, одні національні меншини (євреї, поляки) стають панівними більшістями, інші – асимілюються з місцевим населенням чи з панівною нацією (чехи, болгари, вірмени) або зберігають елементи національної ідентичності (німці). Такий національний уклад спостерігався з середини ХVІІ ст. до середини ХХ ст. [2, с.27–28].

Найчисельнішою спільнотою після євреїв були поляки. Польські магнати й шляхта, великі землевласники домінували в усьому політико-економічному житті Покуття ХІХ – першої половини ХХ ст. Органи державної виконавчої влади й самоврядування, правосуддя, управління освітою тощо перебувало в руках поляків, а фактично – під контролем місцевої польської аристократії [4, с.200].

Перед Першою світовою війною в Західній Україні активізували свою діяльність польські політичні партії й громадські організації. Тут насамперед мали підтримку польського населення партії “людовців” та “ендеків”. Незважаючи на відмінності в політиці польських політичних партій на початку ХХ ст. більшість з них домагалася впливу на населення і спрямовувала його на боротьбу за відродження Польської держави в межах 1772 р. [5, с.18].

У міжвоєнний період 1921–1939 рр. – у Коломії спостерігається певна динаміка взаємовідносин між основними етнічними спільнотами – українцями, поляками, євреями й німцями. У середині контактних зон активізувалися про-

цеси, які привели до утворення нових міжетнічних об'єднань, відбулося переформування в системі міжетнічних відносин. Процеси модернізації на Покутті йшли повільно: міське й сільське суспільство зберегли риси традиціоналізму й архаїчності, а міжетнічні взаємини характеризувалися тяглістю та відносною стійкістю [2, с.28].

Етноконфесійні процеси на Покутті першої половини ХХ ст. характеризувалися включенням у них суб'єктів етнополітики – політичних партій і громадських організацій. При підтримці австрійського уряду римо-католицька церква в той період засновувала у Східній Галичині нові парафії, тим самим проводячи покатоличення місцевого населення [3, с.172]. З 20-х рр. ХХ ст. польські християнські демократи й консервативні партії бачили новостворену польську державу католицькою. Провідною була теза про місію Польщі на європейському Сході – охорону й поширення християнської латинської культури. Із цією метою на Покутті в цілому й Коломиї зокрема діяла з кінця ХІХ ст. місія єзуїтів, при ній було створено релігійні товариства – “Архибратство Пресвятого Серця Ісусового”, “Святої вервиці”, “Найсвятішого серця Ісуса і Марії”, “Доброї смерті”, “Товариство католицьке” (1903), “Товариство слуг св. Зити” (1904), “Конференція Пань св. Вінкентія а Павльо” (1904), “Товариство під опікою св. Йосифа для працівників фабрик у Коломиї” (1904), “Марійська дружина” (1904), “Товариство учительок Марійської дружини” (1904). Місійна діяльність єзуїтів була також пов'язана із “Закладом виховним СС Уршулянок”, у якому, крім черниць, навчались і польські панни [3, с.176–178].

У середині 1930-х у Коломиї діяло декілька політичних партій та громадських організацій, хоч і нечисленних, але з великими власними амбіціями політичних структур: “Польська Партія Народна” з її правою фракцією “П'яст”. Партія мала великий вплив серед польських колоністів на хліборобській території Коломийщини. Також були осередки таких партій: “Польська Партія Християнської Демократії”, “Організація Народної Демократії”, “Народно-Націоналістичний Союз”, “ОЗН”, знаний у народі як ОЗОН. Він активно співпрацював з місцевим урядом, “Польська Партія Соціалістична” мала великий вплив серед свого робітництва, частково молоді та залізничників.

Значною політичною силою на Коломийщині були різні об'єднання колишніх учасників Першої світової війни: організація “Стрілець”, “Союз Пеов'яків”, “Союз Офіцерів Резерви”, а також “Союз Легіоністів”, “Союз Оборонців Львова”, “Союз Комбатантів”. Характерно, що переважна більшість цих організацій була ініціатором та виконавцем майже всіх антиукраїнських акцій на Покутті [1, с.102–103].

Особливу увагу тодішній політичний “бомонд” надавав патріотичному (шовіністичному) вихованню польської молоді. Над цим найперше працювали: “Союз Молоді Всепольської”, “Легіон Молодих”, “Союз Молодих Народовців”, молодіжна організація “Зажев'є”, молоді польки належали до організації “Молода Польща”, студентство організовувало “Коло Покутян”. У цьому ж ключі працювали “Союз Шляхти Загородової”, товариство міщанське “Гвезда”, “Союз Польських Міщан” [1, с.104; 3, с.220]. Простежуючи історію молодіж-

ного руху поляків, слід відзначити ще одну сторінку суспільно-політичного руху молоді – рух польських скаутів “Зажев’яків” та “Соколів”, які напередодні Першої світової війни утворили дружини польських “Стрільців” [3, с.164]. У міжвоєнний період для поширення скаутського руху серед польської молоді “Коло приятелів Харцерства” існувала також жіноча скаутська дружина [3, с.219].

Таким чином, кінцевою метою діяльності польських політичних партій та товариств на Покутті в першій половині ХХ ст. було перетворення Покуття в інтегровану частину Польської держави. Реалізацією цієї політики займалися міністерства, воєводські й повітові уряди, командування військових округів, польські політичні партії та товариства, що нечувано загострило польсько-українські відносини напередодні Другої світової війни.

1. Андрійшин С. Коломия у міжвоєнний період 1919–1939 / С. Андрійшин. – Коломия, 2010.
2. Монолатій І. “Все стало нашим”: міжетнічні взаємини в Коломії за першої радянської окупації / І. Монолатій // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. XIV. – С. 27–35.
3. Монолатій І. Коломиєзнавство : нариси історії Коломії у контексті взаємовідносин слов’янських народів / І. Монолатій. – Коломия, 1996.
4. Монолатій І. Цісарська Коломия / І. Монолатій. – Івано-Франківськ, 2010.
5. Федорчак П. Новітня історія Польщі ХХ ст. / П. Федорчак. – Івано-Франківськ, 2006.

СТРУКТУРА І СЕМАНТИКА СЛОВОТВІРНИХ ПАРАДИГМ ДІЄСЛІВ
НА ПОЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ОСОБИ

Петрів Ольга,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Грещук В.В.,
доктор філологічних наук, професор

Одним з актуальних завдань сучасної основоцентричної дериватології є дослідження різноманітних класів вихідних слів з погляду їх словотворчої поведінки, кінцевим результатом чого стане “типологія словотвору з опорою на твірну основу, яка присутньо доповнює й поглиблює відомості про словотвірну систему мови” [1, с.111]. Предметом нашої розвідки є структура й семантика словотвірних парадигм непохідних дієслів на позначення фізичного стану особи, які вказують на: а) стан фізичного нездужання чи виснаження істоти (*мліти*); б) стан фізичного болю (*нитити, ломити, муляти, тріщати*); в) стан, спричинений підвищенням чи зниженням температури (*пріти, мерзнути*); г) фізіологічний стан сну та свідомості у сні (*спати, куняти, дрімати*).

Розглянемо дериваційну активність твірних слів на рівні блоків.

Субстантивний блок. Типовий лексико-семантичний контекст аналізованої групи дієслів можна схематично представити так: неагентивний (пасивний) суб’єкт стану – стан, який поширюється на цей суб’єкт – об’єкт, що виникає внаслідок реалізації стану і є його результатом. Актантні значення носія стану й результативного об’єкта є облігаторними.

Девербативи із СЗ “**носій стану**” зафіксовані від дієслів *мліти* (*млійко*), *нитити* (*нитик* (розм.)), *дріматити* (*дрімайло* (жарт.)), *спатити* (*спанько* (розм.)), *сплюх* (розм.)). Серед похідних слів є такі, семантику яких не можна вивести тільки зі значень їх компонентів. Наприклад, *нитик* “той, хто нить, виражає своє невдоволення” [постійно, безперестанку], *дрімайло* “той, хто дримає” [про людину, надто мляву, неуважну], *сплюх* “той хто [багато] спить [любить спати]” та ін.

Облігаторна правобічна субстанційна валентність дієслів об’єктивувалась у похідних із СЗ “**результат стану**”: *млість* (*млость*), *ломець* (тупий біль), *ломка* (жарг.), *ломота*, *тріщина* (перен., у знач. “душевна рана, надрив; погіршення стосунків між кимось”), *дрімки* (дит.), *дрімниці* (фольк.), *дрімота*, *кунява*.

Транспозиційні субстантиви зі значенням “**опредметнений стан**” зафіксовані від більшості дієслів: *мління*, *ломіт* (діал.), *ломка*, *ниття*, *тріщання*, *пріння*, *дрімання*, *спання*.

Від дієслів *муляти* й *мерзнути* в словниках не зафіксовано субстантивних похідних. Проте немає жодних семантико-граматичних перешкод для утворення таких дериватів, якщо в комунікативній діяльності в них виникне потреба.

Ад’єктивний блок парадигм аналізованих дієслів передбачає такі семантичні позиції: а) “**ознака суб’єкта за станом, у якому він перебуває**” (*ниючий, дрімучий* (який перебуває у стані спокою, не виявляє діяльності), *сплячий, сплящий*,

млявий, млавий); б) “ознака суб’єкта за станом, який спрямований на нього” (ломлений, мерзлий, прілий, млілий, млий, неспаний, оспалий (рідко)); в) “ознака суб’єкта за станом, у якому він схильний перебувати” (мерзкий, дрімливий); г) “ознака за станом предмета, який поширює цей стан на суб’єкт” (мулький (який муляє, тисне; рюкзак, спогади), ломкий (сон, втома)); ґ) “ознака за станом предмета, який пов’язаний із здійсненням стану” (спальний).

Вербальний блок. У вербальному блоці ми зафіксували такі семантично можливі модифікації дієслів:

1. Темпоральні, які заманіфестовані в таких семантичних позиціях:

а) “почати перебувати у певному стані” (замліти, заломити, занити, затріщати, замерзнути, запріти, задрімати, здрімати, закуняти); б) “перебувати у стані якийсь час” (попріти, пропріти, подрімати, продрімати, передрімати, покуняти, прокуняти, перекуняти, поспати, проспати, переспати, помліти, поломити, проломити, помуляти, понити, перенити, потріщати, протріщати, померзнути, промерзнути); в) “закінчити перебувати у стані” (допріти, доспати, домліти, доломити, відломити, відмерзнути).

2. Квантитативні (власне кількісні й ступеня інтенсивності поширення стану):

а) “перебуваючи у стані, набувати чого-небудь” (наспати, намліти, наломити, намуляти, намерзнути); б) “перебувати у стані не повністю, а частково, трохи, певною мірою” (підпрівати, примліти, підломити, надломити, підмерзнути, примерзнути, придрімати, напівдрімати); в) “інтенсивно зазнавати певного стану” (випріти, виспати, виломити, вимерзнути, обмерзнути); г) “зазнати певного стану не до кінця” (недоспати); ґ) “перебувати у стані надміру, довше, ніж треба” (перепріти, перемерзнути, переспати, заспати).

3. Результативна – “зазнати стану, довести його до результату” (вмліти (умліти), зімліти (зомліти), омліти, обімліти (обомліти), вломити (уломити), зломити, вмерзнути (умерзнути), змерзнути, впріти (упріти), зіпріти (зопріти), спріти).

Отже, словотвірні парадигми дієслів із семантикою фізичного стану особи характеризуються тризонною структурою (субстантивна, ад’єктивна, вербальна). Найбільш дериваційно активними твірні лексеми є в продукуванні дієслів, менше – іменників і прикметників. Реалізація словотворчого потенціалу базових одиниць пов’язана з їхньою семантикою, валентними характеристиками та потребами соціуму в найменуванні об’єктів навколишньої дійсності.

1. Грещук В. Студії з українського мовознавства : вибрані праці / Василь Грещук ; [упоряд. Р. Бачкур]. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. – 520 с.
2. Нариси з основоцентричної дериватології / В. Грещук, Р. Бачкур, І. Джочка, Н. Пославська ; за ред. В. Грещука. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – 348 с.

ВТІЛЕННЯ КІНОСЦЕНАРІЮ ЯК ЛІТЕРАТУРНОГО ЖАНРУ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ДРАМІ МАРІЇ ВАЙНО “ТИ МІЙ СИН!”

Осташ Ірина,
ІІІ курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Баран Є.М.,
кандидат філологічних наук, доцент

Жанр кіносценарію є досить поширеним у літературі. Та більшість відносять його до сфери кіно. Про це велося багато суперечок. І зважаючи на діалог мистецтв, зробили висновок, що з тісної взаємодії літератури й кінематографа утворився кіносценарій. У сучасній літературі цей жанр представлений творами Марії Вайно – талановитої письменниці й кінодраматурга. За словами Юліана Яковини, її кіносценарії – “новаторське явище в літературі”.

Простежимо особливості кіносценарію як літературного жанру залежно від кіно на прикладі одного з її кіносценаріїв, а саме “Ти мій син”.

Перш за все, твір повинен містити головні елементи кіносценарію, такі як: описова частина, діалог, голос “за кадром” і титри (вони відсутні, але багатство літературного твору не втрачається, бо це технічна частина).

Описова частина (ремарка) є образною характеристикою дії. Вона втілюється на екрані пейзажем, обставинами дії, поведінкою персонажів, визначає музичне та шумове оформлення [5, с.342]. Кожна з 7 частин, на які поділений наш кіносценарій, містить у собі ремарки: “Періщить дощ” [2, с.267], “По коридору йде медсестра. Охоплює жінку за плечі, пригортає до себе й умовляє...” [2, с.269] та ін. Ці фрази є знаряддям, за допомогою якого кіносценарист будує світ. У той же час для кіносценариста є “необхідним мислити візуальними образами, перекладати почуття на мову зорових вражень...” [4, с.181]. А опис персонажа має бути лаконічним [1, с.59]. Суть його повинна витікати з вчинків (підкреслює Сідні Люмет). Тому наш головний герой не постає перед нами чітко. Але Роман Бучко стверджує, що якщо є важливі деталі, то треба їх описати. Тому не випадково авторка акцентує на шрамі біля вуст. Адже шрам, що залишився після багатьох операцій, пізніше “викличе” розповідь про долю головного персонажа.

Але попри все ремарка у творі Марії Вайно часто досить великих розмірів, з великою кількістю “художнього” тексту. Це не притаманне кіносценарію, який використовується для постановки фільму. Але сама авторка в одному з інтерв'ю на питання: “А чим же особливі кіносценарії Марії Вайно?” – відповіла: “Мої кіносценарії ... написані як літературні твори. Як писав Довженко, так пишу і я. Більше в Україні так ніхто не пише...” Як знаємо, Довженко писав кіноповісті. А цим жанром називають сценарій, зумисним чином перероблений для читання [5, с.341]. То ж робимо висновок, що описову частину авторка прописує за правилами кіно, але підводить її до літературного прочитання.

Другим складовим елементом є діалог – один із головних засобів художньої виразності кіносценарію, який розкриває характери, зміст і сутність подій [5, с.342]. Треба добре пам'ятати, що діалог є підпорою, а не засобом. При по-

становці фільму треба буде заповнити екран, і діалог є лише часткою візії. Текст діалогу має бути щільний і конкретний. Він не може бути випадковим [1, с.58]. Наприклад, діалог, що відбувається на початку твору між двома лікарями: молодим, що прийшов на нову роботу, і старшим, що тут все добре знає, – має логічну вимушеність – молодий хлопець прийшов на роботу, це, очевидно, передбачає знайомство й ознайомлення з майбутнього працею з кількома настановами. Також можна простежити, що діалог складається з коротких або простих фраз – така побудова потрібна для того, щоб не зникала увага читача (а пізніше глядача). А коментарі автора: “замнувся”, “згодом, замислившись, продовжив” – зазвичай передають підказки майбутньому актору. Вони також доволі короткі, щоб не перенасичувати текст.

Голос “за кадром” має різні завдання – інформувати чи коментувати події, виражати роздуми. Характерним є внутрішній монолог – закадровий голос героя, що розкриває хід його роздумів, внутрішній стан [5, с.342]. Фрейліх стверджує, що Ейзенштейн під внутрішнім монологом розумів таку структуру фільму, яка показує не лише психологію героя, але й внутрішній монолог, тобто може показати не тільки “він сказав”, “він зробив”, а й “він подумав” [8]. У творі авторка часто подає роздуми персонажів чи думки, які вони не озвучують: “Перед Олексієм зринають знов разючі кадри з бабусяю Катєю, але, звернувши очі до матері, він напружено затискає пам’ять у лещата: “ні поки що”, – киває головою, а, згадавши, іншого пацієнта каже...” [2, с.271]. Голос “за кадром” передає внутрішні переживання головного персонажа, які знає лише герой і читач (чи глядач).

Також при створенні кіносценарію як процесу створення дії, яка реалізується й завершується в літературному записі, за Туркінім [7], перед кінодраматургом постає ряд проблем. Найважливішими є:

1. Час, бо фільм – лімітований часом [3, с.165]. Тому кінодраматург повинен писати, зважаючи на послідовність подій та часові рамки.

2. Місце – важливо, щоб воно було не випадковим, допомагало концентрації дії, а не дезорієнтувало у відношенні взаємозв’язку окремих моментів [7].

Об’єднавши ці дві характеристики маємо поняття часопростір (хронотоп). Загалом диференціюють 3 типи кінематографічного хронотопу: “топографічний” (реальний часопростір фільму, у якому діють герої), “психологічний” (внутрішній часопростір кожного із персонажів) та “метафізичний” (“концептуальний”) [6, с.175].

Якщо прослідкувати в нашому творі, то:

- “топографічно” – перед нами кілька днів з життя “Інтернату для людей похилого віку й інвалідів”, а саме ті дні, коли молодий лікар Олексій прийшов на нову роботу й знайомиться з особливостями нового “контингенту”;

- “психологічно” – перед нами історія кожного персонажа. Унаочнити душевну трагедію персонажів, загалом, дуже важко, але можливо. На наш погляд, цим засобом є спогади [3, с.165]. Марія Вайно використовує саме їх і дає цьому в творі назву: “І знову паралельний часовий монтаж...” [2, с.281]. Але можна було б зробити одну поправку – “часопросторовий”;

- “метафізично” – перед нами вічні (позачасові) людські проблеми, які авторка прагне розрити перед читачем, щоб той досягнув саспенсу – стану хвилюю-

вання, тривоги, напруження, який постійно наростає, робить глядача, а в нашому випадку читача, ніби живим учасником подій.

То ж у творі поєднується мозаїка доль і кожна з них приносить у спільний хронотоп частину свого власного, розширюючи часопросторові рамки хронотопу, який сприймається читачем.

Як висновок можемо сказати, що Марія Вайно вправно малює словами, дотримуючись правил кінематографу й витворюючи цінний літературний твір. Відкриваючи перед читачами покалічені душі покинутих людей, авторка заставляє задуматись над життям. Підносить християнсько-моральні цінності: комусь нагадує, а когось вчить.

1. Бучко Р. Як написати кіносценарій / Р. Бучко // Кінотеатр – 2007. – № 2. – С. 55–59.
2. Вайно М. Жінка з келихом дощу : вибране / М. Вайно. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2006. – 452 с.
3. Довбуш О. Кіносценарій “Oliver’s story” як форма інтерсеміотичного перекладу: хронотопний аспект / Ольга Довбуш // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. – Вип. 89 (1). – С. 163–169.
4. Фесенко В. Котилося яблочко, або кілька кадрів із історії взаємодії кінематографа і літератури Франції / В. Фесенко // Всесвіт. – 2005. – № 3/4. – С. 174–185 : іл.
5. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром’яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К. : ВЦ “Академія”, 2006. – 752 с.
6. Тороп П. Экстратекстовый перевод / П. Тороп // Тотальный перевод. – Тарту, 1995. – С. 164–189.
7. Туркин В. К. Драматургия кино : учеб. пособ. / В. К. Туркин. – 2-е изд. – М. : ВГИК, 2007. – 320 с.
8. Фрейлих С. И. Теория кино : От Эйзенштейна до Тарковского : учеб. для вузов / Семен Израилевич Фрейлих. – 2-е изд. – М. : Академический проект, 2002. – 512 с. – Режим доступа : <http://fb2lib.net.ru/book/158032>.

ЖАНР ЛИСТА В СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ НОВЕЛІ. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Параска Наталія,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Цівкач О.М.,
кандидат філологічних наук, доцент

У наш час зникає один з різновидів епістолярного жанру – жанр приватного любовного листа. Однією з причин можна вважати бурхливий розвиток засобів електронного спілкування. Чи задумувались ви, коли останнього разу писали звичайного паперового листа ручкою, несли на пошту, купували конверт?.. Важко пригадати. Писане слово починає втрачати свою актуальність і функції, бо є електронна пошта, смс, інтернет месенджери та соціальні мережі, які швидше доставляють інформацію.

Але лист є не тільки способом передачі інформації. З давнини любовний лист був ніби частиною життя, ланцюгом у драматичній акції, яку воно розгортає. Любовний лист – не новий жанр епістолографії. Його достатньо широко

використовували ще стародавні греки. Європейські ж епістолярні традиції цю форму писання лише удосконалили. Література, яка швидко здала собі справу з багатих експресивних можливостей листів, що виникали з поєднання монологічних і діалогічних властивостей цього жанру, намагалася його пристосувати до своїх потреб. Не обійшли своєю увагою жанр літературного листа і сучасні польські письменники, які намагалися “відродити” давню традицію написання любовних листів у збірці новел під назвою “Любовні листи”, яка була надрукована у 2008 році. Авторами новел, що майстерно відтворили епістолярний жанр любовного листа, стали відомі польські сучасні письменники – Войцех Кучок, Мануела Гретковська, Йоанна Щепковська, Моніка Швая, Анна Насіловська, Інґа Івасів, Анна Болецька, Ганна Ковалевська, Магдалена Мечковська, Наташа Георке, Януш Вісьневський. Жанр любовного листа для своїх новел про кохання вони обрали не випадково, тому що тут епістолярна форма служить додатковим засобом соціально-психологічної та гендерної характеристики героїв. При аналізі творів виявилось, що жінки й чоловіки пишуть любовні листи по-різному, але водночас те, що вважається “жіночним”, цілком може створити чоловік і навпаки. За всіма елементами листа – від особливостей слововживання до техніки опису сцен кохання – неможливо з вірогідністю на сто відсотків визначити стать автора, проте виразно існує певна гендерна відмінність у тематиці, стилі, психології та ментальності новел-листів, написаних чоловіками і жінками. Письменники-чоловіки у своїх літературних любовних листах чітко показують своє небажання продовжувати обтяжливі стосунки та виявляють свою любов у спокійній і раціональній формі. Для автора-чоловіка концепт “Зовнішність” не посідає домінуючого місця. Вони жодного разу не вживають слова “шлюб”. У спілкуванні з жінкою та навколишнім світом, у своїх реляціях у чоловіків домінує раціональне, прагматичне ставлення до життя, з включенням інколи певних елементів планування, передбачення та аналізу подій. Їх спогади і мрії позбавлені романтичності. Чоловіки не готові жертвувати своєю кар’єрою чи роботою заради кохання.

Новели-листи, які створені письменницями, часто сповнені надіями й сподіваннями на подальше продовження любовних стосунків, концепт “Зовнішність” та ставлення до цього фактору зі сторони автора листа посідає домінуюче місце. Опис стосунків характеризується більшою деталізацією та розгорнутістю в тексті. На противагу любовним листам чоловіків, жінки дуже часто вживають слово “шлюб”, у тексті можна відмітити романтичну мрійливість, ті елементи сповіді, на яку не завжди можуть отримати відповідь. Характерною рисою жіночих листів є перевага духовних почуттів над описом тілесних втіх, або сексуальних натяків. Мова цих листів вишукана, у ній на 30–50 відсотків більше тропів та інших експресивних засобів. Невпевненість жінки-автора часто висловлена з допомогою трьох крапок або незакінчених речень, риторичних питань. Жінка готова жертвувати своєю кар’єрою чи роботою заради кохання.

Як бачимо, письменники й письменниці здебільшого фокусують свою увагу на різних якостях і вартостях, вони не завжди оперують поняттями схожих логічних та предметних груп. Тобто гендерна різниця в підходах до характеристики лежить у когнітивній сфері: до фокусу уваги письменників та письмен-

ниць потрапляють не одні й ті ж концепти, бачимо також відмінність поглядів на життя й почуття. А це вже галузь дослідження психології та соціології. Аналізуючи новели, написані у формі любовного листа, ми можемо зробити висновок, що навіть у сучасному світі існує гендерна різниця між способом мислення, а відповідно й способом любити й писати про це між чоловіками і жінками.

1. Skwarczyńska S. Teoria listu. MMVI / Stefania Skwarczyńska. – Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2006.
2. Listy miłosne. – Warszawa : Świat Książki, 2008 (Manuela Gretkowska. Janusz Leon Wiźniewski. Joanna Szczepkowska. Monika Szwaja. Wojciech Kuczok. Anna Nasiłowska. Inga Iwasiów. Anna Bolecka. Hanna Kowalewska. Magdalena Miecznicka. Natasza Goerke).
3. Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX – початок XXI ст. / упорядкув. Б. Бакула ; за заг. ред. В. Моренець ; пер. з пол. С. Яковенко. – К. : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2008.

ГЕНДЕРНІСТЬ І СЛЕНГ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Варварова Надія,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Пелехата О.М.,
кандидат філологічних наук, доцент

Сучасна лінгвістика переживає своєрідний гендерний бум, отже, можна стверджувати про появу ще однієї галузі мовознавства – лінгвістичної гендерології та гендерної лінгвістики. Існує кілька взаємозалежних напрямків дослідження гендеру за допомогою аналізу структур мови: соціолінгвістика, психолінгвістика, лінгвокультурологічні й міжкультурні дослідження, що виявляють культурну специфіку гендеру, феміністська критика мови, дослідження маскулінності, які є найновішою лінією досліджень, вивчення мовної практики представників сексуальних меншин.

Лінгвістична гендерологія співвідносить мову з особистістю за ознакою соціальності статі. Гендерні ознаки мовної картини світу – це сутнісні прояви пізнання світу крізь призму чоловічого й жіночого бачення, що інтегрують універсальні та національно специфічні ознаки, виявляють особливості номінативної й комунікативної діяльності чоловіків і жінок, а також вплив статі на мовну практику та мовну поведінку.

Усі рівні мовної системи є гендерно маркованими, зокрема й сленг, який є засобом спілкування великої кількості людей, об'єднаних віком, але це досить умовно. Сьогодні сленг охоплює практично всі області життя, описує практично всі ситуації, крім нудних, оскільки сленгове слово народжується як результат емоційного ставлення мовця до предмету розмови. Сленг – це постійна словотворчість, в основі якої лежить принцип мовної гри.

Як бачимо, сленг – це насамперед емоційно-забарвлена лексика, якою по-слуговуються обидві статі незалежно від віку. Чоловіки й жінки по-особливому лінгвалізують і пізнають світ та одне одного у своїй мові.

1. Жінки гостріше відчують потребу спілкуватися.

2. Жінки швидше засвоюють мову, чоловіки ж реагують повільніше.

3. Жінки – тонкі комуніканти, вони винахідливі й мобільні у застосуванні засобів для встановлення контактів (можна припустити, що сленгізм “клянчити” був створений жінкою).

4. Налагодження стосунків затверджено за жінкою (“Я Васю любила, бо Вася мене не напружала і давала поносити свої бірюльки” (І. Карпа)).

5. Жіночі засоби у спілкуванні набагато витонченіші.

6. Можна виділити особливу семіотику жіночого компліменту, а найперше в трансакції “жінка-жінка”.

7. Враховуючи фізіологічні та психологічні особливості жінок, можна припустити, що саме жіноча половина людства частіше вживає сленгізми.

8. У словнику жінки переважають емоційні слова, гіпертрофовані оцінки, надзвичайно активні зменшувально-пестливі (“галстук-бабачка типу” (І.Карпа)) та збільшувальні імена.

9. Чоловіки ж намагаються зберегти структурованість композиції розмови, віддаючи перевагу коротким реченням (напр. *spoko, respekt, serialnie?, rowaga, fajnie, nie?, okej, game over, fakju, amen* (з творів Д.Масловської)).

Варто зауважити, що до України хвиля інтересу до субмов докотилась лише порівняно недавно, хоча сама тема надзвичайно багатогранна (Л.Дереш, Н.Сняданко, О.Іранець, С.Пиркало, С.Жадан, Ю.Андрухович, І.Карпа – в українській літературі; Д.Масловська, А.Стасюк, Є.Пільх, М.Гретковська, Я.Вишневський – у польській літературі).

1. Горошко Е. Гендерная проблематика в языкознании. Введение в гендерные исследования : учеб. пособ. – Харьков : ХЧТИ, Санкт-Петербург : Алетейя, 2001. – Ч. 1. – 509 с.
2. Грабовий П. Походження українського молодіжного сленгу в аспекті мовної картини світу / П. Грабовий // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. – 2009. – Вип. 81 (3). – С. 260–263.
3. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг / Л. Ставицька. – К. : Критика, 2005.
4. Пилинської М. М. Розмовна лексика в писемних стилях сучасної української літературної мови / М. М. Пилинської // Взаємодія усних і писемних стилів мови. – К., 1982. – С. 28–67.
5. Фурса О. С. Український молодіжний сленг як динамічний феномен : стан та перспективи досліджень, мовні контакти, галузі сленгу / О. С. Фурса, Ю. Л. Мосенкіс. – К. : Альфа друк, 2008. – 52 с.

ПОЧИНАЛЬНІ ДІЄСЛОВА У СТРУКТУРІ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ФАЗОВОСТІ

Полюк Ольга,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Барчук В.М.,
кандидат філологічних наук, доцент

На сучасному етапі розвитку українського мовознавства особливої уваги набуває функціональний аспект дослідження мовних явищ (І.Р.Вихованець, К.Г.Городенська, О.І.Боднар, О.В.Бондарко, В.С.Храковський). У семантичній структурі дієслова ключовою є темпоральна семантика. Проблема встановлення темпоральної семантики фазових дієслів зумовлена необхідністю врахування лексичних і граматичних (морфолого-синтаксичних) чинників. Особливістю темпорального значення фазових дієслів є те, що воно визначене морфемною структурою дієслівної основи, а лексико-граматичний його характер виявляється через формотворчий потенціал афіксів [2, с.118]. Кожен формотворчий афікс утворює ряд морфологічно однотипних дієслів, що виражають спільне формотвірне значення.

Починальні дієслова – клас дієслів, які вказують на початок дії як внутрішню темпоральну ознаку дієслівної грами. У межах дослідження фазових дієслів охарактеризовано як синтетичні, так й аналітичні засоби вираження. Ядерними засобами вираження моменту початку дії є префікси **за-**, **по-** та префіксально-постфіксальний формант **роз-...-ся** (синтетичні форми) та слово **починати (почати)** (аналітична форма).

У нашому дослідженні фазові дієслова ділимо на такі лексико-граматичні групи: **дієслова дії**: *аплодувати – зааплодувати, бунтувати – забунтувати; дієслова процесу*: *цвісти – зацвісти, зеленіти – зазеленіти; дієслова стану*: *плакати – розплакатися, сумувати – засумувати; дієслова діяльності*: *косити – закосити, сіяти – засіяти; дієслова мовлення*: *говорити – заговорити, балакати – забалакати; дієслова звучання*: *свистати – засвистати, цвірінькати – зацвірінькати; дієслова руху*: *бігти – побігти, їхати – поїхати.*

Початкова фаза дії передусім пов'язана з дієсловами доконаного виду, якщо розглядати їх в опозиції з дієсловами недоконаного виду, які передають дію, необмежену фазовою границею [5, с.30]. Однак приписувати фазовість лише дієсловам доконаного виду вважаємо невіправданим. Це пов'язано із контамінацією видової та акціональної семантики. Чимало слів зберігають починальність й у формі недоконаного виду, наприклад: *засіяти – засівати; зацвісти – зацвітати, заспівати – заспівувати.*

Універсальним синтетичним засобом вираження семантики починальності є префікс **за-**, оскільки він охоплює найширше коло дієслівних типів та є регулярним засобом вираження дієслівної починальності: *зблищати, забриніти, замріяти, загомоніти, зацвірінькати, зажовтіти. Все жило очікуванням високої хвилини, коли розчиниться брама, загримлять мостові ланцюги, ударять котли, заграють лютні, задзвонить зброя, замайорять стяги імператорські, засяє золото, загримить звитяжне залізо* (П.Загребельний).

Іншим синтетичним засобом вираження починальності є префікс **по-**. Основним значенням цього префікса є значення руху в напрямку від об'єкта. Відповідний контекст (наявність вокативного актанта, який вказує на напрямок дії) дає підстави трактувати значення префікса як початкове в дієсловах зі значенням руху [5, с.123]: *побігти, поїхати, полетіти, покотити, поповзти, поплисти (попливти), повезти, погнати, помчати*: *Побігли люди за кровавим слідом униз Микитичевим садом* (І.Франко); *Важкий кулак стукнув по столі; чарка покотилась, черкнулась об пляшку і жалібно задзвеніла* (М.Коцюбинський).

Фазові дієслова із формантами **роз-...-ся** приєднуються до дієслів на позначення внутрішнього стану людини: *розізлилися, розридатися, розхвилюватися*: *Розізлився тоді Плаксі́й – Цар країни Сльозовий* (В.Симоненко).

Аналітичний спосіб вираження починальності є універсальним: майже у всіх дієсловах незалежно від типу визначають починальність. Засобом вираження початку дії є допоміжне фазове дієслово **починати (почати)**: *заграти – починати (почати) грати, засіяти – починати (почати) сіяти, заболіти – починати (почати) боліти, шипіти – починати (почати) шипіти*: *Старий помалу зм'як, почав плакати і торгати на собі волосся* (І.Франко). Починальні дієслова, виражені за допомогою асемантичного дієслова **починати (почати)** мають чітко виражену фазову семантику й формують складений дієслівний присудок у реченні.

Аналітичні й синтетичні засоби вираження фазових значень є елементами творення парадигми інтервалу українського дієслова.

1. Барчук В. М. Морфологічний час як вияв лінійної темпоральності / В. М. Барчук // Українознавчі студії. – Івано-Франківськ, 2006–2007. – № 6–7. – С. 38–47.
2. Барчук В. М. Структура семантики інтервалу / В. М. Барчук // Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія. Вип. XV–XVIII. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 118–123.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2002. – 1440 с.
4. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Горденська. – К. : Пульсари, 2004. – С. 235–238.
5. Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С. О. Соколова. – К. : Наукова думка, 2003. – 283 с.

ХУДОЖНІЙ СВІТ МИКОЛИ ПОГІДНОГО

Палагіцька Леся,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Ободянська Л.Н.,
кандидат філологічних наук, доцент

Микола Угорчак – це літературний псевдонім Миколи Петровича Погідного, письменника, священика, громадського діяча, який народився у старовинному місті Тисмениця 22 грудня 1901 року. Закінчивши 5-класну народну школу в Отинії, продовжує навчання в Коломийській українській державній гімназії. Під час національно-визвольної боротьби йде добровольцем у ряди Української галицької армії.

Після смерті батька в 1921 році сім'я Угорчаків переїжджає в Снятин. У цьому ж році майбутній письменник закінчує гімназію і вступає у Львівський таємний університет, де вивчає українську словесність, історію й філософію. Коли поляки закрили цей навчальний заклад, переходить до Станиславівської духовної семінарії, яку закінчує 1928 року й отримує парафію в с. Космач Яблунівського району.

Початок творчості припадає на 1931 рік. Через рік у видавництві “Світ дитини” (Львів) виходить перша книжечка “Казка про гордого боярина Марка Путятича”. За нею – “Нечисті скарби” (1933), “Байки для дітей” (1936), “Гетьманська булава” (1937).

Після приходу радянської влади на західноукраїнські землі в 1944 р. Микола Погідний був змушений емігрувати. У 1948 році він поселяється у США (Мелвілл, штат Нью-Джерсі), працює парохом української громади. Тут і помер 9 січня 1982 року [1, с.9].

Для популяризації його творчості важливий внесок зробили Володимир Полек і Андріан-Юрій Угорчак.

Микола Погідний найчастіше звертався до жанрів казки, легенди, билини, оповідання. Його численні згадки про битви на території України, використання топонімів, андронімів, теонімів, діалектизмів, язичницьких елементів відроджували історичну пам'ять.

Головний герой філософсько-психологічної казки “Нечисті скарби” бідний Юрко заволодів скарбами, не підозрюючи негативних наслідків. Хоча нечиста сила не раз просила його повернути чуже, яке йому легко дісталось, та пожадливість перемогла. Казка закінчується покаранням бідного селянина. Із цього погляду вона формує, гартує, навіть зцілює дитячу психіку, закладає основи національної свідомості майбутніх українців.

В основі твору “Святий старець” покладено народну легенду про апостола Андрія. Тут письменник не прикрашає історію часів князювання Ярополка й Володимира, а правдиво зображує жадобу до влади, яка переходить у братовбивство, ненависть до ближнього, нехтування будь-якими моральними цінностями. На початку бачимо містичну появу безіменного старця, відомого умінням зцілювати хворих, допомагати немічним. Він – Божий посланець до аморальних, зневірених язичників. Його антиподом є Блуд, що прагне скинути з трону князя Володимира і зайняти його місце. Володимир через покаєння та прийняття Христової віри прагне віднайти праведну дорогу. Кульмінацією є поява Христа перед грішниками, смерть поганого Блуда й навернення Володимира. У розв'язці дізнаємось, що ім'я старця – Андрій Первозванний, який “... своїм полум'яним хрестом спалить усіх слуг диявола і поверне Україну до давньої слави і могутності” [2, с.193].

Микола Погідний є автором героїчної билини про Іллю Муромця. Він зображує головного героя саме таким, якого не вистачало тогочасному українському суспільству. Ілля Муромець – хворий від народження, але містично зцілений і наділений незвичайною силою. Його характер розкривається в невеличких епізодах-розділах: ось він знаходить друга Святогора, який трагічно гине в зачарованій труні і йому віддає свою силу разом з незвичайним мечем; ось у до-

розі до Києва Ілля Муромець перемагає Солов'я-Розбійника, який тривалий час приносив шкоду жителям Чернігова; ось героєві зустрічається Погань-Ідолище, якого також перемагає.

Якщо на початку твору князь Володимир дещо зідеалізований, то далі він – звичайна людина, з притаманною їй жадобою до влади, заздрістю, умінням помилятися і визнавати свої помилки. Головна мета автора – показати, який має бути справжній народний лідер – вірець моралі, альтруїст, патріот до останнього подиху.

В оповіданні “На храм” на прикладі однієї сім’ї показано аморальне, неграмотне, з пригніченою духовністю тогочасне суспільство. Молода сім’я Карабатьюків збирається на храмове свято в сусіднє село Ярмарочне. Одначе спершу вона поспішає на покупки. Доки правилася Служба Божа, Іван із жінкою серед немалої кількості товарів купили Сонник. Коли почалось освячення води, Іваниха пропхалася поміж мирян, перша мие своє обличчя свяченою водою. На нетактовну її поведінку старший брат церкви зауважує прокльоном: “А Бог би ті скарав, паскуднице. Ти ще хочеш файнов бути!” [3, с.17]. У кінці твору автор подає образ німецького дідуся, який розпитує невістку про свято і чує від неї солодку брехню. Однак, побачивши п’яного зятя, зрозумів, як святкували його нащадки, і боляче переносить нищість дітей. Очевидно, він є втіленням самого автора, який, будучи священиком, найбільше переживав через бездуховність народу.

Зважаючи на час написання цього твору, відзначаємо актуальність його проблеми. Недарма за свої оповідання Микола Угорчак одержав премію на конкурсі головного відділу “Скали” 28 жовтня 1937 року.

Художній світ Миколи Погідного є надзвичайно різноманітним. Його твори мають могутній морально-виховний потенціал.

1. Тисмениця літературна. – Івано-Франківськ : Сімик, 2001. – 64 с.
2. Погідний М. Срібна гривна / Микола Погідний. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2001 – 276 с.
3. Погідний М. Оповідання з народного життя / Микола Погідний. – Станіславів : Скала, 1939. – 63 с.

КОНЦЕПТ “ВОЛЯ” / “WOLNOŚĆ”, “СВОБОДА” / “SWOBODA” В ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

Щербій Наталія,
IVкурс, Інститут філології.
Науковий керівник – Лазарович О.М.,
кандидат філологічних наук, доцент

Концепт – це одиниця колективного знання/свідомості (що відсилає до вищих духовних цінностей), яка має мовне вираження й відзначається етнокультурною специфікою. Концепти “воля”/“свобода” є універсальними, у різних мовах мають свої лексичні відповідники. Вони належать до абстрактних лінгвокультурних концептів та є так званою концептуальною парою. Попри певну

сміслову подібність характеризуються різним змістом та по-різному концептуалізуються в кожній із лінгвокультур:

1) у структурі обох концептів однакову (першу) позицію займає смислова зона “боротьба за державну незалежність”;

2) концепт “воля” має відношення до сфери почуттів, внутрішнього стану людини, а “свобода” – репрезентує приналежність до якогось суспільства, середовища;

3) простежується нерозривне поєднання концептів “воля” та “доля” в українській культурі: *Без долі немає волі; Немає гіршої долі, як жити без волі; Воля вождів стає долею народів (В.Черняк); Ліпша найгірша недоля, як чужа неволя; Єсть на світі доля, А хто її знає? Єсть на світі воля, а хто її має? (Т.Шевченко);*

4) когнітивна ознака “простір” наявна в структурі обох концептів, проте такі поняття, як степ, безмежність, необмеженість марковані лише в структурі концепту “воля”: *Тільки й волі, що крикнуть у полі; Степ та воля козацька доля; Солдат і в полі в неволі;*

5) поняття *свобода* і поняття *воля* в значенні *свобода* тісно взаємопов’язані з поняттями *нація, народ, держава, національна незалежність*, а поняття *воля* частіше уживається в значенні *право, бажання, хотіння, відсутність обмежень*: *За трат свободу краще видно (Л.Костенко); Народ, який звик до невольницького розуміння справедливості, боротися за волю не здатний (Лев Силенко); Золота клітка солов’я не тішить (без безпосереднього вираження лексеми воля); Крила знов на волі виростають у соколів приборканих; Я знаю грамоту свободи – її підписують мечі! (Л.Костенко); Для гордої і владної душі життя і воля на горі високій (Леся Українка); Свобода слова – це обличчя демократії у його найпривабливішому вигляді (В.Черняк);*

6) поняття *воля, свобода* створюють асоціативні зв’язки з такими абстрактними поняттями, як *правда, добро, зло, кривда, віра*: *Хто доброму господареві служить, здобуде свободу, а злому господареві служитиме – здобуде рабство ще гірше; Всяка державна будова тільки тоді може бути непохитною, коли в її основу покладено не примус, а добру волю її складових частин (В.Винниченко); Я боротись за правду готов, рад за волю пролити свою кров (І.Франко);*

7) у польській мові більш поширеною є лексема “*wolność*”, яку можна співвіднести з українським поняттям *свобода*, що пов’язане з соціально-політичним забарвленням цих понять: *Nie ma wolności bez Solidarności (hasło po 1980); Za wolność waszą i naszą (hasło XVIII wieku); Wolność powinna mieć swoje granice (Stanisław Jerzy Lec); Najcięższej tracą wolność ci, co jej pragną (Stanisław Jerzy Lec); Lepszy w wolności kasek ladajaki, niżli w niewoli przysmaki (Adam Mickiewicz);*

8) концепту “*swoboda*” в польській мові притаманні також смислові зони “*вільність, невимушеність у поведінці, відвертість*”, “*вільний час*”, “*особиста незалежність*”: *Przez niezgodę tracą ludzie swobodę; Po stracie zębów większa swoboda języka (Stanisław Jerzy Lec); ...żeby pisarze mogli rozwinąć skrzydła, muszą mieć swobodę korzystania z piór (Stanisław Jerzy Lec); Człowiek bez swobody, jak ryba bez wody;*

9) у польській лінгвокультурі на позначення українських концептів “*воля*” та “*свобода*” є ще один концепт “*wola*”, що частіше вживається в польських прислів’ях та приказках: *Gdzie jest wola, jest i wyjście;*

10) у пареміях польської мови простежується порівняння поняття “wola” з солодким або гірким смаком та з поняттям “niewola”: *Wola i odwaga albo miód pije, albo kajdany wyciera; Wolność wszystko słodzi; Zła wola – niewola; Niewola myśl w człowieku niszczy;*

11) народна мудрість ці концепти відображає ще й за допомогою поняття “woda”, “raj”, “dola”: *Jak ryba w wodzie, żaba w błocie, tak człowiek oddycha na swobodzie; Wola każdego człowieka jest jemu rajem; Jak nie ma woli, to nie ma i doli;*

12) концепти “wolność”/“wola”/“swoboda” вступають в асоціативні зв’язки з такими абстрактними поняттями, як *swawola, rozum, wygoda, zło: Zbytnia wolność w swawolę się obraca; Przez niezgodę tracą ludzie swobodę; Lepsza swoboda niż wygoda; Tylko ta wolność prawdziwa, która się sprzega z rozumem.*

Отже, як показує здійснений міжмовний порівняльний аналіз, концептам “воля” та “свобода” в межах кожної з досліджуваних лінгвокультур, крім спільних інтегральних рис властиве відмінне наповнення та різні ступені синонімічної близькості, що свідчить про різні картини світу в представників польської та української лінгвокультур, їхні різні світоглядні та культурні ідеали.

1. Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – М. : Гнозис, 2007. – 512 с.
2. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику : учеб. пособ. / В. А. Маслова. – 3-е изд., испр. – М., 2007. – С. 34–71, С. 182–188.
3. Abramowicz M. “Wolność” i “liberté” w języku polskim i francuskim / Maciej Abramowicz, Ireneusz Karolak ; pod red. Jadwigi Puzyninej, Janusza Anusiewicza // Język a Kultura. T. 3 [Wartość w języku i tekście]. – Wrocław : Wiedza o kulturze, 1991. – S. 51–59.
4. Bartmiński J. Językowe podstawy obrazu świata / Jerzy Bartmiński. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2007. – S. 11–151.
5. Wierzbicka A. Słowa klucze. Różne języki – różne kultury / Anna Wierzbicka ; przekład z ang. Izabely Duraj-Nowosielskiej. – Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2007. – С. 239–289.

ОБРАЗ ТА СИМВОЛ СВЯТОГО ДУХА В РЕЛІГІЙНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (В УКРАЇНСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ)

Хміль Тетяна,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Лазарович О.М.,
кандидат філологічних наук, доцент

Теорії символу беруть початок в античності. Символ (грец. symbolon – знак, прикмета) – це здатність матеріальних речей, подій, чуттєвих образів бути умовним вираженням ідеального змісту. У біблійних текстах є дуже багато символів, які можуть бути предметом дослідження.

Біблійне поняття Святого Духа поєднує в собі дві суперечності: діяння й відпочинок. Та оригінальна комбінація двох протиставлених значень ясно говорить нам, яким складним і багатограним є біблійний образ Духа; це можна зауважити і на рівні граматики: у хебрайській мові слово “дух” є жіночого роду, у

грецькій – середнього, а в латинській, романських, польській і українській мовах належить до чоловічого роду.

“Дух” спонтанно асоціюється сьогодні з чимось, що протиставне матеріальному, а в Святому Письмі – по-іншому. Слово “*tuach*”, яке появилось у хебрайському тексті, тлумачиться в грецькій септуагінті як “*pneuma*”, є відповідником польського “*wiatr*” та українського “вітер”, а саме – “повітря в русі”, яке вказує на подих, притаманний живим істотам.

Про образ Святого Духа багато дізнаємось з Нового Завіту. Старий Завіт тільки в певній мірі підготовляє новозавітні висловлювання про Святого Духа. Характерними для текстів Старого Завіту є два спостереження: 1. Дух якнайтісніше пов’язаний з Богом, як його міць і могутність. 2. У часи Месії Дух Божий має зійти на Месію й уділити йому різних дарів (Із. 11, 2: “*I spocznie na nim duch Jehowy, duch mądrości i zrozumienia, duch rady i potęgi, duch poznania i bojaźni przed Jehową*”). У новозавітних текстах зникає часте визначення “Дух Божий”, натомість з’явилося нове – “Дух Святий” або просто “Дух” (Ді. 2, 33: “Він, отже, вознесенний Божою правцею, одержав від Отця обіцяного Святого Духа”).

У євангелиста Івана натрапляємо на певну лексичну особливість: тільки він говорить про “Духа Правди” і про “Потішителя” (І. 15, 26: “*Kiedy przybędzie wspomóżyciel, którego ja wam pošę od Ojca-ducha prawdy, który wychodzi od Ojca – ten będzie świadczył o mnie*”).

В українській і польській мовах головними символами Святого Духа вважається голуб, вогонь і вода. Про це ми дізнаємось із Святого Письма. Символіка води означає діяння Святого Духа в sacramенті хрещення (1 Кор. 12, 13: “Усі бо ми хрестилися в одному Дусі, щоб бути одним тілом чи то юдеї, чи греки, чи раби, чи вільні, і всі ми були напоєні одним лише Духом”).

Святий Дух у день П’ятидесятниці зійшов на Апостолів у постаті вогняних язиків (Дз. 2, 3–4: “*I ukazały się im jakby języki ognia, i się porozdzielały, i na każdym z nich spoczął jeden, a wszyscy zostali napełnieni duchem świętym i zaczęli mówić różnymi językami, tak jak duch dawał im się wypowiadać*”).

Коли Христос виходить з води після хрещення в Йордані, Дух Святий сходить на нього в постаті голуба і спочиває на ньому (Мт. 3, 16: “*I охрестившись, Ісус зараз же вийшов з води. І ось розкрилось йому небо, і він побачив Духа Божого, який спускався, мов голуб, і зійшов на нього*”).

Іван Павло II у своїх працях згадує ще про такі символи Святого Духа як вітер, помазання і печать. Символ вітру відіграє головну роль у події П’ятидесятниці та має основне значення для об’явлення Святого Духа: “*I naglę z nieba dobiegł szum jakby pędzącego gwałtownego wiatru, i napełnił cały dom, w którym siedzieli*”. У біблійних текстах вітер часто представлений як особа, яка приходить і відходить. У розмові з Нікодимом Ісус послуговується прикладом вітру, говорячи про особу Духа Святого: “*Wiatr wieje, gdzie chce, i słyszysz jego głos, ale nie wiesz, skąd przychodzi i dokąd idzie. Tak jest w każdym, kto się narodził z ducha*” (І. 3, 8). Варто додати, що з етимологічної і мовної точки зору символ вітру найтісніше пов’язаний з Духом, пригадаймо тільки значення слова вітер (“*tuach*” – подих).

Помазання – наступний символ Духа Святого. Ісус говорить про себе словами Ісаї: “*Spoczywa na mnie duch Wszechładnego Pana Jehowy, bo Jehowa mnie*

namaścił” (Iz. 61, 1). Через помазання помазаний отримує дар Святого Духа, який є символом особи, знаком її авторитету. Ісус свідчить, що печаттю своєю назначив його Бог Отець (J. 6, 27: “Pracuję nie na pokarm, który ginie, lecz na pokarm, który trwa ku życiu wiecznemu, a który nam da Syn Człowieczy, bo na nim Ojciec, sam Bóg, położył swą pieczęć uznania”).

Дії Святого Духа та просьби людей до нього в польській та українській мові найчастіше виражаються дієсловами *prorowadzić//zaprowadzić, wypełniać//papełniać*, “давати”, “допомогати”, “берегти”: *Duch święty zawsze mnie prowadzi; odwaga i zaufanie którymi papełnił Duch święty; Duch święty papełnił mnie niesamowitym poczuciem bezpieczeństwa*; Духу Святий, дай нам очищення гріхів, навіть, невідомих нам; Духу Святий бережи нас від закам’янілості зла; Духу Святий допоможи нам перемагати злі навик нашої волі.

Отже, образ Святого Духа в польській та українській мовах є досить складним і багатограним. Для євангелістів Матея та Марка Дух Божий об’являє свої рятуючі діяння, для Луки Святий Дух є Пророчим, для апостола Павла – Просвітителем.

1. Кононенко В. І. Символи української мови : монографія / В. І. Кононенко. – Івано-Франківськ : Плай, 1996. – 272 с.
2. Словник символів культури України. – К. : Міленіум, 2005. – 267 с.
3. Dulbesio A. Duch święty w Nowym Testamencie, w kościele, w życiu chrześcijańskim / A. Dulbesio. – Kraków : WAM, 2001. – S. 19–20.
4. Jan Paweł II. Dzieła zebrane / Jan Paweł II. – Kraków : M., 2006. – T. VII. – 870 s.
5. Podręczna encyklopedia kościelna / pod red. J. Wileńskiego. – Warszawa, 1996. – T. IX–X. – S. 146.

ДЕМИФОЛОГИЗАЦИЯ КАК ОСНОВА СЮЖЕТА РОМАНА Л.УЛИЦКОЙ “МЕДЕЯ И ЕЕ ДЕТИ”

Семанюк Марта,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Коршунова С.І.,
кандидат філологічних наук, доцент

Большинство учёных гуманистического направления сегодня считают наиболее плодотворным путь исследования текстов в контексте, т. е. с учётом такого всепроникающего явления, как интертекстуальность. Современный уровень полноценного прочтения текстов предполагает, что реципиент готов к дешифровке присутствующих в них интертекстуальных кодов, которые могут быть в разной степени интегрированы в ткань художественного полотна.

Поскольку интертекстуальность – это своеобразный диалог между текстами, то демифологизация в нашем исследовании – это диалог мифа с современным произведением, в данном случае: миф о Медее, трагедия Еврипида и роман Л.Улицкой “Медея и ее дети”.

Роман Л.Улицкой “Медея и её дети”, как всякий имманентно организованный и замкнутый текст, будет провоцировать читателя на реконструкцию заклю-

чѐнных в нём кодов [1, с.221]. Первый, подсказанный автором уровень дешифровки, касается темы произведения. Гениально просто обозначена тема романа (действительно, роман повествует о жизни Медеи Синопли-Мендес и тех, кого она сама считает своими детьми – многочисленных братьев, сестер и их потомков). Так как обозначено не просто имя, а имя, являющееся иконическим знаком.

Обратимся к следующему уровню дешифровки – семантики образов. Обманутый в своих ожиданиях, читатель всё же будет продолжать чтение романа, чтобы снова вернуться к вопросу, почему же автор воспользовался именно этим символическим именем, семантика которого настолько упрочилась, что не допускает многозначности? А ответ простой: это прием игры.

Если определить инвариантную черту характера героини Еврипида, то ею будет скорее не мстительность, а беспредельная преданность этой женщины своей семье и, прежде всего, – мужу. Улицкая именно это качество своей героини делает основным. Иными словами, создаётся образ идеальной Медеи, реализующей своё основное качество – преданность – в совершенно иной, смоделированной специально для неё, темпоральной оси и другом тексте [2, с.46]. Чтобы выполнить эту функцию, Медея Улицкой не совершит первую ошибку своего архетипа: она никогда не будет отлучаться от родных корней.

Медея Еврипида, вырванная из родной земли, теряет чувство рода. Она совершает ряд непоправимых злодеяний: разрывает связь со своей семьёй, убив брата, и уничтожает своих детей, чтобы прервать род Ясона, а тем самым и свой. Романная же Медея, не произведя сама потомства, но сохранив после внезапной смерти родителей связь с большинством братьев и сестёр, выполнила важную генетическую задачу: не дала семье Синопли раствориться в мире. Таким образом, одна Медея убивает собственных детей, а другая – дорожит каждым ребенком.

Такая география распространения рода и его полиглоссия только подчёркивают отрыв Медеи XX века от её знаменитого архетипа. Еврипид, создавая свою Медею, предвидел недалёкое будущее эллинской культуры, над которой уже нависла угроза поглощения окружающим её варварством. Ведь Медея так и не стала элинкой по духу, и сама подчёркивала наличие в себе варварской крови, которая берёт верх. Она не доверяла богам и не ждала от них справедливого решения в её конфликте с Ясоном. Поэтому сама и вершила суд, и исполняла приговор. Медея Синопли позволяет своему роду расти и разветвляться так, как это получается в процессе самой жизни.

Медея Улицкой обладает удивительным талантом коммуникации, которого лишена мифологическая Медея, испортившая отношения со всеми, с кем вступала в контакт на эллинском пространстве.

Следующий мотив-событие, включающий мифологическую Медею и Медею Улицкой в одну смысловую парадигму, – это мотив предательства. Он роднит романную Медею с Медеей Еврипида. Однако реакция героинь на это событие разная. Медея Еврипида, принимая решение наказать изменника, опускает себя на уровень злодейства, убийства, и от неё отворачиваются все эллины. Романная Медея узнаёт о предательстве мужа, когда его уже нет в живых. Но оказалось, что это двойное “родственное и тайное преступление”, ибо люби-

мый муж Самуил изменил Медею с её младшей сестрой, которой Медея заменила умерших родителей. Предательство подано в романе через приём градации. Медея Синопли, пережив шок оскорбления, смогла не только сохранить эту скверную семейную тайну (дочь Самуила Ника – всегда желанная племянница в доме тетки), но подняться на уровень всепрощения и понимания. Это личное оскорбление Медеи не затмило её любовь к умершему мужу, и, как говорит автор, она любит его с каждым годом всё сильнее.

Таким образом, вычленив в романе Л.Улицкой “Медея и её дети” интертекстуальный дискурс известного литературного архетипа, каким является Медея, можно утверждать, что в романе конца XX века мы встречаем дериват этого мифа. Эпоха постмодернизма, освободившая писателей от любых форм монологизма и давшая им свободу плюрализма и амбивалентности на всех уровнях, позволяет творчески использовать любые накопления, не придерживаясь верности традициям, оправдываясь усилением роли игры в творчестве [3, с.49]. Такая игра с литературными архетипами открывает новые смысловые возможности текстов, ибо традиционная тема, воплощенная в условиях другого исторического контекста, вступает в диалогические отношения со своим архетипом и обретает новое семантическое наполнение.

1. Лотман Ю. М. Литература и мифы / Ю. М. Лотман, З. Г. Минц, Е. М. Мелетинский // Мифы народов мира : энциклопедия. – М., 1980. – Т. 1. – С. 220–226.
2. Мелетинский Е. М. От мифа к литературе / Е. М. Мелетинский. – М., 2000.
3. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ : исследования в области мифопоэтического / В. Н. Топоров. – Избранное. – М., 1995.
4. Улицкая Л. Медея и ее дети : роман / Л. Улицкая. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2002. – 288 с.

РІЗНОВИДИ НЕПОВНИХ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ У ТВОРІ М.МАТІОС “СОЛОДКА ДАРУСЯ”

Міщанин Мар’яна,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Тишківська Н.Я.,
кандидат філологічних наук, доцент

Як лінгвістичний об’єкт неповні речення постають перед дослідниками у вигляді багатоаспектного явища, основні характеристики якого по-різному трактуються мовознавцями. Існують різні погляди щодо найменування об’єкта дослідження та його класифікації, проблемним є питання про статус неповних структур у синтаксичній ієрархії мови. “Неповними називають прості речення, в яких пропущено один чи кілька необхідних для граматичної структури речення членів, що легко встановлюються з контексту чи ситуації” [2, с.103]. Термін “неповні речення” належить М.Гречу, на думку якого неповними є такі конструкції, у яких пропущений будь-який член речення. Дослідженням неповних синтаксичних конструкцій займалися Ф.Буслаєв, П.Фортунатов, О.Пешковський, О.Шахматов, Л.А.Булаховський, Г.М.Акімова, Н.Ю.Шведова, С.Я.Єрмо-

ленко, І.І.Слинько, Н.В.Гуйванюк, М.Ф.Кобилянська, О.Партицький. Ґрунтовно неповні речення в сучасній українській мові дослідив Петро Дудик. Основну групу неповних конструкцій становлять речення структурно й семантично неповні. Їх поділяють на **контекстуальні** та **ситуативні**. **Контекстуальними** називаються неповні речення, відсутній член яких можна встановити з контексту. **Ситуативними** називають такі неповні речення, у яких відсутній член встановлюється із ситуації. На матеріалі твору Марії Матіос “Солодка Даруся” ми виокремили такі різновиди неповних контекстуальних речень:

1. Неповні речення з неназваними підметами: *а) неповні речення з пропущеними простими підметами:* “*Та Божка його знає, що з моїми квітками приключилося. Пропали – та й по всьому*”; *б) неповні речення з пропущеними складеними підметами:* “*Пішли сусіди з Танасієм шукати Матонку лугами. Блукали до посеред ночі*”. Таким чином, дієслівні присудки, займаючи постпозицію в умовах структурної неповноти речення, стають семантико-стилістичними центрами контексту.

2. Неповні речення з неназваними підметами і присудками. Виділяємо кілька груп речень з пропущеними головними членами: *а) неповні речення з пропущеними простими підметами і простими дієслівними присудками:* “*А далі млина у своєму житті Даруся і не ходила ніколи. Хіба колись давно з Марією один раз у сусіднє село на гробки*”; *б) неповні речення з пропущеними простими підметами і складеними іменними присудками:* “*Іван відтоді удень був господарем у лісі, а вночі – по довколишніх селах Буковини й Галичини*”; *в) неповні речення з пропущеним простим підметом і частиною складеного дієслівного присудка:* “*Але люди не дуже квапляться просто так ходити поза Йорчиху. Може, також не дуже мають з чим, як ото не мала Даруся*”; *г) неповні речення з пропущеною частиною складеного підмета і простим дієслівним присудком:* “*Минуло зо два місяці, а може, цілих три*”.

3. Неповні речення з неназваними підметами та обставинами: “*Ще не було такого разу, щоб вона йшла до тата з порожніми руками. А не йшла, бо не мала з чим*”.

4. Неповні речення з неназваними підметами і додатками: “*Вона, сирота, носила викопане коріння по селу, як дитину. Загорнула в ковдру, якою вона сама вкривається, притиснула до грудей та й гріє*”.

5. Неповні речення з пропущеними присудками і їх частинами. Неповні речення з пропущеними присудками і їх частинами мають у своєму складі підмет як обов’язковий член й інші члени речення. Наприклад: “*І Даруся якось запитала тата, як то дурну Параску не болять руки від прута, а ноги від холоду*”.

6. Неповні речення з неназваними головними членами або їх частинами:

а) безособові неповні речення: “*То треба виплакати наперед, при ньому – не можна*”; *б) неозначено-особові неповні речення:* “*Решту маєтку роздали: кімнату – фельдшеру, кімнату – майстерні по ремонту різного домашнього начиння, одну – шевцеві, дві – молочарні*”.

7. Неповні речення з неназваними підметом, присудком і додатком: “*Після тої ночі знав найголовніше: Дарусю можна вилікувати. Як – Іван не знав, але знав точно, що можна*”.

8. Неповні речення з неназваними додатками. Такі речення характеризуються тим, що в них здебільшого наявні підмет і присудок, підмет, присудок і означення при названому підметі. Наприклад: “*І Даруся дужче втискається у стіну, бажаючи лише тиші і спокою. Так було кожного разу, як звалював біль*”.

9. Неповні речення з неназваними обставинами. “*Туди вже кликати двічі не було потреби – люди самі йшли*”.

На основі проведеного дослідження ми дійшли до висновку, що неповні речення – це не “мовна економія”, не пропуск “необов’язкових” елементів і тим більше не “безлад у викладі”. Це – важливий фактор у системі стилістичних засобів, який використовується майстрами українського слова для передачі найскладніших і найтонших нюансів думки.

1. Арполенко Г. П. Структурні типи неповних речень / Г. П. Арполенко // УМЛШ. – 1997. – № 2. – С. 43–51.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К., 1993. – 208 с.
3. Матіос М. Солodka Даруся / М. Матіос. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2005. – 176 с.
4. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за ред. І. К. Білодіда. – К., 1972. – 512 с.
5. Татяненко Н. Неповне просте речення як мовленнєва одиниця / Н. Татяненко // Вісник КНУ: літературознавство, мовознавство, фольклор. – 2002. – № 12–13. – С. 141–146.

СЕМАНТИКА І ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЕВФЕМІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ ТВОРІВ ГАЛИНИ ПАГУТЯК “ЗАХІД СОНЦЯ В УРОЖІ”)

Синоверська Наталія,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Голянич М.І.,
доктор філологічних наук, професор

У системі “людина – світ” цінною є інформація про зв’язок мікро- і макрокосму. Якщо перший – це освоєний простір, то другий, крім освоєного, містить сферу невідомого. Шлях виходу особистісного світу мовця на площину об’єктивного здійснюється на основі його пізнавальної та практичної діяльності, що відбивається в мовних знаках. Одним з важливих мовних засобів осмислення й розширення макрокосму є *евфемізми (Ев.)* – лінгвістичні одиниці, які прямо чи опосередковано несуть певну інформацію про дійсність.

Евфемізм – слово або вислів, троп, що вживається для ... прихованого з окремих причин, пом’якшеного, ввічливого позначення певних предметів, явищ, дій, заміни прямої їх назви... [5, с.168]. В основі *Ев.*, їх використання лежить поняття **табу** (від полонезького *tari* – “заборонений”, “священний”) – заборона на вживання певних слів, що зумовлюється містично заборонними, соціальними, політичними, зокрема цензурними, культурними, морально-етичними чинниками [5, с.676].

Роль *Ев.* у мовленні, їх семантику, структуру розглядало багато вчених (В.Д.Ужченко, Д.В.Ужченко, О.О.Тараненко, М.Л.Ковшова, О.С.Ахманова

та ін.), однак названа група мовних одиниць усе ще не є дослідженою: потребує глибшого розкриття функціональне навантаження *Ев.* у художньому тексті. Цим і пояснюється актуальність вибраної теми і мета дослідження – розкрити семантику *Ев.* та їх функціональне навантаження в текстах творів Г. Пагутяк “Захід сонця в Урожі”.

У названій збірці Г. Пагутяк нами виявлено такі основні лексико-семантичні групи *Ев.*, що виступають найменуваннями:

1) поняття “*смерть, смертельна небезпека*”; 2) процесу народження дитини; 3) *нечистої сили*. Розглянемо кожну з названих груп. Залежно від різних смислових відтінків у першій групі виокремлюємо ряди евфемізмів, що окреслюють семантику:

- **ризик**: *важити життям; спокушати долю*. Наприклад: “*Не гніви Бога, – вставив Влодко. Нема потреб спокушати долю...*” [4, с.58];

- **дій, пов’язаних із запобіганням фатальним наслідкам**: *відвернути біду; відлити* (= “*врятувати від смерті*”). Наприклад: “*Федьо ... розповів, у чім річ, і всі розуміюче переглянулись: – Біжіть по Олену, най відлиє!*” [4, с.73–74];

- **очікування**: *Ев.* цього підвиду є результатом осмислення людською свідомістю магічно-віртуальної межі, яку можна репрезентувати мовною формулою “*вже не тут, але ще не там*”: *душа розлучається з тілом; перебувати на грані між життям і смертю*. Порівняймо: “*Душа розлучається з тілом... І кожен хотів би, щоб це відбулося без болю*” [4, с.222];

- **інтенційних дій**, спрямованих на об’єкт: *дати забуття; звести зі світу; зірвати дочасно з дерева життя*. Наприклад: “*Він їй нічого не сказав, але вона вже знала, що її таємниця відкрита, і поклялася звести його зі світу*” [4, с.9].

До цієї групи включаємо евфемізовані конструкції, у складі яких наявні:

1) лексеми, що вказують на місце дії: *у землю піти; спочивати на цвинтарі (у могилі)*: “*Моє життя знову набуло сенсу: увійти у той загадковий дім, перший власник якого спочиває на цвинтарі...*” [4, с.16];

2) такі семантичні компоненти, як *двері, плита*: *двері втворити – затворити* (це магичні локуси, через які відбувається вхід або вихід померлих): “*Як маєш нас убити, то ... вбий, але затвори двері, хай не ходять ... небіжчики...*” [4, с.93];

3) мовні засоби, що вказують на процес відходу – приходу мертвих: *приходити*. Наприклад: “*Бабо, чому мама до нас не прийде? Наталіна баба прийшла..., а моя мама не приходить*” [4, с.95];

4) мовні одиниці із значенням абсолютного вияву процесу, стану: *дати дуба; згаснути; піти з життя*. Наприклад: “*Ми зі старою ... мовчимо..., нас мучить цікавість. Чи захлинемось у ... водах..., чи згаснемо у якомусь ... закамарку..?*” [4, с.222].

Першу групу маніфестують і текстуальні кореференти на позначення поняття “*смерть*”: *потойбічне життя; кінцева зупинка; крапка; Моровиця*. Порівняймо: “*Приходила Моровиця ... і розлучала ... тіло з душею*” [4, с.100].

До другої групи *Ев.* включаємо ті, які означають процес народження дитини: *не мати (дітей)* (= “*не народити*”); *прихід немовлят*. Наприклад: “*І, певно, добре жити ... серед своїх..., ... оплакуючи близьких і ... вітаючи прихід немовлят*” [4, с.325].

Останню групу в досліджуваних текстах репрезентують мовні одиниці на означення **нечистої сили: нечисте місце; леґіон**. Порівняймо: “*Ім’я їм – леґіон? Покинутим у лісі, посеред танцю ... дітьми, батьками, друзями*” [4, с.243].

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що в художньому тексті *Ев.* виконують такі **функції: аксіологічну, акумулятивну, вуалітивну (приховану), гносеологічну (пізнавальну), жартівливо-іронічну, магічно-забобонну, мейоративну (пом’якшувальну), моделювальну, онтологічну, прогностичну, текстотвірну**.

Отже, *Ев.* виступають важливим елементом художнього тексту, засобом формування завуальованості інформації, яка міститься в ньому, розширюючи семантичне поле його сприйняття та декодування.

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – 344 с.
2. Голянич М. І. Внутрішня форма слова і художній текст : [монографія] / М. І. Голянич. – Івано-Франківськ : Плай, 1997. – 180 с.
3. Ковшова М. Л. Семантика и прагматика эвфемизмов / М. Л. Ковшова. – М. : Гнозис, 2007. – 320 с.
4. Пагутяк Г. Захід сонця в Урожі : [романи, повісті, оповідання та новели] / Г. Пагутяк. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2007. – 368 с.
5. Українська мова : енциклопедія / [редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во “Українська Енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

РОЛЬ СПИСКІВ У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ: АСПЕКТИ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПУБЛІЦИСТИКИ УМБЕРТО ЕКО)

Боднар Денис,
IV курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Мочернюк Н.Д.,
кандидат філологічних наук, доцент

Інтертекстуальність є одним з найактуальніших понять сучасного культурно-філософського дискурсу. Численні явища інтертекстуальності досліджуються в різноманітних галузях гуманітаристики: у семіотиці культури, сучасній комунікативній теорії, лінгвістиці, літературознавстві та ін. Формулювання цілісної концепції культури неможливе без детального вивчення інтертекстуальної проблематики, хвиля зацікавлення якою не спадає і в наш час.

Чимало матеріалу для наукового осмислення питань інтертексту надає і творчість відомого італійського письменника й вченого Умберто Еко. Дослідник актуалізує передусім комунікативний аспект інтертекстуальності, а відтак у його концепції важливого значення набуває саме читач як інтелектуальний і креативний співавтор (“зразковий читач”) [2, с.28–34]. Привертає увагу публіцистика цього автора, оскільки в ній популяризуються його наукові ідеї. У.Еко веде щомісячну колонку для “*Ль’Еспрессо*” і регулярно пише для газети “*Ля*

Републіка” та інших провідних європейських видань. Він дуже активно реагує на події у світі, світові політичні й культурні тенденції загалом. Про кожну важливу подію він відгукується або в черговому інтерв’ю, або в новій статті в журналі, газеті чи Інтернеті. Лише якщо глянути на назви статей та інтерв’ю (“Не такі вже й випадкові витоки” (про скандал з сайтом Вікілікс), “Берлусконі – новий Гітлер”, “Від Інтернету до Гутенберга”), стає одразу зрозуміло, що автор намагається підсумувати сенс багатьох резонансних новин.

Найцікавішим серед цих матеріалів видається інтерв’ю У.Еко німецькому журналові “Шпігель”, що має назву “Ми любимо списки, бо боїмось померти”. Це інтерв’ю цікаве дотичністю до теорії інтертекстуальності, оскільки звертає увагу на роль певних згромаджень у культурному просторі [1, с.45].

Умберто Еко вважає, що список є першоджерелом культури, а також і частиною мистецтва та літератури. Зі списком Еко пов’язує і завдання культури. На його думку, завдання культури – зробити нескінченність зрозумілою. Культура спочатку існувала для потлумачення явищ навколишнього світу. Світ, у свою чергу, є фактично нескінченним та невизначеним за своєю природою. Також світ становить сукупність незліченних предметів і явищ. Людина завжди прагнула пояснити нескінченність, означити невизначене. Цікавим моментом є те, як саме людина уявляє нескінченність та яким чином кожен з нас намагається збагнути незбагненне. У.Еко пояснює ці уявлення саме через списки: каталоги, колекції в музеях та енциклопедії й словники. Також він наводить приклади і цілком практичних, вживаних повсякденно списків – список покупок, заповіт, меню. На його думку, це також культурні надбання у своєму розумінні. “Список не знищує культуру, він створює її” [3], – стверджує У.Еко. Пояснюючи це, він говорить, що скрізь за всю історію культури назбирався величезний, вражаючий масив списків. “Мої романи, до речі, повні списків”, – зазначає він, і його читачі можуть підтвердити це. Отож список має стосунок до інтертекстуальності, оскільки більшість літературних творів за своєю суттю є списками, зокрема й тих “несвідомих або автоматичних цитат, поданих без лапок”, про які говорив свого часу Ролан Барт.

Італійський учений заперечує стереотипну думку про те, що список є ознакою примітивності та є типовим для дуже ранніх культур, які не мали правильного уявлення про Всесвіт, а тому були обмежені перелічуванням характеристик. До числа списків семіотик зараховує й уявлення про Всесвіт у середні віки, і новий світогляд, базований на астрономії, що домінував в епохах Ренесансу та бароко. Він стверджує, що список домінує і в постмодерну добу.

“Ми любимо списки, бо боїмось померти”, – цей його вислів можна зрозуміти лише після того, як уже з’ясовано деякі погляди філософа на списки. На його думку, людину до складання списків підштовхує страх смерті. Перелічуючи нескінченне, ми тікаємо від думок про смерть. Варто зазначити, що список – це не лише явище писемного походження. Картина, намальована з фотографії, на думку Еко, також є списком. Це фактично список речей, побачених художником і вкладених у рамки полотна. “Людина, що споглядає картину, відчуває необхідність відкрити рамки і подивитися, як виглядають речі зліва і справа від картини”, – каже Еко [3]. Отож для нього картина є своєрідним відрізком безкінечності.

Список, на думку Еко, має низку переваг над визначеннями предметів. Список мислиться ним вже як дефініція. Так, він пояснює це на такому прикладі: “Природознавцям знадобилося 80 років, щоб дати визначення качкодзьоба. Їм здавалося безкінечно важким описати властивості цієї тварини. Вона живе під водою та на суші; вона відкладає яйця і є ссавцем. Тож на що було схоже визначення? Це був список, список характеристик” [3], – таким чином Еко стверджує, що список більш досконалий, аніж звичні визначення, що ґрунтуються на основних властивостях.

Список намагається створити порядок, однак може бути й хаотичним. Умберто Еко зізнається, що любить списки так само, як деякі люди люблять футбол. І саме ця увага до списків дала змогу по-новому поглянути на роль останніх у світовому культурному процесі.

1. Галета О. Концептуалізація колекції у сучасному літературознавстві: культурологічний та антропологічний аспект / О. Галета // Новітня теорія літератури і проблеми літературної антропології. *Studia methodologica*. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – Вип. 24. – С. 40–47.
2. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / Умберто Еко. – Львів : Літопис, 2004. – 384 с.
3. We Like Lists Because We Don't Want to Die. Interview with Umberto Eco. By Susanne Beyer and Lothar Gorris [Електронний ресурс] / SPIEGEL. – 11/11/2009. – Режим доступу до журн. : <http://www.spiegel.de/international/zeitgeist/0,1518,659577,00.html>. З перекладом статті можна ознайомитися за адресою: <http://www.denisbodnar.tumblr.com/post/4365451505>.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ДІАЛЕКТНИХ АТРИБУТИВНИХ ЛЕКСЕМ ІЗ ЗНАЧЕННЯМ ЗОВНІШНІХ І ВНУТРІШНІХ РИС ЛЮДИНИ В ПРОЗІ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ

Клепач Олександр,
IV курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Ковальчук М.П.,
кандидат філологічних наук, доцент

У своїй художній мові письменники послуговуються різними виражальними засобами, що виконують художньо-стилістичну, образотворчу функції. Серед цих засобів особливо слід виділити діалектизми, які часто є незамінними елементами яскравого відображення національно-етнічного колориту, культурних традицій зображуваної епохи, системи образів у художньому творі. Діалектизми здавна привертала увагу мовознавців [2, с.4], вони й надалі залишаються предметом різноаспектних досліджень [1, с.5].

Особливе місце щодо використання гуцульського діалекту в українській літературі посідає творчість Марка Черемшини. О.Засенко, досліджуючи життєвий і творчий шлях письменника, відзначає, що проза Марка Черемшини “ввібрала в себе нев’янучу красу, привабливість того краю, який породив письменника-народолюбця й надав йому високе поетичне слово. У кожній новелі

Марка Черемшини так чи інакше відбився духовний світ його земляків гуцулів-верховинців..." [3, с.43].

Метою пропонованої розвідки є опис лексико-семантичних особливостей та здійснення класифікації діалектних атрибутивних лексем із значенням зовнішніх та внутрішніх рис людини, які, безумовно, у мові новел Марка Черемшини є важливим засобом творення колоритної системи його образів-персонажів.

Серед виявлених нами діалектних атрибутивних лексем із значенням рис людини можна виділити дві групи: 1) власне діалектні лексеми; 2) лексичні діалектизми, омонімічні з літературними словами.

До першої групи належить переважна більшість діалектизмів. Це, зокрема, ті лексеми, які вживаються в діалектному мовленні (насамперед у гуцульських говірках), а у "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" вони фіксуються з позначкою "діалектне". Групу власне діалектних атрибутивних лексем можна внутрішньо структурувати на два лексико-семантичні типи: 1) атрибутивні діалектизми на вираження зовнішніх ознак людини; 2) атрибутивні діалектизми на вираження внутрішніх ознак людини.

Серед прикметників першого лексико-семантичного типу у творах Марка Черемшини нами виявлено такі діалектні ад'єктиви: **файний** "гарний" (*Нічьо нема, **файний** та добрий панчіку, без опиночки ходжу* [6, с.38]); **студений** "холодний" (*Пішло йому на бідку, тіло – один синець **студений**, твар трумenna, дість того, що смерть 'го потела, та й решта!* [6, с.130]); **порохнавий** "той, що став трухлим, перетворився на труху" (*Мой, стареку **порохнавий**, як же ж тобі до такої ярочки дотулитися?* [6, с.196]); **відчїмханий** "побитий" (*Луснула сальва з-поза плечей бадіків, і всі вони попадали покотом на землю, гей орли пострілені, гей гаджюги **відчїмхані**, гей струджені подоріжні, на дорозі вбиті* [6, с.103]); **дєдевий** "батьків" (*Бо Штефан то одинак у нього, то права рука, то дєдева одна надія* [6, с.193]).

Серед атрибутивних діалектизмів другого лексико-семантичного типу нами виявлено такі: **путерний** "сильний" (*Що з нами виробляєте, пани наші любі та гожі, оборонці наші **путерні**?* [6, с.102]); **слушний** "слухняний" (*Гей, люди добрі, такі чємні бадіки, такі **слушні**, так, гей хліб, добрі* [6, с.109]); **дідьчий** "чортів" (*Повішинику **дідьчий** ти мене рабуєш, рабуєш, мой злодюго рабуєш!* [6, с.54]); **дужий** "здоровий" (*Мой, хло', гупайте, таже-сте **дужі**, таже-сте йкас парубія!* [6, с.48]); **годний** "добрий, гідний, чесний" (*Ой газдиньки мої **го-дні**, газдинькі пишненькі, а це, що дотепер було, – це шо, не битва?..* [6, с.114]); **лєцтий** "неслухняний, найгірший, останній" (*Не кривдуйся на мні моя Чічко, не кривдуй, шо ти упаласи в пусті руки, у **лєцтий** рід* [6, с.81]); **пишний** "приваблює своєю чарівністю, надзвичайністю, дуже гарний, справляє величне враження, багатий, знатний" (*Я знаю, що аді, **пишний** та годний панчік не зробит нам кривди, хто би си радував чужому мозілеві* [6, с.79]).

Другу групу діалектних атрибутивних лексем становлять діалектні прикметники, омонімічні з літературними. Це ті лексеми, які вживаються в діалектному мовленні і в літературному, однак у діалектному й літературному мовленні ці слова семантично відрізняються.

Серед атрибутивних діалектизмів другої групи нами виявлено такі лексеми: **прикрий** "стрімкий" (*Аби-с си запала в озір'є на пресподне, ека-с **прикра!***

[6, с.70)]; **марний** “мізерний” (*Ци я черепашка, ци червачок марний, шо вже не буду горами ходити?* [6, с.133]); **струджений / перетруджений** “утомлений, виснажений” (*Дедю перемучений, перетруджений!* [6, с.130]); **срібний** “дорогий, любий” (*Пишиний та срібний орле-соколе, провідаторю тісарський* [6, с.100]); **старецький** “жебрацький” (*Відки буде черево, коли тот торбей старецький стебла паші не має?* [6, с.83]); **темний** “непорядний, недобрий, викликає недовір’я, підозріння, приносить лихо, спричиняє зло, злий” (*Чи то ви, дедю, чи мій воріг темний?* [6, с.206]); **прогніваний** “скривджений” (*Дедю мій прогніваний, дедю переболений, дедю жєлісливий!* [6, с.130]).

Як видно, проаналізовані прикметникові лексеми фіксують виразні діалектні ознаки насамперед на лексико-семантичному рівні. Детальний опис атрибутивів-діалектизмів у прозі Марка Черемшини дає підстави стверджувати про належність їх насамперед до гуцульського говору української мови. Водночас з метою всебічного дослідження художньої мови письменника необхідно, зокрема, й надалі в різних аспектах опрацьовувати діалектні ознаки прикметників та інших лексико-семантичних класів слів.

1. Грещук В. Південно-західні діалекти в українській художній мові : нарис / Василь Грещук, Валентина Грещук. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2010. – 309 с.
2. Жилко Ф. Т. Мова новел Марка Черемшини / Ф. Т. Жилко // Українська мова і література в школі. – 1954. – № 4. – С. 20–31.
3. Засенко О. Марко Черемшина. Життя і творчість / О. Засенко. – К., 1974. – 239 с.
4. Кобилянський Б. В. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття / Б. В. Кобилянський // Український діалектологічний збірник. – К., 1928. – Кн. 1. – 92 с.
5. Ковальчук М. Гуцульські діалектні особливості парадигми іменника і дієслова у мові новел Марка Черемшини / Михайло Ковальчук // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Філологія (Мовознавство) / [редкол.: В. Г. Матвійшин (голова) та ін.]. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2008. – Вип. XIX–XX. – С. 77–80.
6. Черемшина М. Вибрані твори / М. Черемшина ; упоряд. О. В. Мишанич. – Ужгород : Карпати, 1979. – 240 с.

ОБРАЗИ-АРХЕТИПИ У ФАНТАСТИЧНИХ РОМАНАХ МАРИНИ ТА СЕРГІЯ ДЯЧЕНКІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ “РИТУАЛ” ТА “ДИКА ЕНЕРГІЯ. ЛАНА”)

Хороб Соломія,
ІІІ курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Голод Р.Б.,
доктор філологічних наук, професор

Архетип як “першообраз”, “прообраз, ідея” знаходить своє неповторне художнє вираження у творах, де головна увага приділяється зооморфним образам-архетипам, які трансформуються в найрізноманітніші реалії конкретного часу, простору, суспільної доби. У цьому плані мистецьке володіння фольклорно-міфологічними, філософськими, релігійно-біблійними категоріями, які входять у

систему літературного твору, дають високі зразки художності (скажімо, Леся Українка (“Лісова пісня”), М.Булгаков (“Майстер і Маргарита”), Наталена Королева (“Сон тині”) чи “Закоханий чорт” О.Стороженка, “Огнений змії” П.Куліша аж до романів “Вовкулака (Самотній вовк)” В.Дрозда і “Дім на горі” В.Шевчука та ін).

У творі “Ритуал” М. і С. Дяченків дракон поданий у цікавій авторській інтерпретації. Бо ж він як “первісний дракон початку”, “як древній єгипетський символ”, за яким “дракон народжує самого себе”, одружується на самому собі, “вбиває самого себе”, як архетип Всього в Одному (за Нойманном) за сутністю своєю відмінний від авторського образу. На початку роману Арман постає як істота-дракон, що здатна до перетворення в людину і, будучи в подібності чоловіка, будь-який негативний свій вчинок, стан душі він перекидав на іншу свою сутність, тобто, знову перетворюючись на тварину, свої емоції виражав то у формі вияву грізного реву, вогняного дихання, то в нищенні осель, зрештою, у суцільній руйнації доколишнього світу. Але через народження справжнього людського почуття – кохання – до принцеси Юти, в Арманові навпаки більше відлюдне людське, навіть коли він перебуває у тваринній подібності (“Тепер, у небі, він постійно перебував у напруженні – чи не занадто різко змахують шкірясті крила, чи не ранили принцесу ороговіла луска, чи не запаморочиться в неї голова?”).

Іншим постає образ-архетип вовка. Він у нашій свідомості сприймається двозначно. Адже, з одного боку, вовки – це звірі-хижаки, втілення жорстокості та хитрості. Врешті, побутує в народі повір’я, що вовче виття символізує близьку смерть. Та, з другого боку, йдучи за слов’янською міфологією, вовк – це найпоширеніший зооморфний образ з позитивною характеристикою. Це образ-то-тем, відповідно ж можемо вважати, що в ньому слов’яни, зокрема українці, вбачали свого захисника. Він символізує відважність, перемогу, а також материнську опіку (“Знаки і символи”). У праці “Українська міфологічна легенда” В.Давидюк до тварин, що користувалися найбільшою популярністю у наших далеких предків, відносить і вовків [1, с.47]. Як приклад, у різноманітних “Словниках символів” дослідники наводять легенди древніх римлян, де вовчиця вигодувала і виростила Ремула і Ромула – засновників Риму. Та завдяки роману “Дика енергія. Лана” М. і С. Дяченків ми можемо подати свій приклад такої характеристики, правда, уже на образі людини-вовка. У другій частині твору “Дика енергія. Лана” головна героїня потрапляє в плем’я людей-вовків, де на чолі цієї общини є жінка Цар-Мати (можна провести аналогію з Magna Mater – Великою Матір’ю). Про первісність, прадавність такого способу життя з цілком національними ознаками свідчить місце розташування племені, що дуже нагадує наші Карпати, їжа (“... бануш із білих грибів...”, “Їж, – каже хлопець, – Ось бринза. Ось мед. Ось молоко”), одяг (“... стоять люди – вовки в сірому, білому, рудому вбранні із шкур...”, “На ній коротка хутряна камізелька й спідниця з такого ж хутра”). Про це засвідчує і форма суспільства – матриархат, яка була притаманна трипільським племенам. Образ Цар-Матері, вождя свого племені, надзвичайно яскраво описаний. Уже портретна характеристика не дає можливості засумніватися, що це жінка, яка життя віддасть за свій народ (“Цар-Мати сідає навпроти. У неї чорні очі, такі чорні, що майже не видно зіниць. У цих очей

в'язкий погляд, що змушує заціпеніти”) і як істинний правитель вона плем'я вважала своїми дітьми. Тому Цар-Мати так зловісно поставилася до Лани, коли відчула, що та несе в собі небезпеку для її роду (“Вона дивилася на мене, ніби я вбивця її дітей”, “Я не бажаю твоєї смерті, (...) Та я захищаю моїх дітей”). Символічним постає двобій Цар-Матері й Лани, за яким – конфлікт старого й молодого, попереднього й сьогоденного шляху людей-вовків і їхнього майбутнього. Тому вагомість цієї битви і чиєїсь перемоги гранично прозірлива й навіть з міфологічно-філософським підтекстом попри наскрізь пронизуючий фантастичний струмінь. Біла довга сорочка, одягнена хранителькою роду, підкреслює значимість й урочистість цієї події-битви, а в разі поразки, вона стає деталлю поминального обряду. І справді, опинившись у ролі переможеної, відбувається магічне дійство самоспалення-переходу в інші виміри, адже “діяльність” Цар-Матері “закінчується в міфічну добу” [30, с.215], що якимось нагадує і символіку первісних людей, бо “вогонь означав визволення душі, а дим – вознесення” (“Сніп вогню – стовп диму – і тіло розпадається попелом, і вітер підхоплює його, забирає – смерчем – у небо”).

Цікавим архетипом є й саме плем'я, адже по суті їх можна називати вовкулаками або ж вовками-перевертнями, як можемо спостерігати на прикладі роману “Ритуал”, з головним героєм драконом-перевертнем. Та автори настійливо впродовж твору маркують їх як людей-вовків, братів-вовків. Тобто можна сказати, що у своїй подобі вони одночасно поєднують і риси людини, і риси вовка (згадаймо, що в “Ритуалі” сутності дракона весь час конфліктували і залежали як від зовнішніх, так і від внутрішніх обставин). Красномовний є епізод з Голованем. Він як один з чоловіків Цар-Матері збирався вночі подалі від одноплемінників оплакувати її погибель, тобто це чисто людський момент, але цей жаль і сум від втрати жінки виливався у чисто тваринне вираження – вовче виття.

Архаїчність і zarazом особливість людей-вовків закладена вже в назві, бо вона сама по собі уже передбачає перевтілення, переодягання, зрештою перехід від людини до вовка і навпаки, а це головна складова і міфу, і ритуалу, і древньої традиції.

1. Давидюк В. Ф. Українська міфологічна легенда / В. Ф. Давидюк. – Львів : Світ, 1992. – 176 с.
2. Турган О. Д. Універсальні категорії в системі літературного твору (модерністська та постмодерна світоглядно-художні парадигми) : монографія / О. Д. Турган, Т. В. Гребенюк. – Запоріжжя : Просвіта, 2008. – 292 с.
3. Нойманн Э. Происхождение и развитие сознания / Э. Нойманн ; пер. с англ. – М. : Рефалбук; К. : Ваклер, 1998. – 464 с. – (Серия “Созвездия мудрости”).

“ГОЛОС” У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Бігун Ірина,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Голянич М.І.,
доктор філологічних наук, професор

Особливості формування знань про комунікативні процеси та міжособистісні стосунки в спілкуванні належать до питань, які все частіше розглядаються в сучасному мовознавстві. Саме в такому руслі написано наше дослідження, чим і зумовлена його *актуальність*. *Мета роботи* – визначити функції голосу в комунікативних ситуаціях художнього тексту.

Кожна людина в ролі адресанта вступає в комунікацію з певною чітко вираженою або прихованою метою. Мовленнєва діяльність спрямована не тільки на повідомлення інформації, але й на досягнення прагматичних цілей. Передаючи будь-яку інформацію про факт реальної дійсності, мовець тим самим експліцитно й імпліцитно висловлює своє ставлення до цих фактів, оцінюючи їх з погляду своїх переваг, бажань та інтенцій [3, с.75].

Успішність чи неуспішність комунікативного акту та спілкування загалом залежить від того, чи зумів мовець дістатися тих цілей, які ставив перед собою, чи досягнув комунікативної мети.

Комунікативна мета – стратегічний результат, на який скероване конкретне спілкування, комунікативний акт [1, с.120]. Для кожного окремого комунікативного акту мовець виробляє спеціальну комунікативну тактику.

Комунікативна тактика – це субкатегорія мовлення, що об’єднує ієрархічно впорядковані стосовно глобального задуму мовця прагматичні одиниці спілкування і спрямована на розв’язання загального комунікативного завдання [5, с.6]. Напр., при сварці мовець може застосовувати тактику докору, звинувачення, погрози, насмішки... Комунікативні тактики формують складові діалогу (полілогу), групуючи й чергуючи відтінки розмови – оцінку, радість, сумнів тощо [1, с.121]. Залежно від того, чого мовець прагне добитися від співбесідника, він використовує ті чи інші відтінки голосу, регулює мелодику та темп мовлення. Саме завдяки цьому адресант може маніпулювати адресатом, зміною інтонаційних барв викликати у співрозмовника потрібні реакції, тобто досягати комунікативної мети (перлокутивного ефекту).

Розглянемо функції голосу в конкретних комунікативних ситуаціях на прикладах із роману-лауреата “Коронації слова – 2001” О.Компанієць “Назустріч”, у якому згадана лексема відіграє важливу роль.

Тлумачний словник подає 7 значень лексеми *голос*, однак зупинимось лише на одному з них: сукупність різних щодо висоти, сили і тембру звуків, які видає людина за допомогою голосового апарата [2, с.223], оскільки саме це значення найчастіше реалізується в досліджуваному тексті.

Матеріал дослідження показує, що *голос* виконує ряд функцій, зокрема:
– **сприяє досягненню комунікативної мети;**

Напр.: – *Я була звичайнісінькою жінкою. Жила собі тихо... – її голос затремтів* [4, с.151].

Комунікативна мета жінки – привернути до себе увагу співрозмовника. Її сумна розповідь про тяжке життя підтверджується тремтінням голосу. Героїня щиро переживає, що викликає в адресата співчуття, бажання допомогти. Комунікативний акт приніс очікуваний результат.

– **спричинює комунікативні девіації;**

Напр.: – *Пропоную облишити взаємні докори і все виправити, доки не пізно.*

Такої великодушності Меньє й сам не чекав від себе. Але Діана у його голосі почула поблажливість. Він ніби натякав, що вибачає її [4, с.162].

Меньє хоче, щоб Діана залишилася. Він великодушно пропонує забути про все, що було до цього, але чоловік не є щирим до кінця: він відчуває свою вищість, своє право вирішувати й контролювати ситуацію. Ці почуття стають зрозумілими Діані через “поблажливість” у голосі. Комунікативний акт не приніс бажаного ефекту. Меньє “зрадив” голос.

– **виступає інструментом комунікативної тактики.**

Напр.: – *Ну, озвався Мітін., – що скажеш лейтенанте? Голос полковника був підкреслено спокійний. Від такої інтонації Когут похолов [4, с.13].*

Комунікативна мета Мітіна полягає в тому, щоб примусити Когута підписати папери, у яких зведено наклеп на його дружину. Для цього Мітін використовує комунікативну стратегію залякування, яка втілюється в комунікативній тактиці спокійної розмови з виразними натяками на те, що іншого виходу немає. Ключову роль у цій комунікативній ситуації відіграє голос, адже саме завдяки “підкреслено спокійному” голосу співрозмовника Когут розуміє всю серйозність справи. Вразив не зміст сказаного, а те, як це було сказано.

Отже, дослідження показало, що *голос* є одним із важливих засобів досягнення комунікативної мети, має значний комунікативний потенціал як інструмент спілкування, який здатний впливати на перебіг комунікативних ситуацій та змінювати їх результат.

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. Бацевич. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – 344 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с.
3. Гуменюк Н. Місце оцінки в структурі мовленнєвого акту / Н. Гуменюк // Вісник Київського лінгвістичного університету. – К., 1998. – Т. 1. – С. 75–79.
4. Компанієць О. Назустріч / О. Компанієць. – Львів : Кальварія, 2002. – 208 с.
5. Криницька О. Реалізація комунікативних стратегій у художньому тексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / О. Криницька. – Івано-Франківськ, 2009. – 20 с.

НАРАТИВНІ МОДЕЛІ ПРОЗИ ОЛЬГИ МАК

Голодюк Ірина,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Плетенчук Н.С.,
кандидат філологічних наук, доцент

“Якщо говорити про мою амбіцію, то я не так пишаюся тим, що написала, як тим, що писала і пишу в обставинах, в яких ледве, чи писала б інша людина, особливо мати і господиня дому”, – так висловилася про себе Ольга Мак в одному із своїх листів до видавництва “Гомін України” [5, с.367]. Однак сучасні критики та дослідники її творчості (Д.Чередниченко, Л.Рудницький, Н.Дзюбишина-Мельник, О.Забарний, Г.Кирпа) одноставно погоджуються з тим, що Ольга Мак – не просто жінка, яка, незважаючи на важкий життєвий шлях, все ж писала, а й письменниця, котра залишила по собі значну вартісну літературну спадщину, пройняту національним духом, любов’ю до рідного краю, життя.

Всупереч тому, що творчість Ольги Мак є визнаною й глибоко шанованою як за кордоном (де вона провела більшу частину свого життя), так і в Україні, літературознавчі розвідки про письменницю ще далеко не повні. Жанрово-стильові особливості прози письменниці, специфіка її ідіостилю та й, зрештою, загальний огляд творчості Ольги Мак ще не здійснений. Саме цим і обґрунтовується **актуальність** досліджуваної нами теми. Саме в контексті жанрової структури, типів нарації та своєрідності механізмів і процедур витворення значення оповіді характеризуємо наративні моделі прози Ольги Мак.

Серед значної кількості дефініцій терміна “*наратив*” (Ж.Женетт, В.Шмід) за основу беремо визначення зі словника до книги “The Cambridge Companion To Narrative” за редакцією Девіда Германа: “*наратив – це репрезентація структурованих в часі детальних подій, яка вводить конфлікт (руйнування або порушення рівноваги) у художній світ (де реальність представлена як фактична, уявна, бажана тощо), виражаючи на що схоже життя у такому руйнуванні, тобто у суб’єктивному відчутті реальної чи вигаданої свідомості, яка піддається руйнівному досвіду*” [7, с.279]. Таким чином, можемо детально проаналізувати типи та способи введення конфлікту в канву тексту, а також формування на цій основі оповідної моделі прози Ольги Мак.

Загалом тип нарації в усіх досліджених творах письменниці традиційний – передбачає змішування дієгезису і мімезису. Зрештою, цього вимагають жанрові особливості тексту, а також ідіостиль. Проте домінантним все ж є міметичний тип нарації. Адже саме в діалогах між персонажами реалізуються основні ідейно-проблематичні колізії творів. Так, найчастіше кожен із досліджуваних текстів розпочинається саме з ключової події в житті головного героя, яка подається міметично. А потім у дієгезисі автор презентує читачеві цілісний образ персонажа, реконструюючи його за допомогою аналепсисів [2, с.75] (наприклад, розділи “Данко Сокіл”, “Історія двох індіан” в повісті “Бог вогню”): “Данко Сокіл народився в родині землеміра в Україні. Його батьки в часі другої світової війни мусіли залишити рідні землі, коли Данко був ще зовсім маленьким...” [3, с.40] чи пролепсисів (“Проти переконань”): “... тоді був травень,

був біло-рожевий цвіт, що опадав на землю, і був цвинтар...” [5, с.13] (перша зустріч головних героїв відбулася весною на цвинтарі – а це вже настановляє читача на те, що кохання між Ігорем та Марусею не закінчиться щасливо). Щодо специфіки хронологічного вираження оповіді в прозі Ольги Мак, концептуально важливими є два аспекти:

1. Проза письменниці містить своєрідні оповідні анахронії [2, с.71], які полягають у тому, що більшість текстів [3; 5; 6] розпочинаються прямим ефектом анахронії: “Альоша Ухо був популярною особою в нашому місті ще від тих часів, коли наймався по дворах рубати дрова...” [6, с.3]. Чи, для прикладу, у романі “Проти переконань” дія розпочинається з того, що Ігор, походжаючи біля лікарні й чекаючи на Марусю, згадує все своє життя (аналепсис), що й становить основу роману, і лише наприкінці твору відбувається вирішальна розмова героїв, у яку хронологічно поступово переходить сюжет. Така нарративна модель характерна і для повісті “Бог вогню”. Частково простежуємо її і у творі “Чудасій”.

2. Ці анахронії у більшості випадків зводяться до моделі: “оповідь – ретроспекція – нульовий ступінь оповіді (умовно час подій співпадає з часом оповіді)”, що зовсім не перевантажує текст твору, а, навпаки, є структурно та ідейно важливою антиципацією – події теперішнього сприймаються вже через призму минулого.

Типи фокалізації в прозі Ольги Мак діють відповідно до ідеологічного призначення рефлекторів. Наприклад, якщо у творі “Бог вогню” фокалізація повністю нульова (що може бути зумовлено способом життя героїв – вони на вільній землі, думають і відчувають без обмежень та цензури), то вже у творах “Чудасій”, “Каміння під косою” фокалізація частково переходить з внутрішньої в зовнішню. Так, фокалізатор оповіді – Павло, а разом з ним і читач, – зовсім не знають думок і відчуттів Олекси (“Чудасій”). У випадках внутрішньої фокалізації спостерігаємо фіксовану (“Чудасій”), змінну (“Каміння під косою”, “Проти переконань”) та множинну (“Бог вогню”) оповідні позиції.

У текстах “Бог вогню”, “Каміння під косою”, “Проти переконань” за умов нульової фокалізації домінує “прихований” наратор [1, с.276], у повісті “Чудасій” виступає “драматизований” – гомодієгетичний наратор в екстрадієгетичній ситуації. Типи нараторів природно зумовили репрезентацію мовлення в наративі – транспоноване (“Бог вогню”, “Каміння під косою”, “Проти переконань”) та міметичне (“Чудасій”). Окремого аналізу потребують і метаоповіді в прозі Ольги Мак, що є матеріалом наших подальших досліджень.

Отже, у дослідженні було встановлено основні моделі наративів прози Ольги Мак, що характеризуються органічним поєднанням традиційних та новаторських типів оповіді й таким чином увиразнюють рецепцію творів читачем.

1. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / П. Баррі ; пер. з англ. О. Погинайко ; наук. ред. Р. Семків. – К. : Смолоскип, 2008. – 360 с.
2. Женетт Ж. Фигуры : у 2 т. / Жерар Женетт. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1998. – Т. 1–2. – 944 с.
3. Мак О. Бог вогню / Ольга Мак. – Мюнхен : Українське видавництво, 1955. – Т. 1. – 328 с.
4. Мак О. Каміння під косою / Ольга Мак. – 3-тє вид. – К. : Лелека, 2004. – 144 с.
5. Мак О. Проти переконань / Ольга Мак. – Торонто : Гомін України, 1959. – 368 с.
6. Мак О. Чудасій / Ольга Мак. – Торонто : Гомін України, 1956. – 213 с.

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕЗІЇ ІВАНА ІОВА

Коржик Уляна,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Баран Є.М.,
кандидат філологічних наук, доцент

Іван Павлович Іов – український поет, уродженець с. Кам'янка Апостолівського району Дніпропетровської області. Автор 14 поетичних збірок.

Індивідуальною авторською своєрідністю І.Іова є те, що він майже однаково сильно володіє мистецтвом творення словесного зоро- й музикообразу. “Поруч з Миколою Мірошніченком вважається одним із найталановитіших майстрів сучасної зоропоезії; поруч з Іваном Драчем – одним із найпопулярніших продовжувачів Бажанової традиції “форсованого звуку” у поетичній виразності” [5, с.40]. Поетові ж експерименти із словом та його формою вилилися в паліндромах, акровіршах, моновіршах, мезовіршах, зорових віршах. І навіть у названих параметрах він експериментує. Так, у паліндромах виокремлюємо такі особливості (за М.Мірошніченком): введення паліндромних фраз і рядків у текстову тканину традиційного вірша: *Віхи вивихів – сміються сміхуни, / Скалять зуби, лускають од сміху* (“Віск іксів”); або навпаки – розміщення частини паліндромної фрази в одному рядку поезії, а другої частини – у наступному: *І не треба леза шаблі! / “Ша, бля!” – понад : “хі-хі”, / Бездарність клеє ноти на клейнодах* (“Вічністю живемо”); також вживання в суто паліндромному тексті елементів зауму та псевдозауму (кодованої мови, яка з вигляду нагадує заум, але зворотне прочитання відслонює звичайну, загальновідому лексику):

Та і я...

Окнечве Шевченко

Окнар Франко

Навіть, здавалося б, “чисті” ракоподібні вірші І.Іов піддає деякому перерозкладу, коли фраза все ж прочитується справа наліво, але не при такому прямому порядку, як зліва направо, що зустрічаємо, напр., у вірші “Огонь – вид дивного і німого гомін”, де заголовок і перший рядок з кінця читаємо “німого гомін і огонь вид дивного”.

Уже говорилося про те, що І.Іов експериментує зі словом, перерозподіляє його, намагається творити на стику кількох площин. Однією з них є музика. Але І.Іов звершує цей зв'язок не тільки на рівні асонансу чи консонансу, а деколи через вживання звуконаслідувальних слів, деформацію формального змісту і форми, подовження звуків творить суть звуконаслідувальну чи музичну поезію.

Іншою модифікацією слухового чуття й поезії є вірш “Септо. Мозаїка слухової пам'яті”, де трансформуються ритмічні, звукові особливості мови письменників української літератури і їх сприйняття нашим автором. У вірші “Звуковий простір” зі збірки “Невибране” І.Іов наче розкладає на компоненти звуко-

ве середовище, навіть нумерує їх до 16. Автор перед нами виступає як особа, що уважно ставиться до свого буденного середовища, бо це не музика на концерті класичної музики і навіть не мова природи, а мова повсякденного життя, де ми теж перебуваємо в оточенні звуків, які можна трансформувати в поезію, чого не може не зробити така натура, як Іван Іов.

Перед тим, як перейти до аналізу власне зорових віршів, простежимо, як візуальні образи втілюються у класичному вірші І.Іова. Одним із таких виявів є безпосереднє називання кольору: *Хоч кольори кує в гаях зозуля – / Частіше все частіше цифра сім / Червоне – до, і синє – ре, зелене – / Мі, фіолетове – фа, жовте – соль, / пурпурне – ля, оранжеве – сі...*

Власне зорові вірші теж репрезентовані різноманітністю. Серед них “Народження, можливо, геніального вірша” (“Періодична система слів”, с.23), де бачимо каліграфічно написаний текст, який потім закреслено хвилеподібними лініями. Тобто автор таким чином втілює думку про те, що деколи форма не може помістити всього змісту, і що найбільшою цінністю поезії є не матеріальне наповнення, а та дія-відповідь у свідомості читача.

Зоровий вірш з назвою “Писанка” (“Періодична система слів”, с.70) являє собою записані в овалі (яйці) різними шрифтами патронімічні фрази, словосполучення, вигуки. Вони трактуються і як різноколірні та різномасштабні стрічкові орнаменти, і як слова-образи, які виконують функцію візуального забарвлення (“смак” – червоний колір, “веселка” – різнобарв’я) і репрезентації реалій українського побуту (“вишивка”, “скатертини”, “лани”).

“При чім же, робить усе це він не тому, що хоче прикрасити рядок, а тому, що інакше просто не може, не вмiє інакше” [5, с.40].

Критики творчості поета відзначають деяку “важкуватість” його творів (Я.Мельник, Є.Баран). Причину цього “двоїстого” враження від поезії І.Іова М.Стрельбицький вбачає в “суперечності між стилем та жанром”.

Отже, для нас І.Іов сформована і цілісна творча особистість. Його поезія швидше багатогранна, аніж кострубата. Важкість деяких його віршів зумовлена тим, що легкість і волю він мав передати словами, тому їх знадобилась значна кількість. Не дивно, що він вдається до експериментів із перерозкладом слова та зоровими образами. Бо інакше від класичних віршів він повністю перейшов би до творення візуалів. А цього не сталося. У спогадах про І.Іова незалежно один від одного ті, хто його знав, часто стверджують: “... бо іншим бути просто не умiє”.

1. Баран Є. З любов’ю Іван Іов. Листи І. Іова до Є. Барана / Є. Баран // Кур’єр Кривбасу. – 2003. – № 160. – С. 128–132.
2. Бірюков С. Від бароко до авангарду ... і навпаки: Іван Іов... / С. Бірюков // Кур’єр Кривбасу. – 1997. – № 79–80. – С. 39–40.
3. Гінзбург Є. Мислення і звучання / кн. “Рукопис” І. Іова / Є. Гінзбург // Дзвін. – 2000. – № 3. – С. 157–158.
4. Жулинський М. “Ви – серед перших”... лист-рецензія / М. Жулинський // Кур’єр Кривбасу. – 1999. – № 188. – С. 150–151.
5. Іов І. Мене вам дав Господь : поезії / Іван Іов. – Хмельницький : НВП “Евріка” ТОВ, 2001. – 44 с.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЩАСТЯ В ПОЕЗІЇ Б.-І.АНТОНІЧА

Стецик Христина,
IV курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Куриляк Л.П.,
кандидат філологічних наук

Важливим досягненням сучасної лінгвістики є розгляд мови в новій парадигмі з позиції її участі в пізнавальній діяльності людини, тому одним із пріоритетним при дослідженні мовної картини світу виступає й концептуальний аспект.

Проблемі концептуального аналізу присвячено сьогодні чимало праць відомих лінгвістів: Ю.Степанова, А.Вежбицької, О.Селіванової, В.Кононенка та ін.

Метою нашої розвідки є розкриття метафоричного наповнення слово-образу *щастя* в поетичних текстах Б.-І.Антонича.

Особливістю індивідуального стилю письма Б.-І.Антонича є посилені метафорична асоціативність. Лексема *щастя* в поезії часто вживається в переносному значенні, через що виявляються додаткові семантичні ознаки слово-образу, “осягаються абстрактні сутності” [2, с.118].

Концепт *щастя* в поезії Б.-І.Антонича представляють різні метафоричні моделі, з-поміж яких найчастіше виявляється метафорична модель “*щастя-субстанція*”, репрезентована такими поняттєвими складниками, як: “рідина”, “тверда речовина”, “повітря”.

Поняття “рідина” широко представлене в поезії через властивість речовини заповнювати порожню ємність. Ця “рідина” заповнює людину зсередини, оп’янює її, є очікуваною. Порівняймо: “*В зелену ложку листка бере калина дощ, мов юшку, і п’є, і п’є, мов струміль щастя жданий, мов бризки сім’я, мов росу цілющу, відкривши ягід гроно полум’я*” [1, с.212]. У цьому контексті поєднанням лексем *щастя* і *струміль* актуалізовано метафоричне значення, оскільки *струміль* асоціюється переважно з водою. До того ж майже всі слова в рядку вірша – *дощ, юшка, пити, бризки, роса* – об’єднуються спільною ознакою – “те, що має зв’язок з рідиною”. Епітет *жданий* ще раз підкреслює значення очікуваності *щастя*.

Виражається концепт *щастя* у поезії і через ознаки “твердої речовини”. Наприклад: “*Ждучи рідких окрушин крихкого щастя, прочуваєш інші цілі. Мов зонд у рану, розпач грузне в нашій душі*” [1, с.231]. Епітет *крихий* зазнає метафоричності, вказує на недовготривалість, неміцність, скороминучість *щастя*.

Опредмечується *щастя* й у таких контекстах: “*Суворе щастя недей хоч на момент знайти, вірлам перегукнути: гей!*” [1, с.276]; “*А з того мосту так попросту впало наше щастя до води*” [1, с.245]. Поєднуючись з дієсловами конкретної фізичної дії в межах реченневих структур *щастя* виступає суб’єктом або прямим об’єктом і набуває нових смислових ознак.

Метафоричну модель “*щастя-матерія*” представлено в поезії дієсловами, семантика яких об’єктивує властивість матеріалу “щільно облягати тіло людини”. Наприклад: “*Хрещатим мохом і коханням нас обплете нестямне щастя*” [1, с.204]. Епітет *нестямний* маніфестує контекстуальне наповнення слово-образу *щастя*, підкреслюючи стан несамовитості, схвильованості, збудженості.

Концепт *щастя* у Б.-І.Антонича переосмислюється через сполучуваність із дієсловами, характерними для економічного життя людей: купувати, продавати.

У такому контексті репрезентовано метафоричну модель “*щастя – матеріальна цінність*”. Порівняймо: “*Кохання, подорож, розлука, успіх – за двадцять сотників купити можна щастя*” [1, с.232]. Метафора *купити щастя* оприявлює значення легкодосяжності, буденності.

Щастя як архетип може ставати в поезії самодостатнім, персоніфікуватися, причому його людське “обличчя” не завжди адекватне нашим уявленням про нього. Порівняймо: “*І крильцями пішла розпуки тряся, над ними мед замкнувся, мов уста. Ось так вбиває часом власне щастя*” [1, с.61]. Як бачимо, слово-образ *щастя* набуває людських дій. “Антропоморфна метафора дісталась концепту щастя, очевидно, у спадок від його історичних і етимологічних попередників – долі і випадку (фортуни)” [2, с.122]. Лексема *вбивати* має негативне значення, тому сполучення *щастя вбиває* можна трактувати як оксюморонний, антропоморфізований художній образ (“*щастя – жива істота*”) із негативною семантикою. Інших інтерпретацій набуває аналізований концепт, коли уподібнюється світлу, поєднуючись із лексемами *горіти, сяяти*. Наприклад: “*Горіли молодиці і дівчата в п’янім щасті. Ой, не одна згубила з них вінок!*” [1, с.206]. Означення *п’яний* до слова *щастя* є метафоричним, бо називає ознаку, характерну для живої істоти. Ця “попередня асоціація творить певне сприйняття утруднення при сполучуваності з іменниками іншого семантичного класу (конкретними і абстрактними)” [3, с.122].

Концепт *щастя* у поезії Б.-І.Антонича набуває і смакових характеристик. Порівняймо: “*О, життя різноманітне в однині, о, життя тисячебарвне в сірині, та зате в найбільшій щасті є на дні лиш полин*” [1, с.94]. Вживання лексеми *полин* надає *щастю* ознаки гіркоти та актуалізує його амбівалентну сутність.

Проаналізувавши метафоричні мікроконтексти, ми виявили додаткові ознаки концепту *щастя*, виділили найчастотніші метафоричні моделі в поетичних текстах Б.-І.Антонича: “*щастя – субстанція*”, “*щастя – жива істота*”, “*щастя – матеріальна цінність*”. Слово-образ *щастя* в інтерпретації Б.-І.Антонича виступає амбівалентною сутністю. З одного боку, *щастя* є “жданним”, асоціюється зі світлом, а з іншого – приносить гіркоту (“*зате в найбільшій щасті є на дні лиш полин*”). Таке розуміння концепту *щастя* виходить за межі традиційного світосприйняття.

1. Антонич Б.-І. Повне зібрання творів / Б.-І. Антонич. – Львів : Літопис, 2009. – 968 с.
2. Воркачев С. Г. Сопоставительная этносемантика телеономних концептов “любов” и “счастье” / С. Г. Воркачев. – В. : Перемена, 2003. – 164 с.
3. Мойсієнко А. К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша : монографія / А. К. Мойсієнко. – К. : Сталь, 2006. – 304 с.

ДИПЛОМАТИЧНІ ЕВФЕМІЗМИ БРИТАНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Гребенюк Мар'яна,
V курс, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Великорода В.Б.,
кандидат філологічних наук, доцент

Явище евфемізації та політичний дискурс завжди були предметами дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних мовознавців – К.Серажим [3], Є.Павлової [2], В.Ноубла [5], Ф.Говарда [4] тощо. К.Серажим [3] досліджує найпоширеніші моделі зміщення прагматичного акценту при вживанні політичних евфемізмів. В.Ноубл [5] характеризує особливості евфемізмів саме британського політичного дискурсу безвідносно до сфери їхнього вживання. Є.Павлова [2] згадує частково функції політичних евфемізмів у контексті особливостей лексики політичного дискурсу. Сферу дипломатії в контексті явища евфемізації досліджує Ф.Говард [4]. Проблеми класифікації й вивчення особливостей лексико-семантичних розрядів політичних евфемізмів британського політичного дискурсу зокрема є малодослідженими, тому досить актуальними в сучасній лінгвістиці.

Дипломатичні евфемізми поряд з евфемізмами військової термінології та евфемістичними військовими жаргонізмами, евфемізмами політичної термінології й евфемістичними політичними жаргонізмами, евфемізмами економічної та соціальної політики вважаємо лексико-семантичним розрядом політичних евфемізмів. Дипломатія – ще одна галузь, окрім військової, де помітна різноманітність у використанні політичних евфемізмів у британському варіанті англійської мови, але, на відміну від військової галузі, де політичні евфемізми в більшості виконують вуалітивну та дистортивну функції [1, с.6], основною метою вживання дипломатичних евфемізмів є бажання бути ввічливим, тобто основною їх функцією є функція кооперуюча [1, с.7], основною метою якої є співробітництво та успішний результат комунікації, досягнутий шляхом толерантності, переконливості та уникнення конфліктних ситуацій. Наприклад, *wall of division* – предмет непорозуміння; *out of date* – неправий, такий, що не має рації; *the strong presumption is that* – немає офіційних доказів для підтвердження факту; *misguided vision* – неправильна точка зору; *exchange of views* – непорозуміння під час дипломатичних переговорів; *cordial talks* – напружені переговори; *full and frank discussion* – безрезультатні переговори; *differences of viewpoints* – сварки під час переговорів; *wide-ranging talks* – розмови на теми, не дотичні до проблеми. Серед дипломатичних евфемізмів можемо також виділити евфемістичні словосполучення-кліше, які часто використовують британські політики. Наприклад, Ентоні Блер у своїй промові перед першим введенням британських військ в Ірак так аргументує факт того, що Саддам Хусейн володіє зброєю масового знищення : “... *the strong presumption is that* about 10,000 litres of anthrax was not destroyed and may still exist” – “найімовірніше, що...”. Хоча факт пере-

ховування Саддамом Хусейном зброї масового знищення так офіційно і не був доведений, проте, використовуючи це дипломатичне евфемістичне кліше, яке насправді означає, що цей факт офіційно не підтверджений, британський прем'єр-міністр привертає увагу адресата, і таким чином це евфемістичне кліше виконує вже не кооперуючу, а риторичну функцію. Тоні Блер вербально впливає на ціннісні установки адресата, переконуючи його в потребі військового вторгнення, яке називає "*mission*". Девід Кемерон також вживає дипломатичне кліше в контексті розмови про розкол поглядів щодо ведення військових дій в Іраку: "And today, though *the subject is complex*, my message on security is equally stark". Серед інших евфемістичних кліше в галузі дипломатії найбільш вживаними є такі: *both positions were stated clearly* – відсутність згоди; *some progress towards agreement* – деякий прогрес у напрямі порозуміння (практично кліше означає відсутність порозуміння взагалі); *concessions to cooperation* – прогрес у дипломатичних переговорах, досягнення певної згоди. Ф.Говард у своїй праці "*The State of the Language: English Observed*" [4] виділяє евфемістичні дипломатичні кліше, які називає терміном "*auto-antonyms with euphemistic intentions*" ("автоантоніми з евфемістичними намірами"). Серед них: *it has long been known that* = офіційні джерела інформації невідомі; *the results will be reported at a later date* = мовець не хоче повідомляти результати на даний момент і навряд чи повідомить їх пізніше тощо.

Серед евфемізмів дипломатії також трапляються політичні жаргонізми та фразеологізми, як-от, наприклад, *game* – довготривалі безрезультатні переговори; *a diplomatic dance with somebody* – намагання досягти успіхів під час дипломатичних переговорів з кимось.

Отже, можемо зробити висновки, що дипломатичні евфемізми британського політичного дискурсу виконують дві основні функції – кооперуючу та риторичну. Серед евфемізмів дипломатії переважають дипломатичні кліше, також трапляються дипломатичні фразеологізми та жаргонізми.

1. Великорода В. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / В. Великорода ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка – Л., 2008. – 19 с.
2. Павлова Є. Лексические аспекты дисгармонии политического дискурса / Є. Павлова // Филологические науки. – 2008. – № 1. – С. 85–93.
3. Серажим К. Евфемизация у политическом дискурсе / К. Серажим // Стиль і текст. – К., 2004. – Вип. 5. – С. 21–36.
4. Howard P. The State of the Language: English Observed / P. Howard . – London : Hamilton, 1984. – 180 p.
5. Noble V. Speak Softly. Euphemisms and Such / V. Noble // The Centre for English Cultural Tradition and Language, University of Sheffield, 1982. – 103 p.

ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ МЕТАФОРИ В ОРИГІНАЛІ Й ПЕРЕКЛАДІ ПОВІСТІ Е.-Е.ШМІТТА “ДИТЯ НОЯ”

Фенюк Леся,
V курс, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Яцків Н.Я.,
кандидат філологічних наук, доцент

Автор, засновуючи нову реальність, використовує різні “знаряддя праці” (синтаксичні конструкції, тропи, особливу лексику тощо). Метафора посідає провідне місце серед них, тому що приховано виражає задумане. Завдання перекладача полягає в тому, щоб правильно декодувати задуми автора, не перекручуючи змісту і не втрачаючи логічного зв’язку.

Метафора розкриває багато аспектів, тому вона становить предмет вивчення цілої низки галузей знань та розділів лінгвістики. Як певний вид тропів метафора вивчається в поезії (стилістиці, риторичі, естетиці). Як джерело нових значень слів метафора вивчається в лексикології, як особливий вид мовленнєвого використання – у прагматиці, як асоціативний механізм й об’єкт інтерпретації та сприйняття мовлення – у психолінгвістиці та психології.

До проблеми метафори зверталися такі дослідники, як В.О.Вжосек, З.Грарбовська, Л.В.Кривець, А.А.Потебня, Т.Салига, Поль Рікер (Paul Ricoeur).

Практично всі письменники різних епох, народів і напрямів використовують цей літературний троп у своїх творах. Винятком не є і Ерік-Емманюель Шмітт.

Е.-Е.Шмітт є відомим французьким письменником, п’єси якого заповнили світові театральні сцени, кіносценарії – знімальні майданчики, а книги – увагу читачів. Однак варто зауважити, що мало хто з українських дослідників відкрив для себе, і в той же час для всіх, образний світ цього автора, його неперевершеність та майстерність. Отож актуальність нашого дослідження полягає в тому, щоб привідкрити завісу таємничості щодо творчості цього французького майстра пера й проаналізувати види та функції метафори в його повісті “Дитя Ноя”.

Досліджуючи цю проблему, ми поставили перед собою такі завдання:

- визначити поняття метафори, її види й функції у французькій та українській літературі;
- визначити роль стилістичних засобів у творчості Е.-Е.Шмітта;
- охарактеризувати застосування метафори, її значення та функції в повісті Е.-Е.Шмітта “Дитя Ноя”;
- дослідити переклад та інтерпретацію метафори українським перекладачем.

Отож:

- сформувався кілька поглядів на метафору як на троп: як просте перенесення значення з одного предмета на інший, формально-логічні спроби зображення метафори як операції з поняттями, психологічне трактування, що стосувалося сфери уявлень, лінгвістичний аналіз в аспекті граматики, семасіології, стилістики тощо;

- є різні дефініції метафори, однак здебільшого вчені приходять до єдиного висновку. Отже, згідно з “Літературознавчою енциклопедією”, метафора – це троп художньої літератури, що полягає у перенесенні значення одного слова

(словосполучення) на інше; розкритті сутності одних явищ чи предметів через інші за схожістю і контрастом [4, с.35];

- метафору характеризують такі ознаки, як семантична двоплановість, дифузність значення, широка формально-граматична структура, необмежений образно-характеризувальний потенціал, образно-естетична експресивна маркованість, орієнтація на позицію предиката та тісний зв'язок із контекстом [3, с.3];

- метафори поділяються на метафори з одним денотатом і двома денотатами, а також на різкі метафори, прості та розгорнуті, авторські й загальноживані, тобто стерті.

У повісті Е.-Е.Шмітта “Дитя Ноя” (при дослідженні ми користувалися українським перекладом Зої Борисик) можна знайти різні види метафор, наприклад:

- “deux morceaux de carton vomis” – “два шматки пожмаканого картону”. Це індивідуальна, тобто авторська метафора з одним денотатом, оскільки мова йде про черевики маленького хлопчика. Без попереднього контексту зміст буде незрозумілим. Метафора допомагає автору передати вигляд взуття головного героя та його власне відношення. Переклад дослівний та доцільний, оскільки зберігає іронічне ставлення хлопчика до свого зовнішнього вигляду;

- “nous faisons partie du spectacle du dimanche : les orphélins du père Pons” – “ми були частиною недільної вистави: сироти отця Понса”. У цій авторській метафорі з одним денотатом мова йде про момент, коли діти недільного ранку йшли всі разом до церкви з отцем Понсом, керівником дитячого притулку, а всі жителі містечка виходили з будинків, щоб подивитися на це дійство й пожаліти дітей. Автор в уста дитини вкладає іронію, тобто відношення тих же сиріт до того, що їх жаліють. Переклад дослівний та доцільний, оскільки правильно передає авторську іронію.

Отже, метафора – один з найуживаніших тропів у літературі, зокрема у повісті Е.-Е.Шмітта “Дитя Ноя”. Вона виконує різноманітні функції, а перекладач намагається якнайповніше передати зміст.

1. Грабовська З. Багатогранність мовної метафори / З. Грабовська // Українська мова та література. – 1997. – № 12. – С. 8.
2. Шмітт Е.-Е. Дитя Ноя (з французької переклала Зоя Борисик) / Ерік-Емманюель Шмітт. – К. : Кальварія, 2009. – 130 с.
3. Кривець Л. В. Метафора в системі тропів / Л. В. Кривець // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2010. – Травень (№ 13). – С. 2–15.
4. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – Т. 2. – С. 35–37.
5. Schmitt E.-E. L'enfant de Noé / Eric-Emmanuel Schmitt. – Paris : Edition Albin Michel, 2004. – 125 p.
6. Ricœur P. La métaphore vive / Paul Ricœur. – Seuil : Coll. “Points Essais”, 1997. – 411 p.

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ АБРЕВІАЦІЇ В МОВІ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПРЕСИ

Репарюк Ганна,
V курс, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Білас А.А.,
кандидат філологічних наук, доцент

Проблема абревіації існує давно й привертає до себе увагу лінгвістів, проте її поглибленим вивченням почали займатися лише в ХХ – на початку ХХІ ст. Така зацікавленість пов'язана з періодом активного поширення й узусу абревіації, зокрема в мові сучасної французької преси. Питання абревіатури в пресі розглядалося на матеріалі англійської та німецької мов. Проте воно не висвітлене в площині французької мови. Саме це визначає актуальність обраної теми.

Мета наукової розвідки полягає у вивченні функціонально-прагматичних особливостей абревіації в мові французької преси.

У працях лінгвістів абревіація досліджується на матеріалі як однієї (О.Шапалова), так і кількох мов (К.Редозубов). Предметом розгляду лінгвістичних розвідок стають окремі питання абревіації: прагматичний аспект (І.Гусак, А.Мецлер), структурно-функціональні особливості (М.Сердюк, Н.Дзюбишина, Н.Ракітіна), стильова та жанрова специфіка (О.Мацько, О.Стишов).

Поява значної кількості складних синтаксичних структур певною мірою перевантажує мову, робить її менш гнучкою в спілкуванні. У зв'язку з цим у сучасній французькій мові діють інтралінгвальні чинники, найголовнішим з яких виступає закон економії мовної енергії, мовних засобів. Він також взаємодіє з ще одним важливим екстралінгвальним чинником, що притаманний мові преси й має власне прагматичний характер, – ошадливим використанням газетної і журнальної площі, яка нині стає досить дорогою [2, с.33].

Досліджуючи прагматичні властивості фрагментованих лексем в англійському медіадискурсі, І.Гусак виділяє такі ключові прагматичні типи абревіатур: ідентифікатори, атрактанти, оптимізатори [1, с.169], що і слугує нам критерієм для класифікації французьких абревіацій.

Абревіатури-ідентифікатори допомагають реципієнтові визначити для себе ступінь зрозумілості газетної статті, оскільки вони називають об'єкти дійсності. Ознакою належності певної абревіатури до класу ідентифікаторів вважається відсутність у дискурсі експліцитних пояснень її значення або повної форми, що простежуємо в таких прикладах: *Les revendications des syndicats de cheminots portent sur la défense des retraites et de leur régime spécial, la défense du statut de la SNCF, l'emploi et les salaires. L'AMF, qui a effectué 46 recrutements pour un effectif total de plus de 420 personnes, avoue devoir renforcer encore son expertise dans plusieurs domaines tels que le fonctionnement des infrastructures de marché, les financements structurés ou encore le contrôle et la surveillance des marchés* [4].

Тут *SNCF* ідентифікує *Société nationale des chemins de fer français*, а *AMF* – *Autorité des marchés financiers* [3]. Автори не подають пояснення цієї абревіатури, оскільки вони є реаліями, відомими для франкомовного реципієнта. Якщо ж

читач не розуміє значення цих скорочень, він може вирішити не читати статтю, яка їх містить, адже вона видається складною для розуміння.

Абревіатури-атрактанти уваги найчастіше вживаються в певних видах медіатекстів (заголовках, рекламі тощо), де вони інтенсифікують процеси розпізнавання через асоціацію з сигніфікатом повної форми [1, с.169]. Проілюструємо: 1. *EDF – à peine nommé, déjà sermonné!* 2. *Chatel, Woerth, Copé ...ministres et élus UMP ont soutenu la double rémunération!* 3. *Les révélations d'un marchand d'armes secouent la CDU* [5].

У цих випадках абревіатури *EDF* (Electricité de France), *UMP* (Union pour un mouvement populaire), *CDU* (Union chrétienne-démocrate) привертають увагу читача, зацікавлюють його до читання статті чи реклами. У мові преси загалом і французької зокрема текст статей доповнюють фотографії чи ілюстрації. У тексті заголовку чи реклами журналіст вживає абревіатури, які є зрозумілими для читача.

Ознакою належності абревіатур до класу оптимізаторів вважається її конвенційність і присутність експліцитних пояснень у тексті, які найчастіше простежуємо препозиційно (*la Confédération des syndicats médicaux français (CSMF)*) або постпозиційно (*l'ATP (adénosine triphosphate, une molécule indispensable à la vie cellulaire)*). Порівняймо:

1. *Dans un communiqué publié mardi, la Confédération des syndicats médicaux français (CSMF) s'est émue, par la voix de son collègue spécialiste et de sa branche généraliste, de la volonté exprimée par la ministre de la Santé de mettre en place un site d'information de référence et de conseil en matière de santé* [4].

2. *Produit de la dégradation de l'ATP (adénosine triphosphate, une molécule indispensable à la vie cellulaire), l'adénosine est "expulsée" par la cellule en réponse à un stress mécanique, électrique ou à la chaleur* [4].

Для спрощення громіздкої структури висловлювання та подання інформації в оптимальному режимі журналіст подає скорочення складних словосполучень за допомогою абревіатур-оптимізаторів. Так, наприклад назва асоціації *Les Droits des Non Fumeurs* на початку статті подається в повному вигляді, а згодом автор використовує скорочення *DNF*: *D'autre part, l'association Les Droits des Non Fumeurs a récemment adressé un courrier aux 577 députés français. Depuis plus de trente ans, DNF déplore le silence qui est fait autour des 4.500 milliards de mégots de cigarettes qui polluent annuellement la planète* [5].

Таким чином, у сучасній французькій пресі спостерігається кількісне зростання абревіатур, зобов'язане своєю появою поширенням закону економії мовних засобів. Ключовими прагматично маркованими абревіатурами газетних статей вважаємо ідентифікатори, атрактанти й оптимізатори, які можуть вживатися з пре-/постпозиційним поясненням або без нього.

1. Гусак І. П. Прагматико-функціональні властивості фрагментованих лексем в медіадискурсі / І. П. Гусак // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур : матеріали третьої міжвузівської конференції молодих учених. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 169–170.
2. Стишов О. Нові абревіатури в мові мас-медіа кінця ХХ ст. / О. Стишов // Мовознавство. – 2001. – № 1. – С. 33–42.

3. Режим доступу : http://fr.wikipedia.org/wiki/Liste_de_sigles.
4. Режим доступу : <http://www.lemonde.fr/economie>.
5. Режим доступу : <http://www.lemonde.fr/politique>.

МОВА МЕДІАРЕПОРТАЖУ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТИЛЬ

Заводяньска Анна,
V курс, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Нізамутдінов Ф.М.,
кандидат філологічних наук, доцент

Репортаж у словнику Merriam-Webster's Online Dictionary має таке визначення [7]:

1. a: the act or process of reporting news;
b: something (as news) that is reported

(a: процес повідомлення новин; b: те, що повідомляється (у якості новини));

2. writing intended to give an account of observed or documented events (текст, написаний з метою дати звіт про події, які спостерігалися або були зафіксовані автором).

Репортаж – “жанр газетно-журнальної публіцистики; інформація, повідомлення, розповідь про поточні події, що публікуються в періодичній пресі або транслюються по радіо й телебаченню” [1, с.1026].

Мова репортажу поєднує в собі ознаки документальності та художності. Порушення балансу призводить до того, що репортаж стає невдалим. Якщо переважає художність, то втрачається відчуття реальності [3, с.120].

Тексти репортажу відіграють величезну роль у загальному потоці масової інформації. Англійський автор Брендон Хеннесі пише: “*Reporting generally has the qualities of conflict, human interest, importance, proximity, prominence, and timeliness*” [2, с.158].

За останні півстоліття дослідники ЗМІ спробували проаналізувати різні мовні засоби, що використовуються для написання репортажу та виділити основні властивості, які роблять будь-яке написане повідомлення легким для сприйняття. Вони дійшли висновку, що речення, яке складається з 20 слів є найкращим для сприйняття. Браян Пентон, редактор газети “The Daily Telegraph”, ввів обмеження на довжину речення до 18 слів [4, с.589].

Для досягнення бажаного результату репортер повинен добре володіти граматиною, правилами синтаксису та структури речення.

Іноді журналіст може вплинути на використання мови людьми, тому в процесі підбору слів він повинен бути дуже обережним. У наш час газети та журнали містять звичайний матеріал для читання. Люди вже більш ознайомлені з нестандартною лексикою, що дає можливість відхилення від стандартної письмової англійської. Зараз більшість людей сприймають друковані й електронні ЗМІ як певні моделі використання літературної мови. Якщо модель погана, вона не

виконує свого соціального призначення. Однак, як зазначив Алан Петерсон, навіть найкраща газета не є джерелом вишуканої літератури [5, с.101].

Для найкращого сприйняття репортаж складається з простих слів, коротких абзаців, сильних дієслів, активного й пасивного станів, декількох відступів та мінімальної кількості термінів. Так, наприклад, Уїнстон Черчіль, будучи військовим кореспондентом, блискучим оратором та акулою пера, упродовж англо-бурської війни надавав перевагу простим словам. Одного разу він написав: “Короткі слова є найкращими, а старі слова кращі за все” (*“The short words are the best and the old words best of all”*) [6].

Лаконічна та стисло виражена думка на письмі або в ефірі є результатом чіткого мислення в організації тексту репортажу. Неуважні журналісти дуже часто використовують повтори. Дуже поширеним прикладом повторів є тавтологія – одна ідея висвітлюється двічі в одному і тому ж реченні. Ще більш поширеним є плеоназм, або багатослів’я, – вживання непотрібних слів у фразі, які можуть також вживатись навмисне для підсилення думки.

У ході дослідження виявилось, що в мові репортажу йде поступове витіснення довгих слів короткими. Це відбувається частково через те, що короткі слова легше сприймаються, а частково через те, що вони займають менше місця.

Одним з перших, хто досліджував так звану читабельність, або легкість сприйняття матеріалу, поданого в ЗМІ, був Роберт Ганін в 1952 році, який під час роботи консультантом в одній з американських газет, розробив так званий Fog Index (показник складності матеріалу для читання). Спочатку “fog” був абрєвіатурою на позначення “frequency of gobbledygook”, тобто частоти вживання довгих незрозумілих термінів. Застосовуючи “фог формулу”, яка складалася з підрахунку складів у слові та слів у реченні, люди могли визначити наскільки той чи інший текст був важким для сприйняття. Сьогодні подібні формули використовуються комп’ютерами.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
2. Добросклонская Т. Г. Вопросы изучения медиатекстов (опыт исследования современной английской медиаречи) / Т. Г. Добросклонская. – Изд. 2-е, стер. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 288 с.
3. Мельник Г. С. Основы творческой деятельности журналиста / Г. С. Мельник, А. П. Тепляшина. – С. Пб. : Питер, 2004. – 272 с.
4. Buckridge P. Australian Dictionary of Biography / P. Buckridge. – Melbourne University Press, 2000. – Vol. 15. – 850 p.
5. Peterson A. Words, words, words / A. Peterson. – New South Wales : John Fairfax marketing, 1986. – 133 p.
6. Режим доступу : <http://www.brainyquote.com>.
7. Режим доступу : <http://www.websters-online-dictionary.org>.

ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ В УКРАЇНІ

Шпак Андрій,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Плєць І.І.,
викладач

Боргова політика нашої держави характеризується відсутністю систематизованості, плановості, довгострокової спрямованості, а процес регулювання державного боргу – суперечливістю, неефективною дією різних елементів його несформованого механізму. Тому актуальним є формування теоретичних основ фінансово-економічного механізму регулювання державного боргу, який має стати базою для створення концепції наукового управління державною заборгованістю, важливим інструментом реального впливу на раціоналізацію політики державних запозичень, запобігання борговій кризі.

Вітчизняні й зарубіжні науковці приділяють значну увагу проблемі державної заборгованості та методам управління державним боргом. Найбільшого поширення набули загальні дослідження сутності економічної категорії державного боргу, початкових етапів еволюції внутрішнього й зовнішнього державного боргу, проблем становлення ринку внутрішніх державних запозичень. Аспекти становлення й розвитку державного боргу досліджували у своїх роботах такі вітчизняні вчені: Г.Асадчий, Т.Вахненко, В.Глущенко, Г.Калач, В.Козюк, В.Корнєєв, Г.Кучер, І.Лютий, М.Макаренко, К.Швабій. Основні складові управління державним боргом у контексті зарубіжного досвіду розглянуті в роботах О.Будякова, В.Вавілова, Є.Гасанова, М.Карліна, Г.Рибалко, В.Тіткова, І.Хакамади.

Однак сьогодні у вітчизняній теорії та практиці залишається несформованим фінансове регулювання державного боргу.

Державний борг як економічна категорія розкриває сутність фінансового регулювання державного боргу через відображення економічних відносин і законів його функціонування.

Основою формування державного боргу є державні позики, що визначаються як кредитні відносини, у яких позичальником чи кредитором є держава чи місцеві органи влади. Державні позики є однією з форм залучення грошових коштів на покриття державних видатків і мають соціальний зміст, що визначається природою і функціями даної держави [9].

Аналіз державного боргу як об'єкта фінансового регулювання вимагає розгляд його у взаємозалежності з різними аспектами суспільно-економічного життя держави. К.Маркс досліджував категорію державний борг в аспекті політичної економії, розкривав її сутність у зв'язку з виробничими відносинами та іншими видами суспільних зв'язків. Вивчаючи роль боргу в розвитку податкової системи, К.Маркс зазначав, що державний кредит був тільки новим засобом підвищення податків і задоволення нових потреб класу буржуазії [5]. Також К.Маркс аналізував роль державного боргу у зв'язку з історичними особливостями політичного розвитку країни на прикладі Франції й дійшов висновку, що

“державний борг, тобто відчуження держави – все рівно: деспотичного, конституційного чи республіканського – накладає свій відбиток на капіталістичну еру” [4]. У формі кредитування держави, за суттю, здійснюється “продаж державної влади” буржуазному класу, причому як її “мінова вартість” виступає курс облігацій державних позик, тобто їх ціна на біржі [6].

На нашу думку, найбільш повним є таке визначення: державний борг – це сума державних фінансових зобов’язань за випущеними і непогашеними внутрішніми та зовнішніми позиками й кредитами.

Сьогодні в Україні державний борг поділяється на внутрішній і зовнішній відповідно до валюти зобов’язань: борги, деноміновані в гривнях, вважаються внутрішніми, а деноміновані в іноземній валюті – зовнішніми.

Для розроблення комплексу заходів регуляторно-фінансового характеру, доцільно було провести аналіз показників динаміки і структури державного боргу протягом останніх п’яти років.

Безпосередньо фінансове регулювання державного боргу – це комплекс заходів регуляторного характеру, що застосовуються державою у сфері внутрішніх та зовнішніх запозичень, з метою їх ефективного залучення, використання й обслуговування.

Фінансове регулювання державного боргу характеризується нами як складний процес з багаторівневою структурою, яка включає в себе чітко визначену мету, функції, принципи, суб’єкт та об’єкт регулювання. Здійснюючи аналіз структури фінансового регулювання державного боргу, доцільно розглянути постадійну структуру даного процесу, яка, на нашу думку, може бути представлена у вигляді схеми, наведеної на рис. 1.

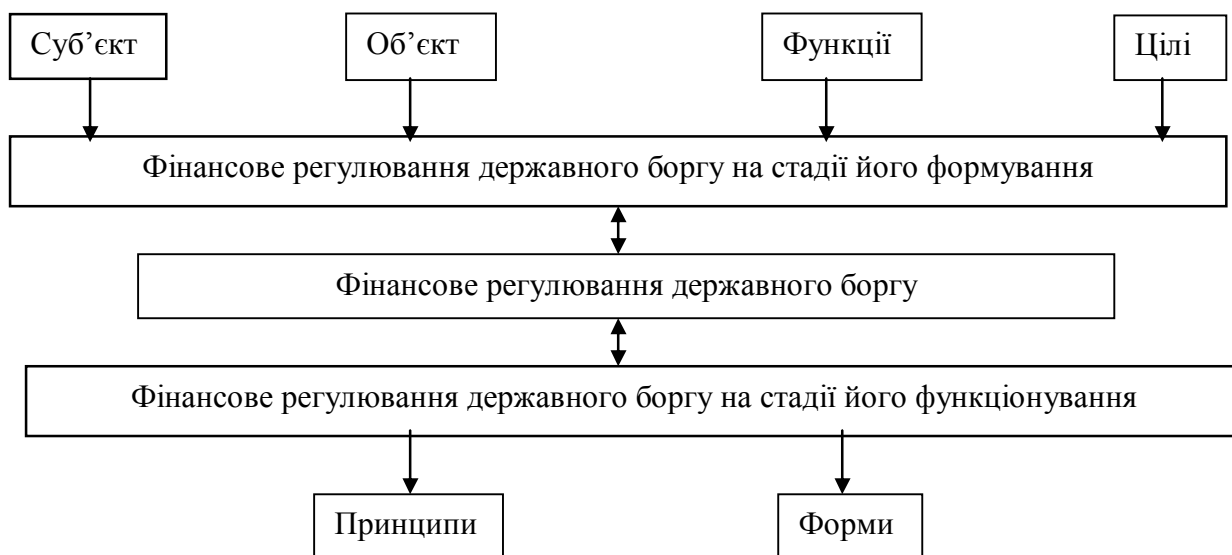

Рис. 1. Постадійна структура фінансового регулювання державного боргу

Таким чином, фінансове регулювання державного боргу повинно базуватися на борговій політиці, яка є основним його елементом і функціонувати базуючись на принципах: повнота та своєчасність виконання зобов’язань, мінімізація вартості боргових зобов’язань, збереження обсягу прямих й умовних зобов’язань на економічно безпечному рівні з урахуванням усіх можливих ризиків.

В умовах зростання витрат на обслуговування державного боргу, розробка й впровадження засад боргової політики має відбуватися у тісному зв'язку й узгодженістю з фіскальною політикою держави, що надасть можливість збалансувати економіку країни.

1. Башинська О. М. Формування та обслуговування державного зовнішнього боргу / О. М. Башинська // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 67–78.
2. Бриндак Д. Класифікація боргових цінних паперів / Д. Бриндак // Підприємство, господарство і право. – 2007. – № 12. – С. 117–120.
3. Вавилов Ю. Я. Государственный долг : учеб. пособ. для студ. вузов, обуч. по экон. спец. / Ю. Я. Вавилов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Перспектива, 2007. – 256 с.
4. Заверуха І. Правові проблеми класифікації державного боргу / І. Заверуха // Право України. – 2007. – № 3. – С. 51–55.

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО ФАКТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Гекманюк Іванна,
V курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Криховецька З.М.,
кандидат економічних наук, доцент

В умовах зростання економічних ризиків при здійсненні розрахунків між суб'єктами господарювання ресурсне забезпечення економічного розвитку неможливе без використання сучасних форм та інструментів розрахунково-платіжних відносин. Тому цілком виправдана стійка спрямованість до масового переходу українських банків на перспективнішу форму роботи з клієнтами – надання їм факторингових послуг.

Факторинг є одним із сучасних нестандартних методів фінансування діяльності бізнесу. Це комплекс послуг, які банк (чи факторингова компанія) надає фірмам, що працюють зі своїми покупцями на умовах відтермінування платежів. Тобто банк оплачує частину вартості продукції (послуг) підприємству-постачальнику відразу після її поставки, за що банк отримує право на стягнення боргу з покупця продукції (послуг), і після оплати всієї вартості дебітором банк повертає іншу частину суми, за винятком своїх комісійних та плати за фінансування клієнта. Факторингові операції називають також кредитуванням продажів постачальника. Поряд з фінансуванням дебіторської заборгованості існує також ряд супутніх послуг, що безпосередньо надаються фактором, виходячи з потреб постачальника.

Основні переваги факторингу:

- 1) підприємство отримує можливість фінансування оборотного капіталу без забезпечення (застави);
- 2) факторинг збільшує товарообіг, прискорює період оборотності грошових коштів та поліпшує платоспроможність компанії-постачальника;
- 3) у порівнянні зі стандартними кредитними продуктами, наприклад овердрафтом, факторинг дозволяє отримати до 95% від суми поставленої продукції;

4) адміністрування дебіторської заборгованості (облік заборгованості, регулярне надання відповідних звітів клієнту, контроль за своєчасністю оплати і робота з боржниками), що дозволяє зменшити навантаження на персонал й уникнути додаткових витрат клієнта;

5) можливість збільшення кількості потенційних покупців за рахунок побудови ефективної системи продажу в кредит, підтримання розширеного асортименту за наявності обігових коштів;

б) поліпшення ділового іміджу через можливість проведення своєчасних розрахунків зі своїми кредиторами та зміцнення ринкової позиції [1].

Факторинг вигідний для оптових торговельних підприємств, що постачають продукцію магазинам, супермаркетам; для підприємств-виробників, які реалізують продукцію дистриб'юторам; для підприємств-постачальників, що реалізують продукцію і сировину.

Завдяки простому й ефективному механізму факторингу, клієнт захищає себе від багатьох ризиків, пов'язаних з роботою на умовах відстрочки платежу, а саме: ризику неотримання платежу від покупця у визначений термін; операційних ризиків (ризиків, пов'язаних з людським фактором); ризику втрат, пов'язаних зі зміною курсу валют, різкої зміни ринкової вартості грошових ресурсів тощо. Беручи підприємство на факторингове обслуговування, банк бере на себе відповідно всі пов'язані з цим ризики [1].

Факторинг в Україні за останні три роки зазнав чимало змін: знизилася ділова активність факторів – серед діючих “гравців” залишилися одиниці, деякі пішли з ринку, інші – перепрофілювалися на колекторські компанії або зайнялися роботою з проблемними боргами клієнтів. Ще три роки тому факторинг активно реалізовували близько 25 банків і близько десяти спеціалізованих компаній. Серед активних учасників були Укрсоцбанк, Укрексімбанк, Сведбанк, Райффайзен Банк Аваль, Приватбанк, Банк Петрокоммерц-Україна, ОТП Банк, СЕБ Банк, Актив-банк, VAB Банк, Unicredit Bank, компанії “Арма Факторинг”, Перша Факторингова Компанія та ФК Факторинг. Також істотно знизилася обсяги факторингових операцій – приблизно на 60% у порівнянні з 2008 роком і склали приблизно 530 млн євро. Це пояснюється тим, що в країні зменшилися обсяги виробництва й торгівлі. Факторам довелося розірвати відносини з багатьма клієнтами з причини їх ненадійності (нестійкого фінансового стану виробників і торговельних компаній) чи занадто великого обсягу залучених кредитів.

Однак із розвитком економіки експерти прогнозують відродження факторингу в Україні. У 2010 збільшення активності торговельних компаній позначилося на підвищенні попиту на факторингове обслуговування. Більшість банків і компаній надають послуги факторингу тільки добре перевіреним клієнтам, які належать до фінансового класу “А”. За даними дослідження компанії “Простобанк Консалтинг”, новим клієнтам послугу факторингу готові надати лише ПлюсБанк, ПриватБанк, Райффайзен Банк Аваль й Укрсоцбанк. Для цього позичальники повинні працювати не менше 1 року, належати до фінансового класу “А”, а дебітори – до фінансового класу не нижче “Б”. Максимальний термін факторингу – 4 місяці. Мінімальна ставка за надання послуги станом на 24.12.2010 становила 12,25% річних. Проте така ставка діє лише з терміном фі-

нансування до 2-х тижнів і не включає додаткову комісію. У середньому плата за фінансування може складати від 20% до 23% річних. За прострочені поставальником виплати ставок і комісій існують штрафні санкції. Зазвичай, допускається деякий термін (у досліджуваних банках від двох тижнів до одного місяця), під час якого банк не звертається до судово-процесуальних дій, обмежуючись фінансовими стягненнями.

Якщо порівнювати зазначені вище умови з “докризовими”, то, у першу чергу, варто відзначити, що вартість факторингового обслуговування під час кризи значно зросла, а доступність – знизилася. Також слід зауважити, що банки, які надають послуги факторингу, сьогодні знизили ліміт фінансування через необхідність детальнішого аналізу ризиків і розміщують менше ресурсів для надання таких послуг. Якщо раніше банки-фактори орієнтувалися на збільшення частки ринку шляхом нарощування портфеля, менше уваги приділяючи оцінці ризику, що не призводило до серйозних проблем у період кредитного буму та економічного зростання в країні, то тепер, у першу чергу, проводиться оцінка надійності боржника. У зв’язку з цим банки відмовляють новим клієнтам і працюють тільки зі “старими”, перевіреними компаніями [2].

Сьогодні в Україні конкуренції серед факторів не існує. 99% ринку представлено факторингом на постачання продукції з відстрочкою платежу, де 80% займає факторинг з регресом до поставальника. За прогнозами науковців, у 2012 році Україну очікує становлення ринку факторингу. Відбудеться посилення конкуренції за рахунок виходу на український ринок російських банків: ВТБ Банку і Альфа банку, що мають значний ресурсний потенціал і можуть стати основними драйверами розвитку українського факторингу. Це призведе до незначного зниження вартості факторингу в Україні на 10–20% від існуючих тарифів, збільшенні суми фінансування (може досягти 95% від суми накладної). Однак ставки факторів не знизяться до ставок за заставними кредитами в банків (нижче 20%) [3].

Отже, що стосується розвитку факторингових послуг для малого й середнього бізнесу, то вони характеризуються значним попитом і мають дуже великі перспективи, оскільки багато підприємств зацікавлені в найбільш ефективному управлінні своєю дебіторською заборгованістю, що особливо актуально в умовах кризи, коли дебіторська заборгованість за даними деяких підприємств є доволі високою. А враховуючи те, що отримання кредиту сьогодні все ще залишається досить проблематичним і банки вимагають відповідної застави, факторинг може стати відмінною альтернативою для короткострокового фінансування діяльності бізнесу. Банки, які вже сьогодні займаються вдосконалення механізму надання факторингових послуг, виходячи із сучасних тенденцій зарубіжного досвіду, і напрацьовують клієнтську базу, можуть опинитися в досить вигідному становищі в порівнянні з конкурентами після виходу з кризи.

1. Ступницький О. І. Сучасний факторинг: ефективність торговельних операцій та управління корпоративними фінансами : навч. посіб. / О. І. Ступницький, В. М. Коверда. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2010. – 255 с.
2. Режим доступу : <http://www.prostobiz.ua/finansy/factoring>.
3. Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2011/03/30/280161/>.

НЕМАТЕРІАЛЬНА МОТИВАЦІЯ: НОВА СИСТЕМА ВИНАГОРОД В ОРГАНІЗАЦІЇ

Зінюк Ліліана,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Романюк Т.М.,
кандидат економічних наук, доцент

Сучасний менеджер повинен постійно відзначати цінність працівника для колективу, наявність у нього творчого потенціалу, позитивних якостей, а також досягнуті ним результати. Ця оцінка має бути максимально об'єктивною, спиратися не на загальні враження, а на конкретні, точні показники й дані. Матеріальні фактори далеко не завжди виходять на перший план і не можуть бути єдиною формою винагороди за працю. Велике значення має привабливість праці і її творчий характер. Саме це й потрібно створювати менеджеру, постійно оновлюючи зміст праці кожного підлеглого.

Для виконання працівниками завдань, поставлених організацією, необхідно їх зацікавити в цьому, іншими словами повинен існувати мотив поведінки людини в інтересах організації. Однак менеджер має враховувати як матеріальні, так і нематеріальні стимули до праці, використовуючи їх з найвищою віддачею.

В економічній літературі поняття “мотивація праці” тлумачиться по-різному, хоча більшість його визначень схожі. На думку одних авторів, мотивація – це свідоме прагнення до певного типу задоволення потреб, до успіху. Інші автори під мотивацією праці розуміють усе те, що активізує діяльність людини. На думку третіх, мотивація – це надія на успіх і страх невдачі. М.Мескон визначає мотивацію як процес спонукання себе й інших до діяльності для досягнення особистих цілей і цілей організації. Досить поширеним є визначення мотивації праці як рушійної сили поведінки, як прагнення людини до активної дії з метою задоволення своїх потреб. У кінцевому підсумку мотивація виявляється у внутрішніх стимулах до праці, прагненні досягнути найкращих її результатів. Така різноманітність визначень засвідчує, що мотивація праці – це складне й багатопланове явище, яке потребує всебічного вивчення.

Нематеріальна мотивація персоналу – один із найважливіших напрямків кадрової політики будь-якої компанії. Ефективність і розмаїття методів нематеріальної мотивації залежить у першу чергу від керівника (менеджера). Адже справжній (талановитий) менеджер повинен уміти знайти спосіб покращити умови праці підлеглих і домогтися від них більшої віддачі в роботі.

Основними нематеріальними засобами підтримання високої трудової активності є створення сприятливих умов праці й морально-психологічного клімату, моральні заохочення. Заохочення за видами поділяються на нематеріальні й матеріальні, індивідуальні та колективні. До нематеріальних належать такі заохочення, які не пов'язані з виплатою грошей, наданням послуг, продукції. Нематеріальне стимулювання працівників може визначатись як закріплені нормами трудового права засоби морального визнання працівників та трудових колективів за досягнення високих результатів праці [4, с.124].

Відповідно до ст. 143 КЗпП України, до працівників підприємств, установ, організацій можуть застосовуватися будь-які заохочення, які містяться в затверджених трудовими колективами правилах внутрішнього трудового розпорядку. Тобто питання заохочення цілком віднесені до сфери локального правового регулювання. У правилах внутрішнього трудового розпорядку підприємства встановлюються певні види морального та матеріального заохочення, в інших локальних актах – положеннях про преміювання, передбачаються показники (підстави), досягнення яких дає право на відповідний вид матеріального або морального заохочення, умови позбавлення заохочення [1, с.5–6].

Відомі такі нематеріальні стимули до праці:

Соціальна мотивація. Соціальні стимули пов'язані з потребою працівників у самоствердженні, з їх прагненням займати певне суспільне становище. Ці стимули характеризуються можливістю брати участь в управлінні виробництвом, працею та колективом, приймати рішення, перспективами просування по службі, можливістю займатися престижними видами праці. Отже, передбачається, що працівникам надається право голосу при вирішенні низки проблем, їм делегуються права та відповідальність.

Трудова поведінка працівника, таким чином, значною мірою визначається не тільки матеріальними, але й соціальними стимулами, робочим середовищем. Менеджерам підприємства потрібно докладати зусиль для створення умов, що сприятимуть вирішенню поставлених завдань, і відповідати потребам співробітників. Люди рідко демонструють свої потенційні здібності в атмосфері відсутності стабільності. Якщо людина постійно живе під реальною загрозою звільнення, від неї неможливо чекати зацікавленості й максимальної віддачі в роботі. Почуття стабільності не просто пов'язане з наявністю або відсутністю роботи. Люди також бояться втратити своє становище або втратити повагу, яку відчують до них інші.

Моральна мотивація. Моральне стимулювання праці пов'язане з потребами людини в повазі з боку колективу, у визнанні його як працівника. Визнання може бути особистим чи публічним. До моральних стимулів належить також похвала й критика.

За умови правильної роботи менеджера ці елементи морального стимулювання повинні використовуватися постійно. Слідом за будь-якими гідними діями виконавців і навіть незначними результатами повинна йти похвала. До неї, проте, пред'являються деякі вимоги. Похвала повинна бути дозованою, послідовною, регулярною, контрастною (потрібні перерви, бо, якщо занадто часто використовувати цей метод, його дієвість послаблюється). Крім того, вона повинна мати об'єктивні критерії, так як нещира похвала або її відсутність демотивує.

Психологічна мотивація. Психологічні стимули впливають з особливої ролі, яку відіграє спілкування в житті людини. Саме спілкування є корінною потребою й умовою нормальної життєдіяльності людини. Тому комфортний клімат у колективі, що забезпечує нормальне спілкування, дозволяє самореалізуватися людині, є добрим стимулом до відчуття задоволеності працівника працею. Між матеріальними й нематеріальними стимулами існує діалектичний

зв'язок. Так, заробітна плата (матеріальний стимул) впливає на оцінку та самооцінку працівника, задовольняючи тим самим його потреби у визнанні, повазі оточуючих, самоповазі, самоствердженні, тобто матеріальний стимул виступає одночасно і як соціальний, моральний, психологічний. Але якщо використовувати лише матеріальний стимул, не задіявши соціальних, творчих, моральних стимулів, то вся система стимулювання перестане виконувати притаманні їй функції повною мірою, що призведе до переваги економічних стимулів над соціальними, моральними й психологічними.

Грамотно спроектована робота повинна створювати внутрішню мотивацію, відчуття особистого внеску в роботу. Людина – істота соціальна, а значить почуття співпричетності здатне викликати в неї глибоке психологічне задоволення, дозволяє усвідомити себе особистістю.

Отже, традиційний підхід до мотивації ґрунтується на розумінні того, що співробітники – це ресурси організації, які необхідно ефективно використовувати. Завдання менеджера – змусити співробітників ефективно працювати. Крім методів формальної організації роботи в рамках реалізації функцій планування, організації та контролю, менеджер повинен проводити специфічне управління, спрямоване на розвиток усвідомленої ефективної діяльності співробітників для досягнення цілей організації.

Важливо спрямувати енергію працівників на виконання наявної й необхідної роботи для досягнення цілей організації, для досягнення успіху. Особисте задоволення від добре виконаної роботи й гордість за плоди своєї праці прищеплює співробітникам відчуття досягнення мети. А це є не менш важливим для мотивації їхньої праці, ніж матеріальна винагорода.

Мотивованість до виконання завдань організації зростає в міру розширення особистих свобод підлеглого. Чим вільнішою стає людина, тим важливішим є усвідомлення мотивів, які стимулюють її в роботі й змушують приносити більше користі.

Навчання, підвищення кваліфікації, набуття навичок і накопичення досвіду в людини пробуджує бажання застосувати своє вміння на практиці, на користь організації. Чим краще це вдається, тим більше задоволення отримує людина, а відповідно тим сильніше виявляється мотивація до ефективної праці. Прагнення виразити себе у своїй справі потребує підтримки. Там, де управління й організація праці надають для цього можливості, праця співробітників буде високо-ефективною, а мотиви до праці відповідно високими.

1. Законодавство України про працю : зб. нормат.-прав. актів. – К. : Істина, 2005. – 344 с.
2. Рябоконт В. П. Адаптація системи мотивації праці до умов ринку / В. П. Рябоконт // Фінанси України. – 2001. – № 5.
3. Економіка праці і соціально-трудові відносини : навч. посіб. / [А. В. Мерзляк, Е. П. Михайлов, М. Х. Карецький, Г. О. Михайлова] ; за ред. проф. Е. П. Михайлова. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 340 с.
4. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / О. А. Грішнова. – 4-те вид., оновл. – К. : Знання, 2009. – 390 с.

СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Гороховська Христина,
ІІІ курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Стефінін В.В.,
кандидат економічних наук, доцент

Сьогодні питання пенсійного забезпечення громадян є надзвичайно актуальною проблемою, яка широко обговорюється як серед українських науковців, так і в світі.

Пенсійна система, головний елемент якої – обов'язкове державне пенсійне страхування, є однією з основних гарантій соціального захисту, завданням якого є підтримка матеріального добробуту громадян та їхніх сімей при виході на пенсію за віком, за інвалідністю чи в разі втрати годувальника [3].

Реформування системи пенсійного забезпечення є основною складовою реформи всієї системи соціального забезпечення населення України. Економічна й соціальна необхідність у докорінних змінах у цій сфері виникла одночасно з переходом країни до ринкової економіки.

Програма передбачає три етапи пенсійного реформування. На першому етапі (до кінця ц. р.) передбачається введення фіксованого розміру пенсійного внеску для підприємців-спрошенців, обмежити розмір максимальних пенсій.

На другому етапі (до кінця 2012 р.) планується створити стимули для того, щоб громадяни після досягнення пенсійного віку продовжували працювати, а також збільшити мінімальний термін страхового стажу для отримання пенсії за віком, скасувати необґрунтовані пільги з дострокового виходу на пенсію, почати поступове вирівнювання пенсійного віку жінок і чоловіків, поступовий перерозподіл ставки внеску на пенсійне страхування від роботодавця на працівника [2].

До кінця третього етапу (до кінця 2014 р.) заплановано диверсифікувати схеми приватного пенсійного страхування, ввести програми спільного інвестування і т. д. [1].

Процес створення ефективної системи соціального захисту в Україні залежить від багатьох чинників. Одним з них є використання досвіду зарубіжних країн, де ця система працює тривалий час і має позитивні результати. Значний інтерес представляє система соціального захисту, яка формується в рамках Європейського Союзу, особливо зважаючи на прагнення України ввійти до ЄС.

Система пенсійного страхування в Україні багато в чому схожа на німецьку, але в Україні недостатньо дієвий коефіцієнт страхового стажу та недосконалий механізм щорічного коригування розміру пенсій.

У 1999 році в Польщі була проведена пенсійна реформа. З того часу пенсійна система складається з трьох частин (колон) страхування:

Пенсія І колони базується на репартиційній системі, що має характер угоди поколінь, виплачується за рахунок відрахувань з доходів осіб, що зараз працюють.

ІІ колони це відкриті пенсійні фонди (ВПФ): добровільні для осіб, що беруть участь у ВПФ, відрахування на пенсійне страхування (19,52%) частково зараховуються на індивідуальний рахунок, під управлінням УСС (11,22% роз-

рахункової бази), а також перераховуються цим управлінням на рахунок вибраного вами ВПФ (7,3% розрахункової бази) [4].

III колона індивідуальний пенсійний рахунок (ІПР) – це частина пенсійної системи, до якої можна долучитися в будь-який момент і досить самостійно визначати принципи участі [6].

Цікавим у реформуванні соціальної сфери є досвід Латвії, тому що реформи принесли позитивний результат. Пенсійна система Латвії – трирівнева. Солідарну систему було замінено на систему умовно накопичувальних визначених внесків.

Пенсійна реформа в Російській Федерації розпочалась у першій половині 2001 року. Пенсії в обов'язковій пенсійній системі Росії поділяються на пенсії за обов'язковим пенсійним страхуванням та пенсії за державним пенсійним забезпеченням. Фінансування пенсій із системи державного пенсійного забезпечення здійснюється повністю за рахунок федерального бюджету.

Так, в Аргентині в результаті реформи всі працюючі громадяни мають право як на єдину пенсію із солідарної системи, так і на додаткову пенсію із накопичувальної системи або з індивідуального накопичувального рахунку. Пенсійна система цієї країни є трирівневою.

Фонд соціального страхування Бельгії наповнюється за рахунок відрахувань працюючих (13,7%), роботодавців (24,7%), держави. У цій країні державний бюджет становить 1 трлн 635 млрд бельгійських франків. З них 1 трлн 195 млрд – соціальний бюджет. Тобто соціальний бюджет – це 73% державного бюджету [5].

Україна не може стояти осторонь тих процесів, що відбуваються в Європі, так як вона визначила для себе необхідність соціально-економічної інтеграції з Європейським Союзом. Це накладає певні зобов'язання щодо врахування міжнародного досвіду із впровадження ринкових моделей соціального захисту. Перед законодавцем постало завдання адаптації національного законодавства до європейських стандартів [1].

При використанні досвіду високорозвинутих держав слід врахувати такі обставини: соціально-економічне середовище в Україні певною мірою ускладнює запровадження деяких відпрацьованих у розвинутих країнах механізмів соціального захисту, відсутність розвинутих фінансових ринків та інфраструктури, інструментів довгострокового інвестування, високі ризики створюють ситуацію, коли встановлення численних обмежень створюють підстави для постійного втручання контролюючих органів.

Отже, для України в контексті реформування пенсійної системи, враховуючи міжнародний досвід, було б доцільно, перейти від розподільчого принципу пенсійного забезпечення до накопичувального, який виглядав би таким чином, що основна частина пенсій з часом повинна фінансуватися не за рахунок “податку” на фонд заробітної плати, а за рахунок обов'язкових пенсійних заощаджень робітників. Внески повинні накопичуватися на окремих іменних рахунках, і тим самим втрачається їх податковий характер. При цьому ставки пенсійних внесків можуть бути нижче теперішніх, так як значна частина видатків на

виплату майбутніх пенсій покриється не за рахунок внесків, а за рахунок доходів від заощаджень.

1. Пенсійна реформа має закінчитись до 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.interfax.com.ua>.
2. Програма Януковича передбачає підвищення пенсійного віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.expres.ua/topic/2010/06/03/37605>.
3. Пенсійна реформа в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://revolution.allbest.ru/law/00012291_1.html.
4. Роботодавці Польщі виступають за реформу пенсійної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fpsu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2770&Itemid=2&lang=uk.
5. Соціальний захист у зарубіжних країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://radnuk.info/pidrychnuku/sostial/434-uaroshenko/6112--11-----.html>.
6. Система пенсійного страхування у Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.migrapolis.pl/component/content/article/139-emerytura/542-system-ubezpieczen-emerytalnych.html>.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В КРАЇНАХ З РИНКОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Січ Олег,
III курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Мацола М.М.,
кандидат економічних наук, доцент

Соціальна ринкова економіка передбачає регулюючу роль ринку. Вона ґрунтується на приватній власності, правових гарантіях, дієвій системі державного управління, впровадженні економічних стимулів, наявності контролюючих органів. У цих межах кожна країна може розвиватися згідно зі своїми традиціями.

У світі поступово сформувалися декілька видів соціально орієнтованих економік, що зумовлено історичними, культурними та іншими чинниками:

✓ Американська модель соціальної політики – найбільш лібералізований варіант, який базується на принципі відокремлення соціального захисту від вільного ринку й надає захист лише тим, хто не має інших доходів, крім соціальних виплат. Проте роль федерального уряду в регулюванні економіки США менша, ніж в інших розвинутих країнах, тому що велика кількість соціальних послуг надається безпосередньо іншими частинами суспільства.

✓ Шведська модель (Швеція, Норвегія, Фінляндія) – найбільш соціалізована модель, тобто економіка найбільшою мірою працює на задоволення потреб членів суспільства. Вона відзначається надзвичайно високою часткою ВВП, яка розподіляється через бюджет (понад 50%). Тут соціальна політика виступає як мета економічної діяльності держави.

✓ Німецька модель (ФРН, Франція, Австрія) характеризується високими обсягами ВВП, що перерозподіляється через державний бюджет (50%), створенням розвинутої системи соціального захисту на основі залучення коштів

держави та підприємців. Інколи цю модель не відокремлюють від шведської через схожість їх основних напрямів реалізації соціальної політики.

✓ Японська модель соціальної політики передбачає проведення політики вирівнювання доходів, особливу політику використання робочої сили (система довічного найму з певними сучасними модифікаціями), домінування психології колективізму, солідарності в доходах, досягнення консенсусу між різними суб'єктами у вирішенні соціально-економічних проблем, виділення питань підвищення життєвого рівня населення в ранг національних пріоритетів.

✓ Англосаксонська модель (Велика Британія, Ірландія, Канада) виступає як проміжна між лібералізованою американською й соціально орієнтованою шведською моделлю. Для неї характерним є активніше, ніж для першої моделі, регулювання соціальних процесів з боку держави, проте нижчий, ніж в останніх двох моделях, рівень оподаткування й перерозподіл ВВП (не більше 40%) [1, с.164–165].

Щодо України, то в нашій країні за роки незалежності активно формується своєрідний “гібрид” – це капіталізм взірця ХІХ ст. з елементами адміністративної економіки, доповнений мінімальним соціальним захистом населення. Прикладом є недостатня соціальна спрямованість бюджету України впродовж останніх 10 років. Частка бюджетних коштів на соціальний захист становить близько 40%, тоді як у Польщі – 50%. Витрати на охорону здоров'я складають близько 4,0% до ВВП, що значно менше, ніж у США (6,6%), Швеції (7,2%), Польщі (4,8%). Крім того, витрати на соціальні потреби в розвинених країнах світу зростають в 1,8 разів швидше, ніж ВВП, величина якого в багато разів перевищує вітчизняний. Тому соціальна політика в Україні повинна бути направлена на: підвищення добробуту за рахунок особистого трудового внеску, підприємництва та ділової активності; надання відповідної допомоги по безробіттю, збереження робочих місць, фахова перепідготовка осіб, що втратили роботу; проведення ґрунтовної пенсійної реформи; забезпечення стабільного фінансування та державної підтримки розвитку духовної сфери, освіти, науки й культури; широка підтримка сім'ї, материнства; проведення активної екологічної політики [2, с.336–339].

Отже, головна мета соціально орієнтованої ринкової економіки – зняти всі обмеження на шляху вільної економічної діяльності, дати можливість кожному працівникові одержувати доходи відповідно до свого реального внеску в збільшення суспільного багатства. При цьому держава стежить за дотриманням правил гри учасниками ринкових відносин та створює відповідні умови для нормального економічного життя. В економічній системі особливим захистом і гарантіями повинні користуватись ті, хто втратив або має обмежену працездатність.

1. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – 6-те вид., випр. і допов. – К. : Знання, 2007. – 214 с.
2. Чистов С. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко [та ін.]. – Вид. 2-ге, доопрац. та допов. – К. : КНЕУ, 2005. – 440 с.
3. Мочерний С. В. Основи економічної теорії : підручник / С. В. Мочерний, В. Г. Скотний. – Львів : Новий Світ – 2000, 2006. – 600 с.
4. Бурда М. Макроекономіка: Європейський контекст / М. Бурда, Ч. Виплош. – К. : Основи, 1999.

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Кропельницький Андрій,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Солоджук Т.В.,
викладач

Сьогодні вирішення проблеми реформи системи пенсійного забезпечення залишається ключовим пріоритетом для України. Існуюча схема страхування є недосконалою, що спричинено низкою чинників: несприятливими демографічними тенденціями, загальним кризовим станом економіки, значним податковим навантаженням, що веде до тінізації підприємницької діяльності й ухилення від сплати податків, а також політикою привілейованих пенсій для окремих категорій громадян та можливості дострокового виходу на пенсію.

Потрібна інша модель, оскільки стара була розроблена як фінансова піраміда. Вона не вирішує, а створює проблеми із заборгованістю державних фінансів та щодо мікроекономічних стимулів.

У 2003–2004 роках Законами України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” та “Про недержавне пенсійне забезпечення” було визначено основні напрями пенсійної реформи.

На сучасному етапі законопроектом “Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи”, який винесено на громадське обговорення, передбачені пропозиції щодо удосконалення солідарної системи та запровадження загальнообов’язкового державного пенсійного страхування. Так, пропонується підвищення пенсійного віку для жінок з 55 років до 60-ти з кроком у півроку на 6 місяців. Підвищення віку виходу на пенсію має позитивний вплив на економіку в довгостроковій перспективі, оскільки спричиняє зниження середнього розміру внеску до фонду пенсійного страхування та підвищення середньої зарплати й пенсії.

Іноколи аргументом проти підвищення віку виходу на пенсію називають низьку очікувану тривалість життя. Але, на нашу думку, такий аргумент є неправильним, тому що потрібно враховувати не загальну тривалість життя, а час перебування на пенсії. Тому в разі відкладення підвищення пенсійного віку на тривалий час, робити це доведеться за коротший термін, а це, у свою чергу, означає більш суворий перехідний період.

Підвищення пенсійного віку для чоловіків не передбачається. Поки що вік виходу на пенсію планують підвищити тільки для держслужбовців – він складе 62 роки.

Також у законопроекті пропонується підвищити нормативну тривалість страхового стажу для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі з 20 років для жінок і 25 років для чоловіків до, відповідно, 30 і 35 років для ново-призначених пенсій [3]. Унаслідок цього, враховуючи існуючу економічну й системну кризу, на ринку праці виникне додатковий надлишок пропозиції робочої сили (страховий стаж 30–35 років у сучасних умовах є практично недосяжний).

Головним елементом пенсійної системи й основним джерелом грошових доходів пенсіонерів в Україні є і ще довгий час залишатиметься солідарна система [2].

Саме тому законопроектом передбачено обмежити максимальний розмір пенсії державних службовців на рівні 12 розмірів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (з 1 січня 2011 року це 9 тис. грн). Наразі пенсійне забезпечення деяких категорій пенсіонерів становить 15 тис. грн.

До найголовніших пріоритетів реформування солідарної системи на сучасному етапі слід віднести вдосконалення механізму індексації пенсій з метою підтримки купівельної спроможності доходів та запобігання бідності пенсіонерів порівняно з рештою населення.

Запровадження другого рівня пенсійної системи планується в рік, у якому буде забезпечено бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду України.

На відміну від існуючої солідарної системи, де сплачені працюючим населенням внески йдуть на виплату пенсій наявному поколінню пенсіонерів, накопичувальна система передбачає капіталізацію внесків [2].

Запровадження накопичувального рівня дасть змогу: забезпечити гідний рівень життя пенсіонерам; створить потужне джерело внутрішніх інвестицій; підвищити зацікавленість кожної особи в легальній сплаті внесків та призведе до зниження рівня тінізації економіки; диверсифікувати джерела отримання особою доходів у старості й залучити додаткові довгострокові інвестиції в економіку держави; створити потужний стимул для розвитку вітчизняного фондового ринку [1].

Проте потрібно обов'язково зазначити залежність накопичувальної пенсійної системи від впливу економічних ризиків, таких як: рівень інфляції, ставки інвестиційного доходу, стабільності та рівня розвитку фондового ринку тощо. Також дана система залежна від впливу демографічних процесів, зокрема, зростання тривалості життя у пенсійному віці.

Пенсійна реформа, якою б не була її структура, вимагає системного підходу до її розробки й впровадження. Невиправдане форсування, спричинене частково вимогою МВФ як основою для отримання кредитних ресурсів, принесе більше шкоди, ніж користі. Тому важливою є систематизація планування й етапів проведення пенсійної реформи та визначення ролі держави в цьому процесі.

1. Матеріали до загальнообласного інформування населення: “Пенсійна реформа в Україні: мета, завдання та особливості проведення”.
2. Приймак В. І. Шляхи реформування пенсійної системи України [Електронний ресурс] / В. І. Приймак. – Режим доступу : <http://intkonf.org>.
3. Законопроект “Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи” № 7455 від 13.12.2010 р.

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Лиско Мар'яна,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Кривий М.В.,
заслужений економіст України, доцент

Мета роботи: проаналізувати експортний потенціал Івано-Франківської області та його значення для зовнішньоекономічної діяльності.

Потенціал регіону представляє собою максимально можливу результативність від використання ресурсів території в ідеальних умовах організації господарської діяльності при найбільш повному задоволенні потреб суспільства. Експортний потенціал характеризується сукупністю факторів, що забезпечують можливість виходу підприємств регіону на зовнішні ринки. Під цими факторами розуміють наявність необхідних у регіоні ресурсів (природних, трудових, фінансових, технологічних, інформаційних), що використовуються для виробництва певних товарів чи надання послуг.

На основі досліджених наукових публікацій було визначено 8 показників, що впливають на експортний потенціал, які були агреговані за двома напрямками: “виробничий потенціал” та “інвестиційно-інноваційний потенціал”.

На основі системи визначених показників проведено їх оцінку в регіональному розрізі, використовуючи формулу (1):

$$\Phi_{jr} = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^m (X_i - \bar{X})^2}{m}}}{\bar{X}}, \quad (1)$$

де X_i – досліджуваний показник в i -му періоді; \bar{X} – середнє значення досліджуваного показника за досліджуваний період; i – період дослідження, роки ($i \in [2006, K, 2010]$); j – кількість показників; r – кількість регіонів ($r \in [1, K]$); m – кількість періодів дослідження.

Таблиця 1

Комплексні показники експортного потенціалу регіонів України за 2006–2010 рр.

Регіони	Промисловість	С/г	ТР	Сальдо ЗТ	Частка у нац. експ.	ЕП вир.	Інвес. в ОК	Прямі іноземні інвестиції	Інновації	ЕП іннов.-інвес.
Україна	0,043	0,103	0,015	-1,629	1,000	-0,161	0,445	0,514	0,236	0,378
Івано-Франківська	0,122	0,020	0,046	0,319	0,133	0,129	0,463	0,316	0,297	0,352
Закарпатська	0,093	0,016	0,010	-0,878	0,123	-0,106	0,406	0,272	0,290	0,318
Львівська	0,070	0,028	0,318	-0,427	0,061	-0,193	0,394	0,273	0,269	0,307

На основі отриманих результатів дослідження слід зазначити, що Івано-Франківська область відноситься до II групи, що характеризується середнім рів-

нем експортного потенціалу, у першу чергу виробничого, який можливо покращити шляхом залучення додаткових наявних інновацій та інвестицій. Для кращого розуміння можна проаналізувати структуру експорту області за 2010 рік.

Обсяги експорту товарів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності області за 2010 рік становили 381,2 млн дол. США. До країн СНД було експортовано 26,8% усіх товарів, до країн Європи – 43,3%. У товарній структурі експорту області провідну позицію займали обсяги продукції хімічної й пов'язаних з нею галузей промисловості (17,4%), продуктів рослинного походження (13,2%), деревини та виробів з деревини (11,0%), полімерних матеріалів, пластмас та каучуку (10,6%), мінеральних продуктів (7,3%), яєць та продуктів їх переробки (6,9%) і механічного та електрообладнання (6,6%). Вагомими були й обсяги експорту шкіряної і хутряної сировини та виробів з них (6,0%), паперу і картону (5,9%), текстилю і виробів з текстилю (4,8%).

З наведених даних виникає запитання: наскільки використаний експортний потенціал області. Для відповіді на це запитання нам потрібно визначити питому вагу експорту у виробництві деяких основних видів продукції (табл. 2).

Таблиця 2

Питома вага експорту виробництва основних видів продукції

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт, тис. дол. США	Виробництво		Питома вага експорту у виробництві, %
		тис. грн	тис. дол. США	
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	64 607,4	524 450,0	65 556,3	98,6
II. Продукти рослинного походження	7 253,2	246 657,0	30 832,1	23,5
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	99 115,6	860 447,0	107 555,9	92,2
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та каучук	71 429,1	7 135 822,0	891 977,8	8,0
V. Мінеральні продукти	41 301,7	3 513 515,5	439 189,4	9,4
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	34 474,3	290 308,6	36 288,6	95,0

Із цієї таблиці ми бачимо, що експортний потенціал, деяких галузей використовується недостатньо. Особливо це стосується полімерних матеріалів, пластмаси, каучуку та мінеральних продуктів. Головними цілями для розвитку експортного потенціалу є:

- поглиблення інтеграції економіки області у світовий простір;
- раціоналізація структури експорту шляхом збільшення випуску високоякісної та стандартизованої продукції відповідно до стандартів ISO й прискорення розвитку імпортозамінюючих виробництв для зменшення обсягів імпорту;
- нарощення обсягів експорту товарів та послуг області, оптимізація зовнішньої торгівлі шляхом удосконалення структури експорту та імпорту, розширення ринків збуту продукції, формування позитивного сальдо зовнішньої торгівлі.

Отже, проведено аналіз експортного потенціалу Івано-Франківської області, який показав, що для ведення зовнішньоекономічної діяльності регіон має вигідне географічне й геополітичне положення. Однак для успішного ведення ЗЕД необхідно раціональне використання експортного потенціалу, що в теперішній час використовується не повною мірою. Для цього необхідний розвиток експортоформуєчих галузей.

1. Пирог О. В. Сталий соціально-економічний розвиток України в умовах формування інвестиційної політики держави / О. В. Пирог // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. зб. / за ред. І. Г. Ткачука. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – 2008. – Вип. IV. – Т. 2. – С. 95–101.
2. Пирог О. В. Оцінка експортного потенціалу регіонів / О. В. Пирог // Економічний простір. – 2011. – № 2. – С. 114–152.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
4. Україна в цифрах – 2007 р. / за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2008. – 572 с.
5. Регіони України – 2007 р. – К., 2008. – 824 с.
6. Режим доступу : www.gov.if.ua.

ЗАДАЧІ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ РЕСУРСІВ: СТАТИЧНІ ТА ДИНАМІЧНІ МОДЕЛІ ЗАДАЧ

Малиміна Ольга,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Пілько А.Д.,
кандидат економічних наук, доцент

Важливими передумовами успішного функціонування підприємства будь-якої галузі є чітке усвідомлення керівництвом особливостей ринку, потенціалу підприємства, а також здатності ефективно керувати ресурсами підприємства в умовах нестабільного економічного середовища. Проведення аналізу існуючої практики операційного та фінансового менеджменту на Бурштинській ТЕС потенційно дає можливість запропонувати нові напрями оптимізації основних параметрів роботи підприємства, котра, у свою чергу, передбачає формування системи управління різними аспектами діяльності підприємства, і зокрема – управління витратами та інвестиціями.

Управління матеріальними й фінансовими ресурсами є складним процесом, який розглядається як процес прийняття та реалізації управлінських рішень, спрямованих на раціональне використання, нарощення й оптимізацію економічного потенціалу підприємства з метою досягнення поставлених цілей і забезпечення стійкого функціонування та розвитку підприємства. Як показує світова практика, ефективність управління складними виробничими системами істотно підвищується за умови попереднього проведення комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності, а також модельних розрахунків порівняльної ефективності окремих варіантів управління. Одним з видів моделей задач, які широко використовують для варіантних розрахунків оптимального розподілу ресурсів, є динамічні та статичні моделі.

У статичних моделях досліджується стан економіки в якийсь певний момент часу (у статистиці). У статичній економіко-математичній моделі значення всіх змінних відносяться до одного моменту часу. Динамічні моделі економіки – моделі, що описують економіку в розвитку. Вони необхідні для того, щоб на їх основі прогнозувати розвиток економіки, розраховувати плани й програми.

Практичного застосування динамічні й статичні моделі задач широко набули у виробничій сфері. Окремо можна виокремити численні позитивні результати, отримані від постановки й експериментального вирішення задач про використання трудових ресурсів, розподілу інвестицій, розподілу коштів між підприємствами, розподілу ресурсів між галузями. Крім виробничої сфери, прикладними аспектами застосування задач оптимального розподілу ресурсів є сфери управління портфелем фінансових активів суб'єктів господарювання та оптимізація кредитного портфеля комерційного банку. Також добре вивченими сьогодні є динамічні моделі управління активами й зобов'язаннями (ALM). Приклади роботи методики ALM включають реалізовані моделі для пенсійних фондів, страхових компаній, інвестиційних компаній, банків, університетських фондів.

Сьогодні важливою закономірністю розвитку світової економіки стало неперервне й швидке зростання виробництва і споживання енергії за рахунок використання енергоресурсів органічного походження – нафти, природного газу та вугілля. Незважаючи на зростання інвестицій у науково-дослідницькі розробки, щодо використання поновлених джерел енергії важливою залишається проблема їх оптимального розподілу й використання для випуску електроенергії.

Об'єктом дослідження є процеси управління ресурсним потенціалом підприємств енергетичного комплексу на прикладі Бурштинської ТЕС. Предметом дослідження є моделі управління ресурсами підприємств енергетичного сектору економіки та методи використання ресурсів для підвищення ефективної їх віддачі.

Як показують результати проведеного аналізу фінансово-господарського стану підприємства, на Бурштинській ТЕС спостерігається позитивна динаміка росту показників її діяльності. Сьогодні відбувається зростання випуску електроенергії на 64,4%, хоча питома витрата палива на 1 МВт електроенергії збільшилася на 0,6% в порівнянні з попередніми роками. Показник фондівдачі поступово зменшився на 32,1%. Рентабельність електроенергії зросла за 2010 рік на 5,85%. Виручка від реалізації продукції за 2010 рік становила 3 155 353 грн, чистий дохід від реалізації продукції становив 2 629 461 грн. Разом з тим, попередній аналіз показників роботи підприємства показав, що існують резерви підвищення ефективності управління. Враховуючи те, що БуТЕС являється підприємством, яке забезпечує 20% валового виробництва продукції Івано-Франківської області та забезпечує робочими місцями більше 3000 працюючих, ефективне управління ресурсами є центральним завданням підприємства.

У рамках дослідження було проведено постановку та вирішення задачі знаходження максимального прибутку від випуску електроенергії та витрат палива протягом 4-х звітних періодів. На основі розв'язків задачі можна зробити висновки про те, у якому з періодів потрібно максимально використовувати наявні ресурси. З урахуванням таких техніко-економічних показників роботи Бурштинської ТЕС як норми споживання палива в кожному з аналізованих періодів

дів, фактичні обсяги виробництва електроенергії а також наявні обмеження на використання палива одним енергоблоком станції протягом одного періоду, було побудовано наступну оптимізаційну модель:

$$F(x) = 1912495x_1 + 1031995x_2 + 1051902x_3 + 2141468x_4 \rightarrow \max$$

Обмеження на використання палива за всі періоди

$$707064 x_1 + 382747x_2 + 391634x_3 + 793803x_4 \leq 22752248$$

Обмеження на використання палива одним енергоблоком протягом одного періоду:

$$58922 x_1 \leq 707064$$

$$31895 x_2 \leq 382747$$

$$87658x_3 \leq 391634$$

$$178455 x_4 \leq 2141468, x_j \geq 0, x_j - \text{цілі}, j = \overline{1,4}; x_j - \text{періоди випуску продукції.}$$

З отриманих у процесі розв'язування задачі результатів очевидним є висновок про те, що максимальний прибуток від випуску електроенергії можна отримати протягом першого періоду виробництва. Максимальні витрати палива при цьому також потрібно здійснювати протягом першого періоду, який принесе найбільший випуск продукції.

Як показали результати проведеного порівняльного аналізу, при оптимальному (згідно запропонованої моделі) завантаженні виробничих потужностей, в умовах заданих на цей час технологічних норм витрат палива, очікується приріст виробництва електроенергії на 7,2% в порівнянні з фактичним. З урахуванням сучасного стану ринкової кон'юнктури, це суттєво покращує основні показники фінансово-господарської діяльності підприємства.

Подальші пошуки в цьому напрямі дадуть можливість розробити систему підтримки прийняття рішень діагностичного типу, мета якої – моніторинг рівня ефективності використання технологічного обладнання енергоблоків станції, визначення необхідних та достатніх обсягів палива для забезпечення оптимального режиму функціонування станції, а також оптимізація структури оборотних активів підприємства.

1. Вітлінський В. В. Моделювання економіки : навч. посіб. / В. В. Вітлінський. – К. : КНЕУ, 2003. – 408 с.
2. Іванюта П. Управління ресурсами та витратами : навч. посіб. для ВНЗ / П. Іванюта, О. Луговська. – К. : ЦУЛ, 2009. – 320 с.

БАЗОВІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ АКТИВНИМИ СИСТЕМАМИ

Холевчук Надія,
ІІІ курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Пілько А.Д.,
кандидат економічних наук, доцент

На сучасному етапі розвитку суспільства будь-яка система не зможе ефективно функціонувати до тих пір, поки управління нею не буде здійснюватися з урахуванням низки загальних та специфічних чинників, а саме – властивостей її

елементів та підсистем, особливостей потенціалу системоутворюючого фактора, ступеня відкритості системи впливам зовнішнього середовища тощо. Це є запорукою отримання не лише кращого результату на певний момент, а й визначення зв'язків, взаємовідносин й взаємовпливів між компонентами системи. Такі переваги в майбутньому забезпечать більш ефективно та швидко реагування на події як всередині самої системи, так і поза нею.

Метою дослідження є вивчення базових підходів до управління соціально-економічними системами, проведення ретроспективного аналізу еволюції механізмів управління активними системами в контексті проведення порівняльного аналізу дієвості та адекватності основних механізмів управління. Об'єктом дослідження є організаційні системи й процеси, які в них відбуваються, а предметом – механізми управління соціально-економічними організаційними системами.

Залежно від реакції на збурення впливу виділяють активні та пасивні системи. Активні системи здатні протистояти впливам середовища (супротивника, конкурента) і самі можуть впливати на неї, а їхнє функціонування залежить від нормальної роботи іншої системи. У пасивній системі такі властивості відсутні.

Протягом історичного розвитку економічної думки дослідження, регулювання, а також управління організаційними системами відіграло першочергову роль. З еволюційним розвитком підходів до управління, змінювались базові засади щодо визначення найбільш дієвих методів та їх ефективності в процесі здійснення керування соціально-економічними системами. Зокрема аналіз еволюції поглядів дозволив відстежити такі закономірності в зміні акцентів до управління соціально-економічними системами:

- загальні елементи та спроби управління;
- невтручання держави в розвиток системи;
- помірне застосування владою адміністративних й економічних методів управління;
- посилене втручання держави, у тому числі як на макро-, так і на мікрорівні;
- застосування кібернетичних принципів щодо впливу на підсистеми;
- врахування впливу синергетики та процесів самоорганізації в системі.

У результаті аналізу численних літературних джерел було зроблено висновок, що оптимальним і найбільш дієвим варіантом управління соціально-економічними системами є знаходження оптимального співвідношення між державним регулюванням і саморегулюванням у системах, оскільки такий спосіб забезпечує більш ефективно поєднання зусиль самої системи та цілей держави. Відповідно відсутність жорсткого контролю з боку державної влади допоможе вияву істинних бажань, потреб та напрямів стратегічного розвитку будь-якої соціально-економічної системи.

З погляду кібернетики процес управління складними системами полягає у здійсненні керуючих впливів системи управління на керовані підсистеми. Оптимальне управління настає за умови, що система перебуває в стійкому стані. У цьому стані вона досягає максимуму своєї ефективності, найбільш продуктивного режиму економічного зростання. Тому головне завдання кібернетичного управління великими економічними системами полягає в пошуку та реаліза-

ції таких керуючих впливів, які за наявності зовнішніх і внутрішніх збурень забезпечать гомеостатичний режим функціонування та розвитку системи.

На відміну від кібернетичного підходу, у синергетиці вважається, що визначальною умовою для забезпечення оптимального поведіння складних економічних систем є наявність нерівноважних станів та процесів самоорганізації. Нерівновага дає змогу здійснювати вільний вибір варіанта подальшого розвитку з цілого спектру можливих напрямів і являє собою момент переходу до якісно нового стану, у якому економічна система може здобути більш високий рівень організації та продуктивності. Тільки тоді, коли економічна система втрачає функціональну стійкість, виникають самоорганізаційні процеси формування нових ефективних структур. У таких умовах функціонування економічна система проходить свої рівноважні стани як проміжні етапи на траєкторіях нерівноважної самоорганізації. Згідно із синергетичною концепцією більш ефективним буде так зване “м’яке” управління (за допомогою незначних, але адекватних ситуацій та стану системи впливів, які мають відповідати власним внутрішнім тенденціям розвитку системи).

Під управлінням активною системою розуміють процес формування цілеспрямованої поведінки системи за умов зміни зовнішнього середовища через інформаційний вплив, який здійснюється людиною, групою людей або приладом. Процес управління активними системами є предметом дослідження кількох наукових напрямків: кібернетики, теорії автоматичного управління (ТАУ), менеджменту. Проте в усіх цих галузях необхідним є знання загальних законів функціонування систем, які у свою чергу ґрунтуються на застосуванні системного підходу та досліджуються в межах загальної теорії систем і системного аналізу.

Ефективність управління є ступенем відповідності (фактичного чи очікуваного) результату необхідному (бажаному), тобто це ступінь досягнення мети. Його пропонується оцінити за допомогою функції відповідності або критерію оптимальності. Для оцінки ефективності управління використовують трудові, вартісні, інформаційні, технічні (технологічні) показники. Найбільш загальні з них – оперативність роботи апарату управління, надійність й оптимальність систем управління.

Враховуючи розвиток сучасних концептуальних підходів до оцінки ефективності управління складними системами, можна констатувати, що в переважній більшості випадків пріоритетність повинна залишатись за такими підходами, як кібернетичний та синергетичний. Такий висновок впливає із значимості врахування системоутворюючого фактора в процесі розробки управлінських заходів. Акцент у нових концепціях менеджменту – управління активною системою повинно проводитись через управління системоутворюючим фактором. Перевірка ефективності управління – через механізм зворотного зв’язку й контроль системних характеристик управлінської системи. У будь-якому випадку наголос на управлінні розвитком активної системи (соціально-економічної) повинен проводитись через системоутворюючий фактор з метою регулювання фактичного рівня та потенціалу розвитку системи.

1. Економічний ризик: ігрові моделі : навч. посіб. / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко, А. В. Сігал, Я. С. Наконечний ; за ред. д-ра екон. наук, проф. В. В. Вітлінського. – К. : КНЕУ, 2002. – 446 с.
2. Катренко А. В. Системний аналіз : підручник / А. В. Катренко. – Львів : Новий Світ – 2000, 2009. – 396 с.
3. Мухин В. И. Исследование систем управления : учеб. для вузов / В. И. Мухин. – М. : Экзамен, 2003. – 384 с.
4. Серегин С. Ф. Роль государства в экономике. Синергетический подход / С. Ф. Серегин. – М. : Дело и сервис, 2002. – 288 с.

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ВИБУТТЯ ЗАПАСІВ

Герба Всеволод,
ІІІ курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Гнатюк Т.М.,
кандидат економічних наук, доцент

В умовах хиткої фінансової ситуації та нестійкої грошово-кредитної політики держави сформувались ризики повної чи часткової втрати оборотного капіталу господарюючими суб'єктами економічної системи. Нагальність та актуальність цього напряму наукового пошуку підтверджується наявністю досліджень організації та ведення обліку виробничих запасів таких вітчизняних вчених як М.Т.Білуха, Ф.Ф.Бутинець, Б.І.Валуєв, О.В.Лишиленко та інші.

Є безліч ситуацій, за яких відбувається списання виробничих запасів з балансу. Перш ніж почати переробку придбаних на стороні запасів, їх слід передати у виробництво (видати зі складу до цеху). Тут настає момент, який у термінах П(С)БО 9 називається оцінкою вибуття запасів, а в термінах IAS 2 – способами розрахунку собівартості запасів або формулою вартості (Cost Formulas) і методами визначення собівартості (Techniques for the Measurement of Cost) [1].

Зокрема це: відпуск у виробництво, псування, продаж, внесення до статутного капіталу іншого підприємства тощо.

Відповідно до п. 16 П(С)БО 9 “Запаси”, у випадку будь-якого вибуття запаси оцінюються за одним із таких методів [2]:

- ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;
- середньозваженої собівартості;
- собівартості перших за часом надходження запасів (далі – ФІФО);
- нормативних затрат;
- ціни продажу.

При цьому для всіх одиниць бухгалтерського обліку запасів, що мають однакові умови використання, застосовується тільки один із наведених методів.

Метод ідентифікованої собівартості передбачає ведення окремого обліку за кожним видом запасів і списання їх за фактичною собівартістю, яка склалася на момент придбання. Відповідно до П(С)БО 9, за цим методом оцінюються запаси, які відпускаються, та послуги, що виконуються для спеціальних замовлень і проектів, а також запаси, які не замінюють один одного.

За методом середньозваженої собівартості при різних цінах на запаси визначається середня ціна, за якою потім списується собівартість запасів. Так, оцінка за середньозваженою собівартістю проводиться щодо кожної одиниці запасів діленням сумарної вартості залишку таких запасів на початок звітнього місяця й вартості одержаних у звітному місяці запасів на сумарну кількість запасів на початок звітнього місяця й одержаних у звітному місяці запасів. Даний метод особливо популярний у бухгалтерській вітчизняній практиці.

Метод ФІФО ґрунтується на припущенні, що запаси, які були куплені першими, першими й списують.

Оцінка за нормативними затратами полягає в застосуванні норм витрат на одиницю продукції (робіт, послуг), які встановлено підприємством з урахуванням нормальних рівнів використання запасів, праці, виробничих потужностей і діючих цін. Тому для використання цього методу підприємству потрібні норми витрачання запасів на одиницю продукції (робіт, послуг).

Оцінка за цінами продажу характерна для підприємств роздрібною торгівлі й ґрунтується на застосуванні середнього проценту торгової націнки товарів (п. 22 П(С)БО 9). Вона може застосовуватись підприємствами, які мають значну й змінну номенклатуру товарів із приблизно однаковим рівнем торгової націнки. При цьому сума торгової націнки на реалізовані товари розраховується як добуток продажною (роздрібною) вартості реалізованих товарів і середнього відсотка торгової націнки, який визначається за допомогою ділення суми залишку торгових націнок на початок звітнього місяця і торгових націнок у продажній вартості отриманих у звітному місяці товарів на суму продажною (роздрібною) вартості залишку товарів на початок звітнього місяця та продажною (роздрібною) вартості одержаних у звітному місяці товарів.

Порівняння різних методів оцінювання виробничих запасів при їх вибутті дає підстави обґрунтувати такі аспекти:

- найменш ризикованим і найпростішим для використання є середньозважений метод оцінки запасів, але при цьому ускладнюється система розрахунків і послаблюється контроль за правильністю списання матеріалів на витрати виробництва;

- найбільш логічним й обґрунтованим вважаємо оцінку матеріалів за методом FIFO. Вибір методу суттєво впливає при змінах цін на матеріальні цінності: у всіх випадках чим швидше виробничі запаси, що надійшли, відпускаються у виробництво, тим меншою буде різниця в їх оцінці при застосуванні того чи іншого способу;

- підприємство повинно будувати свою господарську й облікову політику таким чином, щоб запаси матеріалів на складах підприємства були обґрунтовано мінімальними, у цих умовах можна уникнути особливих складностей, пов'язаних з оцінкою вибуття запасів.

Не дивлячись на існування достатньої кількості методів оцінки вибуття запасів, науковець О.В.Лишиленко запропонував ще два методи [3].

Оцінка вибуття запасів за методом ЧІФО (cheapest – in – first – out), тобто “найдешевший в – перший із”, базується на припущенні, що з початку вибува-

ють найдешевші запаси, які першими відпускаються у виробництво (продажу та іншому вибутті). Отже, даний метод є ефективний при формуванні собівартості продукції, на які існує жорстка конкуренція на ринку, або є потреба у визначенні мінімально допустимої ціни її реалізації.

В основу другого методу ЕІФО (expensive – in – first – out), тобто “найдорожчий в – перший із”, закладено принцип прямо протилежний тому, який використовується при методі ЧІФО. Оцінка вибуття запасів за методом ЕІФО базується на припущенні, що з початку вибувають найдорожчі запаси, які першими відпускаються у виробництво (продажу та іншому вибутті). Поряд із зазначеними перевагами даних запропонованих методів можна виділити й такі недоліки: трудомісткість, відсутня універсальність, далеко не на всіх українських ринках панує досконала конкуренція.

Таким чином, в умовах нинішньої економічної ситуації, що постійно змінюється, необхідно враховувати позитивні й негативні наслідки використання кожного конкретного методу оцінки вибуття виробничих запасів, що є важливим показником обґрунтування собівартості продукції та розрахунку виробничих витрат. Аналіз застосування різних методів оцінки запасів показує, що при кожному з них можна одержати різні результати, як позитивні, так і негативні. Усе залежить від необмеженої кількості зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на результати діяльності підприємства. Звичайно найголовнішим фактором є різновид та характер діяльності господарюючого суб’єкта.

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 “Запаси”. Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Все про бухгалтерський облік. – 2003. – № 14.
2. IAS 2 Inventories. – Режим доступу : <http://www.dtk.com.ua/show/1cid02877.html>.
3. Лишиленко О. В. Напрямки покращення методів оцінки списання виробничих запасів в системі аналізу безбитковості виробництва продукції аграрних підприємств / О. В. Лишиленко. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com/SND/Economics/doc.htm>.

ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИКАРПАТТЯ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

Крива Юлія,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Жук О.І.,
кандидат економічних наук, доцент

Трудові ресурси – це частина населення країни, що за своїм фізичним розвитком, розумовими здібностями й знаннями здатна працювати в народному господарстві.

Поряд з поняттям “трудові ресурси” в спеціальній і науковій літературі використовують термін “трудовий потенціал”. Словом “потенціал” позначають засоби, запаси, джерела, які можуть бути використані, а також можливості окремої особи, групи осіб, суспільства в конкретних обставинах [2].

Проблемою трудових ресурсів займалися такі українські вчені як Є.П.Качан, Д.Г.Шушпанов, Г.В.Осовська, М.О.Жуковський, І.К.Бондар, Е.М.Лібанова, О.А.Грішнова, професори Ю.С.Копчак та М.Д.Романюк.

За методологією Міжнародної організації праці працездатний вік населення – 15–70 років включно.

Економічно активне населення – це населення обох статей віком від 15 до 70 років, яке протягом певного періоду забезпечує пропозицію робочої сили для виробництва товарів та послуг. До економічно активного населення відносяться особи, зайняті економічною діяльністю, яка приносить дохід, і безробітні.

Економічно неактивне населення – це особи, які не можуть бути класифіковані як “зайняті” або “безробітні”. До складу цієї категорії належать учні та студенти, пенсіонери, особи, які зневірилися знайти роботу.

Безробітні – працездатні громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстровані у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу [1].

Чисельність зайнятого населення області віком 15–70 років у 2009 р. порівняно з 2008 р. зменшилася на 15,6 тис. осіб. Серед регіонів України Івано-Франківська область у 2009 р. за рівнем зайнятості посіла останнє місце (по Україні цей показник склав 57,7%). Найвищий рівень зайнятості спостерігався у Києві (63,1%) та Севастополі (61,1%) [5].

У 2009 р. серед зайнятого населення віком 15–70 років кожний четвертий працівник був зайнятий у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, рибальстві, рибництві, кожний сьомий – у промисловості, майже кожний п'ятий у торгівлі, готельному та ресторанному господарстві, кожний десятий – в освіті.

Зменшення кількості зайнятих у 2009 р. порівняно з 2008 р. відбулося у більшості видів економічної діяльності, а найсуттєвіше – у фінансовій діяльності (на 21,2%), промисловості (на 12,5%) та будівництві (на 5,6%). Причиною цього може бути відсутність відповідного освітнього рівня населення або незацікавленість у цій сфері.

Найвищий рівень зайнятості спостерігався серед населення віком 30–34 роки (70,7%) та 35–39 років (70,5%), а найнижчий – у молоді у віці 15–24 роки (27,2%) та осіб у віці 60–70 років (22,4%) [5].

Рівень зайнятості, як і в попередні роки, був вищим серед чоловіків (54,3%), ніж серед жінок (49,7%). Пік зайнятості чоловіків припадає на вік від 35 до 39 років (70,7%), а в жінок – від 30 до 34 років (72,2%).

Кількість безробітних у цілому по області, порівняно з 2008 р., зросла на 5,3 тис. осіб або на 11,4% і становила 51,8 тис. осіб.

Порівняно з 2008 р. у 3,1 рази зросла кількість осіб, які припинили активні пошуки роботи, тому що втратили надію її знайти (зневірені), і в 2009 р. становила 11,1 тис. осіб, або 2,5% економічно неактивного населення.

За віковими групами, найвищий рівень безробіття спостерігався серед молоді віком 15–24 роки (20,7%), а найнижчий серед осіб віком 50–59 років (5,4%).

Можна зробити висновок, що кількість економічно активного населення зменшується в основному за рахунок зменшення населення працездатного віку

і збільшення економічно неактивного населення. Також зростає рівень безробіття. Тому обласним адміністраціям, обласним Радам, органам місцевого самоврядування слід створювати належні умови для розвитку малого і середнього бізнесу, організувати нові робочі місця з метою підвищення рівня зайнятості та життєвого рівня.

1. Беркита Б. Ф. Економічна статистика : навч. посіб. / Б. Ф. Беркита. – К. : ВД “Професіонал”, 2004. – 208 с.
2. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносин : підручник / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2004. – 535 с.
3. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2009 р. – Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2010. – 530 с.
4. Методологічні положення зі статистики / редкол.: О. Г. Осауленко (голова) [та ін.] ; держ. ком. статистики України. – К. : ЗАТ “Август”, 2002. – Вип. І. – 552 с.
5. Економічна активність населення області 2009 : збірник. – Головне управління статистики в Івано-Франківській області.

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Назарук Галина,
V курс, Інститут економіки і фінансів
Львівської комерційної академії.
Науковий керівник – Герасименко Т.О.,
доцент

В умовах ринку важливим для підприємств є стан розрахунково-платіжної дисципліни. Особливо в тій його частині, що стосується функцій, які виконуються бухгалтером щодо обліку розрахунків із покупцями, тобто дебіторської заборгованості.

Останні зміни до ряду чинних законодавчих актів і наукові дослідження М.Ф.Огійчука, В.Я.Плаксієнка, М.І.Беленкової, Л.Г.Панченко, Л.О.Сколотій та інших дозволили вирішити ряд питань облікового характеру щодо розрахунків із дебіторами. Проте недостатньо дослідженими залишилося ще чимало питань відносно даної теми, деякі з них ми розглянемо нище.

На нашу думку, у П(С)БО № 10 “Дебіторська заборгованість” чіткого розмежування потребують такі поняття як довгострокова й короткострокова дебіторська заборгованість. Їх облік нині ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, що не зазначено у вищезгаданому стандарті. Разом з тим слід уточнити, що поточна дебіторська заборгованість є активом, а довгострокова – необоротним, і вони обліковуються на різних рахунках.

Уваги також потребує саме визначення поточної дебіторської заборгованості, оскільки, згідно з П(С)БО 10, вона “за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг та оцінюється за первісною вартістю” [5, с.59]. На наш погляд, поточну дебіторську заборгованість не завжди слід пов’язувати з доходом.

Дохід, як зазначають Е.Є.Хендріксен і М.Ф.Ван Бреда, вимірюється сумою очікуваних грошових надходжень [6, с.353]. Так, перерахування авансів за ще не передану продукцію призводить до виникнення дебіторської заборгованості, хоча доходу тут немає.

На наш погляд, потребує удосконалення суть і визначення сумнівних боргів – поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи й послуги, щодо якої існує невпевненість погашення її боржником. Необхідно створити певні критерії, за якими буде визначатися перелік боржників, співпраця з якими може спричинити появу таких боргів.

Важливо вдосконалити методику визначення суми резерву сумнівних боргів, оскільки, згідно П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість”, поточну дебіторську заборгованість включають до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення останньої на дату балансу обчислюють величину резерву сумнівних боргів як частину загальної суми такої заборгованості, щодо якої існує невпевненість у її погашенні боржниками. Цим стандартом визначено два методи обчислення резерву сумнівних боргів і чистої реалізаційної вартості дебіторської заборгованості: за рівнем платоспроможності окремих дебіторів; на основі класифікації дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги. Обраний метод створення резерву сумнівних боргів обов’язково має бути відображений у наказі про облікову політику підприємства. Тоді як П(с)БО 13 “Фінансові інструменти”, у свою чергу, суму витрат від зменшення корисності фінансового активу визначають як різницю між його балансовою й теперішньою вартістю очікуваних грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою відсотка на подібний фінансовий актив, з визнанням цієї різниці іншими витратами звітного періоду. При цьому, згідно із стандартом, методи формування резерву сумнівних боргів не передбачені.

Таким чином, створення ефективної системи контролю за якістю обліку розрахунків із дебіторами вимагає розробки чіткої та досконалої класифікації дебіторської заборгованості, уніфікації способів її оцінки та документів аналітичного обліку. Це відповідно дозволить накопичувати інформацію про розрахунки з дебіторами з різними рівнями деталізації й узагальнення.

Також, на наш погляд, уваги заслуговує відсутність чіткої схеми деталізації та співвідношення різних видів дебіторської заборгованості в загальній їх структурі. Крім того, співвідношення кредиторської й дебіторської заборгованостей на різних підприємствах одної галузі буває неоднаковим, що не дозволяє встановити балансування між ними.

У зв’язку з цим потребують розробки моделі співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей і певного інструментарію, який дозволив би швидко та якісно виявляти негативні явища, що впливають на кількісні та якісні зміни цих заборгованостей. Цьому можуть сприяти певні причини, і саме їх аналіз дозволить прийняти відповідні управлінські рішення.

При проведенні такого аналізу потрібно врахувати специфіку підприємств й організацій, сезонність їх роботи, зв’язки з покупцями та постачальниками тощо. Варто також зважати на принцип “Вимагай оплати якомога швидше та

оплачує якомога пізніше”, який дозволяє довший період володіти певними активами й отримувати від них вигоду. Крім цього, наявність великих обсягів дебіторської заборгованості, як вірно говорить Ф.Ф.Бутинець, спричиняє низьку платоспроможність підприємства [1, с.351].

Не можемо не акцентувати увагу й на потребі змін у будові реєстрів аналітичного та синтетичного обліку дебіторської заборгованості. Сьогодні облік дебіторської та кредиторської заборгованостей ведеться в одному реєстрі – Журналі № 3. На нашу думку, це зовсім різні об’єкти бухгалтерського обліку, які лише частково пов’язані між собою й котрі регламентуються різними нормативними актами і П(С)БО, зокрема, відповідно П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” і П(С)БО 11 “Зобов’язання”, тому для отримання якомога якіснішої інформації пропонуємо вести синтетичний облік цих заборгованостей у різних реєстрах.

Отже, створення ефективної моделі обліку дебіторської заборгованості дозволить уникнути ризиків неплатоспроможності й зниження показників ліквідності внаслідок отримання об’єктивної та своєчасної інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень.

1. Організація бухгалтерського обліку : [навч. посіб.] / Ф. Ф. Бутинець, О. В. Олійник, М. М. Шигун, М. С. Шулепова. – 2-ге вид., допов. і перероб. – Житомир : ЖІТІ, 2001. – 576 с.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість” : затв. наказом Міністерства фінансів України від 8 жовтня 1999 р. № 237 // Збірник систематизованого законодавства. Бухгалтерія. – 2011. – Вип. 1.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов’язання” : затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 січня 2000 р. № 20 // Збірник систематизованого законодавства. Бухгалтерія. – 2011. – Вип. 1.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти” : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 2001 р. № 559 // Збірник систематизованого законодавства. Бухгалтерія. – 2011. – Вип. 1.
5. Пушкар М. С. Національні стандарти бухгалтерського обліку в Україні. – Тернопіль : Лілея, 2000. – 106 с.
6. Хендриксен Є. Е. Теория бухгалтерського учета / Є. Е. Хендриксен, М. Ф. Ван Бреда ; пер. с англ. ; под. ред. проф. Я. В. Соколова. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 576 с.

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ
ШТУЧНИХ МЕТОДІВ РЕПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ**

Петренко Вікторія,
ІІІ курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Логвінова М.В.,
кандидат юридичних наук, доцент

Актуальність дослідження яскраво ілюструє вже той факт, що, згідно з офіційною статистикою, в Україні в силу тих чи інших обставин, кожна п'ята пара – безплідна. Саме тому сьогодні реалізація прав громадян у сфері репродуктивних технологій є найбільш уразливою для України і, незважаючи на це, ця галузь сімейно-правових відносин досі залишається позбавленою належного рівня правового регулювання.

Згідно з термінологією Всесвітньої організації охорони здоров'я (2004): *“Допоміжні репродуктивні технології (ДРТ) – це лікування і процедури, які включають “in vitro” (“в пробірці”) маніпуляції людських ооцитів і сперми або ембріонів з метою досягнення вагітності”*.

В Україні основні напрями діяльності державно-управлінської політики у сфері репродуктивних технологій перебувають на шляху становлення. Зрозуміло, що повинні існувати загальні принципи здійснення державної політики у сфері ДРТ для всього комплексу правовідносин, які виникають при застосуванні таких технологій.

Та попри наявну теоретичну основу на практиці при застосуванні штучних методів репродукції виникає чимало правових проблем.

Аналізуючи статтю 48 “Основ законодавства України про охорону здоров'я”, знаходимо закріплене право жінки на застосування методів штучного запліднення або імплантації зародка [2].

Так, даною статтею передбачається *принцип анонімності*, який проявляється в процедурі кодування й маркування сперми з метою забезпечення конфіденційності як донора, так і реципієнта. При цьому встановлений код заноситься і в індивідуальну картку донора, і в медичну картку амбулаторного хворого (який є реципієнтом), що робить механізм встановлення тотожності кодів у вищезазначених картках зовсім нескладним. Таким чином, необхідно реформувати дану процедуру для фактичного втілення принципу [5, с.127].

Водночас виникає ще одна проблема. Реєстрація народження дитини проводиться з визначенням її походження та присвоєнням прізвища, ім'я та по батькові. Так, у цих випадках не виникає сумнівів щодо походження дитини від осіб, які записані її батьками, але її генетичне походження буде іншим. У цьому вбачається негативний правовий наслідок для дитини, який може виникнути в майбутньому, зокрема, при реєстрації шлюбу. Адже можна резюмувати такий збіг обставин, при якому майбутні члени подружжя матимуть спільне генетичне походження. Дана проблема законодавцем України проігнорована. Для

прикладу, законодавець Франції вирішив це питання шляхом встановлення імперативної норми, якою донорський матеріал забороняється використовувати більш, ніж на 5 “вдалих” вагітностей. Цим значно знижується ймовірність кровних шлюбів [3].

Вимогою для використання засобів ДРТ є *прохання дієздатної жінки*. Проте залишається нез’ясованим питання вікового цензу для таких жінок. Так, якщо мова йде про державні клініки репродуктивної медицини, вік жінки обмежується 40 роками. Проте все частішають випадки народження з допомогою приватних клінік дітей жінками пенсійного віку, що робить Україну своєрідним “центром репродуктивного туризму”, адже в більшості країн Європи норма, яка визначає граничний вік для жінки, що бажає народити дитину, є імперативною.

Окрім зазначених, нез’ясованими залишаються питання захисту репродуктивних клітин та ембріонів від експериментів із клонуванням та використанням у промислових цілях. Не встановлено граничного терміну зберігання кріоконсервованого донорського матеріалу. Попри законодавчу заборону з допомогою ДРТ здійснювати вибір статі дитини, інакше як для медичних цілей (попередження спадкової хвороби) приватні лікарні цією заборонаю зловживають [2].

Таким чином, стає очевидним факт перманентного зростання небезпечних наслідків, спровокованих прогресивним розвитком та поширенням технологій ДРТ і водночас неоднозначним, неповним юридичним регулюванням даних процедур. Тому, на наш погляд, почерпнувши позитивну міжнародну практику правового регулювання ДРТ, законодавець повинен сконцентрувати увагу на створенні законопроекту, який би максимально кодифікував норми, що регулюють такі правовідносини, визначив би основні поняття, принципи, процедурні питання та санкції, що повинні бути реальними та невідворотними.

1. Джочка О. П. Загальнотеоретичний аспект правового регулювання репродуктивної функції / О. П. Джочка // Медичне право України: проблеми становлення та розвитку : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. – 2007. – С. 127.
2. Основи законодавства України про охорону здоров’я. Закон України від 19.11.1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – С. 19.
3. <http://www.mednovosti.by/journal.aspx?article=932>.

СПОЖИВЧИЙ КОШИК УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ФОРМУВАННЯ

Іваночко Олеся,
III курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Кохан Н.В.,
кандидат юридичних наук

На думку багатьох аналітиків, сьогодні в Україні склалася ситуація, коли інститут споживчого кошика (далі – СК) не виконує покладеної на нього функції. Якщо на початку перехідного періоду законодавча захищеність споживчої корзини відіграла позитивну роль у проведенні політики формування держав-

них соціальних стандартів, то зараз країна перебуває вже на тому етапі соціально-економічного розвитку, коли необхідно відтворювати ринковий принцип формування споживчого кошика з акцентом на зарубіжний досвід [2]. Тобто слід виходити з того, що СК став реально негативним явищем у сфері формування державних соціальних стандартів та соціального забезпечення громадян.

Таке явище вважається недопустимим при винятковій важливості даного базового соціального стандарту. Оскільки споживчий кошик – це не просто довільний пакет продуктів, товарів і послуг, як утвердження режиму демократії в нашій країні, це основа розрахунку прожиткового мінімуму, на базі якого визначаються розміри мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, соціальної допомоги, допомоги сім'ям із дітьми, допомоги по безробіттю, а також стипендій та інших соціальних виплат; визначаються державні соціальні гарантії й стандарти обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти; встановлюється величина неоподаткованого мінімуму доходів громадян, і, отже, формується Державний бюджет України та місцеві бюджети [5].

Під час проведення дослідження зазначеного питання було визначено такі найосновніші недоліки сучасного споживчого кошика українця:

- У Постанові КМУ від 14 квітня 2000 р. № 656 “Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення” [1] надзвичайно занижено фізіологічні норми споживчого кошика. Такі норми не тільки не забезпечують повноцінного харчування для особи, яке б сприяло збереженню здоров'я, а й ставлять особу на межу фактичного виживання (106 г хліба, 10 г гречки, половина яйця на день, крім того, 1 костюм для чоловіка та 1 спідницю для жінки пропонується носити 5 років).
- Не враховується цінова політика в різних регіонах залежно від економічного розвитку. Наприклад, ціни в Києві на 20–30% вищі, ніж у західних областях.
- Не передбачено такі загальновідомі “безоплатні” послуги, як освіта та медицина, які насправді давно вже є платними.
- Вартість споживчого кошика не передбачає коливання індексу споживчих цін, який зростає відповідно до темпів інфляції в країні.
- Неврахування при формуванні наборів непродовольчих послуг для дітей більш вузьких вікових диференціацій (адже діти ростуть дуже швидко), а також неврахування статевої диференціації [6].
- Неврахування особливостей вартості життя в селі й місті. До них можна віднести як цінову політику (ціни в місті дорожчі, ніж у селі), можливість селянам самим вирощувати овочі, фрукти, розводити свійських тварин, так і трохи нижчі споживчі запити осіб, що проживають у селі [2].

При порівнянні споживчого кошика України зі споживчими кошиками різних країн, зокрема Європи, можна виділити ряд відмінностей, на які доцільно було б звернути увагу при формуванні нового вмісту СК:

- Наповнення таких споживчих кошиків виражається не в абсолютних, а у відносних показниках, тобто є індексом. На основі зміни індексу споживчих цін автоматично корегується і вартість споживчого кошика.

- За межею бідності вважаються ті особи, дохід яких складає менше 50% середньої зарплати по країні. Тобто досліджуються цінові реалії країни, на їх основі підвищується мінімальна заробітна плата, а за нею – усі інші виплати, і лише потім визначається, хто може вважатись бідним [3].
- У розвинених країнах їжа у вартісному відношенні займає менше половини всієї споживчої корзини. Наприклад, у США (як і в багатьох інших країнах) на першому рядку обов'язкових витрат – плата за житло й комунальні послуги, яка становить 42% від вартості всієї корзини [3].

Отже, з огляду на визначені вище недоліки споживчого кошика України та при порівнянні його із СК інших країн, можна дійти висновку, що наша споживча корзина потребує негайного перегляду, яке може здійснюватися двома шляхами:

1. Залишити показники СК у конкретних цифрах, звернувши увагу на його недоопрацювання, визначені нами вище; затвердити закон, згідно з яким СК переглядався б раз на 5 років.
2. Пристосувати показники СК до індексу споживчих цін, виражати їх у відносних показниках і переглядати їх відповідно до темпів інфляції.

Формування споживчого кошика в Україні є комплексною системною проблемою макроекономічного рівня, розв'язання якої міститься не тільки у сфері правового регулювання, а й стосується економічної, соціальної політики та політичного вектора розвитку; воно потребує інтенсивної праці як науковців і практиків, так і законодавців, а також політичного волевиявлення виконавчої гілки влади.

1. Постанова КМУ від 14 квітня 2000 р. № 656 “Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення” // Офіційний Вісник України № 16 від 05.05.2000.
2. Соціальна політика : підручник / за заг. ред. Н. А. Волгіна. – М. : РАГС, 2005.
3. Світ мінімуму: країни, де не встановлена мінімальна зарплата // Дзеркало тижня. – 2002. – № 4. – 3 лютого. – С. 20.
4. Соціальне забезпечення громадян України: нормативні документи // Право і практика. – 2008. – № 4. – С. 351.
5. Право соціального забезпечення : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. П. Д. Пилипенка. – К. : Ін Юре, 2006. – 496 с.
6. Акіменко О. Турбота про дітей / О. Акіменко // Все про бухгалтерський облік. – 2007. – № 14. – Лютий. – С. 383.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Костур Ольга,
магістрантка, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Багай Н.О.,
кандидат юридичних наук, доцент

Фермерське господарство є специфічним суб'єктом аграрних правовідносин, правовий статус якого закріплений на законодавчому рівні. Закон України “Про фермерське господарство” (ст. 1) дає таке визначення: “Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону” [1].

Законодавче визначення поняття фермерського господарства відображає в основному виробничо-господарську діяльність господарства й не стосується суб'єктного складу, майнових, земельних та управлінських відносин [2, с.14]. Водночас ці особливості розкриваються в інших статтях Закону України “Про фермерське господарство”.

На основі аналізу норм Закону України “Про фермерське господарство” та наукової літератури можна виділити низку істотних ознак фермерського господарства.

По-перше, фермерське господарство має статус юридичної особи, яка завжди створюється шляхом об'єднання осіб та об'єднання майна [3, с.61].

Фермерське господарство – форма аграрного підприємництва [4, с.153]. Діяльність у такому господарстві здійснюється на власний ризик, за самостійною ініціативою й систематично, виникає виключно на добровільних засадах, за суб'єктивним особистим волевиявленням громадян. Метою ведення господарства є одержання прибутку.

Суттєвою ознакою фермерського господарства є те, що діяльність у ньому здійснюється тільки громадянами України. Ст. 3 Закону України “Про фермерське господарство” чітко визначає перелік осіб, які можуть бути членами фермерського господарства. Щодо іноземців та осіб без громадянства, то можна було б на законодавчому рівні передбачити їх опосередковану участь у господарстві, наприклад, шляхом внесення ними вкладів з метою отримання прибутку чи передбачити для них можливість асоційованого членства.

Сімейно-трудова ознака є однією з основних ознак фермерського господарства. Слушною є пропозиція науковців про приведення загального законодавства у відповідність до вимог спеціального шляхом виокремлення якісної ознаки родинної єдності саме для фермерського господарства як особливої організаційно-правової форми аграрного підприємництва [3, с.60].

Ознакою фермерського господарства є також те, що трудові відносини у фермерських господарствах виникають на основі членства в них, а також на засадах трудового договору (контракту). Для членів фермерського господарства

їх індивідуальна праця, яка за своїм змістом є процесом використання земель як основного засобу виробництва, повинна бути головною для них суспільно корисною формою праці [4, с.154].

Фермерське господарство здійснює спеціальний вид діяльності: організацію та виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію з використанням земель сільськогосподарського призначення. Водночас, як й інші аграрні товаровиробники, господарство має право на створення підсобних виробництв та промислів [6, с.48].

Ознакою фермерського господарства є також товарний характер сільськогосподарської продукції, що виробляється господарством. Необхідно розробити й на законодавчому рівні закріпити методи стимулювання торговельно-посередницьких кооперативів і малих підприємств, для яких основним видом діяльності була б реалізація продукції фермерів [5, с.129]. Взаємовигідна співпраця виробника й посередника сприятиме насиченню ринку продукцією власного виробництва.

Таким чином, на підставі аналізу наукової літератури можна сформулювати таке визначення: фермерське господарство – це самостійний суб'єкт аграрного господарювання, що має статус юридичної особи, утворюється на добровільних засадах громадянами України, які поєднані родинними зв'язками, для виробництва, переробки та реалізації товарної сільськогосподарської продукції на землях сільськогосподарського призначення з метою отримання прибутку.

1. Закон України “Про фермерське господарство” від 19.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – С. 363.
2. Беженар Г. М. Правове регулювання використання земель сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.06 / Г. М. Беженар ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2007. – 20 с.
3. Єрмоленко В. Майнове становище фермерського господарства як суб'єкта аграрно-майнових відносин / В. Єрмоленко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 11. – С. 59–62.
4. Аграрне право України : підручник / [Гайворонський В. М., Жушман В. П., Корнієнко В. М. та ін.] ; за ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана. – Х. : Право, 2003. – 237 с.
5. Аграрне законодавство України: проблеми ефективності / [Семчик В. І., Проценко Т. П., Павлович З. А. та ін.] ; за ред. В. І. Семчика. – К. : Наук. думка, 1998. – 243 с.
6. Жушман В. Правове регулювання майнових аспектів діяльності фермерських господарств за новим законодавством: окремі проблеми / В. Жушман, В. Уркевич // Право України. – 2004. – № 6. – С. 46–50.

ЕМФІТЕВЗИС ТА СУПЕРФІЦІЙ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ПОЄДНАННЯ РЕЧОВИХ ПРАВ

Козик Віталій,
IV курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Мороз Г.В.,
кандидат юридичних наук, доцент

Питання про можливість використання земельної ділянки на засадах поєднання емфітевзису та суперфіцію є дискусійним як з наукової, так і з практичної точки зору. Цю проблему можна розглядати в контексті концепції складених речових прав, змішаного договору тощо. З даного питання є офіційна позиція Держкомзему, відображена в листі “Щодо укладення договору емфітевзису та можливості на підставі його здійснювати будівництво на землях сільськогосподарського призначення” від 20.10. 2008 р. (№ 14-17-7/11974).

Слід проаналізувати можливість поєднання цих речових прав, адже між цими інститутами є суттєва різниця. Так, ч. 2 ст. 411 ЦК України передбачає, що в разі продажу емфітевзису власник земельної ділянки має переважне перед іншими особами право на його придбання за ціною, що оголошена для продажу та на інших рівних умовах, а в ч. 5 ст. 411 ЦК України передбачено, що в разі продажу землекористувачем емфітевзису іншій особі власник земельної ділянки має право на одержання відсотків від ціни продажу (вартості права), устанавлених договором. Таких положень суперфіцій не передбачає.

Як стверджує А.М.Мірошніченко, відносини сторін при такому поєднанні мають регулюватись одночасно положеннями й про емфітевзис, і про суперфіцій [1, с.157]. Уважаємо, що це досить складно буде реалізувати на практиці. Наприклад, намагання поєднати суперфіцій та емфітевзис ставитиме під сумнів можливість власника земельної ділянки на переважне право купівлі відповідного права. Теоретично сторони могли б вирішити це питання в договорі. Але тоді постане проблема з критеріями імперативності та диспозитивності норм ЦК України. Не зрозумілим залишиться питання про можливість сторін змінити (доповнити) окремі положення ЦК України на рівні договору.

Безумовно, у договорі можна чітко визначити положення, які будуть стосуватись конкретної частини земельної ділянки. Однак може виникнути ситуація, коли емфітевта та суперфіціарій (в одній особі) реалізовуватиме своє право на відчуження й суперфіцію, й емфітевзису, але власник матиме переважне право купівлі права стосовно однієї частини земельної ділянки, але не матиме такого права стосовно іншої.

Очевидно, можна ставити питання про доцільність законодавчого визначення й регулювання емфітевзису та суперфіцію. Можливо, це архаїзми або ж невдала рецепція? Проаналізувавши римське приватне право, можна дійти висновку, що причиною появи таких прав у Римі був формалізм правової системи, винятковий перелік позовів тощо [2, с.334]. Слід сказати, що сучасна трансформація орендно-земельних відносин нівелює потребу в цих категоріях, адже єдиною особливістю таких прав є можливість бути безстроковими. Уважаємо за доцільне виключити відповідні положення про суперфіцій та емфітевзис із ЦК

та ЗК України. Проте не варто ліквідувати ці інститути, а віднести їх до зобов'язального, договірнього права, тобто визначити їх особливим різновидом оренди зі значною специфікою, такими, що надають значні переваги користувачеві земельної ділянки.

У такому разі вести мову про складені речові права не доведеться, адже єдине речове право, яке зможе виникати з такого правовідношення, – це право володіння земельною ділянкою. Якщо ж вони й будуть регламентовані в межах договірнього права, то їх місце, очевидно, буде в одному договірному типі, а тому вести мову про змішаний договір теж не доведеться. Уважаємо, що при проведенні такої трансформації цих інститутів не варто їх диференціювати, адже це не виправдано. Доцільно вести мову про особливий вид оренди землі, яка є безстроковою, не конкретизуючи її цілей. Це повинно залишитись можливістю сторін, що вступають у договірні відносини, звісно, урахувуючи публічне обмеження права власності – цільове призначення землі. За логікою законодавця, емфітевзис та суперфіцій можливі тільки для двох видів потреб – забудови та сільськогосподарського використання земельної ділянки. А якщо користувач прагнути вирощувати ліс чи створити штучну водойму? Очевидно, з огляду на загально-дозвільний принцип “дозволено все, що не заборонено законом” та визнання непоіменованих договорів, такий договір міг би мати місце. Якщо ж виходити із сучасних положень законодавства, то такий договір однозначно неможливий, адже виникатиме таке речове право, яке законодавством не передбачено, а тому, з огляду на винятковий перелік речових прав, такі відносини будуть незаконними й договір не буде зареєстрованим.

Виходячи із вищезазначеного, пропонуємо такі шляхи вдосконалення законодавства з цього питання: по-перше, закріпити чіткий і винятковий перелік речових прав у ЦК України, до яких слід віднести: право власності, право володіння та сервітути. По-друге, виключити положення про суперфіцій та емфітевзис із книги 3 ЦК та ст. 102-1 ЗК України. По-третє, доповнити ст. 93 ЗК України положенням про те, що особливим видом оренди є довічна оренда та деталізувати відповідні положення в Законі України “Про оренду землі”, зокрема визначити її специфіку, підстави виникнення та припинення тощо.

1. Мірошніченко А. М. Земельне право України : підручник / А. М. Мірошніченко. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – 712 с.
2. Підпригора О. А. Римське право : підручник / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 512 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ В КОРИСТУВАННЯ НАДР ДЛЯ ВИДОБУВАННЯ КОРИСНИХ КОПАЛИН МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ

Сокорчук Дарія,
магістрантка, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Кобецька Н.Р.,
кандидат юридичних наук, доцент

Корисними копалинами називають природні мінеральні речовини, які за сучасного рівня розвитку техніки можуть з достатньою ефективністю використовуватись у господарстві безпосередньо або після попередньої обробки. За своїм значенням та правовим режимом корисні копалини поділяються на дві групи: загальнодержавного й місцевого значення (ст. 6 Кодексу України про надра) [1]. В Україні віднесення корисних копалин до загальнодержавного й місцевого значення здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства екології та природних ресурсів України. Постановою Кабінету Міністрів України затверджено Перелік корисних копалин загальнодержавного (природний газ, вугілля, залізо, нафта, мідь, золото тощо) і місцевого значення (вапняк, гравій, гіпс, крейда, пісок) [4].

За загальним правилом, набуття права користування надрами, зокрема й для видобування корисних копалин місцевого значення, пов'язане з отриманням спеціальних дозволів, що видаються центральним органом виконавчої влади з питань використання й охорони надр. На кожний вид користування надрами в межах конкретної ділянки надається окремий дозвіл. При цьому процес видачі дозволів здійснюється шляхом проведення аукціону. Щоправда, дозвіл для геологічного вивчення та видобування корисних копалин місцевого значення й торфу надається без проведення аукціону, що, наприклад, передбачено постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2010 р. “Про затвердження Порядку проведення у 2010 році аукціонів із продажу спеціальних дозволів на користування надрами” та постановою Кабінету Міністрів України від 23 червня 2010 р. “Про затвердження Порядку надання у 2010 році спеціальних дозволів на користування надрами” [2; 3].

Існуючий механізм отримання дозволів на розробку й використання корисних копалин, надр місцевого значення являє собою складний і багатоступеневий процес. У ньому можна виділити три основних етапи. На першому зацікавленою особою або підприємством подається відповідна заявка до органів місцевого самоврядування (районні, сільські, селищні, міські, обласні ради). У разі погодження ради відповідне рішення долучається до попередньо поданих матеріалів і централізовано відправляється на розгляд до Міністерства екології та природних ресурсів України. Цей пакет документів належним чином аналізується й ухвалюється спеціалізоване рішення про надання або відмову дозволу на використання й розробку надр. У випадку позитивного рішення Міністерство в обов'язковому порядку повідомляє та узгоджує своє рішення з органами місцевого самоврядування.

Практика показує, що існуючий механізм одержання дозволу на користування корисними копалинами місцевого значення є неефективним з таких мір-

кувань: бюрократизована система звернень та прийняття відповідних рішень, щорічна залежність від постанов КМУ, що часто приймаються із запізненнями та суттєвими змінами, а це, у свою чергу, негативно впливає на стабільність і прозорість процесу в цілому. Це призводить до здійснення відповідної діяльності без дозволів чи після закінчення їх дії, що є порушеннями законодавства й тягне за собою юридичну відповідальність. Власне тому непоодинокими є звернення обласних рад із пропозиціями розглянути можливість надання повноважень щодо видачі спеціальних дозволів обласним державним адміністраціям чи обласним радам. Однак така ініціатива не була підтримана, оскільки позиція міністерств і відомств залишалася незмінною та полягає в безпідставності та необґрунтованості передачі будь-яким іншим органам, окрім спеціально уповноваженого, управлінської функції у сфері надрокористування. Такі пропозиції знайшли відображення в Проекті Кодексу України про надра [5], зокрема, у ньому поняття спеціального дозволу замінено поняттям акт на користування надрами; чітко сформульовано визначення процесу видобутку корисних копалин як різновиду користування надрами; запропонована нова схема державного регулювання надрокористування, за якою посилюється вплив місцевих органів самоврядування – обласних рад та ВР АРК (власне їх передбачено наділити правом надання спеціальних дозволів на розробку родовищ корисних копалин місцевого значення). Однак цей проект на даний момент знятий з розгляду Верховною Радою України.

На нашу думку, запропоновані зміни та інновації стосовно вказаного питання дозволять мінімізувати бюрократичний процес, максимально скоротять періоди затримок між прийняттям рішень інстанціями різних ланок, забезпечать простоту та прозорість процесу отримання дозволу на користування надрами в місцевому контексті, що, у свою чергу, зацікавить потенційних інвесторів та підприємців, забезпечить надходження до місцевих бюджетів через оподаткування, створить позитивну й стабільну економічну обстановку в регіонах.

1. Кодекс України про надра // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – С. 340.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 червня 2010 року “Про затвердження Порядку надання у 2010 році спеціальних дозволів на користування надрами” // Офіційний вісник України. – 2010. – № 54 / № 58. – С. 269.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2010 року “Про затвердження Порядку проведення у 2010 році аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами” // Офіційний вісник України. – 2010. – № 58. – С. 100.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 року “Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення” // Офіційний вісник України. – 2000. – № 39. – С. 1654.
5. Проект кодексу України про надра. Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?id=&pf3516=9013&skl=5.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Дибель Надія,
IV курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Мазур Д.В.,
кандидат юридичних наук, доцент

Нова Україна початку ХХІ століття чітко поставила завдання на побудову демократичної держави, а отже, й українського громадянського суспільства. Проблеми формування громадянського суспільства досліджували такі відомі українські та зарубіжні вчені, як: Т.Гоббс, І.Берлін, А.Карась, Б.Кістяківський, Д.Кола, М.Кризан, Ж.Руссо, Ф.Фукуяма. У своїх працях зазначені науковці та філософи торкаються питань взаємозв'язку суспільства та держави, а також ролі держави в побудові громадянського суспільства.

Однією з базових теоретичних проблем є неоднозначність наукової інтерпретації терміна-поняття “громадянське суспільство”, зокрема в його суб'єктній частині. Так, переважна більшість авторів вважає первинними суб'єктами громадянського суспільства всіх людей, які є членами (суб'єктами) даного суспільства. Наприклад, Т.І.Тарахонич під громадянським суспільством розуміє “історичний тип у розвитку суспільства, його конкретну якісну характеристику; сферу самовиявлення і реалізації потреб та інтересів вільних індивідів через систему відносин (економічних, соціальних релігійних, національних, духовних, культурних)” [2, с.119]. Як бачимо з визначення, первинними суб'єктами громадянського суспільства є “вільні індивіди”, основною вимогою до яких є їх “вільність”, тобто свобода.

Деякі автори вважають суб'єктами громадянського суспільства лише громадян конкретної держави. Наприклад, професор О.Ф.Скакун пропонує таке визначення громадянського суспільства: “Це система взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян, їх об'єднань, що добровільно сформувалися і перебувають у відносинах конкуренції і солідарності, поза безпосереднім утручанням держави, призначеної створювати умови для їх вільного розвитку” [4, с.91]. Наведені визначення яскраво демонструють два основних підходи до визначення суб'єктного складу громадянського суспільства. Перший полягає в тому, що до суб'єктів громадянського суспільства відносяться всі члени даного суспільства, за другим – тільки громадяни даної держави. Така неузгодженість породжує певні деструктивні моменти як у загальнотеоретичній концепції громадянського суспільства, так і в його розвитку в Україні.

Слід зазначити, що наступною теоретичною проблемою є співвідношення держави й громадянського суспільства. У науковій літературі сформувалося три підходи до співвідношення громадянського суспільства й держави. Перший полягає в тому, що держава й громадянське суспільство – соціальні системи, що збігаються. Другий підхід розрізняє державу й громадянське суспільство як різні соціальні системи, при цьому первинною (ведучою) є держава, що контролює громадянське суспільство. За третім підходом, держава і громадянське суспільство – різні соціальні системи; держава виконує службову (підлеглу) роль

стосовно громадянського суспільства [4, с.95]. Сучасні науковці визнають, що демократична держава й громадянське суспільство постійно йдуть назустріч одне одному: так відбувається функція громадського діалогу з державою. Політична нація формує актуальні інтереси суспільства й звертається до держави зі своїми вимогами, що потребують державної підтримки. Держава ж апелює до суспільства в різних формах [3, с.49].

Проголошення розбудови громадянського суспільства в Україні однією з головних цінностей як державотворення в цілому, так і процесів державного управління означало ніщо інше, як визначення на державному рівні інститутів громадянського суспільства визначальним елементом усієї державної політики. Утім, на жаль, сучасна державна політика не завжди є тим дієвим засобом, який здатен сприяти формуванню громадянського суспільства в Україні. Щоразу, коли ми звертаємося до проблеми формування громадянського суспільства в Україні й намагаємося з'ясувати причини невідповідності реального стану задекларованим у Конституції України нормам, маємо відповісти на питання, яким чином вона формується та втілюється в життя в зазначеній галузі? З огляду на це ґрунтовний науково-теоретичний аналіз державної політики у сфері формування громадянського суспільства в Україні постає однією з найбільш актуальних і важливих проблем сучасної вітчизняної юридичної науки.

Як показав аналіз законодавства, сьогодні в Україні немає єдиного законодавчого акта, який визначав би основні засади державної політики у сфері громадянського суспільства.

Для впорядкування державної політики щодо громадянського суспільства в Україні необхідно прийняти єдиний законодавчий акт, у якому передбачити єдине розуміння громадянського суспільства, його принципів та інститутів, основні напрями реформування державної влади для посилення контролю громадськості за її діяльністю тощо. Необхідно прийняти єдиний кодифікований документ, який упорядкував би порядок організації та діяльності всіх громадських об'єднань в Україні.

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 р. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Тарахонич Т. І. Поняття, зміст і структура громадянського суспільства / Т. І. Тарахонич // Теорія держави і права : академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 114–123.
3. Герасина Л. Громадянське суспільство і колізії в процесі реалізації політичної влади / Л. Герасина // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 3. – С. 43–51.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник / О. Ф. Скакун. – Х. : Еспада, 2006. – 776 с.

РОЛЬ ПРАВА В РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Старовецький Микола,
I курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Андріюк В.В.,
кандидат юридичних наук, доцент

Розвиток концепції громадянського суспільства як загальнолюдської цінності потребує детального вивчення всіх його проявів, окремих складових і сутності в цілому. Ураховуючи особливості його функціонування, важливою проблемою постає дослідження його нормативно-регулятивної підсистеми, ключову роль у якій відіграє право як один із найбільш дієвих соціальних регуляторів.

Право та громадянське суспільство, які за своєю природою є складними суспільними феноменами, мають спільну мету функціонування – забезпечення принципу антропоцентризму як аксіоми розвитку будь-якого розвиненого сучасного суспільства [1, с.43]. Саме через таку призму й повинен відбуватись розвиток, удосконалення й взаємодія цих категорій.

У процесі історичної генези та розвитку ідеї громадянського суспільства проявляється прямий взаємозв'язок рівня його розвитку з еволюцією уявлень про право [2, с.28]. У міру вдосконалення останнього з'являлися кращі можливості ідеологічного обґрунтування й реального втілення ідеї громадянського суспільства на практиці. У свою чергу, цей процес привів до якісного, структурно-функціонального вдосконалення права, піднесення його ролі в процесі життєдіяльності суспільства.

Громадянське суспільство як конкурентна сфера потребує багатофункціонального й високоефективного права, а це можливе лише тоді, коли право буде розглядатись не лише як владний, управлінський інструмент, а як висококультурний, справедливий суспільний регулятор, який максимально реалістично відбиває всю сукупність суспільних відносин, що притаманне громадянському суспільству. З іншого боку, право в громадянському суспільстві має змогу найбільш дієво проявити свої сутнісні властивості, власну цінність у суспільстві, і як наслідок – максимально ефективно забезпечити інтереси індивіда, що обумовлюється змістовними характеристиками самого громадянського суспільства.

Ця його багатофункціональність виражається в тому, що право, будучи мірою свободи й рівності, виразником справедливості, з одного боку, служить ідеологічною основою функціонування громадянського суспільства, забезпечуючи морально-ціннісні, світоглядні основи його існування. З іншого боку, створює цілісну, упорядковану, чітко визначену систему норм права, що забезпечує громадянському суспільству стабільність функціонування на практиці [3, с.14]. Таким чином, право в умовах громадянського суспільства служить водночас метою й засобом задоволення інтересів людини.

Ураховуючи сутність права та його складність як соціального феномену, правовими детермінантами громадянського суспільства є: 1) праворозуміння, правосвідомість, правова культура як теоретико-ідеологічні, ментальні прояви права, що пояснюють його сутність, змістовну характеристику, свідомісний вплив на індивіда, загальний рівень розвитку права в суспільстві; 2) система

права як структурний показник права, сукупність принципів і норм права, що показує просторову й предметну охопність правом суспільних відносин; 3) юридична практика як сукупність фактів реальної дійсності, що презентують безпосередню дію права в реальному житті.

Розглядаючи в такому ракурсі право, дуже важливу роль відіграє те, який підхід до праворозуміння буде домінантним. Природно-правовий і позитивістський підходи як такі, що пояснюють найбільш вагомі сутнісні сторони права, водночас трактують саме право з абсолютно різних позицій (див.: [4, с.14–15]). Однак, ураховуючи всі об'єктивні вимоги до згаданої вже моделі права в громадянському суспільстві, необхідним й оптимальним варіантом є визнання й надання переваги інтегративному підходу до розуміння права, особливо важливим є поєднання вищезазначених підходів, причому таким шляхом, коли природне право виступає нормою-ідеалом, моральним орієнтиром позитивного права. Це, власне, і дасть змогу сформувати високоморальне, висококультурне й водночас практичне право (див.: [5, с.16]).

Таким чином, право й громадянське суспільство перебувають в об'єктивній необхідності взаємозв'язку. Важливим є те, що в процесі їхнього взаємовпливу й взаємодоповнення відбувається покращення якісних характеристик обох.

Отже, ураховуючи об'єктивні взаємозв'язки, взаємовплив і цінність права в громадянському суспільстві, можна стверджувати, що право є незамінним і найефективнішим регулятором громадянського суспільства, одним із найважливіших чинників, що служить для досягнення мети громадянського суспільства.

1. Громадянське суспільство: проблеми і напрями інституційного розвитку : навч. посіб. / за заг. ред. Ю. П. Сурміна. – К., 2008. – 56 с.
2. Колодій А. Ф. Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього (формування ідеалу) / А. Ф. Колодій // *І. Незалежний культурологічний часопис*. – 2001. – № 21. – С. 6–32.
3. Оніщенко Н. В. До питання про право громадянського суспільства / Н. В. Оніщенко // *Часопис Київського університету права*. – 2010. – № 1. – С. 12–17.
4. Патерило І. В. Право як ціннісна категорія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 “Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень” / І. В. Патерило. – К., 2006. – 20 с.
5. Козюбра М. Праворозуміння – поняття, типи, рівні / М. Козюбра // *Право України*. – 2010. – № 4. – С. 10–21.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЛАДИ Й УПРАВЛІННЯ В РАЙХСКОМІСАРІАТІ УКРАЇНА

Шкутяк Олександра,
I курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Адамович С.В.,
кандидат історичних наук, доцент

Політика Райху на Сході повинна була керуватись принципом “розділяй та владарюй”, єдино можливим, щоб завадити народам об’єднатись для створення коаліції в Німеччині. Це й пояснює характерність організації влади на місцях у Райхскомісаріаті Україна, що була покликана здійснювати жорстке централізоване управління з метою виконання основних стратегічних планів Гітлера щодо території майбутньої Європейської житниці. Як наслідок, ієрархія управлінської піраміди окупаційної влади складалася з таких компонентів: райхскомісаріат поділявся на генеральні округи, що складалися з округів (областей). Очолювалися ці адміністративні одиниці відповідно райхскомісарами, генералкомісарами та гебітскомісарами, причому на перші дві посади призначав особисто фюрер, а гебітскомісарів – райхсміністр у справах окупованих східних областей. Усі органи цивільного управління перебували у віданні райхскомісарів [1, с.304].

Кадрове забезпечення управлінського апарату свідчило про явну самовпевненість та недалекоглядність Райху – сюди й справді було вираджено велику кількість чиновників. Але оскільки Україна була однією з останніх завойованих країн, то на неї припали лише залишки німецького чиновництва. Тому пихатість німців нерідко поєднувалася з невмілістю [2, с.534]. Райхскомісаром України було призначено Е.Коха, гауляйтера Східної Пруссії, який уособлював найбільш брутальну верству нацистської верхівки [3, с.120].

Наступною складовою системи управління були силові та охоронні структури. Можна назвати декілька причин, з огляду на які Райху потрібні були численні силові структури:

- карально-репресивний характер окупаційного режиму;
- переважно силові методи управління;
- значний опір населення;
- політика загарбання та колоніалізму.

Одним із так званих важелів управлінь була судова система, покликана легалізувати терор та інші злочини окупаційної влади проти місцевого населення.

Звичайно ж, що для повноцінного регулювання потрібна була єдина правова основа діяльності судових органів. Наслідком цього стало підписання 4 серпня 1941 р. райхсміністром А.Розенбергом наказу про запровадження німецького права в окупованих східних областях.

Практику окупантів у сфері освіти, мови та релігії можна характеризувати такими ознаками:

- інтелектуальна деградація;
- духовне вихолощення українського населення;
- нічим не закамурфльований вандалізм щодо його культурних цінностей.

Окупаційна влада вирішила обмежитись тим рівнем, який був достатнім для того, щоб використовувати українців як дешеву робочу силу, не боячись виступів самосвідомості з їхнього боку.

Економічна ситуація та контроль за нею набували в умовах ведення такої масштабної війни, як Друга світова, першочергового значення – негайне й максимально можливе одержання сільськогосподарської сировини й продуктів харчування для Райху та армії [1, с.321].

Не менш важливим став ідеологічний фактор відносин окупаційної влади з місцевим населенням. Становище українців на власній території в той час можна безпомилково характеризувати як перебування в резервації: користування мовою, школа, церква – усе це не знищувалося так явно лише з однієї причини – побоювання опору. Але німці всіляко відхрещувалися від асиміляції в будь-якому її прояві [4, с.257]. Українцям фактично було заборонено бути українцями.

Таким чином, можна підсумувати, що організація влади й управління покликалася була задовольняти апетити Райху за допомогою тотальної експлуатації економічних, природних і, звичайно ж, людських ресурсів. Саме тому, основна увага окупаційної влади зосереджувалася на встановленні розгалуженої і в той же час централізованої системи цивільного управління задля реалізації тотального контролю за всіма сферами життя населення на території нової адміністративної одиниці “Райхскомісаріату Україна”.

Проте місця українцям у рідній державі за окупаційної німецької влади не передбачалось – їх винищували безробіттям, голодом, трудовими повинностями; відбирали такі необхідні для духовного здоров’я речі, як освіта, церква тощо.

1. Історія державної служби в Україні : у 5 т. Т. 1 / кер. авт. кол. Ю. С. Шемшученко. – К., 2009. – 536 с.
2. Субтельний О. Україна : Історія : навч. посіб. / О. Субтельний. – К. : Либідь, 1993. – 720 с.
3. Коваль В. С. Документ, що розкриває плани німецько-фашистських окупантів / В. С. Коваль // Український історичний журнал. – 1971. – С. 117–124.
4. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / В. Косик. – Париж ; Нью-Йорк ; Львів, 1993. – 684 с.

СУЇЦИД: КРИМІНАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Петечел Надія,
ІІІ курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Козич І.В.,
старший викладач

Самогубство являє собою одну з найгостріших проблем сучасного суспільства. За даними Всесвітньої організації охорони здоров’я, серед населення віком від 15 до 44 років самогубство є одним із трьох головних причин смертності й зберігає тенденцію росту в ряді країн світу, у тому числі й в Україні. Щороку у світі близько мільйона людей покінчують життя самогубством, тобто одна людина кожні 40 секунд.

Особливості суїцидальної поведінки різних груп населення зумовлені віком, статтю, типом особистості, умовами життя людини. В осіб підліткового віку та в засуджених особистісні кризи поєднуються зі специфічними змінами в середовищі, яке їх оточує.

Аналіз суїцидонебезпечної активності людини передбачає врахування вікових особливостей суїцидентів та соціальної ситуації взаємодії й спілкування. Ідеться про вплив вікового чинника й соціального середовища на поведінку особистості. Причини суїциду різноманітні, полягають не тільки в особистісних деформаціях суб'єкта й обстановці, яка травмує психічно, але й у соціально-економічній та моральній організації суспільства.

Особи, яким не вдався суїцид, здебільшого кажуть, що шкодують про скоєне. Але частота самогубств серед них протягом наступних 12 місяців після спроби приблизно в 100 разів перевищує середню.

Понад дві третини осіб, які скоюють суїцид, повідомляють про свій намір. Переважно це завуальовані або відверті розмови про самогубство, про своє бажання відпочити від “поганого” життя, про свою нікчемність, безпорадність, безнадійне становище; обговорення суїцидальних і непрофільних сюжетів із художніх творів і повідомлень у засобах масової інформації. Отже, здебільшого самогубство є заздалегідь задуманим актом.

За даними центру досліджень дитинства Українського НДІ, у 27% дітей віком від 10 до 17 років час від часу з'являються суїцидальні думки. Крім того, більшість дитячих самогубств пов'язана не із психічними захворюваннями, як здається на перший погляд, а з недоліками морального виховання. До важливих чинників суїцидальності неповнолітніх можна віднести ще й такі: утрата батьківської любові, нерозділене кохання, розлучення батьків, що породжує відчай, образу, ревності, вражене самолюбство, приниження, знуцання, вагітність, які породжують страх, тривогу при нестійкій, ще не повністю сформованій психіці.

Життєві реалії й наукові дослідження засвідчують тісний взаємозв'язок між наркоманією, алкоголізмом, депресією й суїцидальною поведінкою. Статистика свідчить, алкоголь за життя вживали 60% самогубців, хоча безпосередньо перед самогубством алкоголь вживається тільки у 8% випадків, наркотики – у 4%.

Соціологічне дослідження показало, що самогубство найчастіше є наслідком психічного розладу, який не був вчасно розпізнаним. Відповідно до досліджень, проведених у м. Тернопіль, серед самогубців спостерігається явна перевага осіб, що страждають на психічні розлади, а саме із 40 молодих людей 33 особи вважають, що основною причиною скоєння самогубств є психологічні проблеми людини.

Універсального пояснення причин самогубства не існує, хоч соціально-психологічні механізми його певною мірою схожі. Як неможливо дати єдине пояснення причин самогубства, так неможливо виокремити єдині чинники, що рятують людину від цієї думки. Постійний пошук сенсу життя, орієнтація на особистісні альтруїстичні цінності, високі ідеали, духовна активність, статусно-рольова відповідність, групове визнання, комунікативна активність, вияв комунікативних якостей, які забезпечують адекватне сприйняття соціально-психологічної реальності, знання власного комунікативного потенціалу й вміння його

використовувати тощо – деякі соціально-психологічні орієнтири, необхідні людині для повноцінного життя в соціумі, позбавленого потреби в самогубстві. Особливо значущою у врятуванні людини від самогубства є роль духовності. Як зазначав М.Бердяєв, особистість може гідно існувати й оберігати себе від спроби самознищення, якщо має особистісний смисл, живе не тільки для себе, а й в ім'я себе. Історії людства відомі благополучні епохи, у яких людина відчувала своє міцне становище. Знає вона й епохи катастрофічні, нестабільні, коли нема на що спертися, коли ґрунт хитається під ногами. Саме в такі епохи міцність і стійкість людини визначаються лише її духовним закоріненням у вічності, вірою, надією й любов'ю.

1. Загальнопсихологічні особливості суїциду // Психологія суїциду. – К. ; Івано-Франківськ, 2002. – 256 с.
2. Кобильченко В. В. Проблема підліткового суїциду / В. В. Кобильченко // Психологія суїцидальної поведінки : Діагностика, корекція, профілактика : зб. наук. пр. / за заг. ред. С. І. Яковенка. – К. : РВВ КІВС, 2000.
3. Коханенко Л. Проблема самогубства: погляди І. Сікорського та сучасні дослідження / Л. Коханенко // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 4. – С. 49–52.
4. Психологія суїциду : посібник / за ред. В. П. Москальця. – К. : Академвидав, 2004. – 288 с.
5. Пузиревич К. Загроза суїциду в дитячому середовищі. Аналітичні роздуми та психолого-педагогічні поради / К. Пузиревич // Психолог. – 2009. – № 31–32. – С. 17–23.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ОБШУКУ ОФІСУ АДВОКАТА

Вітенко Галина,
ІІІ курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Загурський О.Б.,
кандидат юридичних наук, доцент

Останнім часом проблема збереження адвокатської таємниці набула особливої актуальності у зв'язку з численними порушеннями прав адвокатів з боку правоохоронних органів. Поширеними є спроби допитати адвокатів як свідків у тих чи інших справах, прослуховування їх телефонних розмов, особисті огляди адвокатів, але однією з найбільших проблем є проведення обшуків в офісах адвокатів.

Це питання практично неврегульоване чинним законодавством. Закон, з одного боку, гарантує адвокатську таємницю, а з іншого, не встановлює ефективних засобів її збереження при проведенні обшуку в адвокатському офісі. Саме наявність суперечностей між нормами актів чинного законодавства дозволяє правоохоронним органам безкарно порушувати права й основні гарантії адвокатської діяльності.

Візьмемо хоча б ч. 8 ст. 48 КПК, де вказано, що “документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків при участі в справі, не підлягають огляду, розголошенню чи вилученню особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором чи судом без його згоди” [1]. Ця норма явно суперечить (ч. 1 ст. 9) Закону

“Про адвокатуру”, де в імперативній формі закріплено, що “адвокат зобов’язаний зберігати адвокатську таємницю” [2].

Остання норма, виключає можливість отримання від адвоката згоди на огляд документів у справах, що заходяться в його провадженні, а отже, фактично заперечує й можливість проведення обшуку в приміщеннях адвокатських об’єднань чи приміщеннях, де адвокат здійснює свою професійну діяльність індивідуально. Адже за змістом та призначенням обшуку як процесуальної дії він є невід’ємним від огляду всього, що є в приміщенні, у пошуку “предметів і документів”, задля виявлення яких і проводиться обшук, а це неминуче призведе до порушення адвокатської таємниці.

Однак вважаємо, що категорично забороняти проведення обшуку чи огляду в офісі адвоката не слід. Це може призвести до зловживання своїми правами з боку адвокатів. Проте, зважаючи на особливості адвокатської діяльності, проведення такого обшуку повинно мати певні особливості:

1. Спеціальну підставу проведення (тільки мотивована постанова суду, якщо є підстави вважати, що адвокат переховує у своєму офісі предмети чи документи, що мають значення для справи, покриваючи таким чином свого підзахисного, або щодо адвоката є постанова про притягнення його як обвинуваченого в скоєнні тяжкого чи особливо тяжкого злочину).

2. Обмежене коло суб’єктів проведення (тільки слідчими органів прокуратури).

3. Обмеження повноважень слідчого під час проведення обшуку (заборона відкривати шафи та сейфи, на яких міститься напис “Адвокатська таємниця”; заборона огляду та виїмки документів, які стосуються справ, що знаходяться у провадженні адвоката).

Наголосимо на тому, що вказані вище обмеження повинні стосуватись тільки робочого офісу адвоката. У зв’язку із цим необхідно встановити обов’язок адвоката зберігати всі документи, які містять адвокатську таємницю, лише в робочому офісі. Тож виникає необхідність відповісти на друге запитання: “Що слід розуміти під поняттям «офіс адвоката»?”

З метою вирішення цієї проблеми пропонуємо доповнити закон України “Про адвокатуру” такими статтями:

• 4-1 такого змісту: “Офіс адвоката – службове приміщення, що використовується адвокатом для здійснення ним професійної діяльності, яке обладнане відповідно до вимог статті 9-1 цього закону”;

• 9-1 у редакції: “Для забезпечення збереження адвокатської таємниці офіс адвоката повинен відповідати таким вимогам:

1. Вхід до приміщення, у якому розташований кабінет (офіс) адвоката, а також безпосередньо вхід до кабінету (офісу адвоката) має бути позначений написом (табличкою, вивіскою) з указівкою на те, що це приміщення (офіс, кабінет) адвоката.

2. Кожен робочий кабінет адвоката повинен бути облаштований замками.

3. Адвокат повинен, по можливості, забезпечити таємницю особливо важливих переговорів системами електронного захисту інформації або проводити такі переговори в місцях, які унеможливають дистанційне чи інше зняття інформації (прослуховування).

4. Носії інформації, яка є предметом адвокатської таємниці, повинні зберігатись в окремому місці (окрема шафа, сейф, тощо), які б унеможливили вільний і неконтрольований адвокатом доступ до них інших осіб. Ці місця (шафи, сейфи тощо) повинні містити попереджувальний напис про адвокатську таємницю.

5. Комп'ютер (сервер), у якому зберігається вся інформація, що містить адвокатську таємницю, має знаходитись в окремому приміщенні з особливим доступом та захистом від вторгнення”.

1. Кримінально-процесуальний кодекс: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 15 лютого 2011 року. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 200 с.
2. Про адвокатуру : Закон України. – К. : ТОВ “ВВП НОТІС”, 2011. – 20 с.
3. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В. М. Тертишник. – К. : А.С.К., 2007. – 1056 с.
4. Практичні Рекомендації по забезпеченню збереження адвокатської таємниці. Затверджені Президентом ААУ 18 лютого 2010 р. – Режим доступу : <http://osipov.kiev.ua/zakon/4385-praktichni-rekomendaciyi.html>.

ЗАОХОЧЕННЯ ЯК МЕТОД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Марчак Олеся,

IV курс, Юридичний інститут.

Науковий керівник – Кернякевич Ю.В.,

викладач

Під поняттям “трудова дисципліна” потрібно розуміти сукупність правових норм, які регулюють внутрішній трудовий розпорядок, устанавлюють трудові обов'язки працівників і власника або уповноваженого ним органу, визначають заходи заохочення за успіхи в праці та примусу [5, с.346].

Кодекс законів про працю України виділяє 2 основні методи забезпечення трудової дисципліни: метод заохочення та метод примусу.

Чинний Кодекс законів про працю України, незважаючи на численні зміни та доповнення, дедалі менше відповідає соціально-економічній ситуації в країні. Україна потребує нового Трудового кодексу, який повинен стати домінуючим законодавчим актом, що регулюватиме трудові відносини, у тому числі й інститут дисципліни праці.

Стаття 143 Кодексу законів про працю України передбачає, що до працівників можуть застосовувати будь-які заохочення, що містяться в затверджених правилах внутрішнього трудового розпорядку. Проте, якщо в локальних актах підприємств не встановлено конкретних показників та умов заохочення, роботодавець має право цілком довільно вирішувати питання про доцільність застосування заохочення до конкретного працівника [3, с.102].

Використовуючи зарубіжний досвід, уважаємо, що для України найкращою моделлю закріплення й організації методів заохочення є приклад Великобританії, Австрії та Швейцарії. У цих державах хоча й вимагається, щоб всі види заохочення були зафіксовані, проте у виняткових ситуаціях роботодавець

може застосовувати ті види заохочення, які не закріплені в нормативно-правових актах [1, с.204].

Для того, щоб правильно організувати трудову дисципліну в Україні, необхідно насамперед на законодавчому рівні закріпити основні види заохочення в Трудовому кодексі. Разом із цим вважаємо, що роботодавець, крім основних видів заохочення, які будуть закріплені в Кодексі законів про працю, вправі у локальних нормативних актах визначати й інші заохочення за ефективно виконану роботу.

Стаття 269 нового Трудового кодексу заохочення за працю, на нашу думку, повинна бути викладена в такій редакції:

Роботодавець заохочує працівників, що сумлінно виконують трудові обов'язки, застосовуючи до них: **матеріальне заохочення** (підвищує розмір заробітної плати, видає премію, нагороджує цінним подарунком, застосовує інші матеріальні заохочення); **моральне заохочення** (оголошує подяку, нагороджує почесною грамотою, знаками відзнаки, заносить у Книгу Пошани, на дошку пошани); **статутне заохочення** (поліпшує істотні умови праці); **інтелектуально-творче заохочення** (публікує праці працівника, відряджає працівника для участі в конференціях, направляє працівника на навчання); **організаційне заохочення** (формування індивідуального рейтингу працівників).

Під організаційним заохоченням у США розуміють формування рейтингу працівників. Основними категоріями, які беруться до уваги, є: відповідність рівня освіти, наявність досвіду роботи з людьми, організаційні здібності, якості, необхідні для керівника.

Сформувавши рейтинг працівників за такими критеріями, роботодавець або менеджери з підсумків роботи кожного працівника за певний період збільшують його рейтинг за ефективно виконану роботу або за порушення трудової дисципліни зменшують його [4, с.85]. Уважаємо, що зарубіжний досвід формування рейтингу працівника може стати позитивною новацією для України.

На нашу думку, у новому Трудовому кодексі потрібно чітко закріпити підстави застосування основних видів заохочення.

Стаття 269-1. Підстави застосування заходів заохочення.

Обов'язок роботодавця періодично заохочувати працівників за своєчасну та ефективно виконану роботу.

Матеріальне заохочення повинне застосовуватись за підсумками роботи за певний період або за виконання певної роботи. **Моральне заохочення** повинне застосовуватись не рідше 1 разу в рік. У випадку відсутності підстав для морального заохочення рейтинг працівника повинен зменшуватись на певну кількість балів. Роботодавець не має права застосовувати **статутне чи організаційне заохочення** до працівника з меншим рейтингом в обхід працівника з більш високим рейтингом. Роботодавець або менеджер підприємства, установи чи організації повинен кожних 3 місяці оновлювати відповідний рейтинг, збільшуючи або зменшуючи відповідну кількість балів працівників за підсумками роботи за вказаний період чи за виконану ними роботу.

Ураховуючи той факт, що Україна прагне адаптувати трудове законодавство відповідно до європейського, вважаємо, що запропоновані нами види заохочення, які притаманні зарубіжній правовій системі, можуть ефективно функціонувати і в Україні.

1. Киселев И. Я. Трудовое право России и зарубежных стран. Международные нормы труда : учебник / И. Я. Киселев. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М. : Эксмо, 2008. – 608 с.
2. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 р. зі змінами згідно із законом № 2978 від 03.02.2011 р.
3. Льовіна В. Заохочення та порядок його застосування / В. Льовіна // Юридичний журнал. – 2009. – № 1. – С. 102–104.
4. Михайлова Л. І. Управління персоналом : навч. посіб. / Л. І. Михайлова. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 248 с.
5. Пилипенко П. Д. Трудове право України: академічний курс для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. – К. : Ін Юре, 2004. – 536 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ

Васько Христина,
IV курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Микитин Ю.І.,
кандидат юридичних наук, доцент

Донедавна правовому статусу засуджених жінок не надавалося вагомої уваги. Та особливе місце жінки в суспільстві як жінки-матері, берегині роду, фізіологічні та психологічні властивості жіночого організму вказують на необхідність виокремлення жінок-засуджених до специфічної категорії. Зі збільшенням числа жінок-засуджених у всьому світі необхідність внести більшу ясність у питання ставлення до них набуває особливого значення й актуальності. Зі вступом у законну силу в січні 2004 р. нового Кримінально-виконавчого кодексу України питання правового статусу засуджених жінок набуло більшої чіткості.

Щоб краще зрозуміти специфіку перебування в ув'язненні жінки, слід дослідити стан жіночої злочинності, вплив, який унаслідок перебування в місцях позбавлення волі здійснюється на жінок. Характерно, що жінки більш сприйнятливі й схильні до негативних чинників. Відбування покарання у вигляді позбавлення волі призводить до деформації психіки в засуджених жінок, викривляє їх бачення світу, сім'ї, моралі [3].

На думку Людмили Альперн, жіноча тюрма майбутнього – це особливі інститути, що будуть вирішувати не проблему покарання, а проблему соціальної реабілітації, адаптації до існуючих умов життя [2]. На жаль, на даному етапі розвитку суспільства втілити це на практиці дуже важко. І не потрібно забувати, що засуджені жінки є злочинницями, які нанесли шкоду суспільству й повинні понести за це кару. Проте такі судження вченої наштовхують на думку про необхідність зменшити стосовно засуджених кримінальну репресію й зробити акцент на перевихованні та ресоціалізації.

Під час вирішення цих питань варто враховувати позитивний досвід зарубіжних країн. Для прикладу, у Німеччині велике значення надається освіті ув'язнених жінок: вони можуть проходити спеціалізоване 2–4-річне навчання за різноманітними спеціальностями. Іспити проводяться за державними вимогами, а документи про освіту визнаються й після звільнення. У той час як засудженим

жінкам в Україні загрожує професійна дискваліфікація, вони не мають можливості влаштуватися після звільнення з місць позбавлення волі на престижну високооплачувану та й, зрештою, на будь-яку роботу.

Ще одна проблема, з якою стикаються засуджені жінки в Україні, – це проблема комунікації, яка має особливе значення, тому важливо звернути увагу на розробку деталізованих, наближених до життя, програм і модулів.

У місцях позбавлення волі часто порушуються права жінок на особисту недоторканність, принижується їх гідність, порушуються репродуктивні та материнські права, що також не сприяє досягненню мети покарання.

На законодавчому рівні не враховано всіх особливостей відбування покарання жінками, а в існуючих нормах є неточності та певні порушення. Скажімо, у частині 4 статті 92 Кримінально-виконавчого кодексу України вказується, що окремо тримаються чоловіки, уперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності [1]. Однак необхідність і доцільність у роздільному триманні осіб, уперше засуджених до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, стосується як чоловіків, так і жінок повною мірою для того, щоб виключити подальшу криміналізацію особи внаслідок спілкування з іншими засудженими.

З усієї категорії засуджених жінок, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, окремо слід звернути увагу на особливості відбування цього виду покарання засудженими вагітними жінками та жінками, які мають малолітніх дітей.

Уперше в кримінально-виконавчому законодавстві виділено в окремій главі (21) статті, які визначають особливості відбування покарання у вигляді позбавлення волі засудженими жінками. Законодавець визначає необхідність організації в жіночих виправних установах будинків дитини, де засуджені жінки можуть поміщати своїх дітей віком до трьох років та проживати разом із ними до досягнення дитиною трирічного віку, тоді як у Швеції – до досягнення дитиною 1 року, Фінляндії – до 2, Португалії та Швейцарії – 3, Нідерландах – 4 років; у Німеччині й Іспанії – до 6; в Англії та Уельсі – до 18 місяців.

Але чи враховуються при цьому права дитини? Адже вона, не вчинивши злочину, перебуває в ізоляції від суспільства. Однак пріоритетним тут повинне бути збереження сім'ї та родинних зв'язків матері й дитини, тому вважаємо дане положення справедливим. Та для дитини повинні бути облаштовані всі необхідні умови, щоб вона могла повноцінно та гармонійно розвиватись як особистість.

По можливості, персонал повинен організувати ясла чи забезпечити іншого роду догляд і можливість одержання освіти як для матерів, так і для дітей. У таких установах повинні облаштовуватися дитячі майданчики, ігрові кімнати, бути наявними умови покращеного типу. Як матері, так і діти повинні мати можливість зустрічатися з іншими членами родини. Ідея спільного проживання матерів з дітьми є новою для системи виконання покарань в Україні, а тому реалізація цієї ідеї має додаткові складнощі. Персонал не дуже розуміє формат нового типу спільного проживання та як на практиці це виглядатиме. Проте важливість спільного проживання визнають майже всі засуджені жінки.

У законодавстві частково врегульовано питання відбування покарання засудженими жінками. Однак необхідно розширювати існуючі права даної категорії засуджених. Слід звернути увагу на психологічну підтримку засуджених

жінок, одержання ними навиків, необхідних для подальшого нормального входу в суспільство, після виходу на волю; покращення професійної підготовки. Не говорячи вже про дотримання в місцях позбавлення волі для жінок санітарно-гігієнічних умов з урахуванням специфіки їх організму.

Основною метою відбування покарання жінками має бути їх перевиховання. Потрібно здійснювати всі можливі заходи психологічного впливу, вводити систему заохочень для недопущення в майбутньому рецидивів злочинів. Жінок, які виходять на волю, держава повинна забезпечити робочими місцями. Необхідно зменшити кількість жінок у місцях позбавлення волі. Крім соціального ефекту, такого як збереження сімей, уникнення негативного впливу на засуджену та її сім'ю, це дасть економічний ефект: дозволить покращити умови засуджених. Цього можна досягти, надаючи перевагу альтернативним позбавленню волі видам покарання.

1. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 3–4. – С. 21.
2. Альперн Л. Сон и явь женской тюрьмы / Л. Альперн. – 2004. – 446 с.
3. Меркулова В. О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 / В. О. Меркулова. – К., 2003.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ НА РІЗНИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Назарук Микола,
ІІІ курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Микитин Ю.І.,
кандидат юридичних наук, доцент

Медіація в кримінальних справах – це добровільний і конфіденційний процес, який спрямований на вирішення кримінально-правового конфлікту між потерпілим та обвинуваченим (підсудним) за участю нейтральної особи (медіатора).

Важливо відзначити, що Рекомендація ООН “Про розробку і здійснення заходів посередництва та відновного правосуддя у сфері кримінального судочинства” та Резолюція “Про основні принципи програми відновного правосуддя у кримінальних справах” визначають *підходи до місця* відновного правосуддя, медіації в кримінальному процесі. Можна виділити такі основні аспекти: 1) медіація розглядається як альтернатива традиційним елементам кримінального правосуддя; 2) медіація може застосовуватись на будь-якому етапі розгляду справи в межах кримінального судочинства з урахуванням національного законодавства [2, с.25].

Такі підходи не виключають один одного, а, навпаки, є взаємодоповнюючими. Відновне правосуддя не розглядається як альтернатива традиційному кримінальному процесу, а тільки його елементам. Відновне правосуддя, точніше одна з його форм (медіація), мали б замінити одну із цих стадій. Відповідно, медіація мала б бути стадією кримінального процесу.

Найпоширенішим є застосування медіації на стадії досудового слідства та судового розгляду кримінальної справи. Причому використання відновної про-

цедури може бути здійснене не тільки на якійсь одній стадії кримінального процесу. Також слід відзначити, що можливість одночасного застосування медіації в межах розгляду конкретної кримінальної справи й на стадії досудового слідства та судового розгляду справи не може відкидатись. Наприклад, медіація була розпочата на стадії досудового слідства, а завершилася, коли кримінальна справа перебувала на стадії судового розгляду. З огляду на це, можна розрізняти досудову та судову медіацію. Зауважимо, якщо мову вести про судову медіацію, то рішення щодо можливості її проведення приймається, як правило, на початковому етапі судового розгляду.

Медіацію допустимо застосовувати на декількох стадіях кримінального процесу. Проте вона не може розглядатись окремою стадією.

Медіація не завершується прийняттям процесуальних рішень. Відповідно, медіація не може розглядатись як окрема стадія кримінального процесу. Тільки за умови, якщо медіація буде закінчуватись прийняттям процесуального рішення суб'єктом владних кримінально-процесуальних повноважень про значущі правові наслідки для подальшого перебігу кримінального процесу, то, з огляду на формальні ознаки стадій, медіація може претендувати на статус окремої стадії кримінального процесу.

Якщо медіація, як можлива стадія кримінального процесу, функціонувала б між досудовим слідством і попереднім розглядом справи суддею, то таким суб'єктом владних повноважень з компетенцією прийняття процесуальних рішень міг би бути слідчий або прокурор. У випадку розташування медіації між попереднім розглядом справи суддею й судовим розглядом процесуальні рішення приймалися б суддею.

Відповідно, медіацію слід розглядати як можливе специфічне провадження, процедуру в межах досудового слідства, попереднього розгляду справи суддею чи судового розгляду.

З огляду на сутність медіації, не можна розглядати слідчого, прокурора чи суд її учасниками. Вони й так приймають остаточне рішення про певні юридичні наслідки медіації в межах інших стадій кримінального процесу [1, с.56].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що медіація не може розглядатись як окрема стадія кримінального процесу. Її доцільніше вважати окремою, специфічною процедурою в межах існуючих стадій кримінального процесу. Медіація може розглядатись лише як факультативний інститут, оскільки вона об'єктивно не може проводитись у всіх категоріях кримінальних справ.

Тобто українському законодавцю слід закріпити можливість застосування форм відновного правосуддя на будь-якій стадії кримінального процесу, починаючи від порушення кримінальної справи й закінчуючи видаленням суду в нарадчу кімнату для постановлення вироку.

1. Микитин Ю. І. Медіація у кримінальних справах: деякі правові аспекти : посібник / Ю. І. Микитин. – К., 2006. – 84 с.
2. Малярєнко В. Т. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні / В. Т. Малярєнко, І. А. Войтюк // Відновне правосуддя в Україні. Щоквартальний бюлетень. – 2010. – Спецвипуск. – С. 6–32.

**“БУКВАР ПІВДЕННОРУСЬКИЙ” Т.Г.ШЕВЧЕНКА: ІСТОРІЯ
СТВОРЕННЯ, ЗМІСТ, ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ
(ДО 150-РІЧЧЯ ІЗ ЧАСУ ВИДАННЯ)**

Друз'як Соломія,
ІІІ курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Нагачевська З.І.,
доктор педагогічних наук, професор

Тарас Шевченко постає перед нами не лише неперевершеним генієм української поезії та загальноновизнаним майстром у сфері малярства, а й великим просвітителем свого народу.

Улюбленою працею нашого національного генія, його прощальною, лебединою піснею, яку Т.Шевченко посилав з похмурих берегів Неви далекій своїй Україні, її дітям, її прекрасному юному цвіту, став “Буквар Південноруський” (“Букварь Южнорусский”), упорядкований для українських недільних шкіл.

“Почав «Кобзарем», а закінчив «Букварем»”, – із докором мовив якомсь П.Куліш [3, с.53], який у різний час був для Т.Шевченка то другом-однодумцем, то ревним суперником на терені історико-літературних змагань. Власне, деякі науковці вважають, що П.Куліш був тим рушієм, який спонукав Шевченка до роботи над “Букварем”. Його “Граматка”, видана 1857 року, була не тільки необхідним, корисним, а й розкішним як для свого часу виданням, бо коштувала вона дорого – 50 коп. Розуміючи недоступність “Граматки” П.Куліша для простого народу, Т.Шевченко вирішив створити більш доступний підручник, ціна якого складала б не більше 3 коп.

Звідки ж походить сама назва “Південноруський” (Южнорусский)? Україна в складі царської Росії іменувалася Малоросією, або Південною Росією. Та Шевченко у своїх творах закріпив назву “Україна”. Так чому ж своєму останньому твору він не дав назви “Буквар Український”? Низка причин спонукали його бути обачним, адже цензура могла не пропустити “Букваря” до друку. Розуміючи це, Шевченко прискіпливо відбирав і сам матеріал до “Букваря”. Отож повна назва була спричинена не стільки бажанням автора, скільки його міркуваннями, зумовленими зовнішніми чинниками. Зазначене підтверджує цей факт: по виході видання у світ Шевченко неодноразово згадує його в листах, називаючи просто “Букварем”, і жодного разу не вживає слова “южнорусский” [3, с.57].

Простий щодо художнього оформлення, у м'якій обкладинці, обсягом 24 сторінки, на початку січня 1861 року “Буквар Південноруський” вийшов із друку. Зміст його такий: 1 і 2 сторінки титульні; букварний матеріал починається з 3 сторінки, де вміщено алфавіт “Велика азбука” та “Мала азбука”; 4 сторінка містить букви алфавіту в деформованому порядку, а також усі цифри [4, с.169].

Цей деформований алфавіт, можна гадати, автор намічав як матеріал для тренування учнів у розпізнаванні букв після того, як вивчення їх в алфавітному порядку закінчувалося.

На 5–6 сторінках подані тексти з Шевченкових перекладів псалмів. Усі слова тут поділені на склади. Слова надруковані з наголосами. Переклади з псалмів подаються й на сторінці 7, уже без поділу на склади.

8–11 сторінки “Букваря” відведені для молитов. На сторінці 12 свого “Букваря” Т.Шевченко знову повертається до алфавіту, але вже рукописного, у великій і малій графіці. Букви написані каліграфічно, проте зі значними ускладненнями порівняно з теперішньою їх графікою. На цій же сторінці є й текст для читання, який не втратив своєї змістової значущості до сьогодні. Опираючись на мудрість Святого Письма, Т.Шевченко писав:

Де есть добри люды

Тамь и правда буде,

А де кривда буде,

Тамь добра не буде.

Аще кто речеть яко люблю Бога, а брата своего ненавидить – лож есть!

[Іоана XXIV, 20]

13 сторінка Кобзарєвого “Букваря” присвячена навчанню лічби за методикою середини XIX ст.

На 14–18 сторінках уміщений текст “Думи про Пирятинського поповича Олексія”, позначений високим духовно-моральним звучанням, що підтверджує його зміст. Море хвилюється. Козацькі судна плывуть у землю Агорську. Хвилі погрожують потопити їх. Це тому, що серед козаків є грішник. Це попович Олексій. Він кається у своїх гріхах. Олексій з батьками не прощався, мав у серці гнів на старшого брата. Попович визнає, що він і близьких сусідів безневинно залишив без хліба та солі, дітей малих, удів, старих людей стременом штовхав у груди тощо; у міру того, як Олексій визнавав свої гіхи, море заспокоювалося і, нарешті, затихло.

Продовжуючи народно-етнографічні мотиви, Т.Шевченко на 18–22 сторінках свого “Букваря” вмістив “Думу про Марусю попівну Богуславку”.

Цікавий навчально-виховний матеріал знаходимо на 23–24 сторінках: тут дібрані народні прислів'я, які до сьогодні є класикою народної педагогіки. Наприклад: **“Брехнею увесь свить пройдеши – та назадь не вернешся”**.

Загалом у “Букварі” Т.Шевченко успішно зреалізував принцип народності. Що ж до змісту, то давно й правильно помічено, що він наскрізь перейнятий демократичними й гуманістичними ідеями. Гроші, зібрані за “Буквар”, Тарас Григорович віддав на потреби недільних шкіл [1, с.208].

Юна сила народу, його незрадлива надія – ось ким були для Тараса його юні друзі, ось із яких почуттів виник Шевченків передсмертний “Буквар”. У цій невеличкій просвітницькій книжечці, призначеній для широкого загалу, казенна бюрократія зауважила одразу щось крамольне, ще один намір поета “вызвать снова к отдельной жизни малороссийскую народность” [3, с.4]. Зрозуміло, що Т.Шевченко мав намір навчати дітей, навчати їхніх батьків, і таким чином піднести сколонізовану націю до вищого рівня освіченості. Але що ж у цьому було гріховного? Тільки дика деспотична імперія, що воліла тримати народи у вічній

темряві й безправстві, могла вбачати кримінал у найприроднішому прагненні інтелігента ширити серед людності світло знань і науки.

Через сто років після виходу “Букваря Південноруського” Т.Шевченка Олесь Гончар закликав: “Отже, уважніше припадайте, діти України, до мудрої Тарасової книги, вчитуйтесь у її молитви й думи, а батьки ваші, допомагаючи вам осягати глибини нарешті відкритої для кожного духовності, ставатимуть і самі мудріші, добріші й дружніші, а наша новітня воскресаюча до життя Україна разом порадується за всіх вас – свою красу, свою надію!” [3, с.6].

1. Левківський М. В. Історія педагогіки : підручник / М. В. Левківський. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – С. 205–209.
2. Мосіяшенко В. А. Історія педагогіки України в особах : навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко, О. І. Курок, Л. В. Задорожна. – Суми : Університетська книга, 2005. – С. 64–66.
3. Шевченко Т. Г. Буквар Південноруський / Т. Г. Шевченко. – К. : Веселка, 1991. – 61 с.
4. Чавдаров С. Х. Педагогічні ідеї Шевченка / С. Х. Чавдаров. – К. : Рад. шк., 1953. – 208 с.

ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

Гардаман Леся,
II курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Липа І.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Проблема визначення напрямів проведення корекційної педагогічної роботи з учнями, які навчаються в спеціальних школах-інтернатах особливо актуалізується в наш час, оскільки через різноманітні причини збільшується кількість школярів із затримкою психічного розвитку. Це особлива категорія дітей з органічними й функціональними порушеннями нервово-психічних процесів, які зумовлюють уповільнення темпу розвитку психіки, що проявляється в обмеженості загального запасу знань, нестійкості уваги, поверховості сприймання пізнавальної діяльності [2]. Поняття затримки психічного розвитку (ЗПР) багатьма психологами і педагогами (Т.Вісковатова, Т.Власова, Т.Ілляшенко, Т.Сак та ін.) визначається як пограничний стан між нормою й патологією розвитку, який має тимчасовий характер відставання відповідно до типів біологічного дозрівання і який може коригуватись при застосуванні адекватної системи педагогічних заходів [1; 2; 3].

Значне місце в цьому процесі корекції належить мистецтву, а особливо музиці, адже через музику розвивається особистість дитини, її емоційно-вольова сфера. Вона дає учням відчуття естетичної насолоди, впливає на ставлення до навколишнього світу, сприяє підвищенню пізнавальної активності та загальному розвитку. Однак залишається малодослідженою проблема корекційного впливу музичної діяльності на психічний розвиток учнів шкіл-інтернатів.

Розробка цієї проблеми має важливе значення для створення психологічно обґрунтованої системи різноманітних музичних дій та занять, що коригують не

тільки моторні порушення, але й відхилення в психічній сфері, в інтелектуальному розвитку дітей, дає можливість шляхом вивчення сприймання музики визначати характерологічні особливості особистості, стан її психіки.

Дослідно-експериментальну роботу ми проводили на базі Глумацької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату. Інтенсивна педагогічна корекція психічного розвитку учнів здійснювалася нами через залучення їх до різноманітної музичної діяльності – співу, слухання музики, музично-ритмічних рухів, музичної творчості. Наше дослідження ґрунтувалося на таких принципах: диференційований підхід до учнів; урахування індивідуальних можливостей дітей із ЗПР виконувати той чи інший вид музичної діяльності та постійний аналіз динаміки їхнього музичного розвитку; поступове ускладнення музично-творчих завдань, виконання яких передбачає поетапність формування відповідних знань, умінь та навичок; навчання з опорою на життєвий і музичний досвід учнів; розвиток музично-творчої активності та музикальних здібностей.

Як показало констатуюче обстеження, характерною особливістю дітей із ЗПР є недостатньо розвинений співацький діапазон, зумовлений особливостями розвитку їхнього мовлення, зокрема млявістю артикуляції, інтонаційною невиразністю, що, відповідно, відбивається на функціональному стані голосових зв'язок. Тому ми будували процес роботи над артикуляцією, дикцією, вокальною динамікою, інтонацією таким чином, щоб завдяки здійсненню індивідуального та диференційованого підходу до учнів він набув корекційної спрямованості.

У процесі дослідження ми виявили проблему неадекватного сприймання музики дітьми із ЗПР. Це зумовило необхідність вчити дітей слухати музику, тобто звертати увагу на різні звукові коди, диференціювати, розуміти їх і на основі аналітико-синтетичної діяльності сприймати в цілісності музичний твір. Відзначимо, що основою адекватного сприймання музики є розвинений музикальний слух і мислення. У розвитку мислення велику роль відіграють порівняння, зіставлення музичних звуків, творів, голосів інструментів тощо, виявлення їх подібності, відмінності, узагальнення набутих понять на основі залучення до цього процесу наочності, яка базується на відчуттях різних аналізаторних систем. Тому ми пропонували дітям прослухати різножанрову, різнохарактерну музику, підсилюючи їхні емоційні враження близькими за образами літературними й художніми творами. Крім того, ми використовували прийом “оживлення спогадів” дітей про пережиті схожі емоційні стани.

Великий інтерес і захоплення в молодших школярів викликає музично-ритмічна діяльність. Однак під час виконання музично-ритмічних вправ у дітей із ЗПР спостерігалися хаотичність, незграбність, а подекуди й відсутність координації в рухах. У роботі з такими учнями ми використовували спеціальні танцювальні вправи, ритмічний тренінг, найпростіші елементи хореографії, що допомагало їм виразніше й точніше передавати характер музики.

Щодо музичної творчості, то тут велика увага приділялася нами розвиткові творчих здібностей дітей із ЗПР шляхом залучення їх на початковому етапі до музично-ритмічної та ігрової діяльності. Спонування учнів до самостійних пошуків форм втілення свого творчого задуму й вираження його в колективній та

індивідуальній діяльності активізувало дитячу фантазію, сприяло підвищенню естетичного задоволення, допомогло повірити у свої сили.

Таким чином, школярі із ЗПР володіють значними можливостями подальшого розвитку, й залучення їх до різноманітної музичної діяльності може відіграти велику коригуючу роль у цьому процесі.

1. Висковатова Т. П. Дифференциация задержки психического развития от нормы до олигофрении / Т. П. Висковатова // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 9. – С. 13–14.
2. Дети с задержкой психического развития / под. ред. Т. А. Власовой, В. И. Лубовского, Н. А. Цыпиной. – М. : Педагогика, 1984. – 256 с.
3. Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання / Т. Д. Ілляшенко, Н. А. Бастун, Т. В. Сак. – К. : ІЗМН, 1997. – 128 с.

КАЗКИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО НА УРОКАХ МУЗИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Гладиш Романія,
II курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Липа І.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент

У контексті гуманістичної спрямованості школи, її зорієнтованості на розвиток духовності підрастаючого покоління актуалізується проблема прилучення дітей до системи культурних цінностей. Це зумовлює необхідність формування поліхудожніх комплексів через посилення взаємодії мистецтва на уроках художньо-естетичного циклу.

Як свідчить сучасна музично-педагогічна теорія й практика (Л.Масол, Е.Печерська, О.Ростовський та інші), урок музики володіє великими можливостями для інтеграції різних видів мистецтв, зокрема літературного й музичного. Їх синкретичне поєднання здатне значно глибше розкрити перед дитиною складний світ людських почуттів, переживань, характерів, передати найтонші відтінки настрою людини, посилити художнє сприймання та емоційний вплив, збагатити життєві й художні асоціації.

Особливо важливу роль у цьому процесі відіграє такий улюблений дітьми літературний жанр, як казка. Легка для сприймання та запам'ятовування, вона є животворним джерелом дитячого мислення, формування благородних почуттів і прагнень. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем, емоційно відгукується на події та явища навколишнього світу, виявляє своє ставлення до добра і зла. Крім того, вона сприяє вихованню естетичних почуттів. Тому інтеграція музики й казки є перспективним напрямом інтелектуального й творчого розвитку молодших школярів на уроках музики в загальноосвітній школі.

На нашу думку, на уроках музики особливо ефективним є використання казкових сюжетів у процесі слухання музики. “Слухаючи музику, – пише Е.Пе-

черська, – діти поступово починають розуміти, що вона розгортається в часі, постійно змінюється. Саме ця особливість музики – часова її природа – властива й літературним жанрам, зокрема казці, вона дає змогу відтворити «події», що відбуваються в музиці” [1, с.186].

Добираючи музичні ілюстрації до казок В.О.Сухомлинського, необхідно враховувати, що інтегрантами в подібних мистецьких комплексах мають стати образи-аналогії. Присутність у музиці елементів зображальності допомагає уявити картину епізоду казки, характери, настрої чи навіть зовнішній вигляд головних героїв [1, с.125]. (Нижче наводимо фрагмент уроку музики, де реалізується зв'язок музичного та літературного матеріалів).

Учитель: Видатний український педагог В.О.Сухомлинський написав багато казок для дітей. Однією з таких є казка “Як дзвенять сніжинки”. Послухайте її уважно і подумайте, які образи в ній яскраво проявляються.

Як дзвенять сніжинки

Це було темного зимового вечора. Сонце сховалося за обрій. Зарожевів сніговий килим. Стало тихо-тихо. Замерехтіли зорі в глибокому небі.

Раптом з півночі насунула чорна хмара. Пливе над снігами. Потемнів сніговий килим. Падають сніжинки на землю. Тихо лягають на поле, на ліс, на до-рогу. Я прислухаюся до тихого снігопаду і чую ніжний дзвін. Немов десь далеко-далеко бринить велика кришталева чаша, до якої доторкається срібний молоточок.

Що воно дзвенить? Іду, прислухаюся. Дзвін лине від маленької ялинки, що росте у нас на шкільному подвір'ї. Вслухаюся і дивуюся. То дзвенять маленькі сніжинки. Висять на ялинкових гілочках, доторкаються одна до другої, немов срібні дзвіночки. І дзвенять, дзвенять!

Аж місяць прислухається.

Учитель: А якби ви були композиторами, то яку музику написали б до такої казки? (Тиху чи дзвінку? Повільну, помірну чи, може, швидко? Звуки важкі чи легкі?).

А зараз послухайте мелодію й скажіть, якого вона характеру й чи відповідає казці?

(Звучить п'єса французького композитора Яна Тірсена).

Учитель: Ми бачимо, діти, що зима справді чарівна. І кожного зимового вечора ви можете уважно прислухатись до сніжинок – “срібних дзвіночків”.

Як ви зауважили, музика може відтворити характер сніжинки. Це і є елементом зображальності, але крім цього музика здатна передати ще й настрій, почуття. Там, де закінчується слово, починається музика. І жодне інше мистецтво не може передати наші почуття так, як музика.

А тепер спробуйте створити власну казку від враження щойно прослуханої п'єси.

Заохочення дітей до імпровізації власного казкового сюжету під враженням казки В.О.Сухомлинського й прослуханої музики є дієвим засобом прилучення їх до творчої діяльності.

Отже, казка для молодших школярів є провідником у світ пізнання музики, і педагог зобов'язаний оволодіти мистецтвом здійснення інтеграції музичного мистецтва та літератури. На цьому шляху йому допоможуть поради видатного українського педагога В.О.Сухомлинського: “Слово має настроювати чутливі струни серця, щоб збагнути мову почуттів. Я знаходив слово, яке б виразило якусь яскраву рису оточуючого світу, що відбивається в нашій емоційній пам'яті. Адже пояснення музики має нести в собі щось таке, що наближало б слово до музики. Його я намагався знайти в емоційній пам'яті вихованців: з допомогою слова створював картину, яка пробуджувала спогади про пережите, і відчуття, й слово, добуте з глибини емоційної пам'яті, настроювало струни серця на сприймання музики” [2, с.463].

1. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах : навч. посіб. / Е. П. Печерська. – К. : Либідь, 2001. – 272 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Т. 3 / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – 670 с.

ДІАГНОСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Гофмейстер Єлена,
V курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Червінська І.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Удосконалення професіоналізму та педагогічної майстерності вчителя є важливою передумовою підвищення ефективності навчально-виховного процесу та реформування системи освіти в Україні. Питання підготовки вчителя до професійної діяльності є одним із центральних у психологічній та педагогічній науці про вищу школу.

Учитель початкових класів, працюючи впродовж чотирьох років з одним контингентом учнів, покликаний створювати педагогічні умови, за яких розкривається позитивний потенціал навчання, виховання й розвитку особистості. Успішне розв'язання цих професійних функцій учителя безпосередньо пов'язане з володінням ним педагогічною діагностикою. Як засвідчують результати досліджень й аналіз практичного досвіду, учителі початкових класів зазнають серйозних труднощів у проведенні педагогічної діагностики. Тому стає очевидною необхідність спеціальної підготовки майбутніх педагогів до діагностичної діяльності як важливої складової професійної компетентності.

Термін “діагностика” означає: “здатний розпізнавати”, вчення про методи встановлення діагнозу (розпізнавання, визначення, науковий опис основних ознак, що характеризують певну систематичну групу) [1, с.69]. Оскільки діагноз є результатом діагностики, то стосовно навчального процесу слід розгля-

дати психологічну та педагогічну діагностику, вказавши на завдання й особливості кожної з них.

Постановка проблеми про вивчення учня має свою історію. Ще в античну епоху філософи підкреслювали необхідність урахування індивідуально-психологічних відмінностей у навчанні та вихованні. Марк Фабій Квантіліан один із розділів трактату “Настанови оратору” присвятив темі “Чи потрібно пристосовувати навчання до особливостей кожного учня?”, указуючи при цьому, що хорошого й турботливого вчителя характеризує прагнення пізнати здібності кожного зі своїх учнів і виявити, хто й до чого має вроджені нахили.

На необхідність вивчення учня вказували відомі педагоги Я.Коменський, Й.Песталоцці. К.Ушинський у статті “Проект учительської семінарії” зазначав: “Всякий сирітський заклад обов’язково повинен мати хорошу елементарну школу, тому що кожний з них зобов’язаний насамперед пізнавати своїх вихованців і дати кожному з них такі початкові виховання і освіту, які тільки він може прийняти, а потім вже він має право класифікувати їх за здібностями і нахилами і давати кожному відповідне призначення”.

Розглядаючи специфіку психодіагностики в педагогічній діяльності вчителя, ми погоджуємося з точкою зору Ю.Гільбуха, який указує на її особливості: термін “психодіагностика” може вживатись у двох значеннях: вузькому й широкому. Перше з них можна визначити як теорію й практику постановки психологічного діагнозу. Друге – пристосування навчально-виховного процесу до типологічних та індивідуальних психологічних особливостей школярів. Звідси стає очевидним, що “учительська” психодіагностика є основою всієї діяльності педагога.

А.Макаренко вважав, що виховання повинно здійснюватись на основі загальної програми особистості та її “індивідуального проектування”, а В.Сухомлинський у проектуванні особистості як продукту виховання вбачав головну сферу взаємозв’язку теорії та практики. Тому одним із завдань сучасного вчителя постає потреба з’ясувати, які особливості учня сьогодні, від яких недоліків він повинен позбутись, які потенції розвивати, у яку особистість і з якими позитивними якостями він може трансформуватись за певних обставин.

Процедура діагностування полягає в тому, щоб виявити зміни ознак об’єктів, які вивчаються, і причини, які викликають ці зміни, проаналізувати спостережувані явища, встановити закономірні зв’язки, розкрити їх прояви в конкретних умовах педагогічної діяльності [2].

Педагогічна діагностика здійснюється за допомогою таких методів:

I. Загальні методи вивчення особистості та колективу:

а) інформаційно-констатуючі (анкета, інтерв’ю, бесіда, ранжування);

б) оцінюючі (рейтинг): компетентні судді, експертна оцінка, незалежні характеристики, оцінка, самооцінка.

II. Продуктивні методи: вивчення творчості учнів, тести особистісні, тестиситуації.

III. Дієво-поведінкові методи: спостереження, дискусії, диспути, встановлення референтності особистості й колективу [3].

Така класифікація методів педагогічної діагностики дозволяє визначити зв’язок між методами діагностики, можливостями створюваних з їх допомогою

моделей, описати й прогнозувати результат виховання й сам процес досягнення педагогічної мети.

Отже, педагогічна діагностика, як один із найважливіших етапів упровадження виховних технологій, дозволяє об'єктивно оцінити результати виховної роботи, побачити сильні й слабкі сторони впливу на дитину, дитячий колектив, сприяє переходу процесу діяння дітей у саморух.

1. Мартиненко С. М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи : навч.-метод. посіб. / С. М. Мартиненко. – К., 2010. – С. 69–84.
2. Белкін А. С. Теорія і методика педагогічної діагностики відхилень у поведінці школярів : дис. ... д-ра пед. наук / А. С. Белкін. – М., 1980. – 580 с.
3. <http://www.ukreferat.com/index.php?referat=41910>.

ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Олійник Наталія,
V курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Оліяр М.П.,
кандидат педагогічних наук, доцент

За умов розбудови демократичної держави однією з найактуальніших залишається проблема постійного підвищення рівня освіти й культури народу. Тому так гостро стоїть сьогодні завдання – навчити школярів учитись, самостійно поповнювати знання, орієнтуватись у потоці інформації. Самостійність учнів у навчанні – найважливіша передумова повноцінного оволодіння знаннями, вміннями й навичками, основа формування навчально-пізнавальної культури. Часто й правильно застосовувана самостійна робота розвиває довільну увагу дітей, запобігає формалізму в засвоєнні знань і взагалі сприяє розвитку самостійності як риси характеру [4, с.363].

Розглядаючи формування навчально-пізнавальної культури молодших школярів, можна стверджувати, що будь-яка культура, якщо вона соціально корисна за своїм предметним змістом і спрямованістю, становить велику цінність для учнів. Нині в початкових класах пріоритети надаються розвивальній функції навчання, культу самостійності й нестандартності думки, який забезпечує здоровий інтелектуальний клімат у класі.

Становлення самостійності учнів – важливий засіб активізації пізнавальної діяльності, розвитку творчого мислення, уяви, зв'язного мовлення. Самостійна робота з української мови має бути посиленою для учнів, відповідати їхнім віковим особливостям. Уже з перших днів навчання дитини в школі слід проводити цілеспрямовану роботу над словами, словосполученнями, реченнями, зв'язними висловлюваннями. Насамперед доцільно навчити учнів виконувати кожний вид роботи, показати техніку її виконання, дати зразки й тільки тоді перейти до самостійної роботи, щоб діти виявили свою розумову активність [2, с.63].

Після проведення анкетування з учителями різних районів Івано-Франківської області було виявлено, що самотійна робота на уроках мови в початкових класах – це здебільшого різноманітні вправи. Поєднуючись з іншими методами навчання (аналізом висловлювань, евристичною бесідою, творчими роботами), вони займають більшу частину навчального часу й цілком чи принаймні частково пов'язані з орфографією й розвитком мовлення. Дуже важливо, щоб учитель добре усвідомлював функції кожного типу вправ, їх місце в системі уроків.

Посилення практичної спрямованості уроків мови вимагає від учителя постійної уваги до формування в учнів мовленнєвих умінь і навичок. У системі самотійних вправ на розвиток усного й писемного мовлення учнів доступними й ефективними є такі, що передбачають складання речень, поширення їх за поданими вказівками, а особливо роботу за демонстраційними картинками, таблицями, сюжетними малюнками індивідуального користування, оскільки, застосовуючи, скажімо, сюжетні малюнки, учитель може запропонувати найрізноманітніші види завдань з розвитку мовлення: конструювання речень за опорними словами й виразами; запис повних відповідей на запитання; складання розповіді, добір назви до малюнка тощо.

У розвитку навчально-пізнавальної культури важливе значення мають проблемно-пошукові ситуації – постановка перед учнями певних пізнавальних завдань, що містять у собі протиріччя, спричиняють дискусії, спонукають до роздумів, висновків. Тут багато залежить від уміння вчителя синтезувати матеріал, справді органічно пов'язаний між собою, і провести урок без перевантаження дітей враженнями, щоб він підпорядковувався головній меті.

Формуванню самотійності як основи навчально-пізнавальної культури сприяє поступове збільшення обсягу самотійних робіт на уроках, урізноманітнення завдань, запровадження творчих робіт, поєднання їх з роботами тренувального характеру. Співвідношення творчих і тренувальних робіт у навчальній діяльності молодших школярів залежить від етапу навчання, його змісту й мети уроку. Неодмінною умовою успіху є чітка постановка запитань, завдань перед учнями. Усвідомлення їх дітьми спрямовує розумову активність, сприяє розвитку загальнонавчальних умінь і навичок.

Самотійна робота активізує діяльність молодших школярів, посилює в них інтерес до певного матеріалу, розвиває ініціативу й привчає застосовувати набуті вміння в процесі пізнання нових фактів і в практичній діяльності. Знання цих психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку дає можливість ефективніше організувати самотійну роботу учнів.

У результаті належним чином організованої самотійної роботи учень поступово оволодіває сукупністю умінь навчально-пізнавальної культури, що забезпечують результативність навчання, а це і є основою, що характеризує готовність особистості до самоосвіти. Саме вона забезпечує кожній людині творче оновлення, розвиток і вдосконалення себе як особистості впродовж усього життя.

1. Базарницька І. Самостійність учнів на уроках української мови як засіб особистісного зростання / І. Базарницька // Початкова школа. – 2007. – № 4. – С. 18–21.

2. Бондаревский В. Воспитание интереса к знаниям и потребности к самообразованию / В. Бондаревский. – М. : Просвещение, 1985. – 63 с.
3. Бухлова Н. Навчаємо вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетенції учнів / Н. Бухлова. – К. : Шкільний світ, 2006. – 128 с.
4. Савченко О. Дидактика початкової школи : підруч. для студ. пед. ф-тів / О. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 368 с.
5. Цвинда З. Організація самоосвіти молодших школярів / З. Цвинда // Початкова школа. – 2009. – № 9. – С. 46–48.

ПЕДАГОГІЧНИЙ МАЛЮНОК УЧИТЕЛЯ НА КЛАСНІЙ ДОШЦІ

Іванів Олена,
Ш курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Бай І.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Цілеспрямований процес розвитку здатності дітей до повноцінного сприйняття й розуміння прекрасного передбачає вироблення в них системи художніх уявлень, поглядів і переконань, формування прагнення утверджувати, продукувати красу скрізь, де б вони не перебували. На особистісному рівні в школярів формуються ціннісні орієнтири в галузі образотворчого мистецтва, шанобливе ставлення до мистецтва в цілому, розвиваються самостійність і бажання до пошуку власних розв'язків, навички самостійної та спільної діяльності з однолітками.

Одним із найважливіших показників фахової готовності вчителя до проведення уроків образотворчого мистецтва є вміння виконувати педагогічний малюнок на класній дошці. Для проведення уроків образотворчого мистецтва на належному професіональному рівні вчитель повинен систематично тренуватись у малюванні на класній дошці, оскільки педагогічний малюнок не зможуть замінити інші навчальні посібники. Оволодіти технікою виконання педагогічного малюнка на класній дошці можна наполегливим тренуванням, розвитком моторики руки й окоміру.

Педагогічний малюнок на класній дошці застосовується в таких випадках: коли малюнком слід проілюструвати усне пояснення, під час показу прийомів малювання, при розрахунку малюнка; коли немає потрібного посібника і його доводиться замінити малюнком; коли навчальний посібник є, але необхідне ще й додаткове пояснення. Та найважливішим призначенням педагогічного малюнка на уроках образотворчого мистецтва є пояснення учням послідовності виконання того чи іншого зображення.

Недопустимим є мовчазне малювання без пояснення. Пояснювальний малюнок зв'язаний із живою розповіддю вчителя, він створюється на очах учнів, і вчитель повинен малювати його в темпі пояснення, не відстаючи від розповіді й не забігаючи вперед. З перших занять поступово, але наполегливо слід привчати дітей будувати малюнок, заохочувати тих, хто правильно й послідовно виконує зображення. Малюнок на дошці повинен бути досить великого розміру, щоб усі добре його бачили. Він має бути також гранично простим, чітким,

ясним і лаконічним. Зображення, виконане учителем, спонукає учнів до наслідування, яке на перших етапах навчання має велике значення.

Можна стверджувати, що творчий малюнок педагога на класній дошці стимулює розвиток художніх прагнень учнів, сприяє кращому розумінню змісту завдань, усвідомленню специфіки зображення окремих предметів натурних постановок, розумінню технічних особливостей зображення відповідними художніми засобами (різноманітність прийомів при передачі матеріальності предметів, точність, лаконізм лінії, чіткість штриха тощо). Малюнок педагога на дошці, усне пояснення, що супроводжує хід роботи, запитання до школярів та їхні відповіді допомагають установити тісний контакт учителя з учнями. Такий метод роботи веде до більш повного й глибокого засвоєння навчального матеріалу, сприяє вихованню самостійності, активності учнів, цілеспрямованості при виконанні зображень. Педагог при цьому має можливість виявити ступінь активності школярів і залучити до виконання завдань тих учнів, які ставляться де-що байдуже до занять.

1. Кутепова Т. І. Запобігання помилкам на уроках малювання / Т. І. Кутепова. – К. : Радянська школа, 1965. – 101 с.
2. Полякова Г. Образотворче мистецтво. 1–7 класи : навч.-метод. посіб. для вчителів / Г. Полякова. – Х. : Скорпіон, 2001. – 160 с.
3. Неменский Б. Мудрость красоты / Б. Неменский. – М. : Просвещение, 1987.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ СТУПЕНЕВОСТІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Уцик Руслана,
V курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Кирста Н.Р.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Важливою передумовою соціально-економічного розвитку суспільства є здоров'я громадян. Формування в підростаючого покоління ставлення до власного здоров'я як до найвищої людської цінності – одне з основних завдань держави. Воно актуалізується на рівні дошкільної освіти, оскільки негативний екологічний стан навколишнього середовища, недостатня ефективність системи охорони здоров'я, зниження життєвого рівня переважної більшості сімей провокують погіршення здоров'я дітей від самого народження.

Основні підходи до збереження й зміцнення здоров'я дітей визначені в Державних національних програмах “Освіта” (“Україна ХХІ століття”) та “Діти України”, “Концепції неперервної валеологічної освіти”, “Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні”, Законі України “Про дошкільну освіту” тощо. Збереження фізичного й психічного здоров'я особистості – одне з найважливіших завдань нашого суспільства й насамперед системи освіти.

Науково-технічний прогрес ХХІ ст. і пов'язані з ним зміни в системі шкільного навчання висувають високі вимоги до нервової системи дитини, яка знаходиться в процесі розвитку. Зростаючий обсяг інформації, постійна модернізація навчальних програм, застосування інноваційних технологій і різноманітних технічних засобів навчання призводять до інтенсифікації розумової діяльності. Усе це створює помітний вплив на нервово-психічні функції учнів.

Особливу тривогу викликає стан здоров'я дітей. В Україні помирає дітей у 82 рази більше, ніж у Швеції, Німеччині, США. Серед 7-річних тільки кожен четвертий здоровий. Також за даними дослідників, наприкінці 1-го року навчання кількість дітей, які мають порушення психічного здоров'я пограничного характеру, сягає 60–70%, а 20–40% школярів мають нервово-психічні хвороби. І лише третина сучасних дошкільників є відносно здоровою [4, с.21].

Пріоритетним завданням системи освіти є виховання в дитини відповідального ставлення до власного здоров'я й здоров'я оточуючих як до найвищої цінності. Це досягається шляхом розвитку валеологічної освіти, повноцінного медичного обслуговування, оптимізації режиму навчально-виховного процесу, створення екологічно сприятливого життєвого простору, використання засобів фізкультурно-оздоровчої роботи. В останні десятиріччя в Україні отримала широке розповсюдження психологічна підтримка дітей в умовах закладів освіти. І якщо ще декілька років тому її здійснювали психологи, то зараз постає необхідність включення у сферу функціональних обов'язків кожного педагога надання психологічної допомоги учням.

Проблеми формування психічного здоров'я дітей досліджували І.Бех, Л.Божович, Д.Ельконін, О.Запорожець, О.Кононко, В.Котирло, В.Кузь, В.Кузьменко, С.Кулачківська, С.Ладивір, С.Максименко, В.Мухіна.

За визначенням М.Бачерикова, В.Петленка та Є.Щербини, “психічне здоров'я – це такий відносно стійкий стан організму і особистості, який дає змогу людині усвідомлено, враховуючи свої фізичні й психічні можливості, а також навколишні природні і соціальні умови, здійснювати й забезпечувати свої індивідуальні й суспільні (колективні) біологічні та соціальні потреби на основі нормального функціонування психофізичних систем, здорових психосоматичних і соматопсихічних відносин в організмі” [1, с.4]. У поняття “психічне здоров'я” також входить емоційний, інтелектуальний розвиток, потреба в спілкуванні, грі, навчанні, праці, культура спілкування, взаємодія з навколишнім середовищем [3, с.68].

Проблема психологічного здоров'я поставлена давно у зв'язку з розробкою питань здоров'я людини, його норм і відхилень, зокрема здоров'я психічного. Під поняттям “психічне здоров'я” розуміємо стан душевного благополуччя, який характеризується відсутністю хворобливих психічних явищ і забезпечує адекватну умовам навколишньої дійсності регуляцію поведінки та діяльності.

Основними показниками сформованості психічного здоров'я є: процес адаптації під час вступу до дошкільного закладу, рівень розвитку комунікативних навичок, рівень позитивної мотивації провідної діяльності відповідно до віку, відсутність відхилень у поведінці.

Серед причин, які можуть впливати на психічне здоров'я школяра, виділяємо такі: навчальне перевантаження учнів, порушення психогігієнічних норм організації навчально-виховного процесу, характер стосунків між учителем та учнями, мікроклімат у класі.

Передусім педагогічним загалом поставлено стратегічну мету – пошук шляхів удосконалення процесу збереження та зміцнення здоров'я зростаючого покоління й кожної особистості зокрема. Проте людина може бути здоровою тільки за наявності всіх компонентів здоров'я: психічного, соціального, фізичного, духовного [2, с.104].

Отож проблема збереження психічного здоров'я кожної людини є особливо актуальною сьогодні, тому рекомендуємо дотримуватися слів народної мудрості: “Живи як треба – і лікаря не треба”.

1. Авторські програми з психології / упоряд. О. Главник. – К. : Шкільний світ, 2002. – 112 с.
2. Психолог на педраді / упоряд. О. Главник. – К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. – 128 с.
3. Психологічне здоров'я дошкільників / уклад. Т. І. Прищепа. – Х. : Основа, 2010. – 239 с.
4. Психолог на батьківських зборах / упоряд. О. Главник. – К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. – 112 с.

ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ ГУЦУЛЬЩИНИ В ПОЗАКЛАСНІЙ МУЗИЧНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Мочернюк Уляна,
V курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Барило С.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент

В умовах відродження національної системи освіти і культури, ураховуючи повернення в наше життя народних вірувань, традицій, звичаїв та обрядів, учителі початкових класів широко використовують у позакласній роботі музичний фольклор, який є могутнім засобом формування духовності особистості.

Гуцульщина надзвичайно багата самобутнім народним мистецтвом і фольклором, де збереглися народні та релігійні обрядові традиції, які маловивчені, досліджені й описані, але які є надзвичайно цікаві як для дорослих, так і для дітей, особливо в початковій школі. Звичаї й традиції, що збереглися в селі Мишин Коломийського району, можна використовувати в позакласній музично-виховній роботі в молодшій школі для організації свят, гурткової роботи, а також з метою залучення учнів до музично-обрядового мистецтва та виховання в них високих моральних рис, доброти й милосердя. Традиції, звичаї, обряди, що супроводжуються колядками, щедрівками, веснянками, гаївками, примовками, викликають у школярів інтерес і захоплення, формують національну свідомість, духовну культуру й проводяться за народним календарем, згідно з яким кален-

дарна обрядовість класифікується за черговістю природних циклів: зима, весна, літо, осінь. Це зумовлено тим, що зимовий цикл сприймається як визначальний період на цілий рік. Але оскільки в школах навчально-виховний процес розпочинається восени, ознайомлення з народними традиціями, звичаями та обрядами з відповідним музичним репертуаром починається саме з осіннього циклу.

Щедра й багата осінь приносить із собою не лише свята, а й важку працю, яка оспівана в народних піснях і жнивварських обрядах.

Ой роса як виблискує під кожним віконцем.
Ідуть женці в поле жати лише сходить сонце.

З настанням Нового року приходять Різдвяні свята, багаті на різноманітні святкування, які супроводжуються колядками, щедрівками, вінчуваннями, вертепом.

У день ходять колядувати тільки діти й співають такі колядки, як “Новая Рада”, “У містечку, в Вифліємі” та інші. Вечором колядують дорослі хлопці й дівчата. Колядки, які вони виконують, мають величний, урочистий характер, з побажанням добра, щастя, здоров’я господарю, господині та їхнім дітям: “Зажурилася крутая гора”, “Чи дома, дома господарочко”.

На свято Василя із самого ранку йдуть вітати вінком із жита всіх Василів такими словами:

Гордий паночку та й Василечку!
Вінчуємо тебе щастям, здоров’ям,
Прибутком добрим та віком довгим.

За зимою наступає весела пора року, квітчаста весна, насичена великими святами, іграми, піснями.

І гаївки, і веснянки всі вміють співати.
Як такі веселі свята без пісень нам святкувати!

Найбільше й найшановніше свято – це Великдень, з особливим обрядом та дійством, з великодніми піснями, гаївками, до якого готуються як дорослі, так і діти.

Що бабуся розказала про великдень, пам’ятай!
І звичаї свого краю ти, гляди, не забувай!

Господині разом із дітьми розписують писанки, галунки (червоні яйця). У великодній четвер, який у народі називають “чистий”, а в Мишині “живний”, печуть паску, різні солодощі. Діти ходять від хати до хати, а господині гостять їх солодкими тістечками, за що діти дякують і примовляють: “Бувайте здорові,

святкуйте здорові!” На дворі дівчата вмивають лице водою, у якій варились яйця, щоб бути красивими.

У неділю всі йдуть до церкви й святять паски. Після великоднього обіду дорослі й діти біля церкви проводять різні ігри, що супроводжуються піснями та хороводами. Надзвичайно цікавою є пісня-гра “Жучок”, яку виконує гурт жінок з маленькою дівчинкою, що ходить по їхніх сплетених руках:

Ой ходить жук по долині, а дівчина по ручині.
А наш жучок невеличкий, на нім файні черевички.

Літні свята Петра і Павла, які відзначає молодь, насичені великою кількістю ігор, забав, обрядів, що супроводжуються українськими ліричними й жартівливими піснями, коломийками з особливою мелодикою та гуцульським колоритом.

У народних традиціях села Мишин ми знаходимо надзвичайно цікавий музичний репертуар, особливі елементи найбільш поширених серед українського народу народних свят, обрядовий матеріал, який можна успішно використовувати в позакласній музично-виховній роботі з учнями початкових класів.

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Т. 1, 2 / О. Воропай. – К. : Оберіг, 1991.
2. Українська культура: історія і сучасність : навч. посіб. / за ред. С. О. Черепанової. – Львів : Світ, 1994.
3. Українська народна енциклопедія. – Львів : Червона калина, 1996.

ТЕНДЕНЦІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Зубів Галина,
IV курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Лемко Г.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Серед найболючіших порушень прав людини в сучасному світі актуальним є злочин, який має багато назв – “біле рабство”, “торгівля людьми”, “контрабанда людьми”. Він має довге історичне коріння, а незалежна Україна зіткнулася із цією проблемою наприкінці ХХ століття [1, с.46].

Проблему торгівлі людьми вивчали такі вчені: Ю.В.Баннікова, М.В.Губко, М.І.Дебелюк, М.В.Євсюкова, К.Б.Левченко, Л.М.Сергеєва, І.М.Трубавіна та ін.

Найчастіше живим товаром стають жінки 18–26-річного віку, переважно неодружені, з базовою загальною середньою або середньою професійною освітою, здебільшого з невеликих міст України, рівень матеріального добробуту яких можна оцінити як низький і дуже низький. Що стосується чоловіків, то більшість становлять одружені віком 31–60 років, що виїжджають з метою заробити грошей за короткий термін для забезпечення належного рівня життя своєї сім’ї. Рівень освіти більшості такий самий, як і в жінок. Діти, що потерпі-

ли від торгівлі людьми, – це здебільшого особи віком від 13 до 18 років, переважну більшість становлять дівчата. Вони найчастіше походять із неповних та реструктурованих сімей, при цьому скаржаться на насилля, що вчиняється по відношенню до них з боку нерідного батька. Але такий загальний опис осіб, які належать до реальної групи ризику, не виключає представників інших демографічних груп [2, с.17].

Проблема з різною гостротою виявляється в різних регіонах України. Особливо складне становище в західних областях: Рівненській, Тернопільській, Чернівецькій, Волинській, Закарпатській, Львівській.

Серед основних завдань досліджень, що проводяться в Україні для визначення ситуації з торгівлею людьми, є вивчення готовності наших громадян їхати за кордон. Результати одного з останніх таких досліджень невтішні: 47% громадян віком до 40 років, тобто найбільш працездатного віку, готові виїхати за кордон, причому 10% із них бажають залишитись там на постійне місце проживання, 21% – на декілька років, а 16% – на декілька місяців. Це значить, що близько половини громадян є представниками потенційної групи ризику, тобто можуть постраждати від цього виду злочину.

З одного боку, працевлаштування за кордоном є важливим джерелом формування середнього класу, інструментом включення до міжнародного ринку праці, інтеграції до міжнародної спільноти через розвиток безпосередніх людських контактів тощо. Водночас масова трудова міграція молодих людей має серйозні негативні наслідки. Це й економічні втрати (відсутність надійних механізмів перерахування отриманих за кордоном доходів), соціально-трудова (дискримінаційні умови праці та її оплати, відсутність правового врегулювання захисту трудових і соціальних прав). Однією з основних проблем, пов'язаних із трудовою міграцією, є розрив родинних стосунків, у результаті чого діти залишаються без батьківського піклування протягом кількох років. Незважаючи на це, люди готові їхати за кордон без знання мови, правових знань, кваліфікації, навіть на нелегальну роботу, що робить їх потенційними жертвами работоргівлі.

Слід зазначити, що намагання потенційних мігрантів виїхати й працевлаштуватися за межами держави активізує діяльність злочинних груп з оформлення виїзних документів і переправлення за кордон громадян України з метою їх подальшого продажу [3, с.17].

Практичний досвід роботи із запобігання торгівлі людьми та безпосереднє спілкування з особами, які бажають їхати працювати за кордон, та з тими, хто повернувся звідти, свідчить, що велику негативну роль у поширенні в Україні злочину “торгівля людьми” відіграє погана обізнаність українських громадян щодо можливостей працевлаштування та перебування за кордоном, а також про наслідки нелегального працевлаштування за кордоном. Цю групу чинників можна назвати інформаційними.

До правових чинників можна віднести відсутність, з одного боку, працюючої системи захисту потерпілих, недостатню захищеність українських громадян від рук торгівців “живим товаром” як в Україні, так і за її межами, а з другого – складний шлях доведення злочинної діяльності, збору доказів та документування злочину працівниками правоохоронних органів.

Важливим чинником, який сформувався й виявився вже на початку нового століття, є наявність так званої соціальної мережі за кордоном. Найбільше ризикують стати потерпілими від торгівлі людьми ті, хто виїжджає в далеке зарубіжжя з метою нелегального працевлаштування через посередника, який бере на себе фінансування поїздки, оформлення візи й закордонного паспорта, придбання квитків.

Отже, причини торгівлі людьми потрібно шукати і в існуванні зовнішніх чинників, серед яких слід зазначити позитивні: відкриття кордонів і падіння “залізної завіси”; спрощення можливості для українських громадян подорожувати світом як у пошуках розваг, так і праці, і негативні: інтернаціоналізація тіньової економіки; зростання різниці між багатими та бідними державами; формування міжнародних кримінальних об’єднань; корумпованість працівників державних органів.

1. Ахтирська Н. М. Торгівля людьми в Україні: про що свідчить судова практика / Н. М. Ахтирська. – К. : КГЛЗ, 2006. – 81 с.
2. Сергеева Л. М. Державна політика торгівлі жінками : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. / Л. М. Сергеева. – Х. : Регіон. держ. управління. – Х., 2006. – 21 с.
3. Топчій А. Нелегальна трудова міграція та торгівля людьми. Висвітлення проблеми у ЗМІ / А. Топчій. – К. : К.І.С., 2008. – 100 с.

РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРОФІЛАКТИКИ СХИЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ ДО НАРКОМАНІЇ

Чігур Оксана,
IV курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Ворошук О.Д.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Проблема наркотизації сучасного суспільства настільки гостра, що вживання неповнолітніми, юнаками й дівчатами наркотичних речовин стає небезпечним соціальним явищем. Вирішення цієї проблеми залежить від позиції всього людства й ступеня усвідомлення важливості її кожною людиною. Особливо це стосується молоді, розуміння нею своєї відповідальності за майбутнє Вітчизни, здоров’я нації, формування духовних цінностей, усвідомлення визначальної ролі здорового способу життя та формування індивідуальної поведінки кожної молодої людини на цих засадах.

До питань профілактики наркоманії зверталися: Г.Малюченко, С.Белогуров, В.Гульдман, К.Толкодубов, В.Ялтонський, В.Круглянський, М.Лакотош, А.Майский, О.Стецков, А.Лисенко, Н.Максимова, В.Смирнов. Метою статті є обґрунтування ролі соціального педагога з профілактики схильності підлітків до наркоманії.

Наркоманія – хворобливий психічний стан, зумовлений хронічною інтоксикацією організму внаслідок зловживання наркотичними засобами, що відне-

сені до таких конвенцією ООН чи Комітетом з контролю за наркотиками при Міністерстві охорони здоров'я України й характеризуються психічною та фізичною залежністю [1, с.147].

Діяльність соціального педагога передусім має спрямовуватись на профілактику виникнення в учнів бажання вжити психотропні речовини. Необхідні пошуки оптимальних форм навчально-виховної роботи з підлітками, які дадуть змогу сформувати в них соціально-ціннісні орієнтири, суспільно корисні цілі. У бесіді з підлітком, який входить до "групи ризику", необхідно підкреслити те, що успіх лікування наркоманії залежить насамперед від стадії розвитку хвороби. Якщо звичка до наркотизації ще не закріпилась або навіть якщо разом сформувалося психічне узалежнення (перша стадія захворювання), лікування дає позитивні результати, якщо ж розвинеться друга стадія захворювання, з'явиться вже фізичне узалежнення від наркотичної речовини, то лікування ускладнюється для хворого болісними відчуттями. Крім того одужання (навіть у сенсі ремісії) після другої стадії захворювання досягається значно рідше. Відомо, що в того, хто в минулому був наркоманом, протягом багатьох років раптове, непереборне бажання вжити наркотичну речовину. Цей нічим не мотивований компульсивний потяг найчастіше призводить до зриву, і людина знову потрапляє в безодню наркоманії.

Участь педагога в запобіганні вживанню наркотиків учнями не обмежується виховним впливом на підлітків. Велике значення має робота з батьками учнів. У цьому плані основною ланкою в діяльності педагога є пропаганда антинаркотичних знань. Доцільно організувати спеціальні лекції для батьків, де будуть висвітлені аспекти наркоманії. Саме батькам слід надавати інформацію про те, що таке наркотична речовина, з чого вона добувається, як протікає наркотичне сп'яніння тощо. При цьому слід попередити батьків про те, що не всі ці відомості доцільно переказувати дітям (навіть виявитися поштовхом до спроби покуштувати наркотики), а інших, хто вже вживає наркотичні речовини, настожити, і вони стануть діяти ще обережніше, з особливою пильністю [2, с.222].

Соціальному педагогові слід виходити з того, що педагогічна профілактика вживання наркогенних засобів являє собою складову частину в багатогранній виховній діяльності. При проведенні соціально-педагогічної профілактики вживання наркогенних засобів підлітками слід професійно орієнтуватись у системі спрямувань соціально-профілактичної діяльності: координаційно-інформаційне, загальнопрофілактичне, спеціально-профілактичне:

Координаційно-інформаційне спрямування полягає у вмінні соціального педагога професійно володіти накопиченою діагностико-прогностичною інформацією з проблемою і, виходячи із цього, будувати методику роботи, налагоджувати тісні зв'язки з усіма суб'єктами профілактичної дії.

Загальнопрофілактичне спрямування відображає політику розповсюдження оздоровчо-профілактичних знань серед підлітків та їх батьків, життєдіяльність яких відбувається в умовах тиску пронаркогенного тла.

Спеціально-профілактичне спрямування полягає в проведенні цілеспрямованої й диференційованої профілактико-терапевтичної роботи з підлітками групи ризику адитивної поведінки та сім'ями афективного спрямування, де виховуються підлітки [3, с.54].

Отож соціальним педагогам, які виховують підростаюче покоління в антинаркотичному дусі, слід працювати в системі соціально-профілактичної діяльності. Проте й вона має ґрунтуватись не стільки на роз'ясненні шкідливих наслідків уживання наркотиків для здоров'я, скільки на правильній оцінці негативних моментів, пов'язаних із самим вживанням.

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. (для студ. вищ. навч. закл.) / О. В. Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 147 с.
2. Максимова Н. Ю. Безпеки життєдіяльності : Соціально-психологічні аспекти алкоголізму та наркоманії : навч. посіб. – К. : Либідь, 2006. – 235 с.
3. Макеєва А. Г. Педагогічна профілактика наркоманії в школі [Текст] / А. Г. Макеєва. – К. : Вересень, 1999.

ПРОБЛЕМА НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ ЩОДО ЖІНКИ

Бабінська Олександра,
IV курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Лемко Г.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Проблема насильства щодо жінки є надзвичайно актуальною для України. Без подолання цього згубного явища в суспільстві неможливо створити сприятливі умови для самореалізації людини, вільного її волевиявлення, розвитку паритетної демократії, реалізації принципу рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків.

Зазвичай насильство над жінкою здійснюється в сім'ї. І, звичайно, важко переоцінити значення сім'ї в житті кожної жінки. Хороша сім'я зі стабільними стосунками й здорові діти для більшості жінок є символом власного щастя й добробуту. В умовах економічних і соціальних криз саме сім'я мала б стати для людини надійним притулком, захистом від зовнішніх стресів, саме в сім'ї вона мала б знаходити підтримку й опору в житті. Однак реальна ситуація засвідчує, за даними досліджень, інше. Найбільша кількість конфліктів виникає саме в сім'ї: між чоловіком і дружиною, батьками й дітьми. І також деякі конфлікти в сім'ї завершуються прямим посяганням на недоторканість і різними видами насильства щодо жінок.

Проблему насильства над жінкою досліджували такі вчені: Р.Ануфрієва, Л.Берковець, Б.Головкін, В.Гончаров, Ю.Кагнін, О.Косаревська, О.Крижанівський, М.Шарлот та ін.

Отже, сім'я під час суспільних криз стає місцем, де людина висловлює своє невдоволення життєвими негараздами, скаржиться, виявляє свої негативні емоції.

Насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого, якщо ці дії порушують конституційні право й свободи члена сім'ї як людини та громадянина й наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Існують такі форми насильницької поведінки щодо жінки:

1. Фізичне насильство – умисне нанесення побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі та гідності. Фізичне насильство – це ляпаси, штовхання, опіки, удушення, грубе хапання, удари кулаками, кидання в жінку предметів, погрози зброєю, позбавлення їжі або пиття.

2. Сексуальне насильство – протиправне посягання на статеву недоторканість жінки, а також дії сексуального характеру. Це може бути нав'язування сексуальної близькості; нав'язування фізичного контакту з ерогенними зонами, іншими частинами тіла; нав'язування особливих видів сексуальних контактів.

3. Психологічне насильство – насильство, пов'язане з дією на психіку жінки шляхом словесних образ, погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе й може бути завдана шкода психічному здоров'ю.

4. Економічне насильство – умисне позбавлення жінки житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [2, с.8].

Насильство щодо жінки часто проявляється у вигляді комбінацій фізичного, сексуального, психологічного та економічного насильства.

Основними фактами, які стали відомими внаслідок проведення соціального дослідження в 2010 році ЄС та Програмою розвитку ООН в Україні, стало те, що 44% населення України потерпає від насильства в сім'ї впродовж свого життя, причому 30% зазнавали насильства в дитячому віці.

В Україні, за експертними оцінками, кожна третя жінка зазнає насильства з боку свого чоловіка або партнера.

Види агресивності та насильницьких дій щодо жінки (у %) [1, с.4]

Види агресивності та насильницьких дій	Частота скоєння
Побої з боку чоловіка	21
Згвалтування	14
Сексуальні домагання	10
Торгівля жінками	4
Примушення до повійства	4
Сексуальне згвалтування в сім'ї	1
Експлуатація жіночої праці	20
Економічне насильство	17

Проте слід пам'ятати, що згідно з документами, ухваленими ООН і ратифікованими нашою країною, жодна людина, яка перебуває дома або поза домом, не повинна піддаватись побиттю, погрозам, приниженням або іншим способам впливу, що призводить до емоційного або фізичних ушкоджень.

Отже, насильство щодо жінки, незважаючи на те, чи є воно фізичним, економічним, сексуальним або психологічним, є одним із найбільших порушень

прав людини – права на життя, фізичну та психологічну недоторканість. Безпека та рівне ставлення до жінок, які є непорушними засадами прав людини, повинні стати основними умовами й мінімальними стандартами для всіх країн.

1. Бондаревська В. Психодіагностика та психокорекція особи, яка вчинила насильство в сім'ї / В. Бондаревська // Психолог. – 2010. – № 21–22. – С. 3–49.
2. Гончаров В. Домашнє насильство: як захистити дитину / В. Гончаров, О. Мурашкевич. – К. : Шк. світ, 2009. – 236 с.

ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Галайко Валентина,
V курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Ткачук О.М.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Одним із показників високої якості життя є якісна освіта. У сучасному світі постійно зростає потреба в грамотності та інтелекті. І саме початковій освіті належить особлива роль, оскільки тут закладається фундамент становлення й формування окремої особистості. Актуальність досліджуваної нами проблеми полягає в тому, що стрижень її має становити розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти й саморозвитку, уміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання й уміння для творчого розв'язання проблем [4, с.7].

Традиційна методика навчання математики спрямована здебільшого на розвиток пам'яті учнів, а не творчого компонента мислення. Їй відповідає й нині існуюча система оцінювання, що має на меті перевірку рівня засвоєння знань і вміння застосувати їх у відомій ситуації. Звідси й впливає необхідність докорінних змін у навчанні, які б забезпечили розвиток творчої особистості [1, с.34].

Отже, метою нашої роботи є дослідження розвитку пізнавальних і творчих здібностей учнів початкових класів як умови формування життєвих компетенцій.

Передумовами наукового обґрунтування суті творчого розвитку постають фундаментальні положення про закони формування творчості, які закладені в психолого-педагогічній науці ще в працях П.П.Блонського, Л.С.Виготського, А.Н.Леонтьєва, а також Д.Б.Богоявленської, А.Н.Лук, В.В.Давидова, Я.А.Пономарьова, Л.З.Занкова, А.М.Матюшкіна та інших.

На сучасному ж етапі в розробку вказаної проблеми значний внесок зробили Г.В.Гап'юк, О.Митник, Т.Фадєєва, О.Ю.Чекіна, О.Губенко, Л.Дудко та В.Московченко, які наполягають на домінуванні навчально-творчої діяльності під час будь-якого уроку для забезпечення використання учнем знань у різноманітних навчальних та життєвих ситуаціях і переважанні практичних ситуацій із повсякденного життя.

Навчально-творча діяльність – це вид навчальної діяльності, який спрямований на розв'язування навчально-творчих завдань і здійснюється в умовах

опосередкованого та перспективного керівництва з боку вчителя. Її результат – переважно суб'єктивна новизна продукту, тобто самовдосконалення, саморозвиток особистості [2, с.46].

Якщо розглядати цю проблему загалом, то визначну роль у розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках математики відіграє проблемне навчання: створення проблемних задач та ситуацій. Під проблемною задачею розуміють словесне формулювання проблеми, закладеної в навчальному матеріалі. За структурою проблемним задачам властиві такі компоненти, як *умова*, *вимога* і *мета*. Умова може бути задана у вигляді коротенького оповідання чи практичного завдання на побудову, порівняння, обчислення тощо. Вимога – це перетворення початкової задачної ситуації в кінцевий результат, яке мають здійснити учні. У сюжеті проблемної задачі вимога мусить бути чітко сформульована й зрозуміла дітям. Мета завдання – це ті зміни, які мають відбутись у самому учневі, який розв'язує задачу, чи мікрокроки в його розумовому розвитку [3, с.24].

Що ж до проблемної ситуації, то це особливий вид інтелектуальних труднощів, що виникає в дитини в той момент, коли вона усвідомлює вимогу завдання, але відчуває, що знань для його виконання поки що бракує. Однак їх цілком досить, щоб розпочати пошук розв'язування. Для виникнення такої ситуації необхідно подбати, щоб вимога й мета проблемної задачі перебували на грані між щойно набутими знаннями й уміннями і тими, які діти ще мають одержати [3, с.25].

Одним із засобів навчально-творчої діяльності М.В.Богданович назвав *задачі з логічним навантаженням* та нестандартні задачі. Під математичними задачами з логічним навантаженням для молодших школярів розуміють такі, розв'язування яких потребує: усебічного врахування взаємозв'язків між даними й шуканими величинами; правильного оцінювання кожного окремого компонента задачі; розуміння властивостей арифметичних дій чи величин, що безпосередньо не вказані в умові, але впливають із певних закономірностей; виділення, порівняння, узагальнення, систематизації. Мислення учня активізується, якщо перед ним виникають запитання, на які він не може відповісти одразу.

Опрацювання задач з логічним навантаженням дає певний позитивний результат, якщо вчитель: для роботи над ними відводить 5–7 хвилин кожного уроку математики; використовує задачі з логічним навантаженням під час опрацювання відповідного програмного матеріалу; урахує їх об'єктивні труднощі та математичну підготовку учнів певного класу; розкриває умови задач емоційно, спираючись на наочність; надає учням змогу поміркувати, обмінятись думками, запропонувати різні варіанти розв'язання; намагається поступово залучати до таких задач якнайбільше дітей певного колективу; стимулює самостійне створення текстів задач [5, с.45].

Таким чином, розглядаючи різні види нестандартних завдань, ми дійшли висновку, що найбільший вплив на розвиток математичних здібностей школярів мають вправи: логічні, комбінаторні, з елементами дослідження, на кмітливість, на швидкість реакції, завдання на тренування уваги, розвиток винахідливості, а також такі методи й форми роботи, як “мозкова атака”, метод фокальних об'єктів, метод руйнування тощо. Звичайно, і здібних дітей треба готувати

до такої роботи. При цьому важлива роль належить підготовчим вправам, які за своїм змістом також є нестандартними [1, с.34].

Учителеві необхідно брати до уваги полімотивацію учіння. Адже впродовж навчання особистісно значущими є то одні, то інші мотиви школяра.

Узагальнюючи сказане про роль проблемного навчання в засвоєнні нового матеріалу на уроках математики, слід зробити висновки, що воно за своїм характером наближається до реальних умов життя й готує дітей до творчої участі в ньому, сприяє пробудженню в учнів інтересу, формує прийоми та вміння самостійно набувати знання й застосовувати їх у практичній діяльності. Створення проблемно-пошукових ситуацій дає змогу працювати весь урок зацікавлено, активно. Діти переживають радість творчості, відчуття перемоги.

1. Гап'юк Г. В. Нестандартні завдання з математики – засіб розвитку творчих здібностей / Г. В. Гап'юк // Початкова школа. – 1991. – № 12. – С. 34–36.
2. Митник О. Навчально-творча діяльність молодшого школяра на уроках математики та української мови / О. Митник // Початкова школа. – 2008. – № 12. – С. 46–53.
3. Смагіна О. В. Проблемне навчання математики / О. В. Смагіна // Початкова школа. – 1985. – № 11. – С. 23–32.
4. Стадник Л. Актуальні проблеми математичної освіти. Шляхи їх вирішення / Л. Стадник // Початкова школа. – 2010. – № 5. – С. 7.
5. Чекіна О. Ю. Задачі з логічним навантаженням на уроках математики в початковій школі / О. Ю. Чекіна // Початкове навчання та виховання. – 2010. – № 26. – С. 45–47.

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Величко Інна,
ІІІ курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Лаппо В.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Література є одним із провідних чинників суспільного виховання, за допомогою якої відбувається формування совісті, моралі, загальної людської культури, інтелігентності. Зміни у сферах нашого суспільства безпосередньо впливають на літературну освіту школярів. А тому питання інтересу до читання молодших школярів, місце книги в системі виховного впливу на учнів особливо гостро постало в останні роки.

Саме від учителя початкових класів значною мірою залежить чи стануть діти активними читачами, полюблять книжку, чи лишаться байдужими. Якщо дитина подружиться з книжкою на все життя, то матиме широкий світогляд, різнобічні знання, глибоке розуміння суттєвого. В.О.Сухомлинський стверджував, що “читання – це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе”.

Щоправда, сучасним учителям важко сподіватись на реальну допомогу батьків у справі формування читацької самостійності школярів. Звичайно, у ситуації, що склалася, є свої об'єктивні причини. У тих складних економічних

умовах, у яких знаходиться наша держава, батькам часто не до читання. Однак навіть незначний вільний час, який мають дорослі, часто витрачається непродуктивно. У книги, яка довго була основним джерелом інформації та популярним засобом дозвілля, з'явилися могутні суперники. Ними стали телебачення, відео, комп'ютер.

Так книга поволі відсувається на задній план... Тим часом постійне спілкування з книгою є не тільки благородною звичкою, що відрізняє культурну людину, але й гострою соціальною необхідністю, що диктується самим життям. Ніякий навчальний заклад не в змозі дати всеохоплюючих знань. Одержані в школі чи іншому навчальному закладі знання з часом за давнюються й мають бути оновлені значною мірою за допомогою книги. Водночас, будучи могутнім засобом виховання, література розкриває складний світ явищ і людських почуттів, збагачує досвідом минулого, сприяє розвитку високих духовних якостей. Начитана людина, як правило, виділяється багатством і мови, і мислення.

Складна ситуація з прогресом у читанні пов'язана насамперед із:

1) невизначеністю на законодавчому рівні напрямів у сфері підтримки та розвитку читання;

2) низьким рівнем усвідомлення важливості процесу читання;

3) недостатньою урядовою підтримкою діяльності бібліотек для дітей та юнацтва як методичних, консультаційних, інформаційних центрів;

4) розвитком нових моделей і напрямів застосування засобів масової інформації та способів електронної комунікації.

З нашого погляду, вирішення означених проблем можливе за таких умов:

– підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань формування читацької культури в осередку початкової школи;

– популяризації новітніх методик і технологій читання;

– проведення наукових, психолого-педагогічних досліджень щодо проблем методики розвитку читання;

– привернення уваги громадськості й засобів масової інформації до проблеми зниження рівня читацької активності;

– забезпечення ефективної співпраці загальноосвітніх навчальних закладів з міськими, районними обласними дитячими бібліотеками задля створення підтримки та розвитку читання.

Книги, прочитані в дитинстві, часто запам'ятовуються на все життя, впливають на подальший розвиток, на світосприймання, виробляють певні норми поведінки. Ось чому важливо правильно організувати дитяче читання, спрямувати його так, щоб дитина не розгубилася в книжковому морі, щоб до її рук потрапляли найнеобхідніші книги, щоб спілкування з ними стало звичним, щоденним і, що дуже важливо, приємним заняттям. Саме дорослі повинні свідомо й цілеспрямовано виховувати в дитині інтерес до читання, починаючи із сім'ї, дитячого садка, молодших класів.

1. Ланин Б. А. Итеграция интернета в литературное образование [Электронный ресурс] / Б. А. Ланин. – Режим доступа : http://www.erudition.ru/referat/ref/id.52650_1.html.

2. Огар Е. І. Українська академія друкарства. Особливості читацької поведінки сучасних підлітків [Електронний ресурс] / Е. І. Огар. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Soc_komun/2008_1/20.html.
3. Хрестоматія з української класичної педагогіки. К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський : навч. посіб. / В. П. Кравець (уклад.), О. І. Мешко (уклад.). – К. : Грамота, 2008. – 768 с.
4. Чудинова В. П. Недетские проблемы детского чтения : Детское чтение в зеркале “библиотечной” социологии [Электронный ресурс] / В. П. Чудинова, Е. И. Голубева, Н. Н. Сметанникова. – Режим доступа : <http://rusreadorg.ru/issues/chudinova/1.htm>.

ПРОБЛЕМА ГРОМАДСЬКОЇ ПАСИВНОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ

Печарський Артем,
ІІІ курс, Інститут історії та політології.
Науковий керівник – Єгорова І.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Сучасний етап розвитку нашої країни позначається не лише злетами й падіннями вітчизняної економіки чи перебігом політичних баталій держава–народ або Верховна Рада–Президент. Насамперед останні роки розвитку нашої держави позначаються значним спадом активності молоді у всіх сферах – починаючи від школи й закінчуючи громадськістю.

Аналізуючи проблему низької соціальної активності українців, учені наголошують на тому, що причиною цього є саме низький рівень розвитку демократії й громадянського суспільства в Україні. В.Вербець вважає, що повільні темпи розвитку суспільства та злам колишньої ідеологічної системи спричиняють формування в масовій молодіжній свідомості настанови не пов'язувати реалізацію своїх інтересів із жодним громадським рухом, політичною партією, об'єднанням та іншими соціальними інституціями [2].

Причини такої низької активності української молоді, на нашу думку, може виявити аналіз мотиваційної сфери молодих людей. Детермінацію поведінки, що характеризує соціальну діяльність людини, прийнято називати соціальною мотивацією (С.Москвичов, Ж.Нюттен, Х.Хекхаузен, К.Кофер, М.Епплі). Дослідження мотивації соціальної діяльності особистості активно почали розвиватися в європейській та американській психологічній науці з 1960–1970-х років, а в російській та українській – за винятком досліджень окремих учених (Г.Андрєєва, В.Мясищев, Е.Ільїн, П.Якобсон) – вивчення проблеми соціальної мотивації активно не ведеться й донині. Дослідження на тему мотивації участі в громадських організаціях загалом базуються на вузьких групах досліджуваних, що вибиралися відносно функцій, які вони виконують у певних організаціях. Нині найбільш дослідженою групою є волонтери. Зокрема, соціальних психологів та соціологів цікавило те, що спонукає людей до безоплатної, безкорисливої, добровільної праці задля інших. Наприклад, Д.Кларі виокремлює такі мотиви волонтерської діяльності: наявність альтруїстичних цінностей, прагнення до-

сягнень та нового досвіду, прагнення отримати певні переваги в майбутньому, прагнення вирішити власні проблеми, прагнення отримати схвалення тощо. Аналізуючи ці мотиви, можна зробити висновок, що насправді діяльність волонтерів не завжди є безкорисливою, оскільки платою за неї є отримання певних нематеріальних винагород. Очевидно, що схожими можуть бути мотиви і в інших членів громадських організацій.

Демократична політична освіта базується на визнанні основних гуманістичних цінностей і насамперед волі й гідності кожної особистості, її природних невід'ємних прав. Вона допомагає громадянину правильно оцінити відповідний суспільний лад, усвідомити свої місце й роль у державі, права й обов'язки. Головна її мета – навчити людину адекватно орієнтуватись у складному й суперечливому сучасному світі, представляти й захищати свої інтереси, поважаючи інтереси й права інших людей, колективно вирішувати загальні проблеми. Вона спрямована також на формування в громадян поваги до демократичного порядку й забезпечує його державними й суспільними інститутами, тому що без твердого політичного порядку воля окремої особистості не може бути реальною. Крім того, демократична політична освіта покликана надати політиці людський вимір, стримувати прояви егоцентричної мотивації, нетерпимості й емоційної неврівноваженості в політичних діях, а також ідеологічного класового чи націоналістичного ірраціоналізму, що нерідко виступає під прапором боротьби за тотальну раціоналізацію суспільства. За даними досліджень [1], серед молоді справді малопопулярними є такі поняття, як патріотизм, чітка громадянська позиція. Цей стан відображає рівень політичної свідомості цієї категорії населення, зокрема нестійкі уявлення про власні ідеали, які часто є гібридом поширюваних цінностей західної культури та місцевих реалій, пов'язаних із руйнуванням цінностей попередніх поколінь. Негативний вплив на громадянське виховання та орієнтації молоді сьогодні мають і факти грабіжницького ставлення частини політичної й економічної еліти щодо іншої частини суспільства. Саме здебільшого під їх впливом в атмосфері духовного зубожіння, спустошення, бездушності, аморальності та зневіри в майбутньому виховується молода генерація.

Отже, оволодіння громадянами основами політичної науки й демократичної культури – одна з найважливіших умов успіху політичних і суспільних реформ в Україні й інших постсоціалістичних державах. Відомо, що будь-які соціальні зміни починаються насамперед у свідомості людей. Особливо це важливо для тієї частини студентської молоді, яка отримує фах політологів. Оскільки у вирішенні зазначених питань саме вони виступають не тільки об'єктом політичної освітянської діяльності, але й одним із провідних суб'єктів цього процесу. Тому політичні знання й навички особливо необхідні молодому поколінню, для якого характерні радикалізм суджень і дій, підвищена сприйнятливність до різного роду утопічних ідеологій та демагогічних закликів. Саме цим можна пояснити актуальність такого роду досліджень. Адже здобуття політичної освіти насамперед повинно стати підґрунтям для розуміння молодими людьми їх цінності в політичній сфері та важливості їхнього голосу й сили, за допомогою якої вони зможуть досягати поставлених цілей у громадській діяльності.

1. Бойчук О. Заходи впливу місцевих органів влади на розвиток громадської активності молоді (на матеріалах міста Києва) [Електронний ресурс] / О. Бойчук. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/e-journals/tppd/2008-4/R_4/09bodmmk.pdf.
2. Плоский К. В. Участь молоді у розвитку місцевої демократії в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / К. В. Плоский. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Usoc/2005_1/100-110.pdf.

МІСЦЕ І РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ОСВІТНІЙ ТРАДИЦІЯХ ЯПОНІЇ

Бурмістров Валерій,
ІІІ курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Джус О.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

“Учителем школа стоїть” – ці слова І.Франка як ніколи актуальні для нашої держави в час, коли професія педагога перестає бути, за визначенням основоположника педагогіки як науки Я.А.Коменського, “найпочеснішою під сонцем”. Тому досвід японської культури в цьому сенсі видається нам корисним і повчальним, особливо зважаючи на жахливу катастрофу, зумовлену землетрусом 11 березня 2011 року, його страшними наслідками й гідними подиву дисципліни, відчуття обов’язку й взаємоповаги, які панували в цей час у Японії. Саме ці риси викликають інтерес до виховання, освіти цієї держави, а також місця й ролі вчителя в цих процесах.

Японію називають “найдивнішою загадкою світу”, а японців – “непізнаними і парадоксальними”. Пояснити їх природу спробував історик літератури Като Сюїті, зауважуючи, що в Японії “нове не йшло на зміну старого, а додавалося до нього”.

Японське суспільство впродовж століть розвивалося в дусі синтоїзму, буддизму, конфуціанства та моральних цінностей кодексу честі самураїв – “Бусідо”. Синто, яке склалося на основі компіляції буддизму та конфуціанства, учить японців поклонятися предкам і природі, але разом із тим виховує в них національний дух. Що стосується “Бусідо”, яке орієнтує японця на виховання в собі вольових рис характеру й специфічних норм поведінки, то самурайські доблесті – вірність, повага, мужність і скромність – культивуються вже з перших класів початкової школи.

За переказами, у VI ст. ієрогліфічну писемність до Японії завіз кореець Вані. Процес навчання в школах, зокрема в тих, де готували чиновників, відбувався під впливом китайської культури. Вони знайомилися з основами філософії й історичними джерелами Китаю. Тоді ж почала формуватися система посиленого освітнього тренінгу, яка притаманна й сучасній школі. Проміжні іспити відбувалися через кожні 10 днів, що, безсумнівно, вимагало надзвичайного навчального зосередження й напруги учнів. Зауважимо, що в Японії освіта була доступна лише чоловікам. Жінок до писемності не допускали. Знання ієрогліфів вважалося “не жіночою справою”, та й самі ієрогліфи мали більш ніж промови-

сту назву – “отоко моди” – “знаки чоловіків”. Дівчатам достатньо було знати складову азбуку, уміти володіти музичним інструментом, танцювати й складати вірші. Уже в XVI ст. рівень освіти японців нічим не поступався європейському [1, с.22].

Однак не лише релігійні переконання, національна свідомість та система постійного заучування дала такі високі результати. У японській школі вчителю традиційно відводиться вельми почесна роль. В основі цього лежить конфуціанський культ шанування старійшин. Саме слово “вчитель” (“сенсей”) перекладається як “раніше народжений”. Шкільний учитель не тільки передає знання, він є вихователем, наставником дітей у їх перших кроках на життєвому шляху.

До 1940 р. учителів для початкових та середніх шкіл готували спеціальні педагогічні училища та нормальні школи. Із середини 1940-х рр. право підготовки вчителів було надано всім вищим навчальним закладам. За даними японських соціологів, професія вчителя поступається за престижністю лише інженерно-технічним та адміністративно-управлінським професіям [2, с.241–242].

Щоб підтримати цю престижність учительського фаху, підвищити якість викладання, у Японії сьогодні використовуються різні форми матеріального стимулювання праці. Так, випускник учительського коледжу заробляє щомісячно 165 тисяч ієн (1 238 \$), університету – 1 425 \$. Але це тільки початкова сума, яка збільшується в міру виплати різноманітних допомог. Протягом трудового життя вчителя заробітна платня збільшується приблизно у два з половиною рази. Регулярні премії вчителям виплачуються кілька разів у рік. Загальна сума преміальних складає приблизно половину всього заробітку. Крім того, всім вчителям, що мають сім'ю, виплачується щомісячна допомога: без дітей – 15 тисяч ієн (113 \$), за 1–2 дітей – по 4,5 тисячі ієн (338 \$) і по 1 тисячі ієн за кожну наступну дитину. Якщо ж учитель виховує дитину сам (без шлюбу), він одержує 10 тисяч ієн (75 \$). Учителям, що працюють у районах, де вартість життя найбільш висока, кожного місяця виплачується компенсація. У малокомплектних школах віддалених районів кожний робочий день оплачується додатково. Для тих учителів, які мають власний будинок або вимушені винаймати дорогу квартиру, виплачується компенсація до 10 відсотків місячної зарплати.

Незважаючи на існуючу в японській школі обов'язкову систему підвищення кваліфікації, тут заохочується самоосвіта вчителів. Тим, хто за власною ініціативою відвідує вечірні заняття або займається заочно, виплачується допомога в розмірі близько 1/10 місячного заробітку. Справді, при такій винагороді праця на благо суспільства набуває особливої значущості. Ось тільки тривалість робочого дня японського вчителя досягає деколи 13–14 годин [4, с.92].

Традиційно в японських школах переважають викладачі-чоловіки. Емансипація поступово захоплює й цю сферу, але досі в початковій школі Японії (1–6-й роки навчання) працює більше 40 відсотків чоловіків, у неповній середній школі (7–9-й роки) – 65 відсотків, у повній (10–12-й) – 80. Стосовно управління роботою школи, то посади директора не вдалося досягти і трьом відсоткам жінок. (До слова, попри масовість в українському середовищі вчителів-жінок, жінки-директори зустрічаються нечасто).

Підсумовуючи, зауважимо, що така увага до вчителя в Японії є свідченням усвідомлення державою його високої місії, чітко прописаної в оновленому у 2006 р. основному законі “Про освіту”: виховання людей, чий інтелект, мораль та фізіологічні якості є збалансованими і хто є самостійним та незалежним у самореалізації упродовж життя; виховання громадян, які поважають громадянський обов’язок і добровільно беруть участь у міжнародному суспільному житті, повагу до традиції та культури як Японії, так й інших країн [3, с.28].

Таким чином, щоб зрозуміти японця, потрібно зрозуміти принципи, за якими він виховується, де велику роль відіграє національне виховання, культ освіти і вчителя, їх високий статус, підтриманий сім’єю, суспільством і державою, адже за словами японців: “Дитина виростає, дивлячись на спину батьків”.

1. Бойченко О. О. Освіта, виховання в Японії / О. О. Бойченко // Трибуна. – 1993. – № 3. – С. 2–24.
2. Глузман О. В. Вища педагогічна освіта в Японії: стан, проблеми та перспективи / О. В. Глузман, В. М. Володько // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 241–244.
3. Грищенко І. М. Стан та особливості управління вищою освітою в Японії / І. М. Грищенко // Трибуна. – 2009. – № 9–10. – С. 26–29.
4. Железняк О. Образовательная система Японии сегодня / О. Железняк // Проблемы Дальнего Востока. – 2001. – № 5. – С. 85–93.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ “ТЕХНОЛОГІЇ”

Брич Надія,
IV курс, Калуський НКЦ.
Науковий керівник – Довбенко С.Ю.,
кандидат педагогічних наук

Сучасний етап розвитку школи передбачає застосування в освітній галузі “Технологія” проектно-технологічної системи навчання, мета якої полягає в розробці й виготовленні творчого проекту, що передбачає самостійне розроблення та виготовлення учнем вибору від ідеї до її втілення в матеріальний образ.

У державному стандарті загальної освіти для досягнення мети освітньої галузі “Технології” передбачено виконання таких завдань, зокрема:

- формування уявлень про предметно-перетворювальну діяльність людини, світ професій, шляхи отримання, зберігання інформації та способи її обробки; здатності до формування творчих задумів;
- розвиток пізнавальної, художньої й технічної обдарованості, технічного мислення в процесі творчої діяльності;
- виховання готовності до вирішення побутових питань шляхом застосування алгоритмів виконання технологічних завдань.

Відомо, що освітня галузь “Технології” складається з таких змістових ліній: ручні техніки обробки матеріалів, технічна творчість, декоративно-ужитко-

ве мистецтво, самообслуговування та ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями.

Метою даних змістових ліній є формування й розвиток в учнів технологічної, інформаційно-комунікаційної та основних компетентностей для реалізації їх творчого потенціалу й соціалізації в суспільстві. Технології в початковій школі є однією з ланок неперервної технологічної освіти, що логічно продовжує дошкільну освіту, створює базу для успішного опанування учнями технологій основної школи та здобуття професійної освіти.

Упровадження методу проектів змінює роль учителя, для нього стають важливими вміння відчувати потреби дітей, вибрати й запропонувати учням найцікавіші й практично значущі теми для проектів; володіння достатнім арсеналом дослідницьких, пошукових методів, уміння організувати самостійну роботу учнів; орієнтація на пріоритет різноманітних форм організації діяльності учнів. Під час виконання проекту учитель займає позицію лідера, але не домінуючу, виконує роль учасника навчального процесу. Педагогам важливо володіти мистецтвом комунікації, ведення дискусії, не нав'язувати свою точку зору, уміти встановлювати й підтримувати позитивний емоційний настрій.

Визначено такі етапи роботи над проектами, як **пошуковий, аналітичний, практичний, презентаційний, контрольний**, яких рекомендуємо дотримуватись учителям початкових класів.

Проектний метод навчання як педагогічна технологія включає в себе сукупність дослідницьких, проблемних, пошукових методів, креативних за своєю сутністю. Проектна діяльність є тією якісною основою, яка реалізує гуманістичний підхід до навчання, оскільки сприяє формуванню творчої особистості, діяльність якої в молодшому шкільному віці спрямована на впровадження власних ідей, перетворення навколишнього середовища, виходячи з усвідомлених потреб на основі своїх можливостей. Упровадженням свого оригінального бачення методу проектів у практику початкових класів українських шкіл на сучасному етапі займається В.П.Тименко, автор програм, підручників і посібників для вчителів із художньої праці.

Рекомендуємо під час вивчення освітньої галузі “Технології” виконувати проекти з виготовлення атрибутів народних свят (писанки, ялинкові прикраси, обереги, народну ляльку-мотанку).

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462, м. Київ.
2. Котелянець Н. В. Проектний метод навчання молодших школярів / Н. В. Котелянець // Рідна школа. – 2001. – № 10.
3. Тименко В. П. Освітня галузь “Технології”: стан і перспективи розвитку. Школа першого ступеня: теорія і практика : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницького держ. пед. ун-ту імені Григорія Сковороди. Вип. 7. – Переяслав-Хмельницький, 2003.

ДИЗАЙНЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИРОСЛАВА ЯСІНСЬКОГО

Балабан Надія,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Семчук Л.Я.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Дизайн є невід'ємною частиною творчого шляху багатьох сучасних художників. Серед плеяди українських митців, активна діяльність яких припадає на кінець ХХ – початок ХХІ ст., яскраво вирізняється своєю творчістю Мирослав Іванович Ясінський – талановитий образотворець, живописець, графік.

У статті маємо на меті висвітлити творчу діяльність Мирослава Ясінського в галузі проектування інтер'єрів.

Мирослав Іванович Ясінський народився 1956 р. у с. Ковалівка Коломийського району Івано-Франківської області. Його творчий шлях розпочався зі вступу на відділ художньої обробки дерева Косівського технікуму народних художніх промислів, який художник закінчив 1975 р. [1]. Згодом, у 1983 р. Мирослав Ясінський закінчив Львівський державний інститут декоративно-ужиткового мистецтва. У Львові майбутній митець освоював професію дизайнера інтер'єрів. Дипломний проект художник захистив із відзнакою й представив на міжнародній виставці в Казахстані [2]. Він є членом Коломийської асоціації митців, Національної спілки художників України та Національної спілки народних майстрів України, працює викладачем у Коломийському коледжі [3; 4]. Мирослав Іванович Ясінський є автором дизайну багатьох мистецьких видань, спроектував чимало об'єктів, серед яких: приміщення Укртелекому (м. Коломия), ресторан “Край неба” у с. Черемхів (Коломийщина), кафе “Імпреза” (м. Коломия), кафе “Аркан” у с. Шешори (Косівщина) та багато приватних об'єктів [5].

У проектуванні інтер'єрів коломийський майстер віддає перевагу природним матеріалам, найголовнішим серед яких є дерево. Його різновиди дизайнер застосовує для облицювання стін, виготовлення підвісних конструкцій, декоративних перегородок, меблів, оформлення люстр тощо.

Конструктивні особливості перегородок варті особливої уваги, адже складаються з багатьох напівкруглих дерев'яних елементів, оздоблених різьбленням. Таке художнє рішення (різьбу) митець використовує як у громадських, так і житлових приміщеннях.

Для облицювання камінів, стін приміщення Мирослав Ясінський використовує природний камінь різної величини, форми та відтінків, органічно підкреслюючи колірну концепцію проекту в матеріалі.

В оформленні інтер'єрів, поруч із деревом та каменем, дизайнер використовує скло. Цим матеріалом, технікою вітража художник оздоблює дерев'яні конструкції та світильники. Характерними є абстрактні квіткові композиції білого, червоного та жовтогарячих кольорів. Таке художнє вирішення створює оригінальний колірно-світловий ефект при режимі штучного освітлення.

Художніми особливостями вирізняється спроектований Мирославом Ясінським інтер'єр кафе “Аркан”, що в с. Шешори. Співавтором проекту був товариш художника – скульптор Василь Андрушко. Креативне бачення митці проявили в конструктивному вирішенні вікон – форма рам симетрична, у верхній частині знаходиться вітраж трикутної форми з геометричною композицією. Дизайн крісел цього інтер'єру привертає увагу оббивкою оксамитом яскравого темно-зеленого кольору. Для облицювання стін дизайнери використали пробкове дерево, оригінальне за своєю фактурою.

Меблі, запроектовані Мирославом Ясінським, заслуговують особливої уваги. Художник скрупульозно розробляє конструкцію виробу, ураховуючи його функціональне призначення. Конструктивною образністю вирізняється дизайн крісла, виготовленого з дерев'яного каркаса напівкулястої форми, прикріпленого до круглого підніжжя й оздобленого м'якою оббивкою білого кольору.

Характерним для творчої манери Мирослава Івановича є використання тканин полотен, гуцульської кераміки, вітражів, що вставлені в дерев'яні рами, тощо. У проектуванні інтер'єрів художник використовує власноруч виготовлені іконостаси в дерев'яному обрамленні, оздоблені різьбою. У цих стилізованих триптихах митець презентує роботи, виконані в техніці склопису (авторська техніка) [6].

Аналіз колірної вирішення проектів Мирослава Ясінського дає можливість стверджувати, що художник віддає перевагу традиційному гуцульському колориту. У приміщеннях переважає тепла гама, підкреслена елементами з природних матеріалів, поєднаннями різноманітних фактур тощо.

Сьогодні Мирослав Ясінський утвердився не тільки як відомий живописець, але й талановитий дизайнер. Праця й мистецтво є нероздільними поняттями в житті та творчості коломийського майстра. Інтер'єри, спроектовані та оформлені ним, – конструктивно збагачені, довершені в колірно-тональному аспекті, унікальні за художньо-декоративними акцентами.

Дизайнерська творчість Мирослава Ясінського є цікавим мистецьким об'єктом для дослідження, вирізняється новизною в галузі оздоблення інтер'єрів і є зразком для діяльності дизайнерів-сучасників.

1. yasinsky.com.ua/.
2. Малярство : каталог. – Львів : Гердан, 1996.
3. Малярство : каталог. – Брошнів : Таля, 2003.
4. Малярство : каталог. – К. : Іміджпринт, 2006.
5. Малярство : листівка. – К., 2010.
6. Малярство : буклет. – Запоріжжя, 2009.

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАВЛА МАЦЕНКА В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ

Бурденкова Ліда,
магістрантка, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Карась Г.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Суперечність, яка існує між об'єктивно існуючою музичною культурою українського зарубіжжя, її чільними представниками й станом наукового вивчення проблеми, *актуалізує* наше дослідження, яке зумовлює потребу висвітлення постаті Павла Маценка та його значний внесок у розвиток української музичної культури діаспори. *Об'єкт дослідження* – українська музична культура ХХ століття. *Предмет дослідження* – культурно-мистецька діяльність П.Маценка в контексті музичної культури українського зарубіжжя. *Мета* – дослідити особливості діяльності П.Маценка та значення результатів його праці для української музичної культури ХХ ст. Відповідно до зазначеної мети, у роботі зроблено спробу розв'язати такі завдання:

- теоретично обґрунтувати концепцію культурно-мистецького середовища як феномену науки та його роль у формуванні особистості митця;
- на основі аналізу наявної наукової літератури та архівних документів розкрити діяльність П.Маценка в контексті епохи та визначити її роль у формуванні музичної культури українського зарубіжжя;
- висвітлити практичну значущість П.Маценка як диригента для розвитку хорового мистецтва;
- визначити роль його музично-громадської діяльності в поступі культурницької справи західної діаспори;
- проаналізувавши музикознавчу діяльність П.Маценка, як джерело пізнання української музичної культури, виокремити його праці й досягнення в церковному музичному мистецтві та історії української музики;
- узагальнити публіцистично-епістолярний доробок Павла Маценка та здійснити його класифікацію. Теоретична новизна роботи полягає в тому, що вперше розглядається життєвий і творчий шлях П.Маценка в контексті музичної культури українського зарубіжжя.

Ступінь дослідженості проблеми.

На жаль, список статей про П.Маценка обмежується кількома публіцистичними публікаціями про нього. Узагальненого дослідження про митця немає. Методологічною основою роботи стали відомі праці та дослідження провідних українських музикознавців: О.Бенч-Шокало, А.Лаценка, Л. та Н.Пархоменко, що торкаються проблем розвитку українського хорового мистецтва, музикознавства, життєвого й творчого шляху митців, монографія М.Копиці з епістології [2], праці з історії українського зарубіжжя, довідкова література. Джерелознавчу базу дослідження складають мемуари, епістолярій діячів музичної культури зарубіжжя, архівні матеріали із фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО) [1], домашніх архівів Мстислава Юрченка (м. Київ), Ганни Карась. Основою для наших узагаль-

нень стали матеріали збірника про Павла Маценка як музиколога, композитора й громадського діяча, видані з нагоди його 90-річчя [5], наукові статті П.Маценка про постаті великих митців, а також його публіцистика в різних часописах, зокрема в журналі “Вісті”. Також джерелознавчі аспекти проблеми містяться в українській та діаспорній періодиці. Аналізуючи вплив культурно-мистецького середовища на формування особистості Павла Маценка, звертаємо увагу на ареал родини та місцевої громади в Україні, видатні постаті української музичної культури в пражький період його діяльності – Ф.Стешка, Ф.Якименка та П.Щуровської-Россіневич. Різносторонність особистості митця складає його праця як педагога, музично-громадського діяча, хормейстера, диригента, музикознавця, композитора, дослідника та публіциста. Саме він започаткував у Канаді проведення вчительських диригентських курсів, які не втратили своєї актуальності й досі та виховували кадри для Рідних шкіл. П.Маценко вів активну суспільно-громадську діяльність, яка активізувала розвиток хорового мистецтва діаспори. Його педагогічна діяльність включала роботу в Рідних школах, на диригентсько-вчительських курсах, перейменованих пізніше на Вищі Освітні Курси. Учительську діяльність П.Маценко продовжував у дяківських школах та інших навчальних закладах – був ректором Інституту Св. Івана в Едмонтоні, з 1955 р. викладав у Колегії св. Андрея у Вінніпезі [6], з 1963 до 1972 р. викладав у Колегії св. Володимира в Робліні. На науково-публіцистичному полі П.Маценко був співредактором “Нового Шляху”, редактором і дописувачем серій “До джерел української музики” в цьому журналі, писав численні статті та рецензії на культурні й суспільно-громадські теми до різних газет і журналів. Як культурно-освітній референт Українського Національного Об’єднання, П.Маценко написав сотні статей на музичні та культурно-освітні теми до багатьох часописів Канади й США. Як музикознавець він є автором монографій і статей про українських композиторів П.Гончарова, С.Давидова, С.Дегтярьова, М.Березовського, Д.Бортнянського, М.Леонтовича, О.Кошиця, Н.Нижанківського, Ф.Якименка, Я.Степового, С.Яременка, М.Фоменка, музикознавця Ф.Стешка, піаністів Д.Гординську-Каранович, Т.Микишу, бандуриста В.Ємця, про музичні зацікавлення Г.Сковороди, Г.Квітки-Основ’яненка, спогадів про О.Кандибу. Глибокими є медієвістичні студії П.Маценка та дослідження ним історії української церковної музики. Праця в цьому напрямку, розпочата над докторською дисертацією, продовжилась у Канаді. Там були написані нариси та конспект історії української церковної музики [4], відредагована п’ятиголосна партесна Служба Божа невідомого автора, написані статті про церковну музику, канти, народну пісню й танок, стрілецькі пісні.

Підсумовуючи все вищесказане, доводимо, що культурно-мистецька діяльність Павла Маценка мала визначальне значення для збереження та розвитку національної культури українського зарубіжжя.

1. Ф. 3972, оп. 1, спр. 634 : Особиста справа студента П. Маценка. – 51 арк.
2. Копиця М. Епістологія в лабіринтах музичної історії : монографія (до 100-річчя Національної музичної академії України) / Копиця Маріанна Давидівна. – К. : Автограф, 2008. – 528 с. : іл.

3. Маценко Павло. Архівний довідник 1988/89. – Вінніпег ; Манітоба : Осередок української культури й освіти. – 88 с.
4. Маценко П. Конспект історії української церковної музики / Павло Маценко. – Вінніпег ; Манітоба : Видання Колегії Св. Андрея, 1973. – 103 с.
5. Павло Маценко: композитор і громадський діяч : зб. на пошану 90-ліття народин / упоряд. і зредаг. Василь Верига. – Торонто : Видання Українського Національного Об'єднання Канади, 1992. – 242 с., з іл. і нотами, бібліогр.
6. Hodovany-Stone N. Dr. Pavlo Macenko at St. Vladimir's College 1956–1958 / Nestor Hodovany-Stone // Павло Маценко. Музиколог, композитор і громадський діяч : зб. на пошану 90-ліття народин / упоряд. і зредаг. Василь Верига. – Торонто : Видання Українського Національного Об'єднання Канади, 1992. – С. 90–94.

БОГДАН ШАРКО – БАНДУРИСТ УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ (НІМЕЧЧИНА): ДО 90-РІЧЧЯ МИТЦЯ

Вівчарук Надія,
II курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Дутчак В.Г.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Серед постатей митців, які репрезентують бандурне мистецтво українського зарубіжжя – Зіновія Штокалка, Володимира Луціва, Ярослава Бабуняка, Семена Ластовича-Чулівського, Степана Ганушевського – родове коріння яких у Галичині, окреме вагоме місце належить і співаку-бандуристу Богданові Шарку, уродженцю Прикарпаття (с. Вікторів теперішнього Галицького району, нар. 30.10.1920), який уже впродовж значного часу проживає в Німеччині в м. Мюнхен. Метою дослідження, присвяченого 90-річчю митця, є визначення творчих здобутків Б.Шарка на музично-просвітницькій ниві, а зокрема в бандурному мистецтві, у середовищі українського зарубіжжя другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Богдан Шарко – випускник Станіславівської філії Музичного інституту ім. М.Лисенка (фортепіано, спів, 1930–1934 рр.), студіював право та лісівництво у Львові. З липня 1945 року Б.Шарко опиняється в Німеччині, в м. Аугсбурзі (Баварія). Він продовжує “науку солоспіву” в Мюнхені в класі камерної співачки з Лейпцига Ельзи Цайдлер (1946–1947 рр.), яка “вишколила його голос – баритон”. Уже пізніше Б.Шарко навчається вокалу в консерваторії Штрауса та на економічних студіях в Українському вільному університеті. Саме до початку німецького періоду в його житті належить опанування гри на бандурі в колишнього члена капели бандуристів ім. Т.Шевченка Івана Рябчуненка. Тоді ж була виготовлена й перша діатонічна бандура, на якій Богдан Шарко вчився грати, співав традиційний бандурний вокально-інструментальний репертуар (1950).

Упродовж усього періоду своєї подальшої діяльності Богдан Шарко поєднував офіційну службу з творчими виступами. З 1951 року розпочинаються його виступи як соліста-бандуриста в усіх більших поселеннях українців Західної Німеччини. Крім того, він активно пропагував бандуру як національний український інструмент перед чужинцями в Німеччині, Австрії, Франції, Бельгії,

Голландії, Люксембурзі, Великобританії, Італії. Численні відгуки в пресі особливо відзначали виступи Б.Шарка на концертах і фестивалях баварського радіо, фольклорному концерті в Страсбурзі, мистецьких акціях мюнхенського клубу “Катакомба”.

Брав участь Богдан Шарко і в музичних конкурсах: на Міжнародному форумі музикантів у Шварцвальді 1961 року він здобуває титул “Майстерзінгер” і почесну грамоту. Вагомими були й відзнаки Міжнародного конкурсу “Швабінгервохе” і клубу патрициїв-традиціоналістів “Альтмонахія” в Мюнхені.

З 1971 р. Богдан Шарко виступає із хроматичними інструментами: бандурою з перемикачами англійського майстра Василя Гляда та чернігівською хроматичною бандурою, отриманою з України. Тоді ж у 70-х роках Богдан Шарко здійснює ряд аудіозаписів: виходять його дві короткограючі платівки “Пісні при бандурі” та “Українські релігійні пісні” (у супроводі органа). Перша з них охоплювала твори “Встає хмара з-за лиману”, “Дума про Морозенка”, “Повій вітре, на Вкраїну”, “Чорний кольор”. На другій звучали “Кант про почаївську Божу матір”, великодній ірмос “Плотію уснув”, “Молитва” з опери С.Гулака-Артемовського “Запорожець за Дунаєм”.

Як і багато інших митців українського зарубіжжя, Б.Шарко – універсальна особистість, яка поєднувала, крім основної службової діяльності (економіста в університетській клініці Мюнхена), творчу за багатьма напрямками – концертним (як бандуриста й соліста-співака), музично-критичним (як музичного кореспондента багатьох видань Європи та Америки), громадським (як активний діяч в організаціях “Український християнський рух”, “Товариства за патріархальний устрій УКЦ”, “Братства колищніх вояків I дивізії УНА в Німеччині та ін.).

Упродовж десятиліття (1961–1971) Богдан Шарко був європейським представником і дописувачем фахового музичного квартальника “Вісті” (Нью-Йорк). На сторінках цього журналу за підписом Б.Шарка були опубліковані статті-біографії багатьох відомих музикантів – композиторів, виконавців, теоретиків, що репрезентували українське зарубіжжя. Це, зокрема, статті про Іванну Синеньку-Іваницьку, Аристида Вирсту, Андрія Гнатишина, Ярослава Барнича, Івана Недільського, Остапа Бобикевича, Ірину Маланюк та багатьох інших. Крім того, Богдан Шарко опублікував численні статті та відгуки на мистецькі події в часописах “Християнський голос”, “Шлях перемоги”, “Свобода”, журналі “Бандура” тощо.

Його концерти відбувалися не лише з бандурою, але і як соліста-співака із сольними концертами в супроводі фортепіано чи органа, де виконувався переважно класичний репертуар (твори Г.Генделя, Ф.Шуберта, Т.Джіордані, М.Лисенка, Д.Січинського), а також композиції ХХ ст. (Р.Купчинського, А.Кос-Анатольського, О.Бобикевича), пісні народів світу. Іноді концерти Б.Шарко проводив в ансамблі з іншими співаками або як акомпаніатор на бандурі для молодечих ансамблів чи окремих солістів.

Тісні взаємини об’єднували Богдана Шарка й продовжуються до сьогодні з представниками мистецького українського зарубіжного світу. Зокрема, з бандуристами Володимиром Луцівим (Великобританія), Степаном Ганушевським (США), Мирославом Дяковським (Канада), квітетом “Кобзарське братство”

(Великобританія), співаками Йосипом Гошуляком (Канада), Михайлом Скалою-Старицьким (Франція), музикознавцями доктором Павлом Маценком (США), головним редактором журналу “Бандура” Миколою Досінчуком-Чорним (США).

Крім того, Б.Шарко матеріально підтримував відомого майстра бандур і дослідника-теоретика бандурного мистецтва Семена Ластовича-Чулівського, який також проживав у Мюнхені (1910–1987).

Метою праці Богдана Шарка впродовж усіх років і до сьогодні залишається популяризація української народної пісні, пропаганда українського інструмента бандури серед іншомовних слухачів.

1. Богдан Шарко – бандурист високого класу // Альбом “Українці в світі”. – К ; Мельбурн : Фортуна, 1995. – С. 277.
2. Дутчак В. Г. Богдан Шарко – співак-бандурист українського зарубіжжя / В. Дутчак // Вісник Прикарпатського університету. Вип. X–XI. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. – С. 122–127.
3. Коваль Ф. Платівки баритона Богдана Шарка / Ф. Коваль // Шлях перемоги. – 1973. – 4 листоп.
4. Молчко У. Богдан Шарко – подвижник української культури західної діаспори (до 90-річчя від дня народження) / У. Молчко // Вісник Прикарпатського університету. Вип. X–XI. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2009–2010. – С. 92–96.
5. Про нас його бандура розповідає світові (Інтерв’ю з Б. Шарком. Запис В. Ковальчука) // Західний кур’єр. – 2003. – 6 листоп.

МАРІЯ КАЛЛАС – ВЕРШИНА ВИКОНАВСТВА НА ОПЕРНІЙ СЦЕНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Гринів Оксана,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Стефанюк М.П.,
старший викладач

Марія Каллас – одна з найбільш великих і різнобічно обдарованих оперних співачок ХХ століття. “La Divina” (Божественна) – такий титул дала Марії Каллас схвильована італійська публіка, і цей титул зберігся за нею після смерті. Слава співачки виявилася міцною й довготривалою. Зараз, коли пройшло майже тридцять п’ять років, як відзвучав наповнений неповторною красою голос Каллас, її коротке сценічне життя оцінюється як переворотний етап в оперному мистецтві. Весь артистичний комплект співачки – голос, вокальна техніка, акторська майстерність – настільки відрізнялися від звичних норм оперного театру середини століття, виробляли такий приголомшуючий ефект, що послужили поштовхом до перелому старих традицій, визвали до життя нові тенденції в багатьох аспектах як вокального мистецтва, так і всього музичного театру.

Голос великої співачки неможливо віднести до якої-небудь категорії за звичною класифікацією. Він викликав суперечки, розцінювався спеціалістами як “неправильний”, у нім ніби об’єднувалися зразу три голоси, настільки по-рі-

зному звучали всі три регістри. Тільки чарівна сила артистичної натури Каллас була в силі перебороти цю природну якість, зазвичай прийняту за великий недолік, і перетворити її в беззаперечне, хоча сугубо індивідуальне, достоїнство. Сама співачка визначила свій голос як “драматична колоратура”. Її музичний репертуар був неймовірно багатий: вона виконувала партії від ліричного й колоратурного сопрано до меццо. Але унікальною її робила не стільки різноманітність партій, скільки неперевершена акторська майстерність – рідкісна якість для оперних співаків і сьогодні.

Найбільша оперна діва й примадонна двадцятого століття була цілеспрямованою жінкою, яка кинула виклик критиці, оперним імпресарію та публіці своїм нестримним сходженням на вершину музичного світу. Коли вона померла 1977 року, П'єр-Жан Ремі, паризький оперний критик, сказав про неї: “Після Каллас опера ніколи не буде такою ж, як раніше”. Лорд Хервуд, лондонський критик, описав її як “найбільшу виконавицю нашого часу”. Навіть противники Каллас змушені були засвідчити її геніальність, визнаючи її значний вплив на світ опери. Каллас і Рудольф Бінг із нью-йоркського “Метрополітен-Опера” сказав після її смерті: “Ми не побачимо більше подібну їй”. Без сумніву, вона вплинула на світ опери більше, ніж будь-яка інша особа у двадцятому столітті, якщо не в усі часи. Марія Каллас стоїть у ряду таких реформаторів опери, як Ріхард Вагнер й Артуро Тосканіні. Культура двадцятого століття нерозривно пов'язана з її ім'ям. На початку 1950-го року, напередодні появи постмодернізму, коли опера дев'ятнадцятого століття стала естетичним анахронізмом, Марія Каллас повернула оперне мистецтво на вершину сценічного олімпу. Відродивши епоху бельканто, вона не обмежувала себе віртуозними колоратурами в операх Белліні, Россіні й Доницетті, а перетворювала свій голос у головний виразовий засіб і стала універсальною співачкою з репертуаром від класичних оперсерій типу Весталки Спонтіні до останніх опер Пуччіні й музичних драм. Вона панувала у своїй професії протягом дванадцяти років і була видатною виконавицею протягом двадцяти. Взліт кар'єри Каллас у середині двадцятого століття зумовлений також появою в звукозаписі довгограючої платівки та її дружбою з видатним діячем звукозаписувальної компанії ЕМІ Вальтером Легге. Саме завдяки цій компанії ми можемо зараз насолоджуватися прекрасним голосом співачки за записами та документальними фонограмами. Також значну роль у творчості Каллас відіграли прихід на сцену оперного театру таких диригентів, як Герберт фон Караян і Леонардо Бернстайн, а також кінорежисерів, таких як Лукіно Вісконті й Франко Дзефіреллі – вони зробили кожен спектакль за участю Каллас справжньою подією. Каллас була новатором і творцем як ніхто інший до або після неї. Вона перетворила оперу в справжній музично-драматичний театр, заставивши, як вона говорила, – навіть трелі й гами виражати радість, тривогу чи тугу. Завдяки наполегливій роботі, моральним якостям, всепоглинаючому прагненню до досконалості й незрівнянній маніакально-депресивній цілеспрямованості енергії, ці якості були результатом дитячих мрій і криз, які привели Каллас до її постійних наддосягнень протягом більшої частини її дорослого життя.

Ця жінка прагнула досконалості, досягла найвищої вершини оперного світу через безкомпромісне стремління до переваги у всьому, що вона робила. Во-

на змінила світ опери й зробила це зі смаком й елегантністю. Почавши з нуля, Каллас перетворила свою слабкість – вулканічний темперамент – у позитивну силу, прикрасивши сцену, як жодна інша жінка в історії. Її специфічним внеском у творчу геніальність і нововведенням була її інтуїтивна чутливість до прекрасного.

Похоронна служба відбулася в грецькій православній церкві на Рю Жорж Бізе. Тіло Каллас поховали на кладовищі Пер-Лашез. Через три місяці могила була розорена, останки викрадені – і знайдені кілька годин по тому у віддаленому кутку кладовища, пишуть izvestia.ru. 1979 року прах найвідомішої на планеті діви був розвіяний над Егейським морем. А разом з ним – таємниці її життя й смерті. Залишилися тільки записи її божественного голосу, від якого світ і досі божеволіє.

1. Тимохин В. М. Каллас / В. Тимохин // Выдающиеся итальянские певцы. – М., 1962.
2. М. Каллас : биография, статьи, интервью. – М., 1978.
3. Кестинг Ю. Мария Каллас / Юрген Кестинг. – М. : Аграф, 2001.

НАРОДНА ІГРАШКА ПРИКАРПАТТЯ

Дем'яник Галина,
V курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Юсипчук Ю.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Народна іграшка – це явище культури, що зародилося ще в давні часи колективної культури й стало виявом міфологічних, пластичних, орнаментальних й образних уподобань, це перша річ, з якою починає спілкуватись дитина. Вона розвиває кмітливість, фантазію, духовний світ дитини, формує в дітей естетичні смаки, творчі здібності, дає перші професійні навички, пробуджує відчуття рідного коріння. Її можна назвати екологічною, оскільки вона формується здебільшого із природних матеріалів: глини, дерева, трави, соломи, рогози, сиру тощо: її форма є умовним або символіко-умовним відповідником природних реалів – звірів, птахів, свійських тварин. Вона має великий вплив на духовний, інтелектуальний розвиток дітей.

У духовній культурі України народне мистецтво Прикарпаття посідає особливе місце. Насамперед тим, що не втратило своєї майстерності, творчості, загадковості народної традиційності. Саме це обумовлює актуальність даної теми й необхідність глибшого осмислення вивчення мистецтва Прикарпаття.

Українська іграшка – це своєрідне народне світобачення. Вона збагачує духовний світ людини. Дітей учить розуміти добро, красу, любов до рідної землі, своїх предків.

У дитячому вихованні існує багато проблем, серед яких однією з найголовніших є така: як прищепити дитині, зберегти й посилити в ній відчуття причетності до родових, етнонаціональних основ і водночас підготувати її до сприйняття та засвоєння найсучасніших інтелектуальних, технічних, технологічних і

художніх здобутків людства. Розв'язання цієї проблеми – справа сучасних педагогів, і саме іграшка може тут істотно допомогти. Адже впродовж усього дитинства гра й народна іграшка займає найголовніше місце в житті дитини. У грі діти відтворюють працю дорослих, елементи трудових дій. Протягом віків іграшка видозмінювалася, міняла свої початкові функції і, переродившись, прийшла до нас у своєму сучасному вигляді.

На іграшку вчені в Україні почали звертати увагу наприкінці XIX ст. і розглядали її здебільшого у зв'язку з дитячими іграми як їх атрибут. Хоча вони були простими, проте в них зберігалася сила землі та сонця.

Найбільш масовою народною іграшкою, яка виготовлялася в умовах промислів, є іграшка з глини. Серед іграшок з глини найбільш поширеними є свищики (свистунці, свистала, свистілки), серед яких найбільше зустрічаємо свищиків-птахів. Птахи-свищики архаїчного типу вироблялися практично в усіх гончарських промислах України. Відрізняються вони лише за розміром і декором. Функція цих іграшок, крім ігрової, є ще пізнавально-виховною.

Іграшка з дерева – тепла, легка, зручна у грі – обов'язково має супроводжувати сучасне дитинство. Більшість доступних нині іграшок із дерева належать до так званих акустично-механічних та рухливо-механічних іграшок. Це деркачі, фуркала, калатала, вітрячки, пташки, візки, каруселі, коники на коліщатах. Найбільш масове виробництво дерев'яної столярної й точеної на верстаті іграшки ще донедавна мало місце в м. Яворів Львівської області. Найціннішим із мистецької точки зору в яворівській іграшці є розпис. Саме він робить прості столярні вироби творами мистецтва. Орнаментовані іграшки сприяють зміцненню в дитини світлого, оптимістичного настрою, позитивного сприйняття навколишнього світу.

Іграшки із соломи й трави – типові екологічні іграшки. Лише частково належачи до статусу промислів, виробництво солом'яних іграшок мало сезонний і подекуди епізодичний характер. Автори цих іграшок зазвичай були сільські умільці-хлібороби. Із соломи виготовляли брязкальця, тарахкальця, бичків, оленів, коників, ляльок різного типу тощо.

Лялька в “іграшковій культурі” посідає особливе місце. Ляльки з тканини виготовляли зв'язуванням та шиттям. Відповідно, ляльки бувають вузлові й шиті. Іграшки не робили просто так, їх творили майстри. У такий спосіб вони передавали свої враження від повсякденного життя.

Тільки в Карпатах виготовляють іграшки із сиру, зокрема в селах Брустурі, Річка, Снідавка, Шешори. Іграшки із сиру виготовляють особливим способом – витягуванням, викручуванням та обв'язуванням сирним мотуззям. Виходять гарненькі, приємні, комфортні щодо розміру, фактури, смаку сирні баранці, коники, козлики, коні з вершниками, олені, півники та інші птахи.

Іграшки з тіста у вигляді різних тварин (корівки, баранці, зайці, коні) і людських постатей виготовляли в різних регіонах і місцевостях України. Ці іграшки, маючи умовно-узагальнені форми, розвивають уяву дітей.

Технологія виготовлення іграшки зі скла поширена в Галичині. Це техніка вільного видування виробу з розтопленої скляної маси за допомогою складувної трубки. Довершеність і якість продукції залежить від творчого злету. Сам

процес створення виробів нелегкий, адже все відбувається біля печі, вручну. Кожний наступний виріб не схожий на попередній.

Отже, народна іграшка дає дитині те, чого не може дати сучасна іграшка, як витвір мистецтва вона розвиває традиційні навички для національної культури.

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 272 с.
2. Герус Л. М. Українська народна іграшка кінця XIX–XX ст. (історія, типологія, художні особливості) : Львівська академія мистецтв / Л. М. Герус. – Львів, 1997.
3. Найден О. С. Українська народна іграшка : історія, семантика, образна своєрідність, функціональні особливості / О. С. Найден. – К. : АртЕк, 1999. – 256 с. : іл.
4. Українська народна іграшка : Альбом-каталог всеукраїнської виставки / авт.-упоряд. Є. Шевченко. – К. : Народні джерела, 2006. – 96 с. : іл.
5. Українська народна іграшка : каталог. – К. : СтилоС, 2006.

СИНТЕЗОВАНЕ АНСАМБЛЕВЕ ВИКОНАВСТВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЧИННИК НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Євенко Ігор,
V курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Круль П.Ф.,
доктор мистецтвознавства, професор

Мета нашої наукової розвідки полягає в аналізі оригінальних творів для ансамблів народних інструментів, в основі яких закладені не тільки фольклорні традиції, але й досвід тембрової еволюції, а не академізму. Одним з яскравих показників академізації є проникнення народних інструментів (зокрема баяна) у сферу камерно-інструментальної ансамблевої музики, де вони застосовуються на рівні з іншими класичними інструментами, тобто скрипкою, віолончеллю, флейтою, кларнетом, фортепіано, ударними тощо. Поява в межах авторитетних міжнародних конкурсів баяністів окремих номінацій ансамблевого, суто синтезованого напрямку та створення оригінальної літератури для різних камерно-інструментальних складів з баяном є безперечним підтвердженням активізації цього процесу. Усе це є підставою для актуалізації досліджень, присвячених різним аспектам нового напрямку в синтезованому народно-інструментальному мистецтві.

Простежуючи розвиток синтезованих народно-інструментальних ансамблів, їх творчу діяльність, можна визначити ряд тенденцій, що виявляють найсуттєвіші закономірності формування їх усталених та новітніх типів:

- продовжують існувати автентичні ансамблі народних інструментів;
- з'являються однорідні ансамблі народних інструментів, що стало здобутком музичного мистецтва саме ХХ століття;
- утворюються оркестрові ансамблі;
- у другій половині ХХ століття спостерігається тенденція виникнення оркестрів з ансамблів народних інструментів;

- створюються малі форми синтезованих народних ансамблів як навчальні у ВУЗАХ, так і державних філармонійних установах, як концертні одиниці – впродовж ХХ століття відбувається процес камернізації синтезованого народного-інструментального ансамблевого виконавства мішаного типу;

- з'являються новітні синтезовані ансамблі народних інструментів за участю класичного інструментарію;

- використовуються народні інструменти в різних складах джазово-інструментальних ансамблів та в типових ансамблях сучасної поп-музики.

Сьогодні існує необхідність комплексного дослідження унікальних ансамблів, бо це досягнення в музичному житті та основа розвитку синтезованої народно-інструментальної музики. Слід ураховувати, окрім кількості виконавців та інструментів, їх склад, специфіку інструментарію, також особливості фактур та принципів ансамблювання.

Попри незначні наукові доробки в цій сфері, визначається, що сутність, природа, характерні особливості й соціальні функції синтезованого народно-інструментального мистецтва та його місце в музичній культурі України недостатньо досліджені як з культурологічних, так і з мистецтвознавчих позицій, що й призвело до дещо однобічного ставлення до надбань і досягнень цього музичного напрямку.

Усе вищесказане приводить до висновку: удосконалення та розповсюдження народного інструментарію України впродовж багатьох століть та активізація цього процесу в ХХ столітті (професіоналізація освіти, налагодження промислового виробництва народних інструментів, активна композиторська творчість, організація конкурсів, фестивалів) спричинили до становлення й розвитку різноманітних форм синтезованого спільного народно-інструментального виконавства.

1. Давидов М. Баян-акордеон в камерному мистецтві на стику століть / М. Давидов // Музичне виконавство. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. – К., 2000. – Вип. 8. – С. 7–15.
2. Єргієв І. Д. Мистецтво українського “модерн-акордеону” – у світському процесі / І. Д. Єргієв // Музичне виконавство. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. – 2004. – Вип. 40, кн. 10. – С. 150–161.
3. Іхманицький М. Баян в музичній культурі України наприкінці ХХ – початку ХХІ століття / М. Іхманицький // Львівська баянна школа та її видатні представники. – Дрогобич : Просвіт, 2006. – С. 70–85.
4. Сташевський А. Творчість композиторів Львівщини для баяна / А. Сташевський // Академічне народно-інструментальне виконавство та вокальні школи Львівщини : зб. матеріалів наук.-прак. конф., (3 листоп. 2005 р., м. Львів) / ред.-упоряд. А. Душний, С. Карась, Б. Пиц. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 203–209.

ТВОРЧИСТЬ ОПАНАСА ЗАЛИВАХИ

Кінаш Надія,
IV курс, Інститут мистецтв.
Керівник – Лукань В.Г.,
доцент

24 травня 2007 р. на 82-му році життя помер великий художник, дисидент, лауреат премії ім. Т.Г.Шевченка Опанас Заливаха.

Багатьом він відомий як співавтор знаменитого Шевченківського триптиха, що став символом свободи й непокори. Життєвий шлях Опанаса Заливахи дивовижно нагадує життя Тараса Шевченка. Щоправда, у різний час, але вчилися в одній і тій же Академії мистецтв, за свою творчість обидва поплатилися роками свободи, обом було заборонено малювати.

Народився Опанас Іванович Заливаха на Харківщині 26 листопада 1925 р. Коли він був ще зовсім дитиною, його родина, рятуючись від репресій, розкуркулення, голодомору, втекла в Сибір. Уже там, ще навіть не досягнувши повноліття, Опанас став сиротою. Його життя було важким, але це не завадило йому закінчити Академію мистецтв. У 1957 р. Опанас побував на практиці в Косові на Гуцульщині. Він настільки закохався в Прикарпаття, що після навчання переїхав туди жити й творити. У 1964 р. з нагоди ювілею Тараса Шевченка в Центральному корпусі Київського університету Опанас Заливаха разом з Людмилою Семикіною та Аллою Горською створили триптих, присвячений Шевченку. Ця подія призвела до арешту художника та ще багатьох шестидесятників у 1965 р. Він був засуджений до 5 років ув'язнення із забороною малювати, та вирок не зміг завадити митцю творити. І в ув'язненні він виконував графічні твори, ескібри тощо.

Відбувши покарання, Опанас Заливаха повернувся в Івано-Франківськ, де й був арештований. Там він згодом одружився з донькою Василя Бандери, рідного брата Степана Бандери, Дариною. У них народилося двоє дітей – Ярослав та Ярина.

У 1988 р. відбулася персональна виставка творів Заливахи в Національному музеї у Львові, а у 1989 р. – в Івано-Франківську в Художньому музеї. У каталозі до виставки зазначено 146 найменувань творів. Твори майстра гармонійно вписались у величний інтер'єр собору. Згодом були виставки в Києві, Німеччині, Англії. А через рік Опанас Заливаха став лауреатом премії ім. Василя Стуса, був лауреатом премії Андрея Шептицького, а згодом Національної премії ім. Тараса Шевченка.

Над новим циклом композицій декоративного характеру розпочав роботу художник на початку 1990-х рр. Це такі твори, як “Символи”, “Писанка”, “Композиція” та ін. Новаторським кроком у мистецтві було застосування в станкових композиціях матеріалів немистецького призначення – “Знецінені цінності”. Разом із тим твори Опанаса Заливахи ніколи не були наскрізь абстрактними, прикладом цього є твори “Вертикалі”, “Погляд”, “Пробудження” тощо. Чудова світлоносність яскравих декоративних зіставлень якраз і стала тим “проривним” кроком до нової якості мистецького виразу. Нові версії фігуративних мотивів вибудовує майстер у творах “Мамай”, “Одигітрія”, “Покрова” та ін.

Довгоочікуванна незалежність України надихнула мистця на такі твори, як “Роздоріжжя”, “Уламки”, “33-й рік”, “Роздуми”, де він переосмислював історію Батьківщини, немов питаючи правди в Бога.

26 листопада 2009 р. у галереї “Цмок” з нагоди річниці від дня народження художника були експоновані унікальні керамічні панно Опанаса Заливахи, які прикрашали інтер’єр колишнього кафе “Медівня” і багато років вважалися втраченими. Ці панно були створені на поч. 80-х рр. разом із франківськими художниками Б.Готем та Ю.Матвієнком. На той час Заливаха працював художником-оформлювачем при “Облторгрекламі” й займався оздобленням закладів громадського харчування. Кафе “Медівня” (тепер кафе “Кубик”), розташоване на вул. І.Франка навпроти Спільки художників, на той час вважалося богемним закладом, де можна було завжди зустріти франківських мистців за філіжанкою кави. У 2000 р. кафе отримало нових власників, які повністю оновили інтер’єр і зняли панно зі стін. Оскільки подальша доля панно була невідома, вважалося, що вони були знищені. Проте виявилось, що панно Заливахи всі ці роки перебували в гаражі нового власника кафе Володимира Семчука. За словами адміністратора кафе Марії Скасків, вони знали, що ці панно належали Опанасові Заливасі, тому не мали наміру їх знищувати. Нові власники пропонували художникам забрати панно, але ніхто не виявив ініціативи. Минулого року п. Марія запропонувала забрати панно Богдану Бринському, художнику, реставратору, директору галереї “Цмок”.

За задумом Заливахи, “Медівню” прикрашали глиняні панно у формі бджолиних стільників. На них – сонце, квіти, птахи, звірі, колоски, бджоли, гуцули й гуцулки. Усі вони виконані із шамотної глини й випалені в печі. Цікаво, що кожна частинка розламана й склеєна заново. Б.Бринський припускає, що ціле панно не вміщалося у печі і його випалювали частинами.

Опанас Заливаха – майстер, пензлем якого творив Всевишній, щоб могла відбутись Україна.

1. В дорозі до себе : Інтерв’ю О. Заливахи для публікації С. Майданської // Українська культура. – 1996. – № 4. – С. 20–21.
2. Книжковий знак шестидесятників / вступна стаття М. Вірук. – Нью-Йорк : Вид-во Св. Софії, 1972. – С. 33–36.
3. Медвідь Л. Шістдесятництво: філософія та естетика опору / Л. Медвідь // Молода нація : альманах. – К. : Смолоскип, 2000. – С. 103–124.
4. Опанас Заливаха : Альбом / упоряд. Б. Мисюга. – К. : Смолоскип, 2003.
5. Ukrainianartist Opanas Zalyvakha // International Amnestybulletin. – 1968. – № 4.

ВПЛИВ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ НА АРХІТЕКТУРУ Й КУЛЬТУРУ ПРАГИ

Котерлін Христина,
III курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Шпільчак В.А.,
кандидат педагогічних наук, доцент

За довгу історію Праги тут дивним чином залишилися печатки різних епох. Титанічна доба Відродження не могла оминати Прагу. У цей період архітектура займає провідне місце в художній творчості. Вона інтерпретує та розвиває античні форми стосовно нових історичних умов.

Слід зазначити, що самі “універсальні” особистості виникали й через недостатню зрілість нового суспільства. Оскільки поділ праці ще не торкнувся мистецтва, художники займалися всім – будівництвом церков, палаців, міських фортець, військових машин. Поєднуючи найрізноманітніші види творчої праці, вони були живописцями, архітекторами, інженерами, декораторами [1]. Завдяки цьому титанізму митців донині існує скільки прекрасних здобутків Відродження. Наприклад, Празький Град – резиденція чеських володарів – був перебудований щодо вимог стилю. 1530 року там був створений парк в італійському стилі. Поверхня такого саду розбита на прості геометричні форми, присутній фонтан. Томаш Ярош створив музичний фонтан – краплі води, падаючи на металеві чаші, створюють особливі мелодійні звуки. Система алей – якісно продумана, вони немов проводять людей, що гуляють по найчарівніших і найзагадковіших місцях саду. Саме парк у Празькому Граді є першим у Чехії, вирішеним згідно з канонами ландшафтної архітектури. Вельможі того часу мали можливість мати маєтки, так чеські й іспанські дворяни будували в Граді по декілька маєтків. Переважала світська архітектура. На зміну готичним стрілчастим фронтонам з’являються фронти, що відповідають ренесансному стилю. З’явилася фігурна ліпнина й графіто – фарбована різними пігментами штукатурка, яку зчищають для отримання світлотіньових орнаментальних рядів. У цілому, Прага стала філіалом італійських будівельних цехів [2].

Ренесанс намагається подолати середньовічну масивність і нагромадження об’ємів за рахунок введення додаткових елементів. Узірцем до наслідування був римський Пантеон. Так, камінь, оброблений у різний спосіб, використовується і в конструкціях, і в елементах оформлення. Важливим будівельним матеріалом стають будівельні розчини. Фактично Ренесанс – наступ штукатурки в архітектурі. Розчин використовують не лише при з’єднанні блоків, а й у вигляді гладкої штукатурки, графіто, русту чи для створення декоративних елементів. Цегла й кераміка надалі залишаються конструктивним і декоративним матеріалом. Широко використовуються кольорові матеріали – теракота, майоліка, глазурована цегла. Виробам із цих матеріалів легко надати різноманітних форм. В інтер’єрах використовуються прикраси з ліпнини, спершу білі, згодом тоновані й золоті. Використовується залізо як конструктивна деталь. Олово й бронза використовуються в декоративних цілях. З дерева конструюються карнизи й стелі, кесони складних форм.

Знаки-таблички на будинках сучасний житель Праги вважає за щось декоративне, проте в старовину вони мали практичний характер. Вони виникли в той період (ренесансу) коли через велику кількість будинків з'явилася потреба в їх ідентифікаціях. Знаки на будівлях мали інформувати пішохода про характер будинку. За ними можна познайомитись з образом мислення жителів, родом діяльності, часто будинковий знак указував на прізвище чи прізвисько жителя. Такі таблички ставилися на фронтонах будинків. Їх виконували живописно чи скульптурно, на дереві або металі. У XV ст. розробка будинкових знаків стала прибутковою справою, навіть точилися суперечки між храмовими художниками й світськими за право виконати таку роботу. Часто поруч з рельєфним зображенням будинки прикрашали написані на дошках картини або живопис просто на штукатурці. Спокійна врівноваженість рельєфів ренесансу часом показувала бажання хазяїна дому показати себе в найкращому світлі. Колір ренесансу – синій [3].

Могутньою зброєю культури Відродження в Празі була друкована книга, типографіка. Навчання в школах відбувалося чеською, учні отримували трудову освіту. Празький Університет з XV ст. спеціалізувався на вивченні античної літератури й філософії. На відміну від середньовічної культури Ренесанс є світською культурою й таким світоглядом, який базувався на земних уподобаннях людини.

Як бачимо, з приходом Ренесансу чеські традиції не зникли. Вони ввібрали в себе все найкраще з нової епохи та увіковічили в пам'ятках архітектури, гравюрах, рукописах. Мабуть, щоб відкрити для себе ту Прагу, що була в епоху Відродження, справді потрібно залишитися з нею наодинці.

1. Режим доступу : <http://www.cityprague.ru/>.

2. Режим доступу : <http://www.ilovecz.ru>.

3. Режим доступу : <http://prahafx.narod.ru/>.

МІСТ РІАЛЬТО У ВЕНЕЦІЇ ОЧИМА ФОТОГРАФІВ І ХУДОЖНИКІВ

Лазорів Любов,

III курс, Інститут мистецтв.

Науковий керівник – Хом'як Л.В.,

кандидат мистецтвознавства, доцент

У такому неповторному місті Венеція, яку називають “перлиною Адріатики”, сформувався унікальний архітектурний стиль – відвертий і монументальний, декоративний і святковий. Подорож Великим каналом, який, вигинаючись, розділяє Венецію на дві частини (його довжина – 3,8 км), можна порівняти з прогулянкою по розкішній вулиці: найкрасивішими фасадами житлові й торгові будинки венеціанців звернені в бік цієї водної артерії [3].

Саме міст Ріальто в минулому був єдиною переправою, що об'єднувала Венецію в одне ціле. Сучасний міст є шостим, адже там, де він тепер здійснюється, у

різні часи будували різні мости, проте одні руйнувалися, інші – горіли у вогні. У зв'язку з розвитком ринку Ріальто на східному березі Гранд Каналу виникла необхідність 1250 року замінити плавучий міст на постійний дерев'яний. Через деякий час змінилася й назва моста, пов'язана зі зростанням популярності ринку. У першій половині XV століття вздовж мосту обабіч були побудовані два ряди магазинів, оренда яких приносила венеціанському Казначейству непогані прибутки, а тому постійно виділялися кошти на підтримку Понте ді Ріальто в належному стані [1].

Новий міст мав вигляд двох похилих пандусів, з'єднаних під кутом у центральній вищій частині, для пропуску великогабаритних суден. Зображення розвідного моста збереглося на картині Вітторе Карпаччо “Чудо реліквії Святого Хреста” (1494, Галерея Академії, Венеція). Проте й ця конструкція виявилася нестійкою перед вогнем.

Район почали відбудовувати коштом дожа Паскуале Чиконья: вибудували ринок, а пізніше, 1551 року, владою Венеції був оголошений конкурс проектів з відновлення мосту Ріальто, у результаті якого кращим був визнаний проект архітектора на прізвище Антоніо де Понті (“понті” в перекладі з італійської – “міст”). Його проект перевершив таких видатних творців тієї епохи, як Джакопо Сансовіно, Палладіо, Вінгола й навіть самого Мікеланджело Буонаротті. Оригінальний проект Антоніо де Понті виявився більш прийнятним, ніж класичні багатоаркові конструкції, які пропонувались іншими архітекторами. Міст не тільки пережив майстра, який його створив, але й усіх критиків, які вважали конструкцію недосконалою [4].

Понте ді Ріальто – елегантно вигнута арка з мармуру довжиною 28 м, що спирається на 12 тисяч паль, забитих у дно Гранд Каналу, а його максимальна висота в центрі дорівнює 7,5 м. Арка моста розділена трьома коридорами зі сходами для пішоходів, між якими розмістилися 24 прилавки торговців. Торгують тут особливим товаром: виблискують скельця, маски, дзеркала. Люди зупиняються біля вітрин, роблять покупки або спішають по широкій доріжці, минаючи магазини [1].

Один із венеціанських хроністів так описав це архітектурне диво: “Споруда надзвичайно красива на вигляд, і кожен, хто крізь неї проходить, перебуває під неабияким враженням, адже міст високий, весь вибудований з каменя і владарює над каналом в обидва боки, а тому постає як чудове видовище як для тих, хто перебуває на ньому, так і для тих, хто пропливає під ним”[4]. Міст прикрашають рельєфи, що зображають сцену Благовіщення з одного боку, а з другого – Святого Марка й Теодора, які є покровителями Венеції.

Завдяки поєднанню документальної точності та чуттєвості вєдути, як окремого напряму пейзажного живопису XVIII ст., найбільш виразно розкриває для нас красу моста Ріальто того часу картина Джованні Каналетто, що відтворює вид на старовинний міст із традиційними постатями гондольєрів на темній воді Гранд Каналу, обрамленого неповторною архітектурою Венеції. Ведута “Великий канал. Вид з палацу Бальби в бік моста Ріальто” (1724 р.) увійшла в сотню найдорожчих картин світу.

Твір Ф.Гварді “Міст Ріальто і палац Камерленгі” (1763 р.) відзначається витонченою передачею атмосфери Венеції. Благородне світло, віддзеркалення архі-

текстури у воді й живі мазки пензля творять спокій, мрійливість, легкість на реду-тах Франческо Гварді [2].

Менш деталізованою, але легкою та чуттєвою постає перед нами акварельна робота Олександра Бегрова “Ринок в Венеції на мосту Ріальто” (1888 р.). Усе життя цей художник багато подорожував у пошуках краси, і Венеція не залишила його байдужим. Над Великим каналом на фоні сяючого синього венеціанського неба здіймається давній міст. Витончені парапети та високі арки підкреслюють його повітряні й декоративні форми. Освітлений золотими променями сонця, міст контрастує із затіненою набережною, укритою тентами крамниць.

На етюді “Міст Ріальто в Венеції” (1907 р.) російського художника Бориса Кустодієва є незвична для традиційних зображень Венеції важкуватість, створена завдяки обраному ракурсу. Зате в контрасті з масивністю моста під його аркою видніється перспектива палаців, що обрамлюють канал, трактована легко й повітряно.

Серед пейзажів, створених у ХХ ст., де головним мотивом є легендарний “горбатий міст”, можна назвати картину Дмитра Кедріна “Венеція. Міст Ріальто”, твір художника Мікеле Марієскі “Міст Ріальто в Венеції”, пейзажі російських живописців Сергія Масленнікова, Людмили Бакасової, Дмитра Патрушева, чия акварель настільки легка й витончена, що нікого не може залишити байдужим. Саме такі свіжі, прозорі відтінки можуть найвлучніше передати вологу атмосферу та колорит Венеції.

1. Ротенберг Е. И. Памятки мирового искусства. Искусство Италии XVIII века / Е. И. Ротенберг. – М. : Искусство, 1967.
2. Гараш К. Венецианская живопись XVIII века / К. Гараш. – Будапешт : Корвина, 1977.
3. Виппер В. Р. Борьба течений в итальянском искусстве XVIII века / В. Р. Виппер. – М. : Искусство, 1956.
4. Режим доступу : <http://mandrivky.org.ua/ua/action/mist-rialto-v-venetsij.html>.

КОНСТРУКТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЯК ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ КОСТЮМА У ТВОРЧОСТІ МОДЕЛЬЄРІВ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ФІРМИ КРІСТІАНА ДІОРА)

Лесів Наталія,
V курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Пантус Н.П.,
старший викладач

Колекції художників-модельєрів кінця ХХ – початку ХХІ століття є своєрідними, оригінальними та виразними за своїм вирішенням. Їхня діяльність постійно змінюється, тривають пошуки чогось кардинально нового, що приваблює й хвилює сучасну людину. Удосконалюються й ускладнюються конструктивні засоби виразності, часто з великою кількістю інновацій щодо вирішення самої поверхні матеріалу, форми, технології [1, с.52].

Виразність у колекціях видатних модельєрів допомагає глибше розкрити їх змістовну сторону, спонукає докладно вивчити, дослідити їх. Аналізуючи худо-

жньо-конструкторське рішення костюма, можна виявити ті засоби, з допомогою яких він набуває виразності й належить до певного стилю, відповідає ознакам моди того чи іншого часу.

Структурний аналіз моделей костюма за характеристиками, з допомогою яких досягається його виразність, включає такі групи показників: художньо-інформаційна виразність костюма, композиційна виразність костюма, конструктивна виразність костюма [2, с.10]. До конструктивної виразності костюма належить: конструктивне рішення й особливість технології обробки окремих деталей.

Одним з основних засобів досягнення виразності костюма є створення його відповідної конструкції, що утворює певну форму. Формоутворення в дизайні одягу належить до першооснов усієї діяльності після вибору проектної концепції. Запроектвана форма повинна якомога якісніше й чіткіше передати основну ідею дизайн-продукту, бути естетично якісною, а конструктивно-технологічний аспект має відповідати новітнім технологіям [3, с.99].

Зовнішню виразність форми костюма створює ряд її властивостей: геометричні характеристики й конструкція. Саме конструкція визначає форму виробу й ділить її на плоскі деталі за допомогою різного роду ліній: силуетних, конструктивних, конструктивно-декоративних, декоративних.

Одними з основних конструктивних елементів є виточки й підрізи, рельєфи, складки, зборки, буфи, волани тощо.

Усі перераховані конструктивні засоби виразності костюма яскраво використовуються в сучасному моделюванні одягу в роботах видатних модельєрів, зокрема у творчості фірми Christian Dior. Крістіан Діор – французький дизайнер-модельєр одягу. У своїй першій колекції 1947 року Діор створює абсолютно нову концепцію New Look. Це була “романтична лінія”, з тонкою талією, прилягаючим ліфом і широкою спідницею (рис.1). Внутрішня конструкція моделей Діора, що дозволяє їй навіть на вішалці зберігати жорстку форму, – таємниця до цих пір [4, с.257].

Рис.1

Однак носити костюми від Діора виявилось не так просто. Звичайне плаття разом із нижніми спідницями важило близько 4 кг, а деякі вечірні туалети – 30 кг. Щоб інтерес до моди не слабшав, Діор винаходив нові силуети кожного року. Спідниці змінювалися від вузьких до пишних, але тривала довжина їх залишалася скромною, завжди нижче колін [4, с.259].

Дім Діор став місцем роботи багатьох видатних дизайнерів ХХ століття: Ів Сен Лорана, Марка Боана, Джанфранко Ферре. 1996 року на посаду головного модельєра будинку Діор був затверджений Джон Гальяно. Його колекції вражають своєю епатажністю, надмірністю форм, об’ємністю.

Один із найскандальніших його показів відбувся 2000 року, коли моделі постали на паризькому подіумі в подертих шифонових сукнях із газетними принтами.

Рис.2

Усі наступні колекції Гальяно характеризуються використанням тих різноманітних конструктивних засобів виразності, які б якнайдосконаліше розкривали ідею костюма. Це передусім використання гіперболізованих драпірувань, хаотичних чи у вигляді певних форм, наприклад у вигляді квітів (троянд) (колекції от-кутюр “Осінь–зима 2007”, “Весна–літо 2008” тощо), використання воланів, об’ємних, у кілька шарів (колекції от-кутюр “Осінь–Зима 2005–2006”, “Осінь–зима 2008–2009”), спідниць сонце-кльош, складених у великі об’ємні складки (рис. 2, 3), оборок, рюшів, басок, різних модифікованих рукавів, плісе, гофре тощо.

Цікавими є рішення складок у роботах Гальяно. Вони величезні, укладені з матеріалів, як з паперу, – велику кількість згинів. Нововведенням у моделюванні є використання його об’ємних складок, скріплених не тільки в лежачому, а й у вертикальному положенні. Найяскравіше ці складки представлені в його колекції от-кутюр “Весна–літо 2009 року”.

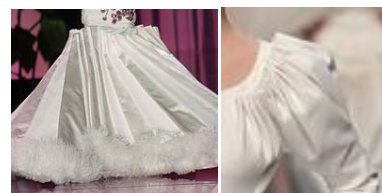

Рис.3

Також колекціям Гальяно властиве формування геометричних форм, використання методики орігамі. Такою, наприклад, є колекція от-кутюр “Весна–літо 2007”, створена під впливом східної культури. Кімоно, пояси обі й макіяж гейші трансформувалися в делікатну варіацію New Look – приталені костюми та сукні з пишними спідницями, прикрашені спадаючими воланами й оборками із вручну розфарбованого шовку. Декоративні великі квіти-лілії, створені технікою орігамі, цікаво доповнюють колекцію (рис.5).

Рис.4

Усі колекції видатного модельєра характеризуються різноманітним фактурним рішенням, поєднанням різнохарактерних матеріалів, використанням спеціальних накладок, що утворюють об’ємні округлі форми.

Показ нової модної колекції суконь Дому Christian Dior от-кутюр “Осінь–зима 2010–2011” уразив своїм надзвичайно яскравим колоритом. Дизайнер черпав натхнення у квітах, чудових тюльпанах. Колекція містить значну кількість багат шарових спідниць, які нагадують бальні сукні, об’ємних комірв, воланів, рюш. Спідниці немов бутони тюльпанів.

Рис.5

Загалом усі колекції Гальяно відтворюють силует, створений ще самим Діором, – New Look, лише з використанням різноманітних новітніх конструктивних засобів виразності. Багато колекцій, створених Гальяно, назавжди увійшли в історію моди як яскраве свідчення таланту й геніальності їхнього творця.

1. Кісіль М. В. До питання еволюції конструктивних засобів формоутворення в дизайні одягу [Текст] / М. В. Кісіль // Вісник ХДАДМ. – 2009. – № 6. – С. 52–56.
2. Афанасьєва Н. В. Женская мода в России XX–XXI веков: костюм – фигура – конфигурация [Текст] : учебн. пособ. / Н. В. Афанасьєва, В. Е. Кузьмичев. – Самара, 2006. – 152 с.

3. Кісіль М. В. Формоутворення в дизайні одягу: історіографічний аспект [Текст] / М. В. Кісіль // Вісник ХДАДМ. – 2009. – № 5.
4. Мода и стиль [Текст] // Современная энциклопедия. – М. : Аванта, 2002. – 482 с.

ТИПОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОНАТИ ДЛЯ ГІТАРИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Мажевська Уляна,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Палійчук І.С.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Світове інструментальне виконавство сьогодення представлене різноманітним сучасним і старовинним інструментарієм. Особливою популярністю серед професійних артистів, учнів та студентів музичних навчальних закладів, а також любителів-аматорів користується гітара. Цей інструмент пройшов декілька етапів розвитку. Серед хордофонів, прототипів гітари, можна назвати давньоєгипетську наблу, кіннор, який неодноразово згадується в Біблії. Також більшість дослідників указує на її зв'язок із давньогрецькими інструментами – кіфарою, дутаром, сітаром, кутаром. Однак найближчими попередниками гітари вважають лютню, що була найпоширенішим інструментом епохи Відродження в Італії, Англії, Німеччині та інших європейських країнах, а також іспанську віуелу.

На початку свого еволюційного шляху (XV–XVI століття) гітара мала чотири струни. У наступному столітті переважали інструменти з п'ятьма хорами (парами) струн. Прикладом цьому є досконалі гітари роботи А.Страдіварі. В епоху класицизму вона утверджується як шестиструнна. А сучасного вигляду гітара набула порівняно недавно – у середині ХІХ століття, коли іспанський майстер А.Торрес довів її форму до класичного зразка.

Доба розквіту європейського романтичного інструменталізму породжує тембральне експериментування, оновлення палітри оркестрових звучань, активний пошук нових виразових можливостей інструментів, зокрема гітари. Арсенал її технічних і художніх прийомів звуковидобування слугує умовою задіяння інструмента на сучасному етапі як у межах джазової, популярної музики (блюз, кантрі, фламенко, рок, поп-музика), так й у сфері академічної. Крім того, удосконалення конструкції гітари спричинило формування різножанрового репертуару, у якому чільне місце займає соната.

У сонатному жанрі виникли твори, які стали невід'ємною складовою концертних програм гітаристів, а також поповнили педагогічний репертуар мистецьких навчальних закладів. Але в українському музикознавстві ця жанрова галузь не була представлена повною мірою як спеціальний предмет наукового дослідження.

Мета статті – здійснити огляд генези сонати для гітари та запропонувати типологію жанру в західноєвропейській музичній культурі ХІХ століття.

Процес формування сонати для гітари в західноєвропейському музичному мистецтві відбувався вкрай повільно й нерівномірно. Іманентно-стильовою ри-

сою цього жанру є тісний взаємозв'язок виразового арсеналу з удосконаленням конструкції інструмента, а також з історико-культурною ситуацією, що певною мірою спричинила періоди зростання зацікавлення гітарою та його спаду.

Поява гітарної сонати підготовлена тривалим становленням жанру в західноєвропейській музиці, визначальними етапами якого є:

XVI–XVIII століття – формування й розвиток лютневого репертуару, що заклав підґрунтя для виникнення перших взірців досліджуваного жанру – барокової та ранньокласицистської сонати для гітари. Цей хронологічний відтинок часу характеризується використанням інструмента як учасника ансамблю барокової сонати (Дж.Б.Фонтана, С.Россі, Б.Маріні), виконанням гітарою лютневих творів (Й.-С.Бах) та кристалізацією класичного сонатного Allegro, що відбувається в одночастинних сонатах Д.Скарлатті.

XIX століття – період появи оригінальних композицій для гітари сонатного жанру, стабілізації його характерних ознак та збагачення типологічних видів.

З огляду на узагальнену жанрову орієнтацію романтична сольна й камерно-інструментальна соната для гітари виявляє такі провідні типи:

– монументальні сонати концертного спрямування (А.Діабеллі, Н.Паганіні, М.Джуліані), позначені технічною складністю партії гітари, насиченням змісту яскравими проявами патетики, віртуозності, героїки, лірики; дестабілізацією циклічної структури, яка, поряд із характерною тричастинністю, приводить до жанрової взаємодії сонати й симфонічної поеми (М.Джуліані), а також сонати й концерту (А.Діабеллі);

– сонати камерного плану (А.Діабеллі, М.Джуліані, Ф.Сор), що віддзеркалюють знакові риси стилю класицизму: піднесеність образів, красу й вишуканість мелодичних ліній та довершеність форм;

– звернемо увагу на появу жанру сонатини в гітарній музиці (А.Діабеллі, Н.Паганіні), який вирізняє прозорість і графічна вирізьбленість фактури, відносне спрощення партії гітари, що дозволяє використовувати ці твори в педагогічному репертуарі навчальних закладів музичного профілю.

Після етапу підйому в перших десятиліттях XIX століття надалі гітарна соната переживає період стагнації, пов'язаний зі стрімким розвитком фортепіанного віртуозного виконавства та зацікавлення цим інструментом професійними композиторами. Цей процес завершується в кінці XIX – на початку XX століття. Розпочинається новий етап жанрово-стильового збагачення сонати для гітари, пов'язаний із творчістю насамперед іспанських авторів – І.Альбеніса, Е.Гранадоса, М. де Фальї, А.Сеговії та композиторів інших країн, що вимагає подальшого дослідження розвитку цього жанру.

1. Ванслов В. Эстетика романтизма / В. Ванслов. – М. : Искусство, 1966. – 404 с.
2. Вольман Б. Гитара / Б. Вольман. – М. : Музыка, 1972. – 62 с.
3. Михайлов М. Стиль в музыке : исследование / М. Михайлов. – Л. : Музыка, 1981. – 264 с.
4. Попова Т. Музыкальные жанры и формы / Т. Попова. – М. : Музгиз, 1954. – 384 с.
5. Шарнассе Э. Шестиструнная гитара. От истоков до наших дней / Э. Шарнассе. – М. : Музыка, 1991. – 88 с.

СКРИПКОВЕ МИСТЕЦТВО ЛЬВОВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ: НАЦІОНАЛЬНІ ВИКОНАВСЬКІ ТРАДИЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ МИСТЕЦЬКІ НОВАЦІЇ

Майданський Зиновій,
V курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Волощук Ю.І.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Невід'ємною сторінкою в культурних надбаннях львів'ян є скрипкове мистецтво. Це досить широке поняття містить у собі сфери скрипкового виконавства, освіти, педагогіки й творчості композиторів у галузі струнно-смичкової, сольної та ансамблевої музики. Вивчення її є одним із важливих завдань у контексті осмислення та аналізу культурних досягнень попередніх поколінь.

Скрипкове мистецтво Львова пройшло складний шлях розвитку, збагативши українську та світову музичну культуру іменами відомих виконавців, педагогів, композиторів. Тісний зв'язок з народною практикою, плідне продовження європейських традицій, вибір оригінального шляху визначили значну роль львівської скрипкової школи в розвитку української культури в цілому та потужний вплив на формування національного музичного стилю.

У процесі роботи на основі друкованих наукових праць, дисертаційних досліджень, архівних документів, мистецької спадщини виконавців, періодики досліджено розвиток скрипкового мистецтва Львова другої половини ХХ століття й зроблено такі висновки:

1. Формування скрипалів-виконавців відбувається під впливом різноманітних чинників, основне місце серед яких займали багате культурне середовище Львова, високий професіоналізм педагогів, міцні традиції струнно-смичкового виконавства, закладені фундаторами скрипкової школи Галичини. У результаті – широка концертна діяльність виконавців, яскрава індивідуальна манера гри на скрипці, плідна педагогічна діяльність у музичних навчальних закладах, співпраця з майстрами виконавства світового масштабу (Д.Ойстрах, С.Сондецькіс, В.Співаков, Ю.Башмет).

2. Найбагатшою й найціннішою цариною творчості митців є сольне виконавство. Імена В.Стеценка, Д.Лекгера, О.Деркач, Л.Шутко, Б.Каськіва вписані в історію національного скрипкового мистецтва. Їх сольні виступи, об'ємний репертуар, що охоплював кращі зразки зарубіжної та української музичної творчості, сприяли розвитку камерно-інструментальної музики Галичини, залишили помітний слід у концертному житті краю. Високий професіоналізм, здобутий у роки наполегливого навчання, ранній вихід на концертну естраду з різноплановим репертуаром, активне й тривале концертне життя, захоплені відгуки широкої аудиторії та професійної музичної критики примножили їх славу й збагатили українське інструментальне виконавство.

3. Педагогічна діяльність митців була пов'язана в основному з викладацькою роботою на кафедрі скрипки ЛДК. Як викладачі, вони продовжували характерні педагогічно-методичні принципи своїх учителів – представників

скрипкової школи Галичини, а також Київської й Московської скрипкових шкіл та новітні педагогічні й методологічні підходи, запозичені з російської та західноєвропейських скрипкових шкіл, а саме:

- поєднання в грі романтичних та реалістичних рис, урівноваження почуттів і логіки;
- підбір широкого різнопланового репертуару;
- тісний зв'язок з особливостями народного музикування;
- поєднання академічної манери гри з романтично-віртуозними прийомами й штрихами;
- використання специфічних виконавських прийомів і штрихової техніки, пов'язаних з музикою постмодернізму та авангардизму;
- розширення виконавського кругозору учнів (поєднання сольних виступів й активної участі в різнопланових ансамблях, оркестрах) і формування сценічної витримки, участь у різноманітних конкурсах та фестивалях.

Плеяда чудових музикантів, блискучих скрипалів та ерудованих педагогів зробила величезний внесок у розвиток музичної культури Галичини.

4. Молодому поколінню скрипалів притаманні риси цілковитої зрілості виконавства. Постійне фахове вдосконалення молоді поєднується з їхньою високою духовністю. Індивідуальне трактування музичних творів, нове відчуття тембральності, рельєфність фразування, урізноманітнення штрихової техніки (цього вимагають твори сучасних композиторів), висока ансамблева культура вирізняють молодих скрипалів від їх попередників старшого покоління й засвідчують власне творче обличчя та індивідуальний почерк митця. Виконавська манера молоді гармонійно поєднує в собі мудрість, значущість, експресію музичних творів. Скрипкове виконавство на сучасному етапі характеризується лагідністю, акварельною прозорістю звучання, чистотою, яка перевіряється власною уявою. Характерним є також усе частіше звернення молодих артистів до музики авангарду.

Сьогодні перед молодими скрипалями відкрився музичний світ Європи, що надихає їх до нових мистецьких звершень. Прекрасним мобілізуючим фактором є участь у різноманітних конкурсах, де кожен усвідомлює й переоцінює власні можливості.

Отже, скрипкове мистецтво Львова значною мірою визначає його сучасне обличчя, творить невід'ємну частку регіональної свідомості галичан. Його багату природу й своєрідність зумовлює активна діяльність митців, які "генетично" продовжують національні традиції.

1. Волощук Ю. І. Львівська скрипкова школа другої половини ХХ століття: специфічні риси і тенденції розвитку / Ю. І. Волощук // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. Вип. 6. – Івано-Франківськ : Плай, 2004. – С. 22–31.
2. Волощук Ю. Фахова підготовка скрипалів у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка: національні традиції і європейський мистецький досвід (1903–1939 рр.) / Ю. І. Волощук // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. Вип. II. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 37–45.
3. Дика Н. О. Львівська школа камерно-інструментального виконавства / Н. О. Дика // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія "Мистецтвознавство". – Тернопіль, 1999. – № 2. – С. 89–94.

4. Заранський В. З історії Львівського скрипкового виконавства / В. Заранський // Повернення культурного надбання України. – К., 1999. – С. 67.
5. Кияновська Л. О. Стильова еволюція галицької музичної культури ХІХ–ХХ ст. / Л. О. Кияновська. – Тернопіль : Астон, 2000. – 339 с.
6. Мазепа Л. Шлях до музичної академії у Львові : у 2 т. Т. 2 / Л. Мазепа, Т. Мазепа. – Львів : Сполом, 2003. – 200 с.

РОК-КУЛЬТУРА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУЧАСНУ МУЗИЧНУ КУЛЬТУРУ

Мицканюк Наталя,
ІV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Павліковський В. А.,
заслужений діяч мистецтв України, доцент

Рок-музика – складне, багатоаспектне, внутрішньо суперечливе явище культури. Її формування тісно пов'язане із соціальним середовищем другої половини ХХ століття – періодом історичних зрушень у сфері суспільних відносин, у тому числі етичних норм та уявлень, що зумовили відповідні зміни в соціальній психології загалом, зокрема в музичній.

Як явище музичного життя рок заслуговує на різнопланове дослідження й осмислення – істориками, філософами, теоретиками та істориками культури. Можливо тому, незважаючи на п'ятдесятирічну історію існування цього явища, уявлення про рок й досі відзначаються широким спектром позицій: від визнання його значним явищем культури до заперечення самої думки про належність року до художньої сфери. Тим часом, рок-музика справила й продовжує справляти помітний вплив на музичну культуру нашого часу.

Сьогодні вже правомірно використовувати більш узагальнюючий термін – рок-культура, який уміщує в собі й молодіжну музику. Її різні уподобання пов'язані із цим видом музикування: манера поведінки, одяг, своєрідний сленг і багато іншого.

Характерною формою рок-культури є театралізованість. Сьогодні це можна вважати одним із суттєвих надбань естетизації рок-вистави на концертній естраді.

Рок завжди тяжів до оригінальної драматургії. Рок-культура дала театру новий музично-драматичний жанр – рок-оперу. Основні принципи нового жанру були закладені у творах, що набули світового визнання, це “Орфей і Евредіка”, “Юнона і Авось”, а найвідоміші – це “Ісус Христос – суперзірка” (Е.Вебер) і “Томмі” (англійська група “Who” П.Таушенда).

Окрім зв'язків з літературою, театром, іншими видами мистецтва, рок-музика мала вплив і відповідно зазнавала зворотного впливу на різні соціально-політичні явища й події. Виникли цілі рухи на кшталт “Рок-музика проти апартеїду”, “Рок-музика проти насилля”, “Рок-музика проти наркотиків” та ін.

Рок-музика, як фактор розвитку культури другої половини ХХ століття, ознаменувалася швидким зростанням молодіжного руху, коли десятки біг-бітових формацій гриміли в студентських гуртожитках, ретельно копіюючи “Бітлз”,

“Ролінг Стоунз”, Елвіса Преслі та ін. В Україні стрімко завоювали популярність рок-гурти: “Друге дихання”, “The Once”, “Березень”, “Еней”, “Кому вниз” та ін. Рок-н-рольна повінь поширилася країною й уже поволі тоненькими струмками пробивалася в ефіри державних ТБ і радіо.

Водночас КДБ повели не проголошену війну проти інакомислення, де опинилася й рок-музика. Однак усе це не означає, що “рок-н-рол помер”. Атмосфера підпільних концертів ще більше підігрівала інтерес до цієї музики, а тотальний застій 70-х рр. покликав до життя надзвичайно оригінальний андеграунд – літературний, поетичний, мистецький. Найзапекліші опозиціонери від рок-н-ролу перемістилися в жанри, які знаходилися поза зоною досягнення цензури – тобто грали популярний тоді джаз-рок, арт-рок або музику, що не передбачала вербального ряду.

У середині 80-х рр. розквіт рок-культури був інспірований початком Горбачовської перебудови – заборонений плід поволі ставав доступним. Легалізація рок-руху відбувалася лавиноподібно, в усіх містах з’являлися рок-клуби, а всі філармонійні ВІА нашвидкоруч перелицьовували своє звучання “під рок”. Київський рок-клуб “Кузня” “вихлюпнув” на поверхню цілу обойму команд, які швидко здобули популярність не лише в Україні. Еталон “важкого року” очолювали “Едем”, “Перрон”, “Квартира 50”, “Кому вниз”, “Титанік”, лідерами “альтернативного крила” були “Колезький Асесор”, “ВВ” та “Раббота ХО”. Усі вони активно концертували, адже клуби в різних містах тісно співпрацювали один з одним, постійно влаштовували якісь акції й фестивалі.

Фестивальний рух “Червона Рута”, який відбувся в Чернівцях 1989 р. зібрав під свої знамена національно свідому творчу інтелігенцію. Саме тут уперше на повний голос прозвучали “Брати Гадюкіни”, “Віка Врадій”, “Зимовий сад”, “Кому вниз”, “ВВ”, “Заграва” та ін. У цілому і початок 90-х – це роки диференціації за стилями й напрямками.

“Аудиторія на рок-концертах слухає музику за іншими законами сприйняття. Розвиток відбувається скоріше за законами емоційного впливу на слухача, ніж за законами розвитку й створення закінченої музичної форми. Ця музика молодіжна, її стиль має на меті сильний емоційний вплив”, – так писав композитор А.Петров [1, с.19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій у мистецтвознавчій та музикознавчій літературі значне місце відвів вивченню проблеми рок-музики. Особливу цінність для розробки порушеної проблеми мають праці О.Козлова, О.Орлової, І.Хижняка, І.Набока, О.Феофанова та ін.

Сьогодні рок-музика вже в рамках більшого середовища – рок-культури – є одним із найвпливовіших музичних жанрів. Тому дуже важливо знати цю музику, її можливості, естетику, щоб грамотно й професійно аналізувати всі зазначені вище явища.

1. Белкин А. Русские скоморохи / А. Белкин. – М. : Наука, 1972. – 172 с.
2. Набок И. Рок-музыка: эстетика и идеология / И. Набок. – Л. : Знание, 1989. – 32 с.
3. Саркитов Н. Рок-музыка: сущность, история, проблемы / Н. Саркитов, Ю. Божко. – М. : Знание, 1989. – 63 с.
4. Феофанов О. Бунтари и конформисты : Рок-музыка Запада за сорок лет / О. Феофанов, А. Налоев. – Ставрополь, 1989. – 409 с.

5. Хижняк И. Парадоксы рок-музыки: мифы и реальность / И. Хижняк. – К. : Молодь, 1989. – 259 с.
6. Режим доступу : http://fantom2.org.ua/publ/rok_muzika_ta_istorija_jiji_rozvitku_v_ukrajini/20-1-0-196.

СЛОВО У ТВОРЧОСТІ АКТОРІВ-КОРИФЕЇВ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ

Москалик Віра,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Грицан Н.В.,
доцент

Сценічна мова завжди була еталоном літературної мови. Особлива заслуга в цьому видатних діячів українського театру, які завжди зверталися до проблеми утвердження на сцені української літературної мови та її подальшого вдосконалення, клопітливо працювали над мовою драматичних творів, старанно шліфували, поглиблювали змістовну значимість слова, шукали лаконізму, простоти.

Визначення рівня культури сценічного мовлення, як головного з показників акторського професіоналізму корифеїв українського театру, стало метою нашого дослідження.

Велику роль у піднесенні культури слова відіграла акторська творчість М.Садовського та П.Саксаганського. Слово було основним знаряддям діяння на сцені та в їхніх режисерських роботах. Вони наполегливо працювали з акторами над усуненням дикційних вад, над голосом, інтонаційним малюнком. П.Саксаганський уперше в історії українського театру намагався теоретично узагальнити закони словесної дії. Але, на жаль, умови, у яких перебував український театр кінця XIX ст., перешкодили цим задумам. У своїх працях він зазначав: “Я віддаю багато часу на вироблення чіткої дикції. Чіткість вимови – важлива річ; коли актор чітко вимовляє на сцені, то ні одне слово не пропадає для публіки і між ними та глядачами ніколи не припиняється близький контакт. А кому цікаво слухати актора, який тихо і невиразно щось мимрить собі під носом?” [1, с.28].

Віртуозом словесної дії була М.Заньковецька. У її сценічній практиці було декілька засобів впливу на глядача. Крім гіпнотизуючого погляду, виразної міміки було досконале інтонування сценічного слова, мелодика мови, розділова система знаків, якими користувалась актриса і якість яких досягалася завдяки високому технічному рівню майстерності. Хоча Заньковецька володіла чудовим голосом, поставленим самою природою, багатим на різні звучання та грудні інтонації, актриса завжди перебувала у творчих пошуках, невпинно працювала над собою, над своїм мовним апаратом, над звуковим виявленням внутрішнього змісту тієї чи іншої ролі. У роботі велику увагу зосереджувала над виразністю й ритмічністю подачі голосу, особливо над мелодикою, інтонацією та її тональною партитурою, мовно-психологічними відтінками слова. Історик театру, мистецтвознавець, професор С.Дурилін зазначає: “У Заньковецької була особлива прихильність до слова, до художнього милування ним, до творчої праці над словом, до шукання її граничної виразності, суттєвої ясності, художньої об’єм-

ності” [2, с.115]. Учителем актриси в роботі над словом був М.Кропивницький. Важливе спостереження про те, як Заньковецька працювала над текстом ролі Олени в п’єсі “Глитай, або ж Павук”, залишив Мар’яненко: “... Не підкреслюючи ласкавих епітетів, а навпаки, тонально об’єднуючи їх говорить вона... Сентиментальні вислови не акцентуються, не виспівуються, як в інших актрис. Звертання до Бога звучить більш як бажання мужньо перетерпіти все горе під час розлуки, аніж молитва...” [3, с.79].

Велику увагу слову приділяла вихованка “березільської системи” Н.Ужвій. Прем’єрою для неї в “Березолі” був спектакль “Седі” (“Злива”) С.Моема й Д.Колтона. Високу оцінку дебюту Ужвій дав історик і теоретик театру П.Рулін: “Прекрасна статурна постать, гнучка і виразна, а насамперед багатий на різноманітні модуляції голос – все це, безперечно, висуває цю акторку на одне з перших місць у «Березолі». А втім, можливо, що саме своїм голосом досягає Н.Ужвій найкращих своїх ефектів. Повний та гучний, він чудово віддає всі різноманітні зміни в настроях Седі – задеркуватість, кокетування, а раптом переляк, розгубленість і покора” [4, с.53]. Особливо вражає сценічне слово в ролі Анни з “Украденого щастя” Івана Франка. Під час розмови з Миколою, наче підводячи підсумок свого життя з ним, вона тричі вимовляє “ні” і кожного разу це слово сповнене різноманітних відтінків [6, с.92]. Актриса відшліфовувала звучання кожної букви, кожного слова. І саме наполегливою працею вона досягла індивідуальної краси свого голосу. Відомий московський театральний критик Е.Мідлін писав: “Голос актриси Ужвій, голос, який неможливо забути, самий звук якого становить одну з найсильніших рис її обдарування. Лесть чутні інтонації мови, то прискореної, то пісенно протяжливої, стають у неї одним з найголовніших засобів творення образу” [5, с.59]. Багато актрис наслідувало вимову Н.Ужвій, переймало мелодійність її інтонацій, училося співучості та поетичності мови, і навіть її характерне “завше” стало поширеним.

Великого значення голосу, його силі, гнучкості й виразності надавав і І.Мар’яненко. Працюючи над сценічним словом, актор постійно й наполегливо оволодівав технікою психофізичного акторського апарату. Слово Мар’яненка ніколи не було ілюстроване, не було доповіддю, а завжди було дійове. Систематичне тренування голосу в різних регістрах, яким займався актор, дало чудові результати. Найкращі ролі Мар’яненка побудовані на контрастному звучанні голосу: зміні висоти, сили, темпу. Складність роботи над образом Ярослава Мудрого полягала в оволодінні віршованою формою драми. Мар’яненко увесь час шукав поєднання жанрових особливостей вірша з глибоким підтекстом. Також актор був визначним майстром художнього читання. Він уміло відтворює особливості поетичних творів – зберігає ритмічну структуру вірша, досягає єдності змісту й форми.

Варто зазначити, що високою культурою мовлення, технічною досконалістю, мелодикою логічних інтонацій, бережним ставленням до слова володіли Гнат Юра, Лесь Курбас, Йосип Стадник, Амбросій Бучма, Валентина Чистякова, Мар’ян Крушельницький, Нонна Копержинська, Ярослав Геляс, Поліна Нятко, Лесь Сердюк, Володимир Дальський та інші корифеї українського театру. Своїм творчим доробком вони не тільки наповнили українське слово новим змістом, а й піднесли народно-розмовну мову на рівень літературної.

1. Саксаганський П. К. Думки про театр / П. К. Саксаганський. – К. : Мистецтво, 1953.
2. Дурилін С. М. Марія Заньковецька : Життя і творчість / С. М. Дурилін. – К. : Мистецтво, 1955. – 520 с.
3. Марія Заньковецька. Легенда української сцени. – К. : Бібліотека українця, 1998.
4. Рулін П. На шляхах революційного театру / Петро Рулін. – К. : Мистецтво, 1972.
5. Кисельов Й. Поетеса української сцени / Й. Кисельов. – К. : Мистецтво, 1978.

ПРОВІДНІ МОТИВИ БОЙКІВСЬКОЇ ВИШИВКИ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ (ОСЕРЕДКИ, МАЙСТРИ, ТВОРИ)

Михайловська Анна,
V курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Никорак О.І.,
доктор мистецтвознавства, професор

Життя народу в певному середовищі, його побут, звичаї, природа, навик праці, критерії розуміння краси спричинилися до відмінних принципів вишивання в окремих осередках, районах, селах. Особливо виразно виступають художні особливості вишивок в етнографічних зонах України.

Так, об'єктом дослідження є художня виразність бойківських вишитих виробів. Метою роботи стало дослідження художніх і технологічних особливостей бойківської вишивки як одного з невід'ємних елементів у збереженні етнокультурної й мистецької спадщини українського народу.

Вишивка Бойківщини – своєрідне локальне художнє явище в українському народному мистецтві. Бойківській вишивці притаманні основні риси, які характеризують українську вишивку загалом. Вони виявляються в подібності орнаментальних мотивів, прийомів композиційної будови й колориту, проте вишивка бойків володіє власною унікальністю, що притаманна лише їй. Про глибокі художні традиції бойківської вишивки можна говорити на основі багатьох збережених зразків вишивки кінця XVIII – початку XX століття [2, с.107].

Бойківській вишивці характерна строга симетричність, ритмічність ліній, виразність і глибока продуманість у компонованні її як прикраси одягу й тканин побутового призначення. Самі вишивальниці, масово до 50-х років XX століття й окремі майстрині сучасності, самостійно створювали узор, самі підбирали кольори. Колорит вишивок дуже різноманітний – від однотонного до сполучення десяти й більше барвів. Найтиповішим є добір кольорів червоного, чорного, фіолетового й зеленого, що, відповідно до кількості й способу застосування, дає дуже багато різноманітних узорів. В основі завжди переважає один тон – червоний або чорний, він веде мотив, дає тло й головні акценти узору. Інші кольори підкріплюють звучання домінуючого.

Серед численних простих орнаментальних мотивів як один з ведучих виділяється квадрат. Основне місце в орнаментиці бойківської вишивки посідає ромб різнопланового зображення, окреслений однією або двома-трьома лініями: він виступає то як ведучий мотив, то вписаний у квадрат, то творить ромбовий розвід. Часто в площині одного ромба вміщені по три-чотири менші ромби [1, с.56].

Композиція орнаменту, його розміщення перебувають, у тісному зв'язку з функціональним призначенням вишивки. Вона складніша й багатша на видних частинах комплексів одягу, тканинах інтер'єрного призначення. У бойківському краю особливого розвитку зазнала вишивка одягового призначення. На Бойківщині сорочки вишивали хрестиком, низзю, ланцюжком і гладдю. Сорочки вишивались на грудях півколом на зразок намиста. Специфічним явищем у бойківській сорочці є орнаментування зібраних складочок стебловими, густо розміщеними скісними стібками. Поверхнєве нанесення орнаментальних мотивів як на зібране в складочки тло, так і на гладку тканину називається “натяганням”, “обметанням”. Це зборки, по яких зверху наноситься вишивка [4, с.129].

Цікаві вишивки інтер'єрного призначення – обруси (скатертини), рушники, наволочки, серветки. Надзвичайною мальовничістю вражають оздоблені вишивкою інтер'єри бойківських церков – рушники для ікон, ікони, “процесії” (хоругви), вишивки до підсвічників, священничий одяг, напестольні скатертини. У церковній вишивці переважають зображення християнської символіки – хрести, виноградна лоза та інше, у більшості однотонного забарвлення, оскільки така вишивка має в богослужінні строгий обрядовий характер [3, с.32].

Сьогодні на Бойківщині вишивають не так масово, як у минулому, проте ще в кожному селі залишаються жінки-вишивальниці, що продовжують багатовікову традицію. Так, у селі Підбереж Болехівської міськради Івано-Франківської області творить вишивальниця Любов Миколаївна Юрків. У майстрині чималий перелік творів бойківської вишивки, адже любов до цього мистецтва передалась їй від матері – Гуртовської Анни Петрівни (1912–1988 рр.). Для Любові Миколаївни найулюбленішою технікою вишивання є низинка. Низинкою вона шиє з вивороту впоперек узору. На голку завжди набирає непарну кількість ниток – одну, три, п'ять. Як відомо, при техніці низинка спочатку зашивається основа одним кольором, в основному чорним, а потім уже вишивається різнокольоровими нитками. Проте майстриня вишиває основу не одним кольором, а двома, трьома – чорним, червоним, вишневим, а потім уже заповнює іншими кольорами. Це, звичайно, ускладнює виконання вишивки й набір кольорів, але тоді візерунок стає багатшим, вишуканим і неповторним.

Під час інтер'ювання Любов Миколаївна продемонструвала вишиваний рушник (близько 1935 р.) своєї матері Анни Гуртовської. Цей рушник весільного призначення, який розстелявся перед нареченими під час взяття шлюбу. Цінність його полягає в тому, що на одному видовженому прямокутному полотні на різних кінцях здійснено вишивання різними орнаментами, тобто в його асиметричності. Як роз'яснила вишивальниця, колись на весілля саме такі рушники вишивали, символізуючи орнаментами злиття двох у єдине ціле. Той же орнамент, що на боці нареченого, відтворювався і в його весільній сорочці, а той, що на боці нареченої, – у її весільному строї.

Життя підтверджує, що вишивка як вид народного мистецтва постійно живе, збагачуючись новими аспектами філософсько-естетичного звучання. Творчість сучасних майстрів виявляє їх глибокий зв'язок із традиціями народної вишивки, збереження й подальший розвиток її художньо-образної структури.

1. Антоник Л. Бойківська вишивка / Л. Антоник // Образотворче мистецтво. – 1999. – № 1–2. – С. 55–56.
2. Захарчук-Чугай Р. В. З поїздки на Бойківщину / Р. В. Захарчук-Чугай // Народна творчість та етнографія. – 1971. – № 4. – С. 106–108.
3. Кот М. П. Вишивка Дрогобиччини: традиції і сучасність / М. П. Кот. – Львів, 1999. – 108 с.
4. Семчук Л. Я. Художні особливості вишиваних сорочок Бойківщини / Л. Семчук // Мистецтвознавство. – Львів, 2005. – С. 127–136.

НАРОДНЕ ВБРАННЯ У ВЕСІЛЬНИХ ОБРЯДАХ СЕЛА ЯВОРОВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Петричук Олександра,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Макогін Г.В.,
старший викладач

Гуцульщина славиться самобутньою народною культурою, яка своїми коренями сягає до глибин княжих часів Галича й Київської Русі. Одним із яскравих проявів живучості давніх традицій на території гірського регіону Гуцульщини є феномен народного вбрання та його роль у весільній обрядовості. Протягом останніх кількох сотень років обряд гуцульського весілля зазнав певних змін, але й у сучасних умовах він зберіг свої основні ознаки й це заслуговує на увагу дослідників.

Багато дослідників матеріальної й духовної культури Гуцульщини приділили увагу вивченню народного вбрання. Праця Володимира Шухевича “Гуцульщина” є цінним джерелом етнографії Карпатського регіону [1]. Значний внесок у вивчення традиційного костюма Гуцульщини зробила Ірина Свйонтек. У своїй праці “Вишивка Гуцульщини” вона аналізує окремі форми вбрання в їх історичному розвитку та виділяє основні його класифікаційні ознаки, зокрема і в селі Яворів [2, с.241]. Етнографічний матеріал з українського народного одягу та гуцульського костюма зокрема зібраний у праці О.Воропая “Звичаї нашого народу” [1]. На особливу увагу заслуговує праця Т.Кари-Васильєвої, А.Чорноморця “Українська вишивка” [4, с.40–42].

Визначальною ознакою автентичного гуцульського весілля є його основні обряди. Передусім це вбрання книзя-молодого й книгині-молодої, дружбів і дружок, батьків і маток та членів родини.

Головне завдання дослідження – простежити, як саме змінився весільний костюм у цей період, виявити чинники, що вплинули на його еволюцію та проаналізувати сучасний стан весільного вбрання с. Яворів.

Важливим джерелом дослідження була усно-поетична народна творчість, весільні фотографії періоду 1950–2010-х рр., розповіді старших людей, а також участь у весільних обрядах с. Яворів та ведення власних спостережень весільного дійства.

Весільне вбрання села Яворова 50-х рр. ХХ ст. складалося в основному з елементів, які характерні для одягу всіх локальних груп гуцулів (прикарпатсь-

ких, буковинських, закарпатських), і лише в характері декору, кольоровій гамі та специфіці головних уборів виявляється його своєрідність, яка дозволяє розглядати цей комплекс як особливий варіант гуцульського весільного строю. Основним елементом весільного вбрання “княгині”, була додільна сорочка з уставками, яку в Яворові дрібно вишивали по низу. Вишивки на сорочках виконувалися “низинкою” та “хрестиком”. Орнамент – геометричний. Домінуючий червоний колір – символ зрілості, завершеності – доповнювали жовтий, зелений, синій, чорний кольори. Сорочку “кнєзя” декорували стриманіше. Як і по всій Гуцульщині, сорочку наречений носив поверх штанів і підперезував широким шкіряним поясом. Поясна одіж нареченої – “запаски” – ткане полотнище із поперечно прокладених кольорових смужок червоного та бордового кольорів, поєднаних із парчевою білою ниткою. Запаски прикріплювали на талії тканим нешироким поясом – “попружкою”. Поясний одяг нареченого – полотняні штани чорного кольору, заправлені в шерстяні шкарпетки – “капчури”. Поверх сорочки молодята одягали шкіряний кептар – безрукавку на хутрі, оздоблену вишивкою та аплікацією. Яворівські кептарі прикрашені традиційними мотивами – “рачками”, “кучерями”, “ружями”, “зубцями”. Наречений до передньої запаски прив’язували три великі різнокольорові хустки, щоб “пасували до кептаря”. Така традиція збереглася до сьогоденного часу. Головний убір нареченої – вінок зі штучних квітів – доповнений різнокольоровими стрічками. Такого типу, але менш декоровані вінки одягали всі дружки. Головний убір нареченого – кресаня або “сушкова шляпка” також щедро декоровані. Наречені на грудях із правого боку кріпили “косиці з бинтами”. Дружки й дружби носили таку відзнаку з лівого боку. Значну роль у жіночому весільному вбранні виконувала перемітка. Її одягали поверх костюма. Перемітку зав’язували на голову, коли наречену “завивали на молодицу”, тому що це традиційний головний убір заміжньої жінки. Доповнювали весільні костюми шкіряні постолі. Їх носили поверх “капців”, плетених із вовни вишневого та чорного кольорів.

У 60-х рр. у традиційному весільному вбранні Яворова спостерігаються деякі зміни. Коли наречену “завивають на молодицу”, зав’язують хустку червоного кольору замість перемітки. Іноді передню запаску замінюють вишитим фартухом.

У 70-х рр. у с. Яворів замість традиційного шкіряного гуцульського кептаря дівчата носили на весіллі безрукавку з чорного сукна, вишиту нитками.

Починаючи з 80-х рр. весільне вбрання Яворова зазнало кардинальних змін і нововведень. Головний убір нареченої – вінок – став вищим, більш декорованим. Додалися ще чотири стрічки – дві білі й дві блакитні, по них пришивалися “конвалії” – декор із дрібних штучних квітів. Яскравим нововведенням у традиційному весільному вбранні стали буковинські сорочки, вишиті бісером. У 80-х рр. переважали орнаментальні композиції килимового характеру з тенденцією до відтворення невеликих за розміром квіток – переважно темно-вишневих, синіх, темно-зелених. У 90-х роках популярні рослинні мотиви вишиті яскраво-червоним, фіолетовим, смарагдовим бісером. Спочатку модно було вишивати маки, потім “грози” (рози, троянди). Зокрема, тепер “грози” вишивають стеклярусом насичених кольорів: червоним, помаранчевим, рожевим, жовтим, синім, блакит-

ним, зеленим. Одночасно з буковинськими сорочками в Яворові поширилися опинки з чорного сукна, розшиті бісером.

Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. сукняний кептар, який до цього часу вишивали нитками, почали також оздоблювати бісером, зберігаючи при цьому колірну гаму й мотив старого орнаменту.

На сьогодні довга сорочка нареченої щедро декорована бісером. Наймоднішою є сорочка, повністю розшита бісером, у якій майже не видно білого тла. Поясна одіж – запаски червоного чи темно-вишневого кольорів, підперезані попружкою. Також часто наречена й дружки одягають на весіллі опинки з чорного сукна, розшиті бісером, до них, як правило, підбирають недовгу сорочку. Поверх сорочки наречена одягає кептар, вишитий бісером. Головний убір – підковоподібний вінок зі штучних квітів. Взуття – сучасне, проте деякі наречені бажать взувати на своє весілля постолі з капцями. Наречений під класичний костюм одягає сорочку, вишиту нитками або бісером. Цю сорочку “княгиня” дарує “князю” в перший день весілля. Одяг дружки є таким самим, як і одяг нареченої. Єдина відмінність – вінків дружки вже не одягають, натомість на голову чіпляють “косицю” з лівого боку.

Отже, сучасне весільне вбрання с. Яворів в основному відрізняється від традиційного гуцульського, що побутувало в 50-х рр. Суттєво змінився край сорочок та форма весільних головних уборів, вийшли з ужитку традиційні головні убори – капелюх і перемітка. Під впливом новітніх технологій та через використання сучасних матеріалів значних змін зазнали способи декорування й стилістика орнаменту кептарів, сорочок, опінок. Сучасне гуцульське весільне вбрання Яворова змінилося відповідно до нових естетичних смаків і потреб горян.

1. Шухевич В. Гуцульщина / Володимир Шухевич. – Верховина, 1999. – Т. 3.
2. Свйонтек І. Вишивка Гуцульщини / Ірина Свйонтек. – Івано-Франківськ : Нова зоря, 2008.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу : Етнографічний нарис / О. Воропай. – К. : Оберіг, 1993.
4. Кара-Васильєва Т. Українська вишивка / Т. Кара-Васильєва, А. Чорноморець. – К. : Либідь, 2005.

СТАРОДРУКИ ГАЛИЧА

Плотнікова Вікторія,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Прокопів П.М.,
доцент

Розвиваючи традиції митців літописної мініатюри та навчаючись на кращих взірцях граверного мистецтва інших країн Європи, українські майстри гравюри XVI–XVIII ст. створили справжні художні шедеври в мистецтві оздоблення книги. А завдяки тому, що на Україні друкарством займалися окремі меценати, міські братства, великі монастирі, наші стародруки відзначаються самобутністю й різноманітністю, індивідуальними прикметами оздоблення, неповторними національними рисами.

На розвиток книжкової гравюри вплинула еволюція граверних технік. У XVI–XVIII ст. це була техніка деревориту, на початку XVII ст. у деяких львівських та київських виданнях почали використовувати техніку мідьориту, яка в XVIII ст. повністю запанувала в граверному зображенні, а в кінці століття чимало з майстрів оволоділо технікою офорту. У друці використовували чорний та червоний колір залежно від уподобань тієї чи іншої друкарні.

Українські друковані книги XVII–XVIII ст. відзначаються досконалістю й оригінальністю художнього оформлення.

На галицькій землі було в різний час лише чотири друкарні, що друкували церковні книги: Стрятинська, Крилоська, Угорцівська та Унівська.

Стрятинська друкарня, заснована 1602 р. за ініціативою львівського єпископа Гедеона Балабана, була надзвичайно важливою в історії нашої культури. У друкарні поряд з її засновником працював Памво Беринда, який був ученим-лексикографом, перекладачем, поетом, друкарем і чудовим гравером. За рішенням Берестейського собору (1591 р.) Гедеон Балабан приступив до виправлення найпотрібніших книжок: Требника й Службника. Разом із талановитим друкарем Семеном Будзиною Памво Беринда видрукував у Стрятині (на Рогатинщині) три богослужбні книги.

Первістком Стрятинської друкарні був Службник, що побачив світ 22 січня 1604 р. Другою книжкою, що вийшла із цієї друкарні, був Требник, перекладений із грецької мови. Книжку розпочато друком 22 липня 1605 р., а завершено 19 вересня 1606 р. Цього ж року друкарня переїхала до Крилоса, столиці давньої галицької митрополії, де й було надруковане “Євангеліє учительне”, що вважається вершиною творчих пошуків П.Беринди, у якому вперше в практиці східнослов'янського друкування з'явилися сюжетні ілюстрації. Стрятинська друкарня була дуже добре споряджена; з технічного боку її видання надзвичайно гарні, з розкішними шрифтами, мають багато графічних орнаментів. В оздобленні книг: стрятинського Службника 1604 р., Требника 1606 р., крилоського Євангелія 1606 р. – Памво Беринда наслідував і розвивав друкарські традиції Івана Федорова. Загальне оформлення його книг скромніше, а за художнім рівнем вони, після федоровських видань, найкращі. Там використовуються сторінкові ілюстрації та різноманітні прикраси, крім того запроваджуються сюжетні зображення й такі мотиви ренесансної орнаментики, що раніше не вживалися: італійські путті (ангелочки з крильцями), людські та звірині голови, птахи, дельфіни та різні чудовиська, з роззявлених пащ яких виростає рослинна галузка.

У сюжетних композиціях заставок стрятинського Требника зображено сцени семи таїнств: “Хрещення дитини”, “Вінчання молодих”, “Миропомазання” тощо. Початкові літери стрятинських і крилоських видань декоровано рослинно-тваринними орнаментами, що композиційно близькі до квадрата.

Сторінкові ілюстрації стрятинського Службника 1604 р. уражають монументальністю композиції. Урочисті й величаві постаті богословів (Іоан Златоустий, Василій Великий, Григорій Двоєслов) вкомпоновано в прямокутні обрамлення ренесансного характеру. Образи богословів художник трактує досить реалістично, виявляючи певні психологічні риси. Малюнок у цих творах сміливий і живий, відчувається майстерне володіння технікою гравюри на дереві.

Художня цінність орнаментального оформлення та ілюстрацій стрятинських і крилоських видань надзвичайно велика, адже їх широко наслідували всі українські друкарі. Поряд з виправленням тексту книг, заслугою стрятинсько-крилоського гуртка було вдосконалення мистецького оформлення видань. Декоративні форти (титульні рамки), у яких помітні впливи пізньоренесансної графіки, продовжували фєдоровські традиції в книжковому мистецтві. Їх подальший розвиток засвідчують не лише заставки в крилоському виданні, але й сміливіше застосування набірних прикрас як для обрамлення, так і для заставок.

Значення обох балабанівських друкарень полягає в тому, що їх працівники продовжили традицію вдумливої текстологічної підготовки видань, урізноманітнили оформлення української друкованої книги, сприяли орієнтації на кращі зразки тогочасного книжкового мистецтва. Завдяки тісним творчим зв'язкам між українськими майстрами книжкової графіки виникла національна граверська школа. Незважаючи на те, що в процесі творчої праці майстри користувалися зразками західноєвропейського мистецтва, їх творам притаманне національне забарвлення, зокрема в побутовій та історичній сюжетиці, у зображеннях вітчизняного пейзажу, архітектури.

1. Запаско Я. Пам'ятки книжкового мистецтва : каталог стародруків, виданих на Україні. Кн. 1 : (1574–1700) / Я. Запаско, Я. Ісаєвич. – Львів : Вища шк., Вид-во при Львів. ун-ті, 1981. – 135 с.
2. Огієнко І. І. Історія українського друкарства / І. І. Огієнко. – К. : Либідь, 1994. – 448 с.
3. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Я. Ісаєвич. – Львів, 2002.

ВОЛОДИМИР БЛАВАЦЬКИЙ – ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ГАМЛЕТ

Прокоп'як Ігор,
ІІІ курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Грицан А.В.,
кандидат історичних наук, професор

В історію національного театрального мистецтва Володимир Блавацький увійшов як перший виконавець ролі Гамлета на українській сцені. Прем'єра вистави відбулася на сцені Львівського оперного театру в часи німецької окупації 1943 року. Режисуру вистави здійснив Йосип Гірняк – видатний український режисер, послідовник і продовжувач творчості Леся Курбаса. Ще в “Молодому театрі” в Харкові постановку вистави “Гамлет” за п'єсою В.Шекспіра з Йосипом Гірняком у головній ролі хотів здійснити сам Леся Курбас. Але на перешкоді реалізації задуму стали відомі в Україні репресії видатних діячів культури і мистецтва.

Прем'єра “Гамлета” на сцені Львівського оперного театру в постановці Й.Гірняка стала закономірним продовженням справи великого вчителя. Водночас галицькі актори продемонстрували свою непохитну волю в утвердженні значимості національної театральної культури в контексті німецької окупації

України. А блискуче зіграна роль головного героя п'єси стала логічним завершенням творчих пошуків керівника театру, актора й режисера В.Блавацького.

Робота над утіленням головного образу видатного драматичного твору В.Шекспіра “Гамлет” Блавацькому давалася нелегко. Багато часу в нього відбирало керівництво театром, режисерська робота над постановками опер та оперет, зайнятість в інших драматичних виставах, а також викладацька діяльність у драматичній школі. Про роботу над роллю Гамлета В.Блавацький розповідає в одному з львівських часописів: “Моїм першим кроком у праці над тією роллю було вгризтися в текст п'єси і викликати в собі візію постаті Гамлета, очима уяви побачити себе на сцені в цій ролі. Вже тоді зродилась в мені моя індивідуальна концепція цієї ролі, мій індивідуальний образ її” [2, с.49]. У пошуках образу Гамлета В.Блавацький застосовував найрізноманітніші засоби театральної виразності. Але на сцені актор старався викликати в собі курбасівську “радість з грання”. Решта для Блавацького – це вже техніка, забарвлена мистецькою правдою. “Добачені якісь недоліки образу я стараюсь виправити в наступній креації, або вдається мені внести в образ якісь взагалі нові моменти” [2, с.50].

Також у роботі над роллю Блавацький завдячує професорові Михайлу Рудницькому, який, добре знаючи європейський й особливо англійський театр, допоміг актору в трактуванні образу головного героя п'єси. Він же на замовлення самого актора зробив блискучий переклад для цієї постановки. Варто згадати й про режисера вистави Йосипа Гірняка, який дуже скрупульозно ставився до кожної деталі, що стосувалася вистави й ролі зокрема. Адже Гірник сам працював над роллю Гамлета в Харкові й чудово знав, як важко створити цей образ. До того ж, маючи безцінний акторський досвід, він був чудовим порадником Блавацького.

Сам актор згадував, що з Гірняком у них були однакові бачення концепції образу, спільна мова й думка щодо трактування п'єси і ролі: “Режисер Гірняк старався контролювати, чи йду правильним шляхом до спільно зговореної концепції. Мою працю в “Гамлеті” з режисером Гірняком згадуватиму завжди з великою приємністю” [1, с.60].

Репетиції “Гамлета” в театрі, за спогадами Блавацького, відбувалися творчо й піднесено. Прем'єра вистави відбулася 21 вересня 1943 року. Незважаючи на хвилювання акторів, вона пройшла навіть краще, ніж генеральна репетиція. Блавацького в ролі “Гамлета” театральні критики порівнювали з німецькими акторами Віллі Вільгельмом та Рудольфом Фернау. Усіх “захоплювала внутрішня експресія думки, її емоційна спрямованість при стриманості зовнішнього пластичного рисунку ролі. Його гру можна охарактеризувати терміном Л.Курбаса – «динамічна статика»” [1, с.65].

Похвальну рецензію помістили чеські “Лідове листи” (Прага), а німецький рецензент Г.Гаусвальд у газеті “Krakauer Zeitung” писав, що “В.Блавацький зумів передати головному героєві збуджуючу та переконливу життєву енергію. Відчувалось, як він з глибоким душевним переконанням розкриває трагічну суть своєї ролі та, використовуючи мовне інтонаційне багатство, моделює сутність свого персонажа” [1, с.67].

Заслуговує на увагу думка театрального історика Валеріяна Ревуцького, який, на відміну від численних інтерпретацій ролі Гамлета на сценах євро-

пейських театрів – італійського Гамлета-мрійника, французького Гамлета-божевільного, австрійського Гамлета-істерика, побачив Блавацького-Гамлета ані мрійником, ані істериком, ані божевільним: “він був природним, створював трагічну постать, що зневірилася в людях. Це – Гамлет думки, а не Гамлет емоції” [2, с.50].

Сам Володимир Блавацький за оцінкою народного артиста України, професора Богдана Козака, “як людина і митець був непересічною особистістю. Освічений, інтелігентний, амбітний і вольовий, рішучий у житті і наполегливий у праці, він мав сміливість приймати рішення і відповідати за них” [1, с.54]. Постановка “Гамлета” В.Шекспіра на сцені Львівського оперного театру стала підтвердженням цьому. У важкий для України час Блавацький зумів згуртувати навколо себе найкращі мистецькі сили й дав можливість побачити виставу, яка за словами В.Гординського, “відбулася на рівні справді передових театрів інших народів, які мали змогу ставити цю знамениту п’єсу багато разів у нормальних умовах” [3, с.5]. Для національного театрального мистецтва це був вагомий крок уперед. Таким чином, В.Блавацький відкрив галерею образів Гамлета на українській професійній сцені, перший з яких – Гамлет-Блавацький був надзвичайно оригінальним, новим, актуальним і важливим для українців у часи складних історичних перипетій.

1. Козак Б. Палімпсест українського “Гамлета”: переклад і прапрем’єра 1943 року / Козак Богдан // Вісник Львівського університету. Серія “Мистецтво”. 2003. – Вип. 3. – С. 52–75.
2. Ревуцький В. В орбіті світового театру / В. Ревуцький. – К. ; Х. ; Нью-Йорк, 1995.
3. Гординський В. Видатний акторський профіль В. Блавацького / В. Гординський // Свобода. – 1943. – Ч. 6. – 12 січня.

ВЕСІЛЬНІ ТРАДИЦІЇ СЕЛА КОСМАЧ

Реведжук Василь,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Князев В.Ф.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Жителі Космача володіють одним із найколеритніших весільних звичаїв, який викристалізовувався протягом століть.

Серед дослідників, які вивчали весілля на Гуцульщині, слід назвати В.Шухевича, С.Витвицького, В.Гнатюка, Р.Кайндля, П.Шекерика-Доникова та ін. Усі вони вважають гуцульське весілля найважливішим родинним обрядом, який зберіг значущі сакральні й театральні елементи.

Метою нашої публікації є дослідження основних традицій гуцульського весілля на прикладі села Космач Косівського району Івано-Франківської області.

Традиційний весільний обряд у Космачі починається зі сватання. Старші люди на Гуцульщині вважають заручини складовою частиною сватання. Свата-ти дівчину йшов хлопець із батьком та зі старостами. За старостів брали когось

із родини або запрошували двох-трьох поважних господарів, що вміли добре провести обряд сватання.

Після сватання готуються до весілля: замовляють кухарку, музику та ін. Майбутнє подружжя готує традиційні космацькі речі, які роблять майстри спеціально до весілля. Здебільшого це для нареченої: вінок-прив'язка, бовтиці, гугля, кептар, сорочка, запаски, крайка, капчури, постолі. Для нареченого – джу-миря, гугля, кептар, сорочка, гуцульські холошні, капчури, постолі. Деякі речі молоді позичають.

Приблизно за місяць до весілля молоді домовляються із друзками та дружбами. За два-три тижні до вінчання майбутнє подружжя йде до церкви, як кажуть у Космачі, “до сповіди”.

В останню неділю перед весіллям молоді з друзками й дружбами, одягнені у святкову космацьку ношу, ідуть до церкви “на Службу”. Це дійство в Космачі називають “в косицях”, тому що на голові в молодій та дружок спеціально зроблені вінки – “косиці”.

Упродовж останнього тижня молода пара повинна запросити майже всіх гостей. Прийшовши до хати, спочатку просили дружки: “Просила пані молода та її старшина, аби ваші ласка прийти в суботу на вісіле, в неділю – на повесільне”, тоді говорила молода: “Просили тато й мама і я вас прошу, аби ваші ласка прийти в суботу не вісіле, в неділю – на повесільне”. Аналогічно запрошував молодий із дружбами.

Основна частина космацького весілля відбувається протягом двох діб (субота, неділя, зрідка – вівторок, середа) проте саме дійство розпочинається ще в п'ятницю надвечір.

Цей вечір у Космачі називають “косиці”, тому що все розпочинається з обряду прибирання квітами – “косицями” та стрічками – весільного деревця. За традицією, деревце молодому рубав дружба, а молодій – брат. У цей вечір запрошуються найближчі сусіди, а молода йде до молодого додому й дарує йому заздалегідь вишиту сорочку та запрошує батьків нареченого на весілля.

Наступний день у весільній обрядовості Космача вважається головним. Він починається з того, що на подвір'я приходять музиканти, які за традицією грають під хатою весільні марші.

Найбільш хвилюючим моментом є вбирання нареченої та нареченого до шлюбу. Зібравшись до вінчання, молоді (кожний у себе вдома) просять у батьків благословення на шлюб. Цей звичай на Гуцульщині зветься “проща”. У той час на подвір'ї вибудовується весільна процесія. У домовлений час молодий і молода в національному одязі, верхи на конях, у супроводі почету вирушають до церкви на вінчання.

За народним звичаєм, до церкви молодий і його весільний поїзд їде першим, із церкви першою їде молода. Якщо, під'їхавши до церкви, молодий не зсаджував наречену з коня, це означало, що він жениться із примусу батьків, а якщо зсаджував – по любові.

Обряд церковного вінчання проводить священник за чітко визначеним ритуалом. Це справедливо вважається найважливішим моментом весілля.

По дорозі від церкви додому весільна процесія співає “до співані”.

Однак на якомусь відрізку дороги похід молодого відстає, а молода з почетом поспішає вперед. Перед хатою її знімають з коня. Біля дверей молоду зустрічають і благословляють батьки.

Дещо пізніше відбувається урочиста зустріч молодого на подвір'ї нареченої. Молодий заходить до хати й виявляє, що його місце біля молодої зайняте братом або якимось родичем нареченої. Відбувається колоритний торг за молоду. Під час цього обряду за спиною молодят тримає запалену свічку дівчина-світилка – носителька світла. Вона отримує за свою службу хустку й калач. Наступним важливим етапом весілля є зустріч гостей.

Гості починають сходитися близько дев'ятої години вечора, як обійдуть худобу. Усі гості несли “приноси”: чоловіки – пляшку горілки, жінки – коробку цукерок або якийсь напій.

Весільний бенкет починається молитвою за здоров'я молодих та їхніх батьків, а також за Боже благословення на успішне проведення застілля.

Весілля зазвичай триває до ранку. Воно супроводжується веселою гуцульською музикою та весільними піснями. Страви подаються на стіл у певному традиційному порядку. Зазвичай у весільному меню 22 страви.

На другий день, після обіду, найближчі родичі знову збираються на “повесільне”. Заключним етапом у космацькій весільній обрядовості є завивання нареченої в молодицю.

Космацьке весілля напрочуд самобутнє та колоритне. Це неоціненний скарб народної традиції, яку треба зберегти для нащадків.

1. Василечко Л. Таїна весільного обряду / Любомира Василечко. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2006. – 127 с.
2. Драбчук І. Сілецьке весілля / Іван Драбчук. – Івано-Франківськ : СІМІК, 2008. – 96 с.
3. Койндль Р. Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази / Раймунд Койндль. – Чернівці : Молодий буковинець, 2000. – 208 с.
4. Мисюк І. Гірська веселка / Іван Мисюк. – Снятин : Прут Принт, 2000. – 285 с.
5. Кушнір Б. Мистець Дмитро Пожоджук / Борис Кушнір. – Тернопіль : Лілея, 2000. – 304 с.

КРИСТАЛІЗАЦІЯ ЖАНРУ СКРИПКОВОЇ СОНАТИ У ТВОРЧОСТІ ВІДЕНСЬКИХ КЛАСИКІВ

Сорохманюк Олена,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Палійчук І.С.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Серед проблем, які сьогодні посідають важливе місце в сучасній музикознавчій науці, є подальше поглиблене вивчення жанрових систем. Складність жанро- та стильотворчих процесів у музиці останнього століття спричинила жанрово-стильове експериментування, суттєвий перегляд жанрових канонів. У цих умовах особливо актуалізується осмислення структури інструментальних жанрів, одним із яких є скрипкова соната.

У вирішенні цієї проблеми першорядне значення має дослідження сонати для скрипки другої половини XVIII – першої чверті XIX століття, оскільки це дозволяє звернутися до періоду усталення жанру, утвердження його іманентних рис.

Мета статті – виявлення й характеристика жанрових ознак скрипкової сонати у творчості віденських класиків.

Засади класицистичної скрипкової сонати остаточно кристалізуються в творчості Й.Гайдна, В.-А.Моцарта, Л.Бетховена. Характерним для цього жанру стає утвердження тричастинного циклу з крайніми швидкими частинами й повільною середньою (на відміну від симфонії з її нормативним чотиричастинним циклом). Така циклічна структура апелює до старовинної сонати *da chiesa* та сольного інструментального концерту епохи бароко. Провідне місце в ній займає перша частина, будову якої здебільшого визначає сонатна форма з типовою для неї трифазовістю розвитку, тональними, тематичними протиставленнями всередині та між розділами форми. Однак практично всі сонати класичного зразка мають свої розбіжності зі сформованим у цю стильову епоху сонатним стереотипом.

Скрипкові сонати Й.Гайдна – це дуети для двох рівноправних інструментів – скрипки й фортепіано. Їх вирізняє вільний виклад, оригінальність музичної думки, близькість до прийомів народного музикування. Композиції характеризуються масштабністю, віртуозністю. Деякі з них позначені відтінком героїзму або впливом галантного стилю й техніки. Однак сонати для скрипки й фортепіано Й.Гайдна належать до педагогічного репертуару.

Для скрипкових сонат В.-А.Моцарта в цілому характерне розмаїття структури циклу. Поряд із тричастинністю зустрічаються й двочастинні композиції. Але типовою для моцартівських сонат усе-таки є тричастинна циклічна будова. У тематизмі цих творів яскраво виявляється вокальний вплив, частково пов'язаний з оперною творчістю композитора, мелодична наспівність, декламаційність – скрипка трактується В.-А.Моцартом як носій *bel canto*.

Найбільш значущими в художньому відношенні, розвинутими у фактурному плані є скрипкові сонати, створені В.-А.Моцартом у Віденський період творчості (1781–1791). У цих творах стабілізується класичний сонатний цикл, поглиблюється образність, зростає драматизм. Скрипкові сонати В-dur (1784) та А-dur (1788) В.-А.Моцарта репрезентують блискучий концертний стиль і є вершиною розвитку цього жанру у XVIII столітті.

Великого розквіту жанр сонати досяг у творчості Л.Бетховена. У ньому збагачується образний зміст, утілюються драматичні колізії, загострюється конфліктне начало. Поряд із відточеною формою й сконцентрованою висловлювання, характерних для мистецтва класицизму, у його сонатах простежуються риси, прийняті й надалі розвинуті композиторами-романтиками – це, зокрема, розширення циклічної структури композицій до чотиричастинності або тенденція до її злитності й більшої свободи трактування, що нагадує романтичну симфонічну поему, елементи програмності, яка отримала великий розвиток у музиці XIX століття.

Особливо яскраво героїчний стиль композитора знайшов вираження у Скрипкових сонатах № 2 *c-moll* op. 30 (1802) та А-dur op. 47 (1803), відомій як “Крейцера”.

Перша з них вирізняється “прямолінійною” активністю, наступальністю, лапідарністю викладу музичного матеріалу. У тематизмі її сонатного allegro ре-льєфно виявляється зв’язок із музикою Французької революції.

Поряд із цією композицією та всіма іншими скрипковими сонатами Л.Бетховена “Крейцера” соната є найбільш значущою “інструментальною драмою” в камерній музиці композитора. Логіка її ідейно-образного розвитку має багато спільного з Героїчною симфонією – від трагічних спалахів, гострих конфліктів першої частини (Presto, a-moll) до мажорного фіналу, пронизаного ритмом танцю. “Крейцера” соната виходить за рамки камерного жанру, наближуючись до концерту.

Отже, скрипкові сонати Й.Гайдна, В.-А.Моцарта та Л.Бетховена характеризують перехід процесу формування цього жанру, широко представленого епохою бароко, у стадію його кристалізації – перетворення в “класичний” взірць.

У наступні історичні періоди скрипкова соната поповнилася творами Ц.Франка, Й.Брамса, Е.Гріга, К.Дебюссі, М.Равеля та інших видатних композиторів, які є вагомим внеском у світову інструментальну музику й вимагають подальшого дослідження еволюційного процесу цього жанру.

1. Вартанова Е. Логика сонатных композиций Гайдна и Моцарта / Е. Вартанова. – Саратов : Изд-во Саратов. гос. консерватории, 2003. – 23 с.
2. Гайдамович Т. Инструментальные ансамбли / Т. Гайдамович. – М. : Музгиз, 1960. – 55 с.
3. Луцкер П. Классицизм / П. Луцкер // Музыкальная жизнь. – 1991. – № 3. – С. 21–22.
4. Сорокер Я. Скрипичные сонаты Л. Бетховена: их стиль и исполнение / Я. Сорокер. – М. : Музыка, 1963. – 159 с.
5. Федосов Е. Музыка барокко и классицизма / Е. Федосов. – М. : Музыка, 1986. – 154 с.

ДИХАННЯ АКТОРА: МОВНИЙ І СПІВОЧИЙ АСПЕКТИ

Ступчук Любов,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Грицан Н.В.,
доцент

Актор повинен володіти правильним типом дихання як при сценічному мовленні, так і при заняттях із вокалу. Саме дослідження цієї проблеми стало метою нашої роботи.

Насамперед актор повинен знати будову мовного апарату, його відділів, які забезпечують правильне виховання голосу як при розмовній мові, так і при співі.

Мовний апарат складається із двох відділів: центрального й периферійного. У центральний відділ входить головний і спинний мозок. Головний мозок є відділом управління й регулювання голосною мовою, тобто ним керуються всі рухи ротогортанної порожнини й голосових зв’язок. Периферійний відділ, у свою чергу, складається із трьох відділів: звукоутворюючого, артикуляційного й дихального.

Основою правильно поставленого голосу на заняттях сценічною мовою та вокалом є дихання на діафрагмі, яке надає голосу металу, робить його сильним, польотним, звучним, темброво чистим.

У процесі роботи актора на заняттях сценічним словом організація вдиху й видиху пов'язана зі структурою мовного вислову. Тривалість вдиху зводиться до мінімуму, а видих значно довший. Актор на заняттях сценічним словом повинен на довгій фразі непомітно добирати повітря в будь-якій паузі. Натомість при роботі актора на заняттях співом важливо вміти тримати це повітря протягом довгої фрази на одному видиху без добирання повітря. Тому стає зрозумілим вислів італійського співака й педагога Ламперті: “Школа співу є школою видихання” [1, с.107].

Організацію дихання як при сценічному мовленні, так і при вокалі забезпечують ті ж самі органи дихальної системи. Однак спів у порівнянні з мовленням має ряд принципових відмінностей. Спів ніколи не можна розглядати як розтягнену мову, тому що він пов'язаний з утворенням специфічного звуку. Мова ж, сценічне слово, побудоване на ковзаннях голосу вгору і вниз. На голосних звуках голос ковзає вгору і вниз залежно від інтонації, з якою ми вимовляємо слово. Цим самим створюється відповідна мелодика мови. У співі ж висота строїв залишається постійною для кожного звуку, відповідно до музичної мелодії. У мові звуки, ковзаючи по звуковій шкалі, швидко змінюють один одного, підпорядковуючись законам мовної вимови слів. У співі ця швидкість задається відповідним темпом і ритмом, вимова слів буває сильно розтягнена й не підпорядкована мовним нормам.

Головним результатом роботи над голосом, як уважав Станіславський, “є покращення його тембру” [2, с.63]. Це стосується як актора-мовника, так і актора-вокаліста.

Підводячи підсумок, слід відмітити, що відмінність, яка спостерігається при переході від мови до співу, визначається перш за все необхідністю утворення співочого звуку.

Актор повинен володіти різними типами дихання: верхнім, грудним, черевним. Але основу дихання як при сценічному слові, так і при вокалі, складає реберно-діафрагмовий тип дихання. Розглянемо детальніше, як звучить голос актора й актора-вокаліста при різних типах дихання.

Верхній, або ключичний тип дихання як для актора, так і для актора-вокаліста вважається недостатнім для реалізації творчих завдань. Проте актор користується цим типом дихання. А саме: якщо, ми говоримо щось ласкаве, привітливое, радісне, легке, а також при сміху і вигуках – ми користуємось верхнім типом дихання [3, с.33]. Натомість для співу він недоцільний, адже при вдиху активно включається плечовий пояс і мускулатура шиї, яка сковує гортань. А гортань при співі має бути вивільнена.

Черевний тип дихання. Актор користується цим типом дихання, адже кількість повітря достатня для того, щоб тримати видих. Проте актору не рекомендується користуватись цим типом дихання, тому що пауза при добиранні повітря буде довга й помітна для глядача. Голос при цьому глухий, безтембровий. Натомість для співу черевний тип дихання доцільний. Глибокий вдих веде до

пониження гортані та деякого розтягнення й продовження трахеальної трубки, що може в ряді випадків бути вигідним для актора-вокаліста.

Отже, найдоцільнішим типом дихання як у сценічному мовленні, так і при вокалі є *реберно-діафрагмовий*. Він створює оптимальні умови для діяльності діафрагми. Саме цей тип дихання повинен тренувати актор. Адже при ньому голос звучить особливо сильно, звучно, повноцінно, темброво чисто.

Проте типи дихання не слід розглядати як догму. Наукові дослідження показують, що чистих типів дихання не існує, що виконавці користуються змішаним типом дихання. Із цих досліджень випливає, що питання про типи дихання актора й актора-вокаліста здебільшого умовні.

З вищесказаного слід зробити такі висновки.

На заняттях сценічним словом і вокалом актор повинен досконало оволодіти практичними навичками реберно-діафрагмового типу дихання.

Організація звукоутворення засобами впливу на нього дихання – один із важливих шляхів формування голосу актора.

Знати будову мовного апарату, уміти аналізувати свої дихальні відчуття й за ними контролювати звукоутворення, володіти диханням на діафрагмі – це ті якості, якими повинен керуватись актор як при виконанні художніх творів, так і при виконанні вокальних партій.

Отож вироблені віками правила користування диханням як під час співу, так і на заняттях сценічним словом повинні бути на озброєнні в кожного актора.

1. Голос людини та робота з ним : монографія / [Г. Є. Стасько, О. Д. Шуляр, М. Ю. Сливоцький та ін.] – Івано-Франківськ : Вид-во ПНУ ім. В. Стефаника, 2010. – 336 с.
2. Станіславський К. С. Робота актора над собою / К. С. Станіславський. – М. : Мистецтво, 1955.
3. Баженов Н. М. Выразительное чтение / Н. М. Баженов, Р. А. Черкашин. – Х. : Изд-во Харк. гос. ун-та им. А. В. Горького, 1960.

**МОТИВАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ
ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

Альберт Володимир,

V курс, факультет фізичного виховання і спорту.

Науковий керівник – Фотуйма О.Я.,
кандидат психологічних наук, доцент

В умовах сьогодення наукова думка в межах гуманітарного підходу централізується навколо пошуку шляхів збільшення кількості талановитої молоді – рушійної сили суспільства в різних сферах життєдіяльності. Як відомо, талант оцінюється за трьома складовими: креативністю, інтелектом, мотивацією. На думку науковців [1; 2; 3], засобами фізичної культури та спорту можна значною мірою вплинути на мотиваційну сферу особистості.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально вивчити мотиваційну спрямованість діяльності підлітків засобами фізичного виховання.

Об'єкт дослідження – особистісні якості підлітків.

Предмет дослідження – мотиваційна спрямованість підлітків засобами фізичного виховання.

Організація експерименту проходила у два етапи. На першому здійснювалось опитування респондентів щодо занять фізичними вправами. На другому проводилася психодіагностика рівня розвитку самооцінки, тривожності, сформованості мотивації досягнення успіху в підлітків.

Для визначення мотивації досягнення успіху підлітків було проведено дослідження в Ямницькій загальноосвітній школі Івано-Франківської області та загальноосвітній школі №5 міста Івано-Франківськ.

Загалом у дослідженні взяло участь 120 респондентів, з них 50 дівчат і 70 хлопців віком 13–14 років. Опитування дозволило виділити дві групи: А – 55 осіб (29 хлопців і 26 дівчат), що займалися фізичними вправами, регулярно відвідуючи секційні заняття з волейболу, футболу, легкої атлетики, фітнесу, і Б – 65 осіб (25 хлопців і 40 дівчат), що додатково не займалися фізичними вправами.

Установлено, що у 87,3% підлітків групи А вираженим є домінування потреби прагнення досягнути успіху. У свою чергу, у підлітків, що не займаються фізичною культурою, показник прагнення уникнути невдачі помітно переважає показник прагнення до успіху: 81,5% проти 18,5%. Така мотиваційна тенденція вказує на спрямованість індивіда щодо подолання існуючих перешкод. У цьому контексті часто використовуються засоби асоціального характеру.

Особи з мотивацією досягнення успіху схильні активно домагатись успіху в різних видах діяльності, досягати найкращих результатів, особливо в змаганнях з іншими людьми. Засвоюючи нову складну навичку, вони займаються більш старанно та вище цінують реакцію оточення. Невдач, як правило, не бояться, а успіх приписують власним зусиллям.

У ситуації, коли в підлітків два мотиви знаходяться на високому рівні, іноді виникає прихована тривожність. Так, результати дослідження за шкалою

Спилбергера–Ханіна показали, що у 87,3% спортсменів визначається стійке домінування низького рівня особистісної тривоги, тоді як у групі Б 61,5% осіб мали високий і 38,5% середній рівні особистісної тривожності.

За кількісними підрахунками 67,3% опитуваних спортсменів-підлітків мали середній, 20,0% – низький і тільки 12,7% – високий рівень реактивної тривожності. У всіх респондентів, що не займаються спортом, був виявлений високий рівень реактивної тривожності.

За кількісними підрахунками, 72,7% опитуваних спортсменів-підлітків були впевнені у своїх діях, 20,0% – середній і 7,3% – низький рівень самооцінки.

Діагностування самооцінки осіб групи Б дозволило констатувати наявність її високого та середнього рівня у 23,1% і 21,5% респондентів відповідно. Для більшості підлітків (55,4%) властива низька впевненість у своїх можливостях. При цьому спостерігається позитивний кореляційний зв'язок між показником прагнення уникнути невдачі та рівнем сформованості самооцінки.

Для досліджуваних із високим показником самооцінки характерна гнучкість й адекватність реагування на зміни умов навколишнього середовища, стабільність успіхів у змагальній діяльності. В опитуваних із низьким показником самооцінки здатність в усвідомленому плануванні й програмуванні своєї поведінки не сформована.

Завдяки використанню методики “Рівень суб’єктивного контролю” (РСК) було виявлено, що близько 70,0% опитаних групи А здатні взяти на себе відповідальність за те, що відбувається з ними та з іншими залежними від них спортсменами. Понад 56% підлітків групи Б пояснюють власні вчинки впливом обставин, що склалися. Відповідальність за власні дії вони покладають на інших людей. Цей показник наявний у 12,8% представників групи А.

1. Спилбергер Ч. Д. Концептуальные и методологические проблемы исследования тревоги / Ч. Д. Спилбергер // Стресс и тревога в спорте : междунар. сб. науч. статей. – М. : Физкультура и спорт, 1983. – С. 12–24.
2. Фотуйма О. Я. Саморегуляція ситуативної агресивності в навчально-тренувальній та змагальній діяльності спортсмена : дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Олександр Ярославович Фотуйма. – Івано-Франківськ, 2004. – 265 с.
3. Остапенко О. І. Психолого-педагогічні умови розвитку в старших підлітків інтересу до фізичної культури / О. І. Остапенко // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К., 2003. – Т. VI. – Ч. 6. – С. 208–216.

УДОСКОНАЛЕННЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЮНИХ ГІМНАСТОК НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Гиря Іванна,

V курс, факультет фізичного виховання і спорту.

Науковий керівник – Беляк Ю.І.,

кандидат педагогічних наук, доцент

Дослідження сучасної спортивної науки накопичили великий досвід методичного забезпечення тренувального процесу спортсменів і гімнастів зокрема на різних етапах багаторічної спортивної підготовки [3]. Велика увага науковців приділяється й підготовці юних гімнастів на етапі початкової підготовки, завданнями якого є зміцнення здоров'я дітей, їх різнобічна фізична підготовка, усунення недоліків фізичного розвитку, навчання техніці обраного виду спорту й техніці допоміжних і спеціально-підготовчих рухів [1; 2]. Слід відзначити, що тенденція до “омолодження” жіночої спортивної гімнастики вимагає від спортсменів і тренерів досягнення високих спортивних результатів за короткий період. Це нерідко спричиняє використання вже на ранніх етапах підготовки вузькоспеціалізованих вправ, що, на нашу думку, нерідко призводить до зниження мотивації дітей до занять і повною мірою обмежує діапазон розвитку рухового потенціалу дитини. З огляду на це питання вдосконалення процесу початкової підготовки юних гімнасток вважається актуальною проблемою й потребує проведення наукових досліджень у цьому напрямі.

Мета дослідження – удосконалення процесу початкової підготовки дівчат у спортивній гімнастиці на основі вивчення їх мотивації до занять та спортивних досягнень у результаті першого року навчання.

Методи досліджень: аналіз науково-методичних джерел, педагогічне спостереження, анкетування, педагогічне тестування, методи математичної статистики.

Організація досліджень. У дослідженні взяло участь 30 дівчат 4–6-річного віку, які займалися в групі початкової підготовки на базі СДЮСШОР №1 м. Івано-Франківська.

Проведене дослідження виявило, що в цілому процес підготовки юних гімнасток на початковому етапі відповідає методичним принципам його організації й проведення. Як наслідок цього виявлено позитивну динаміку показників фізичної підготовленості протягом річного циклу тренувань і це свідчить про достатню його ефективність і доцільність. Разом із цим у результаті анкетування в певних випадках спостерігалось зниження мотивації дівчат до занять, яке виявилось в небажанні дітей виконувати ряд вправ, необхідності долати страх, силове напруження, больові відчуття, а також зниженні бажання відвідувати заняття. Ці фактори, на нашу думку, можна знизити за рахунок унесення певних коректив у методику проведення занять. У зв'язку із цим ми розробили методичні рекомендації щодо вдосконалення методики проведення занять з юними гімнастками на етапі початкової підготовки:

1. Для підвищення свідомості й активного ставлення дітей до участі в тренувальному процесі необхідно запровадити ведення щоденників самоконтролю, у яких фіксувати досягнення юних спортсменок, виконання домашніх завдань.

2. З метою підвищення мотивації ми розробили систему заохочень, яка спрямована не тільки на позитивну оцінку високих спортивних результатів, але й старанності та відношення дітей до занять. Відмінністю такої системи є те, що вона дає можливість знівелювати різницю в генетичних здібностях дітей. Під час оцінювання використовуються спеціальні символічні наліпки, які діти отримують за виконання різноманітних завдань, поставлених тренером.

3. Для підвищення емоційного стану дітей необхідно ширше використовувати музичний супровід під час виконання різноманітних вправ.

4. Ураховуючи високий педагогічний потенціал імітаційних та ігрових вправ для дітей дошкільного й молодшого шкільного віку, вважаємо за доцільне розширити їх долю в змісті заняття до 70–80%, включаючи вправи подібного характеру не тільки в підготовчу, але й в інші частини уроку.

5. Слід зазначити, що зміст проаналізованих нами занять складала переважно вправи основної гімнастики. Рекомендуємо програму підготовки юних гімнасток доповнити виконанням хореографічних, прикладних вправ, вправ ритмічної та художньої гімнастики, йоги й дихальних вправ. Розширення діапазону тренувальних засобів вправами з інших видів гімнастики, на нашу думку, дозволить сприяти урізноманітненню рухового потенціалу юних гімнасток, що знайде своє позитивне відображення на наступних етапах багаторічної підготовки.

Запропоновані рекомендації впроваджені в практичну діяльність при підготовці дівчат-гімнасток у СДЮСШОР №1 м. Івано-Франківськ. Їх використання дозволило підвищити заохочення дітей до занять гімнастикою, що виявилось у кращій відвідуваності занять, збільшенні кількості бажаючих продовжити заняття на другий рік.

1. Аркаев Л. Я. Как готовить чемпионов / Л. Я. Аркаев, Н. Г. Сучилин. – М. : Физкультура и Спорт, 2004. – 328 с.
2. Мехин Ю. В. Начала гимнастики / Ю. В. Мехин, А. В. Волков. – К. : Здоров'я, 1980. – 272 с.
3. Платонов В. Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 1997. – 584 с.

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Козачук Юрій,

V курс, факультет фізичного виховання і спорту.

Науковий керівник – Курилюк С.І.,

кандидат психологічних наук, доцент

Соціально-економічні зміни, що відбуваються у всіх сферах життя нашого суспільства, торкнулися й сфери вищої професійної освіти фахівців. Формування готовності до педагогічної діяльності лежить у площині вивчення закономірностей управління станом психологічної готовності особистості в рефлексивному акті, а також встановлення взаємозв'язку рефлексії з мотиваційним й операціональним компонентами готовності особистості.

Мета дослідження – вивчити психологічні особливості процесу формування психологічної готовності майбутнього вчителя фізичної культури до педагогічної діяльності в контексті його рефлексивної активності.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз феномену психологічної готовності особистості до професійної діяльності та на його основі визначити її рівні.

2. У контексті дослідження чинників, які впливають на стан психологічної готовності особистості учителя фізичної культури до професійної діяльності, визначити роль і місце рефлексії як головного чинника формування психологічної готовності до професійної діяльності, її психологічну природу, види та рівні розвитку.

Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження: *теоретичні*: порівняння, аналіз й узагальнення психолого-педагогічної літератури; метод моделювання та ін. для обґрунтування теоретичних підходів до проблеми психологічної готовності особистості до професійної діяльності; *емпіричні*: спостереження, тестування, експеримент.

Аналізуючи роботи, присвячені проблемі психологічної готовності особистості, можна зробити висновок про те, що дана проблема розглядається у двох аспектах. Перший аспект пов'язаний з розглядом психологічної готовності як результату професійної підготовки. Як формальний результат розглядаються знання, уміння й навички фахівця, але без урахування їх до розвитку особистості професіонала. Другий аспект пов'язаний з реалізацією ідеї підвищення рівня психологічної готовності людини до професійної діяльності. Цей аспект характеризує професійну підготовку саме як процес розвитку особистості професіонала, підвищення рівня її психологічної готовності за рахунок розширення меж професійних можливостей.

Психологічна готовність до професійної діяльності є складним багатомірним психічним явищем, яке характеризується складною динамічною структурою. Виявлено основні компоненти психологічної готовності особистості й визначено ступінь їхньої зміни в процесі рефлексії. У сучасній психології можна виділити кілька основ для класифікації видів психологічної готовності особистості до професійної діяльності. Як основні показники класифікації можна виділити два: “часові показники” і “показник усвідомленості”. Розвиток професійної діяльності нерозривно пов'язаний з особистісним розвитком і підпорядковується йому. При такому розумінні співвідношення професійного й особистісного розвитку людини психологічну готовність можна визначити як рівень психологічного забезпечення професійної діяльності.

Одні дослідники виділяють у структурі психологічної готовності особистості до діяльності мотиваційний, операціональний та інформаційний компоненти, інші – мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінний.

Психологічно готовою до професійної діяльності педагога може бути людина з певним рівнем соціально-психологічної зрілості, яка включає певний рівень розвитку соціально-перцептивних навичок, соціально-комунікативної ком-

петентності, певний рівень розвитку соціального інтелекту й рефлексивного мислення. Опис кожного рівня вираховується нами залежно від рівня розвитку рефлексії. Рівні мотиваційної та операціональної готовності особистості є похідними від відповідних рівнів рефлексії: оцінки, аналізу та осмислення. Вищим рівнем рефлексії ми вважаємо рівень осмислення, який припускає формування особистісних смислів.

Визначення рівня психологічної готовності особистості до діяльності повинне базуватись на співвідношенні результативності конкретної професійної діяльності з погляду професійно заданих цілей і тих новоутворень, які відбуваються в особистості під впливом професійної діяльності. Як психологічні кореляти результативності діяльності та особистісних новоутворень можуть бути розглянуті такі категорії – “мета діяльності” та “особистісний смисл”. Ми визначили високий, середній і низький рівні мотиваційної та операціональної готовності майбутніх учителів фізичної культури до педагогічної діяльності.

Установлено, що психологічна готовність до професійної діяльності формується на основі професійної придатності з урахуванням характеру активності особистості, ступеня її включеності в діяльність, мотивації, системи відносин, етапів професійного становлення.

1. Жукова О. Л. Акмеология физической культуры и спорта : учеб. пособ. / О. Л. Жукова. – Екатеринбург : ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2004. – 122 с.
2. Хуртенко О. В. Формування у майбутніх організаторів-тренерів психологічної готовності до прийняття рішень у екстремальних ситуаціях : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.09 “Психологія діяльності в особливих умовах” / О. В. Хуртенко. – Хмельницький : НА ДПСУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 203 с.

ТЕРМІНОВІ АДАПТАЦІЙНІ РЕАКЦІЇ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СТАНДАРТНИХ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ

Синичак Іван, Дмитрів Оксана,
V курс, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Попель С.Л.,
кандидат медичних наук, доцент

Процеси адаптації до фізичних навантажень ставлять підвищені вимоги до функціонального стану кардіореспіраторної системи [1–4]. За останні десятиліття патологія цієї системи в молодого покоління стійко утримує перші місця [5; 6]. Вважають, що патологічний процес виникає при виході енергопотенціалу біосистеми за межі “безпечної зони” [2; 5]. Сьогодні існують окремі дані про підвищення функціональних можливостей серцево-судинної системи засобами фізичного виховання, використання нетрадиційних оздоровчих систем [1; 3; 4], однак функціональний стан серцево-судинної системи у спортсменів різної спеціалізації вивчений недостатньо [6]. Незважаючи на значний обсяг накопичених даних, багато аспектів зв'язку ряду фізіологічних параметрів спортсменів залишаються невивченими, а їх інтерпретація – суперечливою. Оскільки кардіореспі-

раторні резерви визначають функціональні можливості цілісного організму, то дослідження реактивності серцево-судинної системи на стандартні фізичні навантаження у взаємозв'язку зі спортивною спеціалізацією є досить актуальним.

Мета роботи – вивчити показники гемодинаміки й вегетосудинної регуляції серцево-судинної системи в умовах стандартного фізичного навантаження у спортсменів різної спеціалізації.

Методи дослідження: соматометричні – для встановлення відповідного соматотипу; кардіографічні – для визначення показників геодинаміки, вегетосудинної регуляції та варіабельності серцевого ритму; функціональні – для визначення особливостей реакції серцево-судинної системи на стандартне фізичне навантаження; статистична обробка отриманих результатів дослідження.

За результатами проведеного медико-біологічного контролю в спортсменів різної спеціалізації встановлено, що методи кардіографії та аналізу варіабельності серцевого ритму в стані спокою демонструють відносно малу різницю основних показників, яка свідчить про їх низьку ефективність у плані прогнозування реакції організму на фізичне навантаження зростаючої потужності (1,0; 1,5 і 2,0 Вт/кг маси). І, навпаки, фізичне навантаження зростаючої потужності показало своєрідність реакції серцево-судинної системи залежно від спортивної спеціалізації. Так, у спортсменів-важкоатлетів спостерігаються зміни такого характеру: зростає показник, який характеризує скоротливу функцію міокарда на 36,0% у юнаків і на 50,0% у дівчат; паралельно зі збільшенням серцевого викиду спостерігається зниження судинного тону, що виявлялося зниженням показників індексу Кердо й підвищенням коефіцієнта економізації кровообігу відповідно на 33,0% і 45,0% у юнаків та дівчат (маємо на увазі середні числа). У той же час у частини спортсменів спостерігались інверсивні реакції, що знайшло віддзеркалення в зниженні ударного об'єму кровообігу, іноді в зниженні хвилинного об'єму кровообігу й зростанні індексу регуляції серцевого ритму, що розглядалось як несприятлива реакція на фізичне навантаження в спортсменів-важкоатлетів.

Реакція на фізичне навантаження в спортсменів-ігровиків у цілому мала такий вигляд: статистично вірогідне зростання показників індексу регуляції серцевого ритму, індексу напруження регуляторних систем, низькочастотного діапазону й співвідношення низькочастотного до високочастотного діапазону при невірогідному зниженні амплітуди моди й високочастотного діапазону. Група спортсменів-однборців на стандартне фізичне навантаження прореагувала таким чином: амплітуда моди збільшується на 73,0% у юнаків і на 98,0% у дівчат, значно зростає індекс вегетативної регуляції – на 79,0% у юнаків і 85,0% у дівчат, спостерігається значне зростання індексу напруженості регуляторних систем – відповідно на 63,0% і 79,0%, зростання показника відношення низькочастотного до високочастотного діапазону – на 14,0% і 28,0%.

У спортсменів-легкоатлетів спостерігається зниження амплітуди моди, помірно зростає індекс регуляції серцевого ритму, індекс напруженості регуляторних систем і низькочастотного діапазону при значному підвищенні значення високочастотного діапазону, що зумовлює зниження показника відношення низькочастотного до високочастотного діапазону.

Таким чином, показники гемодинаміки й вегетативної регуляції мають чітко виражені особливості в спортсменів різної спеціалізації й можуть служити критерієм ефективності тренувального процесу й стану соматичного здоров'я.

1. Баевский Р. М. Математический анализ изменений сердечного ритма при стрессе / Р. М. Баевский, О. И. Кирилов. – М. : Наука, 2007. – 221 с.
2. Березов В. М. Адаптация сердечно-сосудистой системы к значительным физическим нагрузкам и клинические методы её оценки / В. М. Березов // Спортивная медицина и реабилитация в новом тысячелетии. – Донецк : ГМУ, 2000. – 175 с.
3. Гудзевич Л. С. Взаємоз'язок показників серцевої діяльності з компонентами спеціалізації та маси тіла у спортсменів / Л. С. Гудзевич // Вісник проблем біології та медицини. – 2005. – Вип. 1. – С. 114–118.
4. Засипка Л. Г. Оцінка стану адаптаційних резервів організму в сучасних соціально-гігієнічних умовах України / Л. Г. Засипка, О. В. Козишук // Одеський медичний журнал. – 2009. – Т. 111, № 1. – С. 84–86.
5. Працездатність спортсменів: оцінка, корекція, управління / [А. В. Магльований, Г. Б. Сафронова, Г. Д. Галайтатий та ін.]. – Львів, 2007. – 126 с.
6. Методи дослідження фізичного розвитку, фізичної підготовленості, фізичної працездатності та соматичного здоров'я школярів / [Б. М. Мицкан, С. Л. Попель, М. А. Мицкан та ін.]. – Івано-Франківськ, 2000. – 32 с.

ЗАСТОСУВАННЯ NORDIC WALKING У КОМПЛЕКСНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ НА МЕТАБОЛІЧНИЙ СИНДРОМ

Тягур Тарас,
IV курс, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Бойчук Т.В.,
доктор медичних наук, професор

Наразі в Україні значно зросла захворюваність на артеріальну гіпертензію (АГ), ішемічну хворобу серця та цереброваскулярні розлади [1].

Метаболічний синдром (МС) включає поєднання в однієї людини артеріальної гіпертензії, абдомінального ожиріння, дисліпопротеїдемії, проявів інсулінорезистентності тканин у вигляді порушеної толерантності до глюкози або гіперінсулінемії. Тому існує необхідність диференційованого підходу при розробці комплексів тренувальних занять і вдосконалення методики їх проведення [1; 2; 3].

Ураховуючи вищезгадані факти, ми поставили перед собою **мету**: розробити, впровадити й проаналізувати ефективність програми комплексної реабілітації хворих на метаболічний синдром.

Завданням роботи стало розробити, науково обґрунтувати й упровадити програму комплексної реабілітації хворих на метаболічний синдром.

Усього було обстежено 31 хворий на МС (16 чоловіків і 15 жінок). Хворих було розподілено на 2 групи: основна група та група порівняння.

Оцінка фізичного розвитку обстежених хворих за показниками величин маси тіла, співвідношення об'єму талії до об'єму стегон і величини індексу ма-

си тіла показала, що найбільша питома вага припадала на хворих із надлишковою масою тіла.

За показниками вимірювання офісного АТ встановлено, що рівні як систолічного, так і діастолічного АТ в обстежених хворих груп були на рівні АГ. В усіх хворих зафіксовані рівні САТ і ДАТ перебували в межах м'якої й помірної артеріальної гіпертензії.

За результатами проб для оцінки функціональної спроможності вегетативної нервової системи констатовано значну перевагу активності симпатичної нервової системи у хворих обох груп. При аналізі результатів проведення активної ортостатичної проби було підтверджено наявність вегетативного дисбалансу з перевагою активності симпатичної нервової системи.

На підставі проби із шестихвилинною ходьбою нами було виявлено значно нижчий рівень толерантності до фізичних навантажень у хворих обох обстежених груп.

За результатами виявлених патологічних зрушень у функціональному стані пацієнтів з метаболічним синдромом ми розробили та апробували авторську програму фізичної реабілітації, що включала ранкову гігієнічну гімнастику, комплекс загальнорозвиваючих вправ, Nordic Walking (двічі на тиждень по 30 хв), вправи на тренажерах.

Щоденне тренувальне заняття включало підготовчу, основну та заключну частини. Застосовували безперервний рівномірний метод тренувань. Інтенсивність виконання фізичних навантажень під час заняття – середня.

За результатами оцінки соматометричних показників після проведеної нами корекції було встановлене вірогідне зменшення обхвату талії як у чоловіків, так і в жінок. Відповідно ми зареєстрували вірогідне зниження показника ОТ/ОС у чоловіків і жінок основної групи.

Після проведеної корекції встановлено вірогідне зменшення маси тіла в чоловіків і жінок основної групи. Відзначено аналогічну динаміку ІМТ у жінок і чоловіків основної групи.

В обстежених хворих встановлено вірогідне зниження САТ і ЧСС у стані спокою. При цьому середньостатистичні значення САТ і ДАТ зменшилися до рівня нормотензивних величин.

Проведені за розробленою програмою заняття справили виразний ефект на параметри системи дихання: у хворих основної групи зменшилася ЧД у спокої, а також вірогідно збільшився час затримки дихання на вдиху й видиху.

За пробами для оцінки функціональної спроможності вегетативної нервової системи ми встановили, що у хворих основної групи вірогідно зменшилися індекс Кердо й величина приросту ДАТ на 3-й хвилині виконання проби з ізометричним навантаженням. Сприятливий ефект проведеного комплексу реабілітаційних заходів за розробленою нами програмою щодо покращення функції ВНС підтверджено також на підставі аналізу результатів ортостатичної проби.

Результати шестихвилинної проби засвідчили вірогідне підвищення толерантності до фізичних навантажень у хворих основної групи.

Таким чином, авторська програма фізичної реабілітації мала комплексний характер і поєднувала елементи кінезітерапії, Nordic Walking у поєднанні з мо-

дифікацією стилю життя. Після програми встановлено вірогідні зміни аналізованих показників, які свідчили про зменшення виразності проявів метаболічного синдрому. У хворих спостерігалось достовірне покращення функціонального стану дихальної системи, підвищення толерантності до фізичного навантаження, унормування тону вегетативної нервової системи. Позитивна динаміка перерахованих показників поєднувалася зі зменшенням проявів патологічної симптоматики, що підтверджувало усунення дисметаболічних і гемодинамічних порушень.

1. Основи діагностичних досліджень у фізичній реабілітації : навч. посіб. / Т. В. Бойчук, М. Г. Голубєва, О. С. Левандовський, Л. І. Войчишин. – Львів : Західно-український консалтинговий центр, 2010. – 239 с.
2. Бутрова С. А. Метаболический синдром : патогенез, клиника, диагностика, подходы к лечению / С. А. Бутрова // Российский медицинский журнал. – 2001. – Т. 9, № 2. – С. 56–60.
3. Мамедов М. Н. Алгоритмы диагностики и лечения метаболического синдрома в клинико-амбулаторных условиях / М. Н. Мамедов // Кардиология. – 2005. – № 5. – С. 92–99.

ВПЛИВ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ З ВКЛЮЧЕННЯМ ГАЛОТЕРАПІЇ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ХВОРИХ ІЗ БРОНХІАЛЬНОЮ АСТМОЮ

Янів Олеся,

V курс, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Лапковський Е.Й.,
кандидат медичних наук, доцент

Захворювання органів дихання сьогодні займають четверте місце в структурі основних причин смертності населення [1].

Бронхіальна астма (БА) є одним із найбільш поширених хронічних захворювань. За даними епідеміологічних досліджень, розповсюдженість її у світі коливається в середньому в межах 4–8%, а серед дитячого населення сягає рівня від 5 до 22% [3].

В усіх країнах світу, незалежно від рівня їх економічного розвитку, відмічається неухильне збільшення кількості хворих на БА, особливо дітей [1; 3].

Незважаючи на існуючі превентивні й лікувальні заходи, захворюваність на бронхіальну астму помітно не знижується. Тяжкість перебігу хвороби й небезпека розвитку летальних наслідків спонукають фахівців до пошуку нових способів оптимізації лікувального процесу [1; 2; 3].

Тому **мета** нашої роботи – розробити, впровадити й оцінити ефективність застосування комплексної програми реабілітації хворих на бронхіальну астму із застосуванням галотерапії. Для досягнення поставленої мети ми використали такі методи: аналіз літератури за темою дослідження, фізіологічні методи дослідження, статистичні методи дослідження з використанням критерію Стюдента.

Дослідження проводилося на базі кафедри фізичної реабілітації та Івано-Франківської міської поліклініки №3. Усього було обстежено 16 хворих на

бронхіальну астму (9 чоловіків і 7 жінок) і 10 практично здорових осіб (6 чоловіків і 4 жінки).

За показниками фізичного розвитку нами встановлено, що у хворих на БА маса тіла є достовірно нижчою. У хворих на БА спостерігається обмеження експульсії грудної клітки, що підтверджено величиною ОГК на вдиху й на видиху.

Оцінка функціонального стану вегетативної нервової системи показала, що за результатами проведення ортостатичної проби у хворих на БА приріст ЧСС був достовірно більшим й оцінювався як “задовільний”, а приріст САТ трактувався як “межовий”. За результатами проведення проби з ізометричним навантаженням було встановлено, що достовірно менше значення приросту ДАТ у хворих на БА.

За результатами проведення проб із затримкою дихання ми встановили, що у хворих на БА час затримки дихання як на вдиху, так і на видиху був достовірно меншим, ніж у здорових. Після проведення проби Джеймса було встановлено, що здорові люди даної вікової категорії мають зниження працездатності на 10–20%, а у хворих на БА відсоток зниження працездатності становив 30–50%. Проба із задмухуванням свічки показала, що відсоток пацієнтів з БА, які загасили полум’я, є достовірно меншим у порівнянні з таким серед здорових людей.

Після проведення попередніх обстежень ми розробили й апробували власну реабілітаційну програму, до якої включили кінезітерапію, масаж, фізіотерапевтичні процедури, фітотерапію та галотерапію.

Галотерапія – застосування з лікувальною метою аерозолі кухонної солі (хлориду натрію). Переваги методу: науково обґрунтована медична технологія, висока ефективність, медикаментозний метод лікування з використанням природного фактора, зменшення медикаментозного навантаження, активація механізмів місцевого захисту, широкий спектр дії, можливість використання в дітей та дорослих, добра індивідуальна переносимість, безпека застосування, комфортність, позитивний психоемоційний вплив, економність, можливість поєднання з іншими фізіотерапевтичними й немедикаментозними методами.

Здійснивши повторне обстеження пацієнтів з БА після застосування програми, ми виявили достовірне збільшення середнього значення показника експульсії грудної клітки.

За результатами проведення ортостатичної проби у хворих на БА ми встановили достовірне зменшення приросту середніх значень ЧСС і САТ, а за результатами проби з ізометричним навантаженням – достовірне збільшення приросту ДАТ. Отримані результати свідчать про зниження тонуусу симпатичного відділу вегетативної нервової системи у хворих на БА.

Оцінка результатів проб із затримкою дихання показала, що після застосування власної реабілітаційної програми час затримки дихання у хворих на БА достовірно збільшився.

Після застосованої програми реабілітації достовірно збільшилася кількість пацієнтів, які загасили полум’я свічки як у сидячому, так і в лежачому положенні. Також ми зареєстрували достовірне збільшення кількості сходжень на сходинку за 1 хв, що свідчить про певне підвищення працездатності у хворих на БА.

Застосування галотерапії в комплексній програмі реабілітації хворих на бронхіальну астму дає змогу покращити функціональний стан дихальної системи та внормувати вегетативні впливи на функціонування внутрішніх органів.

1. Архипов В. В. GINA 2006 : новые рекомендации по фармакотерапии бронхиальной астмы / В. В. Архипов, А. Н. Цой // Русский медицинский журнал. – 2007. – С. 35–48.
2. Основи діагностичних досліджень у фізичній реабілітації : навч. посіб. / Т. В. Бойчук, М. Г. Голубева, О. С. Левандовський, Л. І. Войчишин. – Львів : Західно-український консалтинговий центр, 2010. – 239 с.
3. Физическая реабилитация : учебник для студ. высш. учеб. завед. / под общ. ред. проф. С. Н. Попова. – Изд. 4-е. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 608 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Якимович Олег,
V курс, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Випасняк І.П.,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент

Основними причинами необхідності створення інноваційних технологій фізичного виховання у ВНЗ є незадовільний стан фізичного здоров'я та рухової активності студентської молоді; поява нового програмного забезпечення, яке дозволяє поліпшити розвиток фізичних якостей студентів; інтегрування наукових досягнень та обмін інформацією щодо фізичного виховання; переосмислення історичної спадщини з питань фізичного виховання молоді в Україні та інших країнах [1; 2; 3]. Потреба в розв'язанні зазначених питань дослідно-експериментальним шляхом пов'язана із суперечностями між наявним станом фізичної підготовленості студентів й умовами навчання, змістом занять із фізичного виховання й сучасними методиками фізичного вдосконалення студентської молоді [3; 4; 5].

Об'єкт дослідження – процес фізичного виховання студентів ВНЗ.

Предмет дослідження – інноваційні технології фізичного виховання студентів ВНЗ.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати сутність і зміст інноваційних технологій фізичного виховання студентів ВНЗ.

Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання дослідження:

1. Вивчити стан досліджуваної проблеми в науковій літературі та освітній практиці.
2. Визначити сутність і зміст інноваційних технологій фізичного виховання студентів.

Для досягнення мети та реалізації завдань застосовувався комплекс методів дослідження: 1) *теоретичних*: вивчення й аналіз педагогічної й методичної літератури, що забезпечило розгляд теоретичних питань з проблеми дослідження; вивчення навчальних програм і нормативних документів з метою з'ясування стану роботи вищих педагогічних навчальних закладів щодо впровадження ін-

новаційних технологій фізичного виховання; 2) *емпіричних*: бесіди, опитування, інтерв'ю, анкетування, педагогічне спостереження.

Вивчення наукових досліджень [1; 2; 3; 4; 6] з проблеми інноваційних технологій фізичного виховання студентів засвідчує, що вони мають розроблятися таким чином, щоб бути оптимально розвивальними й при їх застосуванні створювалися сприятливі передумови для перебігу виховного процесу. Це пов'язано з тим, що для студентів головною метою фізичного виховання є формування стійкої мотивації до систематичних занять фізичними вправами, покращення рівня фізичної культури, поглиблення знань про фізичне тренування як зі спортивною, так й оздоровчою спрямованістю. Для студентів розвиток фізичних якостей, рухової активності, зміцнення фізичного здоров'я, опанування вміннями й навичками оперативного мислення в складних ігрових ситуаціях є основними напрямками фізичного виховання та спортивних занять у цей віковий період [2; 4].

Наразі розвивальні можливості засобів фізичного виховання не повністю реалізуються й недооцінюються в практиці роботи педагогічних університетів у сфері фізичного виховання та спорту. Високе інформаційне наповнення змісту рухової діяльності надає нові можливості для вдосконалення особистості студентів.

Б.І.Новиков [5] указує, що студенти, використовуючи нові методики на заняттях із фізичного виховання, спостерігають і самі застосовують різні комунікативні засоби спілкування, що можуть вважатись інноваційними й такими, що закладають основи для створення сучасних технологій фізичного виховання.

Таким чином, розглянуті нові розробки з фізичного виховання різних авторів закладають необхідну основу для створення інноваційних технологій фізичного виховання, містять у собі цінну інформацію, яка може здійснити суттєвий вплив на ведення виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах щодо вдосконалення особистісних і фізичних якостей студентів. Технології фізичного виховання відповідно до розглянутих інновацій мають ураховувати найбільш важливі вікові, психологічні й соціальні особливості студентів, їхні взаєностосунки між однокурсниками в процесі проведення обов'язкових, секційних і самостійних занять фізичними вправами в навчальному закладі та за місцем проживання студентів.

1. Губарева О. С. Розвиток педагогічної технології в оздоровчих видах гімнастики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / О. С. Губарева. – К., 2001. – 20 с.
2. Дубогай А. Д. Управлять здоровьем смолоду / А. Д. Дубогай. – М. : Физкультура и спорт, 1985. – С. 23–34.
3. Кіяшко О. О. Інноваційні педагогічні технології підготовки молодших спеціалістів у вищих навчальних закладах І–ІІ рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / О. О. Кіяшко. – Луганськ, 2001. – 20 с.
4. Лубышева Л. И. Кадровая поддержка развития инновационных процессов в физическом воспитании / Л. И. Лубышева // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 1. – С. 2–5.
5. Новиков Б. И. Анализ речевого общения преподавателей со студентами в процессе занятий по физическому воспитанию / Б. И. Новиков // Теория и практика физической культуры. – 1989. – № 10. – С. 12–14.
6. Селуянов В. Н. Научные и методические основы разработки инновационных спортивных педагогических технологий / В. Н. Селуянов // Теория и практика физической культуры. – 2003. – № 5. – С. 9–12.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

МАТЕМАТИКА

ЗАДАЧА ПРО СТИСКАННЯ Й СКРУЧУВАННЯ ВАЛА

Давидок Анастасія,
IV курс, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Мазуренко В.В.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Розглядається вал довжини l у слабкозигнутому стані, тобто при малих y та z (рис. 1). Позаяк моменти P_z та P_y (де P – осьова стискаюча сила) достатньо малі, то їхніми значеннями можна знехтувати. З іншого боку, крутильний момент M , навпаки, набуває відносно великого значення, тому його розкладають на компоненти $M_{y'}$ та $M_{z'}$ за осьовими напрямками. Відтак вал у слабкодеформованому стані під дією стиску й скруту описується системою диференціальних рівнянь [3, с.26]:

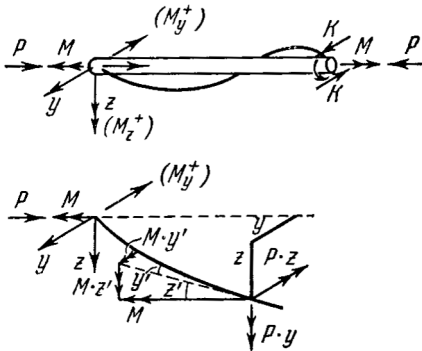

Рис. 1. Вал під дією стиску й скруту

$$\begin{cases} -\alpha(x)z'' = Pz - My', \\ -\alpha(x)y'' = Py + Mz', \end{cases} \quad (1)$$

де $\alpha(x)$ – жорсткість на згин. Для валу із защемленими кінцями крайові умови для системи (1) мають вигляд:

$$z(0) = z(l) = 0, \quad y(0) = y(l) = 0.$$

Унаслідок диференціювання обидвох частин першого рівняння системи (1), домножування отриманого співвідношення на $\alpha(x)$ і повторного диференціювання прийдемо до диференціального рівняння:

$$l[z] \equiv \{\alpha(x)[\alpha(x)z'']'\} + P\{[\alpha(x)z']' + \alpha(x)z''\} + M^2z'' + P^2z = 0 \quad (2)$$

з крайовими умовами

$$z(0) = z(l) = 0, \quad \left\{ [\alpha(x)z'']' + Pz' + \frac{M^2}{\alpha(x)}z' \right\}_{x=0}^{x=l} = 0. \quad (3)$$

Функція $z(x)$, для якої вираз $l[z]$ має сенс, може не мати всіх похідних до 4-го порядку, наприклад, з тієї причини, що коефіцієнт $\alpha(x)$ не є диференційованою функцією. Відтак замість похідних зручно перейти до розгляду так званих квазіпохідних, які визначимо в такий спосіб:

$$z^{[0]} = z, \quad z^{[1]} = z', \quad z^{[2]} = \frac{\alpha(x)}{M} z'' + \frac{P}{M} z, \quad z^{[3]} = -\frac{\alpha(x)}{P} (z^{[2]})' - \frac{M}{P} z^{[1]}.$$

Теорема 1. Нехай функція $\alpha^{-1}(x)$ обмежена й вимірна на проміжку $[0, l]$, а $f(x) = g'(x)^l$, де $g(x)$ – неперервна справа функція з обмеженою на $[0, l]$ варіацією. Тоді для довільних чисел $c_k \in \square$ ($k = \overline{0, 3}$) і довільної точки $x_0 \in [0, l]$ існує єдиний розв’язок $z(x)$ рівняння $l[z] = f(x)$, який задовольняє початкові умови $z^{[k]}(x_0) = c_k$ ($k = \overline{0, 3}$) і разом зі своїми квазіпохідними до другого порядку включно є абсолютно неперервними на $[0, l]$ функціями; квазіпохідна $z^{[3]}(x)$ неперервна справа функція з обмеженою на $[0, l]$ варіацією і в точках $x_s \in [0, l]$ розривів функції $g(x)$ має стрибки $\Delta z^{[3]}(x_s) = \Delta g(x_s)$; за кожним з параметрів P та M розв’язок $z(x, P, M)$ є цілою функцією порядку не вище $1/2$, експоненційного типу й нульового роду.

Означення порядку, типу й роду цілої функції можна знайти в [4]. З допомогою вектора квазіпохідних $Y = (y, y^{[1]}, y^{[2]}, y^{[3]})^T$ початкова задача $l[z] = f(x)$, $z^{[k]}(x_0) = c_k$ ($k = \overline{0, 3}$) зводиться до еквівалентної задачі:

$$Y' = C(x, P, M)Y + F(x), \quad Y(x_0) = (c_0, c_1, c_2, c_3)^T.$$

При доведенні існування та єдиності розв’язку використовуються окремі результати роботи [5]. Доведення аналітичної залежності розв’язку від параметрів P та M проводиться методом послідовних наближень [6, с.71], а встановлення порядку, типу й роду – з використанням нерівності Гронуолла–Беллмана [2, с.108].

Далі в роботі вивчається однопараметрична задача на власні значення (2), (3). У випадку, коли крутильний момент M відомий, а шуканою є осьова стискаюча сила P (таку задачу називаємо P -задачею), власне значення $\lambda = P$ входить до диференціального рівняння (2) квадратично. При заданій силі P та невідомому M (випадок M -задачі) власне значення $\lambda = M^2$ входить у рівняння, як звичайно, лінійним чином. Ще однією особливістю задачі (2), (3) є входження власного значення в крайові умови. В обох випадках встановлено, що задача на власні значення (2), (3) має не більше, ніж зліченну множину власних значень λ_k ($k = 0, 1, \dots$), єдиною граничною точкою яких може бути лише $\lambda = \infty$. Усі власні значення дійсні, мають скінченну кратність, крім того, для довільного $\varepsilon > 0$

$$\sum_{\lambda_k \neq 0} \frac{1}{|\lambda_k|^{1/2+\varepsilon}} < \infty.$$

Побудовано також функцію Гріна, що дозволяє зобразити розв’язок неоднорідної крайової задачі в інтегральному вигляді, та досліджено її властивості.

На завершення в роботі на прикладі задачі для валу зі змінною жорсткістю $\alpha(x) = \frac{1}{1+x^2}$ показано, як, використовуючи L -апроксимацію (лінеаризацію) і D -апроксимацію (дискретизацію) окремих блоків матриці $C(x, P, M)$, можна отри-

¹ Диференціювання й рівність розуміються в узагальненому сенсі.

мати (у неявному вигляді) співвідношення між значеннями крутильного моменту M й осьової стискаючої сили P . У випадку, коли вал має сталий поперечний переріз і відтак $\alpha(x) = const$, аналогічне співвідношення має вигляд $\frac{M^2}{4\alpha^2} + \frac{P}{\alpha} = \frac{\pi^2}{l^2}$ [1, с.795] і є фактично умовою стійкості валу. Під дією достатньо великого крутильного моменту вал може втрачати стійкість у формі гвинтоподібної лінії: зі зростанням крутильного моменту спочатку має місце лише скручування, а далі при певному критичному крутильному моменті вісь гвинтоподібно деформується. Якщо вал до того ж зазнає впливу з боку осьової стискаючої сили ($P > 0$), то ця гвинтоподібна деформація настає раніше, тобто при меншій величині крутильного моменту. Навпаки, поява розтягуючої осьової сили ($P < 0$) збільшує критичний момент, підвищуючи тим самим стійкість вала.

1. Бицено К. Б. Техническая динамика. Т. 1 / К. Б. Бицено, Р. Граммель. – М. : Гостехиздат, 1950.
2. Демидович Б. П. Лекции по математической теории устойчивости / Б. П. Демидович. – М. : Наука, 1967.
3. Коллатц Л. Задачи на собственные значения с техническими приложениями / Л. Коллатц ; пер. с нем. – М. : Наука, 1968.
4. Левин Б. Я. Распределение корней целых функций / Б. Я. Левин. – М. : ГИИТЛ, 1956.
5. Тацій Р. Моделювання дискретно-континуальних систем. Основи концепції квазіпохідних / Р. Тацій, М. Стасюк, В. Мазуренко // Фізико-математичне моделювання та інформаційні технології : наук. зб. – 2009. – Вип. 10. – С. 7–37.
6. Якубович В. А. Линейные дифференциальные уравнения с периодическими коэффициентами и их приложения / В. А. Якубович, В. М. Старжинский. – М. : Наука, 1972.

КОЛИВАННЯ ШАРНІРНО ОПЕРТОЇ ОРТОТРОПНОЇ ПЛАСТИНИ З ПІДКРІПЛЕНИМ ЕЛІПТИЧНИМ ОТВОРОМ

Зубко Наталія,

IV курс, факультет математики та інформатики.

Науковий керівник – Шопя Т.В.,

кандидат фізико-математичних наук

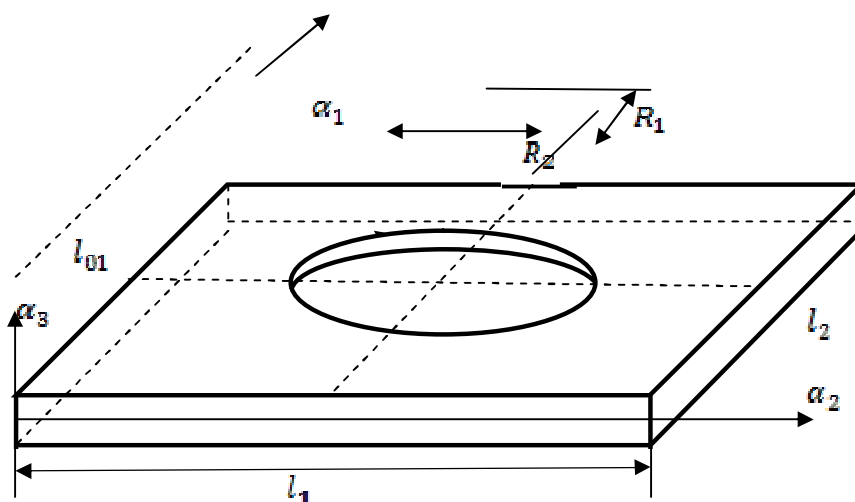

Рис. 1

Розглянемо шарнірно оперту ортотропну пластину товщини $2h$ з довжинами сторін l_1, l_2 . У центрі пластини розміщений підкріплений еліптичний отвір, контур якого – крива L . Матеріал пластини має густину ρ та характеризується такими пружними сталими: ν_{12}, ν_{21} – коефіцієнти Пуассона, E_1, E_2 – модулі Юнга, G_{12}, G_{23}, G_{13} – модулі зсуву.

У випадку усталених поперечних коливань з частотою θ_0 ключова система рівнянь у рамках модифікованої моделі Тимошенка, яка враховує поперечні зсуви та нехтує поворотами навколо нормалі до серединної поверхні, матиме вигляд [1–3]:

$$L_{11}(\gamma) + L_{12}(w) = \frac{\partial m_1}{\partial \alpha_1} + \frac{\partial m_2}{\partial \alpha_2}, \quad (1)$$

$$L_{12}(\gamma) + L_{22}(w) = q_3,$$

де

$$L_{11} = D_1 \frac{\partial^4}{\partial \alpha_1^4} + (D_1 \nu_{12} + 4D_{12} + D_2 \nu_{21}) \frac{\partial^4}{\partial \alpha_1^2 \partial \alpha_2^2} + D_2 \frac{\partial^4}{\partial \alpha_2^4} - \left(\Lambda_1 \frac{\partial^2}{\partial \alpha_1^2} + \Lambda_2 \frac{\partial^2}{\partial \alpha_2^2} \right)$$

$$L_{12} = L_{21} = \Lambda_1 \frac{\partial^2}{\partial \alpha_1^2} + \Lambda_2 \frac{\partial^2}{\partial \alpha_2^2}, \quad L_{22} = - \left(\Lambda_1 \frac{\partial^2}{\partial \alpha_1^2} + \Lambda_2 \frac{\partial^2}{\partial \alpha_2^2} \right) + 2h\rho \frac{\partial^2}{\partial t^2},$$

w, γ – прогин та потенціал кутів повороту нормалі до серединної поверхні, q_3, m_1, m_2 – зовнішнє навантаження.

Крайові умови за шарнірного опирання пластини на зовнішній границі:

$$w = 0, M_n = 0, \gamma_\tau = 0. \quad (2)$$

Крайові умови на підкріпленому контурі отвору:

$$w = w_0 \sin(\theta_0 t), \gamma_n = \gamma_0 \sin(\theta_0 t), \quad (3)$$

Тут $n = \{n_1(\alpha), n_2(\alpha)\}$ – одиничний нормальний вектор до лінії L ; M_n – нормальна компонента моменту; γ_n, γ_τ – нормальна й тангенціальна компонента кута повороту нормалі до серединної поверхні; w – прогин; w_0, γ_0 – задані амплітуди.

Розв'язок крайової задачі (1), (2), (3) у двозв'язній області шукаємо непрямим методом граничних елементів. На основі секвенціального підходу до зображення дельта-функції Дірака та методу Фур'є функцію Гріна задачі отримуємо у вигляді [1–3]:

$$\begin{cases} w(\alpha, \alpha^r, t) \\ \gamma(\alpha, \alpha^r, t) \end{cases} = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \sum_{k=1}^{\infty} \sum_{m=1}^{\infty} C_{km}(\varepsilon) [\mathbf{U}_{km}] [\mathbf{\Omega}_{km}(\alpha^r)] \Phi_{km}^{ss}(\alpha) \{\mathbf{T}^r\} \sin(\theta_0 t), \quad (4)$$

де

$$\begin{aligned} [\mathbf{\Omega}_{km}(\alpha^r)] &= \begin{bmatrix} \Phi_{km}^{ss}(\alpha^r) & 0 \\ 0 & \frac{\partial \Phi_{km}^{ss}(\alpha^r)}{\partial n} \end{bmatrix}, \quad [\mathbf{U}_{km}] = \begin{bmatrix} w_{1km} & w_{2km} \\ \gamma_{1km} & \gamma_{2km} \end{bmatrix}, \quad \{\mathbf{T}^r\} = \begin{Bmatrix} T_1^r \\ T_2^r \end{Bmatrix}, \\ \Phi_{km}^{ss}(\alpha) &= \sin(\lambda_{1k} \alpha_1) \sin(\lambda_{2m} \alpha_2), \quad \lambda_{1k} = \frac{k\pi}{l_1}, \quad \lambda_{2m} = \frac{m\pi}{l_2}, \quad C_{km}(\varepsilon) = \frac{4}{l_1 l_2} \varphi(\lambda_{1k} \varepsilon) \varphi(\lambda_{2m} \varepsilon), \\ L_{11}^{km} &= -\Delta_{km} - 2h\rho\theta_0^2, \quad L_{22}^{km} = \Delta_{km}^D - \Delta_{km}, \quad L_{12}^{km} = L_{21}^{km} = \Delta_{km}, \\ \Delta_{km} &= -\Lambda_1 \lambda_{1k}^2 - \Lambda_2 \lambda_{2m}^2, \quad \Delta_{km}^D = D_1 \lambda_{1k}^4 + (D_1 \nu_{12} + 4D_{12} + D_2 \nu_{21}) \lambda_{1k}^2 \lambda_{2m}^2 + D_2 \lambda_{2m}^4, \\ w_{1km} &= \frac{L_{22}^{km}}{\Omega_0}, \quad w_{2km} = -\frac{L_{12}^{km}}{\Omega_0}, \quad \gamma_{1km} = -\frac{L_{21}^{km}}{\Omega_0}, \quad \gamma_{2km} = \frac{L_{11}^{km}}{\Omega_0}, \quad \Omega_0 = L_{11}^{km} L_{22}^{km} - L_{12}^{km} L_{21}^{km}. \end{aligned}$$

На основі функції Гріна (4) крайову задачу зводимо до такої системи двох інтегральних рівнянь Фредгольма I роду:

$$\begin{aligned} \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \int_L \sum_{k,m=1}^{\infty} C_{km}(\varepsilon) \left[w_{1km} \Phi_{km}^{ss}(\xi) T_1(\xi) + w_{2km} \frac{\partial \Phi_{km}^{ss}(\xi)}{\partial n} T_2(\xi) \right] \Phi_{km}^{ss}(\alpha) dl(\xi) &= w_0, \\ \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \int_L \sum_{k,m=1}^{\infty} C_{km}(\varepsilon) \left[\gamma_{1km} \Phi_{km}^{ss}(\xi) T_1(\xi) + \gamma_{2km} \frac{\partial \Phi_{km}^{ss}(\xi)}{\partial n} T_2(\xi) \right] \frac{\partial \Phi_{km}^{ss}(\alpha)}{\partial n} dl(\xi) &= \gamma_0. \quad (5) \end{aligned}$$

Числовий розв'язок системи інтегральних рівнянь (5) шукаємо методом колокацій. У результаті отримуємо систему лінійних алгебраїчних рівнянь відносно дискретних значень фіктивних зусиль на контурі отвору. Власні частоти знаходимо з умов існування нетривіального розв'язку системи лінійних алгебраїчних рівнянь, характеристики напружено-деформованого стану – на основі знайдених дискретних значень фіктивних зусиль на контурі отвору.

1. Сухорольський М. А. Дослідження частот власних коливань анізотропної пластини з вирізами та включеннями / М. А. Сухорольський, Т. В. Шопа // Математичні проблеми механіки неоднорідних структур : у 2 т. – Львів, 2006. – Т. 2. – С. 153–156.
2. Sukhorolsky M. The vibration of rectangular orthotropic plate with massive inclusions / M. Sukhorolsky, T. Shopa // Computer Assisted Mechanics and Engineering Sciences. – 2008. – 15. – P. 369–376.
3. Сухорольський М. А. Згинні коливання прямокутної ортотропної пластини з масивним включенням / М. А. Сухорольський, Т. В. Шопа // Фізико-хімічна механіка матеріалів. – 2008. – 44, № 6. – С. 41–46.

ЗАХИСТ ІНФООБМІНУ В МЕРЕЖАХ СТІЛЬНИКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ

Малярчук Михайло,
V курс, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Петришин Л.Б.,
доктор технічних наук, професор

У грудні 2008 року кількість абонентів мобільного зв'язку на Землі перевищила 4 млрд користувачів. Станом на кінець вересня 2010 року кількість абонентів мобільного зв'язку на планеті досягла 5 млрд. Тобто мобільними телефонами користуються троє з чотирьох мешканців Землі (або приблизно 73,4%). Близько 70% всіх користувачів – це користувачі GSM-мереж. Як свідчить світова статистика, рівень утрат операторів мобільного зв'язку від різного роду шахрайства становить 2–6% від загального обсягу трафіка, а за даними самих компаній він може сягати до 25%, причому атаки спрямовані як проти операторів, так й абонентів [3].

За своїм задумом цифрова система GSM цілком могла би бути надзвичайно захищеною. В основі її лежить пакет документів під назвою “Меморандум про розуміння стандарту GSM”. Цей Меморандум був підготовлений з ініціативи провідних телекомунікаційних компаній Західної Європи. Розробляв технічну документацію GSM Європейський інститут стандартів з телекомунікацій (ETSI), а у створенні схеми безпеки, у цілому покликаної захистити нову систему від перехоплення, прослуховування й шахрайства, активну участь узяли спецслужби країн НАТО [3].

У стандарті GSM під “безпекою” розуміють виключення несанкціонованого використання системи й забезпечення таємності переговорів абонентів. Для задоволення цих вимог у стандарті GSM передбачені такі механізми:

- аутентифікація;
- таємність передачі даних;
- таємність абонента;
- таємність напрямку виклику.

Основу системи безпеки GSM складають три секретних алгоритми (офіційно так і не розкриті, повідомляють їх тільки тим, кому це потрібно за необхідності: постачальникам обладнання, операторам зв'язку й т. д.);

- А3 – алгоритм аутентифікації, що захищає телефон від клонування;

- A8 – алгоритм генерації криптоключа: односпрямована функція, яка бере фрагмент виходу від A3 й перетворює його в сеансовий ключ для A5;

- A5 – власне алгоритм шифрування оцифрованого мовлення для забезпечення конфіденційності переговорів. У GSM використовують два основні різновиди алгоритму: A5/1 – “сильна” версія шифру для обраних країн і A5/2 – ослаблена для всіх інших. У 2000-ні роки для наступного покоління мобільного зв’язку, G3, створений абсолютно новий криптоалгоритм, що отримав назву A5/3. Ще є варіант A5/0 – режим шифрування, при якому замість бітів ключа використовують одні нулі [4].

Мобільні станції забезпечені смарт-картою, що містить A3 і A8, а в самому телефоні є чіп з алгоритмом A5. Базові станції також забезпечені чіпом з A5 і “центром аутентифікації”, що використовують алгоритми A3–A8 для ідентифікації мобільного абонента й генерації сеансового ключа шифрування.

Уся ця архітектура при належному виконанні та якісних алгоритмах покликана гарантувати надійну аутентифікацію користувача, забезпечуючи захист мобільних станцій від клонування та інших методів шахрайства, а також якісне шифрування конфіденційних переговорів. Власне кажучи, саме це й декларується компаніями, які успішно займаються розгортанням GSM і вже охопили послугами зручного зв’язку багато сотень мільйонів людей на планеті.

Як би строго не контролювалися комерційні секрети, зрозуміло, що широке розповсюдження продукції рано чи пізно призводить до витоку інформації. У GSM вони стали з’являтися вже на початку 90-х років. До 1994 року основні деталі алгоритму A5 вже були відомі. British Telecom передала всю технічну документацію Бредфордському університетові, забувши укласти угоду про нерозголошення інформації. Пізніше опис A5 з’явився в матеріалах однієї з конференцій у Китаї. Урешті, вчені університету Кембріджу опублікували відновлену за цими деталями приблизну криптосхему в Інтернеті [1].

A5 реалізує потоковий шифр на основі трьох лінійних реєстрів зсуву й при правильному виборі параметрів забезпечує дуже високу стійкість шифру. Однак в A5 довжини реєстрів обрані дуже короткими – 19, 22 і 23 біти. Початкове заповнення цих реєстрів у сумі й дає 64-бітний сеансовий ключ шифрування в GSM. Уже одні ці скорочені довжини реєстрів дають теоретичну можливість для добре відомої криптографам лобової атаки, коли перебирають заповнення двох перших реєстрів, відновлюючи вміст третього реєстра за вихідною послідовністю [2].

Реєстри зсуву в схемі A5 мають не тільки коротку довжину, але й слабкі поліноми зворотного зв’язку. Це дає шанси на успіх ще одній атаці – кореляційному аналізу.

Існує ще ряд виявлених у GSM недоліків, які серйозним чином компрометують цю систему:

- 64-бітний ключ, який A8 генерує для A5, останні 10 бітів примусово обнулені. Це абсолютно умисне ослаблення системи приблизно в 1000 разів;

- відомо, що про слабкості в COMP128, виявлених SDA 1998 року, учасники GSM MoU були офіційно повідомлені ще 1989 року. Тобто задовго до широкого розповсюдження GSM. Наявна в MoU “група експертів з алгоритмів безпе-

ки” (SAGE), що складається з нікому не відомих людей, зберегла в таємниці це відкриття й не стала інформувати про нього навіть членів МоУ. У результаті чого розвідслужби мають можливість клонувати телефони й обчислювати секретні ключі абонентів безпосередньо під час сеансу зв’язку;

- у шифрі А5/1 з 64-бітним ключем є численні конструктивні дефекти, у результаті чого його стійкість не перевищує стійкість шифру з 40-бітним ключем (іншими словами, стійкість знижена на 6 порядків або в мільйон разів);

- хоча в МоУ визнають, що слабкість шифру й була метою розробки А5/2, проте в офіційних результатах аналізу SAGE зазначено, що їм невідомі криптографічні дефекти в А5/2.

Усі шифрування розмов у системі GSM здійснюють тільки на каналі між мобільним телефоном і базовою станцією, тобто в “ефірній” частині передачі. При наявності санкції суду на прослуховування дзвінків правоохоронні органи завжди мають можливість підключитися безпосередньо до базових станцій, де вже немає ніякого шифрування.

Отже, на сьогодні всі експерти в галузі захисту інформації сходяться на думці, що таємна розробка заходів безпеки для широковикористовуваних систем – це хибний шлях. Єдиним шляхом створення стійкого алгоритму є відкрите обговорення його особливостей, що передбачає, у свою чергу, повний його опис [1].

1. Поточні шифри / [Асоков А., Іванов М., Мирський А. та ін.]. – 2003. – 336 с.
2. Бойко М. П. Системи стільникового зв’язку : конспект лекцій / М. П. Бойко. – Одеса : ОНАЗ, 2004. – 76 с.
3. Барсуков В. С. Безпека GSM: реальна чи віртуальна? [Електронний ресурс] / В. С. Барсуков. – Режим доступу : <http://www.detsys.ru>.
4. Попов В. Основи стільникового зв’язку у стандарті GSM / В. Попов. – М. : Єско-Трендз, 2005. – 296 с.

НЕЛОКАЛЬНА КРАЙОВА ЗАДАЧА ДЛЯ ГІПЕРБОЛІЧНО-ПАРАБОЛІЧНОГО РІВНЯННЯ ЗІ СТАЛИМИ КОЕФІЦІЄНТАМИ

Кісіль Наталія,
V курс, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Гой Т.П.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Дослідження крайових задач для рівнянь гіперболічно-параболічного типу є одним із важливих розділів сучасної теорії рівнянь з частинними похідними. Це зумовлено передовсім тим, що такі задачі мають широке застосування у важливих питаннях механіки, фізики й техніки [1; 2].

У циліндричній області $Q = \{(t, x) : t \in (0, T), x \in \Omega\}$, де Ω – коло одиничного радіуса, досліджуємо класичну коректність задачі:

$$PQ[u] \equiv \left(\sum_{s_0+|s| \leq 6} a_s \frac{\partial^{|s|}}{\partial t^{s_0} \partial x^{s_1}} \right) \left(\sum_{|s|=0}^3 b_s \frac{\partial^{|s|}}{\partial t^{s_0} \partial x^{s_1}} \right) u(t, x) = f(t, x), \quad (1)$$

$$\left. \frac{\partial^j u(t, x)}{\partial t^j} \right|_{t=0} - \mu \left. \frac{\partial^j u(t, x)}{\partial t^j} \right|_{t=T} = \varphi_j(x), \quad j = 0, 1, \dots, 5, \quad (2)$$

де $P \equiv P(\partial/\partial t, \partial/\partial x)$ – параболічний за Шиловим, $Q \equiv Q(\partial/\partial t, \partial/\partial x)$ – гіперболічний за Петровським оператори, $s = (s_0, s_1)$, $|s| = s_0 + s_1$, коефіцієнти a_s, b_s – дійсні, $\mu \in \mathbb{C} \setminus \{0, 1\}$. Вигляд області Ω накладає умови 2π -періодичності на шуканий розв'язок $u(t, x)$, функції $f(t, x)$ і $\varphi_j(x)$, $j = 0, 1, \dots, 5$.

Розв'язок задачі (1), (2) шукаємо у вигляді ряду Фур'є:

$$u(t, x) = \sum_{k \in \mathbf{Z}} u_k(t) e^{ikx}.$$

Тоді кожен з коефіцієнтів $u_k(t)$, $k \in \mathbf{Z}$, є розв'язком відповідно такої нелокальної двоточкової крайової задачі для звичайного диференціального рівняння:

$$\left(\sum_{s_0+|s| \leq 6} a_s (ik)^{s_1} \frac{d^{s_0}}{dt^{s_0}} \right) \left(\sum_{|s|=0}^3 b_s (ik)^{s_1} \frac{d^{s_0}}{dt^{s_0}} \right) u_k(t) = f_k(t), \quad (3)$$

$$u_k^{(j)}(0) - \mu u_k^{(j)}(T) = \varphi_{jk}, \quad j = 0, 1, \dots, 5, \quad (4)$$

де $f_k(t)$, φ_{jk} , $k \in \mathbf{Z}$, – коефіцієнти Фур'є функцій $f(t, x)$ і $\varphi_j(x)$, $j = 0, 1, \dots, 5$:

$$f_k(t) = \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} f(t, x) e^{-ikx} dx, \quad \varphi_{jk} = \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} \varphi_j(x) e^{-ikx} dx, \quad j = 0, 1, \dots, 5.$$

Нехай $\lambda_1(k), \lambda_2(k), \lambda_3(k)$ і $\eta_1(k), \eta_2(k), \eta_3(k)$ – корені рівнянь $P(\lambda, ik) = 0$ і $Q(\eta, ik) = 0$ відповідно. Без зменшення загальності вважаємо, що в обох випадках ці характеристичні числа є простими.

Характеристичний визначник $\Delta(k)$ задачі (3), (4) має вигляд:

$$\Delta(k) = \prod_{j=1}^3 \left(1 - \mu e^{\lambda_j(k)T} \right) \left(1 - \mu e^{\eta_j(k)T} \right) \times \\ \times \prod_{1 \leq i < j \leq 3} (\lambda_j(k) - \lambda_i(k)) (\eta_j(k) - \eta_i(k)) \cdot \prod_{\alpha, \beta=1}^3 (\eta_\alpha(k) - \lambda_\beta(k)).$$

Теорема 1. Для єдиності розв'язку (1), (2) у просторі $\mathbf{C}^6(\bar{Q})$ необхідно й досить, щоб для всіх $k \in \mathbf{Z}$ справджувались умови

$$1 - \mu e^{\lambda_j(k)T} \neq 0, \quad 1 - \mu e^{\eta_j(k)T} \neq 0, \quad j = 1, 2, 3. \quad (5)$$

Якщо для всіх $k \in \mathbf{Z}$ умови (5) справджуються, то для кожного $k \in \mathbf{Z}$ побудовано єдину функцію Гріна $G_k(t, \tau)$ задачі (3), (4), за допомогою якої розв'язок задачі (1), (2) зображується у вигляді ряду

$$u(t, x) = \sum_{k \in \mathbf{Z}} e^{ikx} \cdot \int_0^T G_k(t, \tau) f_k(\tau) d\tau. \quad (6)$$

Збіжність ряду (6), а отже, і розв'язки задачі (1), (2) у загальному випадку пов'язані з проблемою малих знаменників, бо відмінні від нуля вирази $1 - \mu e^{\lambda_j(k)T}$ і $1 - \mu e^{\eta_j(k)T}$, $j=1,2,3$, які входять знаменниками у формулу (6), можуть бути як завгодно малими для нескінченної кількості цілих k .

Теорема 2. Нехай існують сталі $\gamma_1, \gamma_2, \gamma_3 \in \mathbf{N}$ і $m_1, m_2, m_3 > 0$, що для всіх (крім скінченної кількості) чисел $k \in \mathbf{Z}$ справджуються умови:

$$\left| 1 - \mu e^{\lambda_j(k)T} \right| \geq m_1 |k|^{-\gamma_1 - \varepsilon_1}, \quad \left| 1 - \mu e^{\eta_j(k)T} \right| \geq m_2 |k|^{-\gamma_2 - \varepsilon_2}, \quad j=1,2,3, \quad (7)$$

$$\prod_{1 \leq p < q \leq 3} \left| \lambda_q(k) - \lambda_p(k) \right| \geq m_3 |k|^{-\gamma_3 - \varepsilon_3}. \quad (8)$$

Якщо $f(t, x) \in \mathbf{C}^{(0, N_1)}(\bar{Q})$, $\varphi_j(x) \in \mathbf{C}^{N_2}(\bar{\Omega})$, $j=0,1,\dots,5$, де $N_1 > \gamma_1 + \gamma_2 + 2\gamma_3 + 6$, $N_2 > \gamma_1 + \gamma_2 + \gamma_3 + 5$, $\varepsilon_1, \varepsilon_2, \varepsilon_3 \in (0,1)$, то існує єдиний розв'язок задачі (1), (2) з простору $\mathbf{C}^6(\bar{Q})$, який неперервно залежить від функцій $f(t, x)$ і $\varphi_j(x)$, $j=0,1,\dots,5$.

У роботі доведені також теореми, з яких випливає, що оцінки (7), (8) справджуються для майже всіх (відносно міри Лебега) чисел $T > 0$ і майже всіх векторів, складених із коефіцієнтів a_s рівняння (1).

У цій роботі використано методи й деякі результати з [3].

1. Салахитдинов М. С. Уравнения смешанно-составного типа / М. С. Салахитдинов. – Ташкент : ФАН, 1974. – 156 с.
2. Джураев Т. Д. Краевые задачи для уравнений смешанного и смешанно-составного типов / Т. Д. Джураев. – Ташкент : ФАН, 1979. – 238 с.
3. Нелокальні крайові задачі для рівнянь із частинними похідними / Б. Й. Пташник, В. С. Ільків, І. Я. Кміть, В. М. Поліщук. – К. : Наук. думка, 2002. – 416 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ НА ОСНОВІ АВТОМАТИЗОВАНОГО ТЕСТУ ТЮРІНГА

Романів Тарас,

V курс, факультет математики та інформатики.

Науковий керівник – Горелов В.О.,
кандидат технічних наук, доцент

Тест Тюрінга – це емпіричний тест, ідея якого була запропонована Аланом Тюрінгом у статті “Обчислювальні машини і розум” (англ. “Computing Machinery and Intelligence”), опублікованій 1950 року. Тюрінг задався метою визначити, чи може машина мислити. Стандартна інтерпретація цього тесту звучить таким чином: “Людина взаємодіє з одним комп'ютером та однією людиною. На підставі відповідей на питання вона повинна визначити, з ким вона спілкується: з людиною чи комп'ютерною програмою. Завдання комп'ютерної програми – ввести людину в оману, змусивши зробити неправильний вибір”.

Для багатьох систем, які передбачають зовнішній доступ користувачів, на даний час існує ряд загроз із боку різного роду “інтелектуальних агентів”, що

здійснюють автоматичну (і, як правило, інтенсивну) маніпуляцію даними з корисливою метою. Можливий, але не повний список загроз включає в себе інформаційну розвідку, несанкціонований збір великого набору інформації, викачування баз даних чи файлів, автоматичне голосування в системах опитування соціальної думки, спотворення статистичної інформації, яка збирається сервером, підбір паролів, вчинення безлічі автоматичних дій після злому пароля, автоматизоване масове надсилання повідомлень чи масова реєстрація користувачів в інтернет-сервісах і т. п.

Для захисту системи формують щось на зразок “імунної системи”, а саме на вході проводиться тестування інтелекту, де користувач повинен переконати систему, що являє собою людину, а не веб-робота. Оскільки в даній системі комп’ютер верифікує наявність інтелекту в досліджуваного об’єкта, такий тест називається зворотним тестом Тюрінга, оскільки прямий тест Тюрінга використовується людиною для визначення наявності в машини інтелекту.

Інститут Карнегі Мелон увів спеціальний термін CAPTCHA (Completely Automated Public Turing test to tell Computers and Humans Apart), що перекладається як “Повністю автоматизований публічний тест Тюрінга для розрізнення комп’ютерів та людей”. Це варіація автоматизовано зворотного тесту Тюрінга, розроблена для того, щоб визначити ким є користувач системи: людиною чи комп’ютером (комп’ютерною програмою, “ботом”). Основна ідея тесту: запропонувати користувачеві таке завдання, яке з легкістю може виконати людина, але яке незрівнянно складніше виконати комп’ютеріві. В основному це завдання на розпізнавання символів.

Щодо варіантів реалізації, то в найбільш поширеному варіанті CAPTCHA від користувача вимагається ввести символи, зображені на запропонованому малюнку (як правило, у спотвореному вигляді). Рідше застосовують CAPTCHA, засновані на розпізнаванні мови (як альтернатива для людей з вадами зору). Також існують варіанти тесту, які погано алгоритмізуються (дізнатися, що знаходиться на картинці, відзначити зображення із живою природою або відповісти на питання, пов’язане зі знаннями або менталітетом людей).

Варто зазначити, що при недостатній кваліфікації веб-програміста “бот” може пройти CAPTCHA, не розпізнаючи зображених символів. Є три способи це зробити:

а) повторне використання ідентифікаторів сесії. У цьому випадку людина вручну проходить CAPTCHA. Ідентифікатор сесії й відповідь на CAPTCHA передаються “боту” і той фабрикує велику кількість запитів із цим ідентифікатором. В ідеалі ідентифікатор сесії має бути одноразовим й обмеженим за терміном дії;

б) за будь-якою інформацією, що міститься на сторінці, відновити зображені на картинці символи;

в) через особливості генератора псевдовипадкових чисел може видаватись обмежена кількість випадкових завдань, для яких можна створити базу даних.

Якщо кількість варіантів відповідей невелика, то комп’ютер або ж бот-нет може спробувати вгадати відповідь. Наприклад, у завданні: серед 10 картинок відзначити тварин – виходить усього $2^{10} = 1\ 024$ варіанти відповіді. Значить, за

статистикою, у середньому один з 1 024 запитів пройде САРТСНА. Тобто навіть при досить малій продуктивності 1 запит у секунду можна робити $86400/1024 \approx 84$ успішних запитів на добу. До того ж “боти” використовують кілька паралельно виконуваних потоків, завдяки чому продуктивність “бота” залежить тільки від смуги пропускання.

Існують програми, що розпізнають конкретні реалізації САРТСНА. Для таких програм існують поняття “слабка САРТСНА” і “сильна САРТСНА”. У числі “слабостей” САРТСНА: фіксований шрифт, фіксоване положення символів, відсутність спотворень, легке відділення символів від фону та один від одного й т. п. Проте іноді буває, що сильна САРТСНА виявляється складною для розпізнавання й для людини.

По суті, не існує жодного способу довести, що програма не зможе пройти тест, який може пройти людина, бо програма – це результат роботи людського мозку, який, у свою чергу, успішно проходить тест. Тому завдання: ускладнити процес написання такої програми, яка б могла пройти тест. Такий підхід у випадку широкого використання має сприятливу побічну дію – він стимулює дослідження в галузі безпеки, а також створення “ботів” для проходження тестів, що, у свою чергу, робить певний вклад у розвиток штучного інтелекту. Для штучного інтелекту САРТСНА є корисною, адже в будь-якому випадку вона передбачає безпрограшну ситуацію: або САРТСНА не зламана і є можливість відрізнити людину від комп’ютера, або САРТСНА зламана й цим самим зроблено вклад у розвиток штучного інтелекту.

Оскільки часто буває, що сильна САРТСНА виявляється складною для розпізнавання й для людини, то важливо використати в даному тесті особливості сприйняття тексту саме людиною. Відомий той факт, що людина сприймає текст (а особливо відоме слово) не по буквах, а загалом. Тобто якщо САРТСНА буде настільки сильною, що в стандартній інтерпретації (випадковий набір символів) людина не зможе розпізнати частину символів і не пройде тест, то у випадку, коли буде виводитися певне змістовне слово із широкого набору, то людина матиме змогу пройти тест. У свою чергу комп’ютерній програмі буде максимально складно (або й не можливо) пройти цей тест, бо САРТСНА буде достатньо сильною.

Інтелект є дистанційно верифікованою біометричною ознакою людини. Розвиток “імунітету” систем проти інтелектуальних агентів сприяв розвиткові засобів автоматизованих атак (з використанням алгоритмів штучного інтелекту, нейронних мереж). Як наслідок, виникли своєрідні “перегони озброєнь” між таборами створення систем перевірки людського інтелекту та систем штучного інтелекту. Незважаючи на явно негативне етичне забарвлення, поява проблеми зворотного тесту Тюрінга є потужним стимулом для науки в плані розвитку систем зі штучним інтелектом. У далекому майбутньому, можливо, боротьба з інтелектуальними агентами перейде межі “віртуального простору” у вигляді систем контролю доступу на реальні роботизовані об’єкти, які копіюють біометричні ознаки людини.

2. Голов А. Защита информации: дело, в котором нет мелочей / Андрей Голов // Секрет Фирмы. – 2006. – № 16.
3. Williams J. Bots and Other Internet Beasties / Joseph Williams // Pearson Education. – 1996.
4. Inaccessibility of CAPTCHA, Alternatives to Visual Turing Tests on the Web // W3C Working Group Note 23, November 2005. – Режим доступу : <http://www.w3.org/TR/turingtest/>.

РОЗРОБКА МЕТОДУ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ БЛОКІВ НА БАЗІ АЛГОРИТМУ НЕЧІТКОГО ПОШУКУ В АДАПТИВНИХ СИСТЕМАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Шлімкевич Яна,

V курс, факультет математики та інформатики.

Науковий керівник – Федорук П.І.,

доктор технічних наук, професор

Сьогодні існує велика кількість систем дистанційного навчання, які забезпечують навчання незалежно від географічного положення та відстані між студентом і навчальним вузом. Використання Інтернет-технологій і дистанційного навчання відкриває нові можливості для безперервного навчання й перенавчання фахівців, отримання другої освіти, робить навчання більш доступним. Новим етапом розвитку в даному напрямі є адаптивні системи дистанційного навчання, які призначені для організації процесу індивідуалізованого навчання. Однією з найкращих систем за оцінками зарубіжних і вітчизняних фахівців є система EduPRO, створена Центром дистанційного навчання та контролю знань під керівництвом доктора технічних наук Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника, завідувача кафедри інформаційних технологій П.І.Федорука.

Розробка методу формування навчальних блоків на базі алгоритму нечіткого пошуку в адаптивних системах дистанційного навчання.

Адаптивна система дистанційного навчання EduPRO. У системі EduPro теоретичний матеріал навчального курсу поділяється на скінченну множину підсистем – навчальні блоки (НБ), які, у свою чергу, теж можна поділити на підблоки різного обсягу та складності теоретичного матеріалу для опрацювання. Причому на одному з найнижчих рівнів цієї системи знаходяться кванти навчальної інформації (КНІ) [1].

Залежно від швидкості сприйняття, запам'ятовування студента навчально-лекційний матеріал формується й подається в тій формі, яка дозволяє забезпечити найкращий результат засвоєння нового матеріалу.

Після опрацювання НБ студент повинен пройти тестовий контроль для оцінки засвоєння навчального матеріалу. При дуже низькому рівні засвоєння система не допустить студента до наступного кроку і, у свою чергу, запропонує повторне опрацювання попереднього кроку.

Процес адаптації представлення знань для повторення полягає у виборі необхідних КНІ та організації їх послідовності [2].

Для забезпечення адаптивності система аналізує пройдені тестові завдання, які сформувався відповідно до певного НБ та відповідають конкретним КНІ, і визначає, на які з них було надано неправильну відповідь. Перевіривши всі тестові питання, де була неправильна відповідь, система вибирає всі КНІ, які відповідають кожному питанню, і формує з них наступний крок лекційного матеріалу.

Для забезпечення опрацювання варіантів відповіді завдань типу “Коротка відповідь” потрібний ефективний механізм розпізнавання введених варіантів. У нашій роботі запропоновано алгоритм нечіткого пошуку.

Застосування алгоритму нечіткого пошуку – відстані Левенштейна.

Використання алгоритму нечіткого пошуку дозволяє здійснити процедуру пошуку за ключовими словами з урахуванням можливих довільних помилок у написанні ключового слова або, навпаки, помилок написання слова в цільовому запиті. Алгоритм нечіткого пошуку здатний знайти всі лексикографічно близькі слова, що відрізняються замінами, пропусками й уставками символів [3].

Сьогодні розроблено ряд алгоритмів нечіткого пошуку. Задача наукової роботи полягає у відшуканні такого алгоритму нечіткого пошуку, за допомогою якого можна розробити метод формування навчальних блоків в адаптивній системі дистанційного навчання. Розглянувши деякі з найпоширеніших алгоритмів нечіткого пошуку, ми зробили висновки, що для вирішення нашої задачі з точки зору поставлених завдань найоптимальнішим буде алгоритм відстані Левенштейна.

Якщо нашою метою є опрацювання тестового завдання типу “Коротка відповідь”, а оскільки це питання відкритого типу, то виникає проблема, як можна найточніше перевірити введену відповідь.

Наразі відповіді на питання цього типу зводяться до посимвольного порівняння рядка відповіді учасника тестування з рядком правильної відповіді. Такий підхід дозволяє автоматизувати оцінювання відповідей тільки для найпростіших випадків виду: знакове дійсне число із заданою кількістю знаків після коми або слово в нормалізованому вигляді [4].

Цього недостатньо для точного діагностування знань, умінь та навичок учасника тестування. Наприклад, вирази “листя клену” і “кленове листя” семантично тотожні, але посимвольно вони не збігаються. Аналогічно відповідь типу $(5; 7)U(2; 3)$, як область розв’язку системи математичних нерівностей, цілком семантично тотожна відповіді $(2; 3)U(5; 7)$, однак посимвольно вони різні [4]. Тому важливо розробити модуль, який би допоміг урахувати й об’єктивно оцінити правильну відповідь, незалежно від форми її введення.

Механізм перевірки ми реалізували у вигляді програмного модуля в адаптивній системі дистанційного навчання EduPRO.

Алгоритм роботи даного механізму розпочинається із взаємодії з базою знань, з якої обирається деяке тестове питання, відображається й очікується відповідь. Після її отримання система починає перевірку: насамперед вона перевіряє, чи дана відповідь не є аббревіатурою, якщо так, то відповідність повинна бути 100%, у протилежному випадку система переходить на наступний крок, пе-

ревіряє чи дана відповідь правильна, тобто якщо відповідь збігається на більше ніж 60% з еталонною відповіддю, то вона вважається правильною.

У результаті виконаної нами роботи отримані такі наукові й практичні результати:

- проведено аналіз алгоритмів нечіткого пошуку й з точки зору швидкості та якості роботи обрано метод відстані Левенштейна;
- на основі даного алгоритму побудовано математичну модель об'єктивної перевірки та оцінювання тестових завдань типу “Коротка відповідь” в адаптивній системі дистанційного навчання;
- розроблений механізм формування блоків навчального матеріалу для повторного вивчення;
- механізм реалізовано у вигляді програмного модуля в складі системи дистанційного навчання та контролю знань EduPRO.

1. Федорук П. І. Методологія організації процесу індивідуалізованого навчання із використанням адаптивної системи дистанційного навчання та контролю знань EduPro / П. І. Федорук // Медична інформатика та інженерія. – 2010. – № 2. – С. 28–34.
2. Федорук П. І. Адаптивна система дистанційного навчання та контролю знань на базі інтелектуальних Інтернет-технологій : монографія / П. І. Федорук. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2008. – 326 с.
3. Нечіткий пошук іменних груп з використанням Ік-уявлень / Бондаренко А. В., Візільтер Ю. В., Клишинский Е. С., Силаев Н. Ж. // Програмні продукти та системи. – 2010. – № 3.
4. Касьянова Є. В. Адаптивна система підтримки дистанційного навчання програмування / Є. В. Касьянова // Проблеми інтелектуалізації та якості систем інформатики. – Новосибірськ : ИСИ СО РАН, 2006. – С. 86–112.

ФІЗИКА

ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДОМ GITT КОЕФІЦІЄНТА ДИФУЗІЇ ЛІТІУ В ЛІТІЙ-МАРГАНЦЕВУ ШПІНЕЛЬ, ЗАМІЩЕНУ ЗАЛІЗОМ

Бойчук Андрій,
V курс, фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Гасюк І.М.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Основою сучасних електрохімічних досліджень є проблема вибору катодних матеріалів, доцільність застосування яких оцінюється рядом електрохімічних параметрів. До них належать питома ємність, оборотність заряд-розрядного циклу, тривалість ефективного циклювання та ін. Оскільки всі ці параметри залежать від швидкості розряду й заряду електрода, виникає задача надійного вимірювання швидкості дифузії літію в матеріалі-матриці. Поряд із методом спектроскопії електрохімічного імпедансу (SEI) та циклічної вольтамперометрії (ЦВА), розвинувся ще один метод, що дає можливість визначити однозначно (на відміну від методу SEI) та миттєво (на відміну від методу ЦВА) значення коефіцієнта дифузії, – метод гальваностатичного переривчастого титрування (GITT).

У роботі методом GITT визначений коефіцієнт дифузії літію в залізо-заміщену літій-марганцеву шпінель $LiMn_{1,9}Fe_{0,1}O_4$.

Синтез досліджуваного матеріалу проводився за стандартною керамічною технологією. Вихідними матеріалами служили оксиди Fe_2O_3 , MnO_2 , та гідроксид $LiOH$ марки ЧДА, які після змішування з дистильованою водою гомогенізувалися в кульовому млині протягом 2 годин. Попередня керамізація здійснювалася впродовж 5 годин за температури $900^\circ C$. Після попереднього відпалу шихта знову піддавалася помолу (сухому), змішувалась із пластифікатором (10%-й розчин полівінілового спирту) й остаточно спікалася в печі за температури $1200^\circ C$ впродовж 6 годин.

Рентгеноструктурні дослідження проводилися на рентгенівському дифрактометрі ДРОН-3.0 у випромінюванні $Cr_{K\alpha}$ при анодній напрузі 35 кВ й анодному струмі 10 мА. Установлено, що основною (більше 90% маси) є фаза шпінелі просторової групи $Fd3m$, також присутня фаза непрореагованого оксиду марганцю.

Для проведення електрохімічних досліджень за триелектродною схемою формувались електрохімічні комірки з літійєвим анодом, катодом на основі синтезованого матеріалу та розчином електроліту ($LiBF_4$ в γ -бутиролактоні). Усі технологічні операції проводилися в осушеному рукавичному боксі в атмосфері аргону. Електрохімічна комірка з катодом на основі синтезованого матеріалу володіє питоною ємністю 150 А·год/кг та питоною енергією порядку 500 Вт·год/кг. Значення коефіцієнта дифузії, що характеризує транспортні властивості іонів літію в структурі шпінелі, розраховувалося згідно [2] за формулою:

$$D^{GITT} = \frac{4}{\pi\tau} \left(\frac{m_m V_m}{M_m S} \right)^2 \left(\frac{\Delta E_s}{\Delta E_\tau} \right)^2,$$

де τ – час накладання розрядного імпульсу струму, m_m та M_m – маса та молярна маса речовини катоду відповідно, V_m – молярний об'єм, S – площа катода, ΔE_τ і ΔE_s – зміна напруги за час накладання імпульсу та після релаксації відповідно.

На рис. 1 представлені фрагменти кривої гальваностатичного титрування, зняті при різних потенціалах катода відносно літію. Розрядний струм величиною 10 мкА накладався протягом 400 с, після цього відбувалася релаксація потенціалу. Оскільки потенціал не відновлюється навіть при нескінченному часі спостереження, ми обмежували цей час величиною 400–500 с, а потім прогнозували його поведінку за $t \rightarrow \infty$. Для цього ділянку кривої релаксації потенціалу представляли в координатах напівнескінченної дифузії $E - t^{-1/2}$. Залежність розрахованого коефіцієнта дифузії від напруги подана на рис. 2.

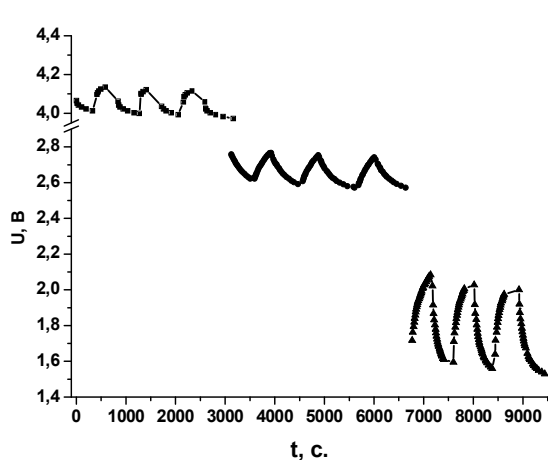

Рис. 1. Фрагменти кривої титрування при різних потенціалах

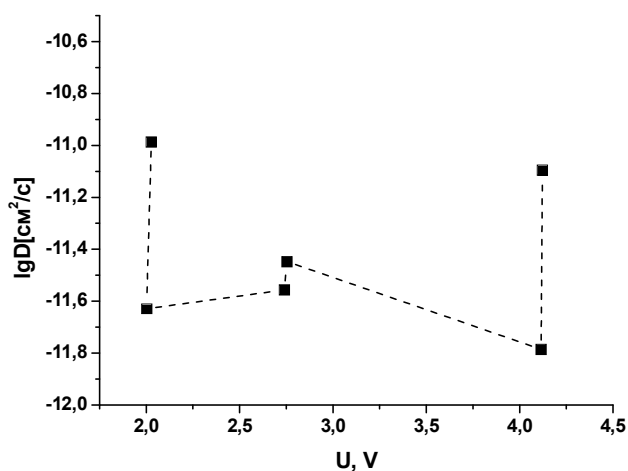

Рис. 2. Залежність коефіцієнта дифузії від потенціалу

Значення розрахованого коефіцієнта дифузії знаходяться в межах 10^{12} – 10^{10} cm^2/s , що є характерним для матеріалів шпинельного типу та вказує на їх здатність до інтеркаляції та деінтеркаляції іонів літію, а достатньо високі значення питомих електрохімічних характеристик роблять ці матеріали перспективними при використанні в ролі катодних матеріалів літійових джерел струму. Крім того, високе значення коефіцієнта дифузії в області потенціалу 2 В говорить про окрему горизонтальну ділянку на розрядній кривій, що може бути пов'язана з присутністю заліза.

1. Модифицированные литий-марганцевые шпинели как катодные материалы для литий-ионного аккумулятора / Сычева В. О., Чуриков А. В., Качибая Э. И., Иванищев А. В. // Тезисы докладов I Международной научной конференции [“Современные методы в теоретической и экспериментальной электрохимии”], Плес, 23–27 июн. 2008 г. – С. 150.
2. Чуриков А. В. К определению коэффициента диффузии лития в интеркалируемых материалах / А. В. Чуриков // Электрохимическая энергетика. – 2003. – Т. 3, № 3. – С. 124–131.

ЕЛЕКТРОХІМІЧНА ІНТЕРКАЛЯЦІЯ ІОНІВ ЛІТІЮ В МЕЗОПОРИСТИЙ КРЕМНЕЗЕМ

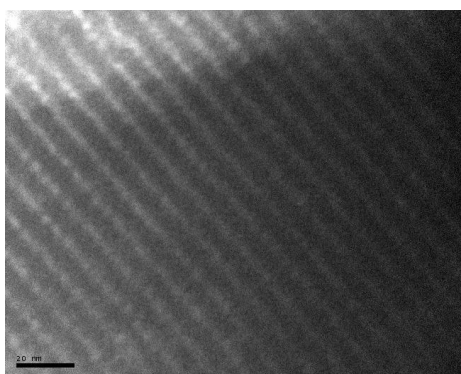
Стефак Андрій,
V курс, фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Мандзюк В.І.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

В останні роки велика увага дослідників приділяється одержанню й дослідженню властивостей неорганічних порошкових матеріалів із частинками нанометричного масштабу [1–5]. Велика питома поверхня частинок зумовлює специфічні фізико-хімічні властивості матеріалу. Тому пошук ефективних катодних матеріалів для літійових джерел електричної енергії ведеться із залученням широкого спектра порошкових оксидних матеріалів нанометричних розмірів, зокрема діоксиду кремнію [6].

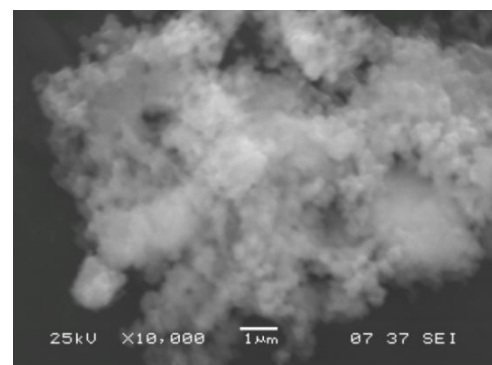
Метою даної роботи є дослідження можливості використання мезопористого кремнезему SBA-16 як електродного матеріалу для літійових джерел накопичення енергії.

Зразок отримували методом темплатного синтезу. Ізотерми адсорбції-десорбції азоту отримували за температури 77 К, за ними визначали питому поверхню, об'єм пор і розподіл пор за розмірами. Структура пор досліджувалася методом трансмісійної електронної мікроскопії при прискорюючій напрузі 200 кВ. Для дослідження форми і розмірів отриманих частинок кремнезему використовувалася скануюча електронна мікроскопія. Електрохімічна інтеркаляція/деінтеркаляція іонів літію в досліджуваний матеріал проводилася в триелектродних скляних комірках із розділеним катодним й анодним простором в гальваностатичних умовах.

Згідно з отриманими даними, синтезований матеріал має добре впорядковані та регулярно розташовані пори із середнім діаметром 5 нм (рис. 1, а) і складається зі сферичних частинок відносно нерегулярної форми (рис. 1, б). Розрядна ємність даного матеріалу на першому циклі становила 180 мА·год/г. Проте після заряджання елемента її значення становило тільки 9 мА·год/г, а величина необоротної ємності перевищувала 95%. Слід також зауважити, що при зростанні числа розряд-зарядних циклів ($n = 200$), кулонівська ефективність $C_s/C_p \approx 1$, де C_s і C_p – зарядна й розрядна ємності відповідно. При цьому заряд-розрядна ємність не перевищує 1 мА·год/г.

а)

б)

Рис. 1. ТЕМ- (а) та СЕМ-фотографії (б) синтезованого кремнезему SBA-16

Незважаючи на розвинену пористу структуру та велику питому поверхню, мезопористий кремнезем SBA-16 не виявив задовільної енергоспроможності щодо накопичення заряду. Оскільки діоксид кремнію є діелектриком, то для реалізації електрохімічного процесу необхідно забезпечити матеріалові катода високу електронну провідність. Для цього при виготовленні катода до кремнезему додають ацетиленову сажу ($d_c \sim 40$ нм). Проте в такий спосіб не можна надати електропровідності всій поверхні частинок. Вільний доступ електронів забезпечується незначній частині поверхні тільки тих частинок, які контактують із сажею, тому можна вважати, що значна частина поверхня SiO_2 в об'ємі пор не бере участі в струмоутворенні. Формування ПТШ також є основною причиною необоротної втрати ємності в досліджуваній системі.

1. Кедринский И. А. Литиевые источники тока / И. А. Кедринский, В. Е. Дмитриенко, И. И. Грудянов. – М. : Энергоатомиздат, 1992. – 241 с.
2. Betz G. Energy conversion and storage using insertion materials / G. Betz , H. Tributsch // Prog. Solid State Chem. – 1985. – Vol. 16, № 4. – P. 195–220.
3. Первов В. С. Принципы подбора катодных материалов для циклируемых литиевых батарей / В. С. Первов, И. В. Кедринский, Е. В. Махонина // Неорганические материалы. – 1997. – Т. 33, № 9. – С. 1031–1040.
4. Коровин Н. В. Электрохимическая интеркаляция. Структура интеркалируемых материалов и ее изменение / Н. В. Коровин // Электрохимия. – 1998. – Т. 34, № 7. – С. 741–747.
5. Григорчак І. І. Інтеркаляція: здобутки, проблеми, перспективи / І. І. Григорчак // Фізика і хімія твердого тіла. – 2001. – Т. 2, № 1. – С. 7–55.
6. Про можливість проникнення літію у структурні канали кристалічних модифікацій діоксиду кремнію / [І. Ф. Миронюк, В. В. Лобанов, Б. К. Остафійчук та ін.] // Фізика і хімія твердого тіла. – 2001. – Т. 2, № 4. – С. 653–659.

КРИСТАЛІЧНА СТРУКТУРА ПРИПОВЕРХНЕВИХ ШАРІВ МОНОКРИСТАЛІВ $\text{GD}_3\text{GA}_5\text{O}_{12}$, ІМПЛАНТОВАНИХ ІОНАМИ He^+

Томин Уляна,
V курс, фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Яремій І.П.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Монокристали ГГГ широко використовуються як підкладки для ферит-гранатових плівок, так і як матеріал оптоелектронної техніки (світлодіоди, хвилеводи). Вони є зручними модельними зразками зі складним базисом для дослідження розподілу структурних дефектів (ростових, наведених післяростовою обробкою) в об'ємі та приповерхневому шарі.

Незважаючи на значну кількість праць із дослідження матеріалів зі структурою гранату, у літературі відсутні дані про дефекти кристалічної структури, які виникли після модифікації шляхом іонної імплантації. Також практично відсутня інформація про релаксацію радіаційних дефектів в іонно-імплантованому шарі.

Тому основною метою роботи було вивчення кристалічної структури імплантованих іонами He^+ приповерхневих шарів монокристалів ГГГ, проведення

ідентифікації основних типів радіаційних дефектів та визначення їх кількісних характеристик.

Імплантація монокристалів ГГГ проводилася іонами He^+ з енергією $E = 100$ кеВ у межах доз $1 \cdot 10^{15} - 1 \cdot 10^{16} \text{ см}^{-2}$. Аналіз зміни кристалічної структури іонно-імплантованого шару ГГГ проводився на двокристалльному рентгенівському дифрактометрі ДРОН-2.0 та високороздільному дифрактометрі XPert (монохром, Ge (220)) у бездисперсійній схемі з використанням CuK_{α} випромінювання.

Аналіз отриманих КДВ проводився на основі узагальненої динамічної теорії розсіяння рентгенівських променів [1], яка дає можливість моделювати як когерентне, так і дифузне розсіяння, а також визначати тип, концентрацію й розміри дефектів.

На початковому етапі проводилося дослідження кристалічної структури неімплантованих монокристалів ГГГ. Було отримано експериментальні КДВ від площин (444) та (888).

Передбачалося, що в досліджуваному зразку можуть бути різні типи ростових дефектів. Однак найкраще наближення теоретичної КДВ до експериментальної спостерігалось при введенні в розрахунки дислокаційних петель певних розмірів, які для відбивань (444) та (888) подані в табл. 1.

Таблиця 1

НКЛ	Радіус, Å	Концентрація, см^{-3}	Радіус, Å	Концентрація, см^{-3}
(444)	70	$1 \cdot 10^{15}$	6 000	$1,1 \cdot 10^{10}$
(888)	54	$1 \cdot 10^{15}$	5 900	$1,2 \cdot 10^{10}$

На кривих дифракційного відбивання, отриманих від імплантованих іонами He^+ монокристалів ГГГ, крім інтенсивного піка від непошкодженої частини монокристала, спостерігаються малоінтенсивні осциляції розсіяних X-променів у вигляді додаткових піків та напливів, що свідчить про структурні порушення в приповерхневих шарах ГГГ. З даних КДВ обчислювалися профілі відносної деформації [2].

Розраховані профілі відносної деформації при різних дозах імплантації представлено на рис. 1, звідки видно, що у всьому досліджуваному інтервалі доз вони є однотипними. Зміна відносної максимальної деформації в інтервалі доз $1 \cdot 10^{15} - 6 \cdot 10^{15} \text{ см}^{-2}$ має лінійний характер, який порушується при вищих дозах, що свідчить про початок взаємодії радіаційних дефектів між собою. Товщина порушеного шару з дозою незначно зростає. Положення максимальної деформації з ростом дози зміщується до поверхні.

З ростом дози радіус дислокаційних петель зменшується від 70 до 30 Å, а їх концентрація зростає від 10^{16} до $9,4 \cdot 10^{17} \text{ см}^{-3}$, що приводить до зростання величини статичного фактора Дебая–Валлера та інтенсивності дифузного розсіяння. Для пояснення цього факту було розглянуто й проаналізовано змодельовані за програмою SRIM-2008 каскади зіткнень, які утворюються при імплантації

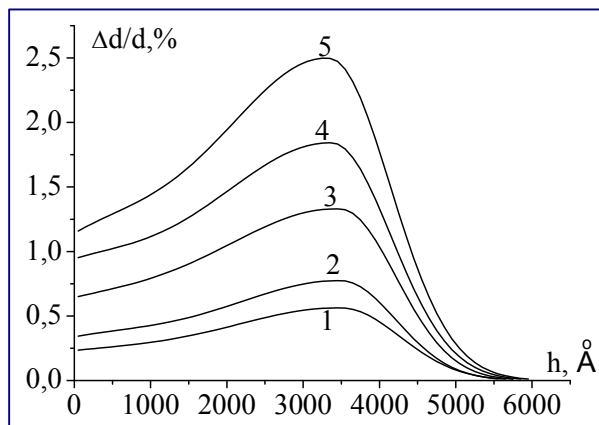

Рис. 1. Профілі відносної деформації в приповерхневих шарах монокристалів ГГГ, імплантованих іонами He^+ з енергією 100 кеВ та дозами: 1) – $1 \cdot 10^{15} \text{ см}^{-2}$, 2) – $2 \cdot 10^{15} \text{ см}^{-2}$, 3) – $4 \cdot 10^{15} \text{ см}^{-2}$, 4) – $6 \cdot 10^{15} \text{ см}^{-2}$, 5) – $1 \cdot 10^{16} \text{ см}^{-2}$.

іонів He^+ в матрицю ГГГ. Виявлено, що при кожному прольоті іона-імплантанта в треку виникають 3–5 областей, у яких скупчено більше 10 вибитих іонів матриці. Очевидно, що саме ці великі області розупорядкування стають центрами виникнення дислокаційних петель. З ростом дози опромінення кількість указаних центрів зростає і, відповідно, розмір утворених з них дислокаційних петель зменшується за рахунок зростання кількості можливих стоків для одиничних дефектів.

1. Bragg diffraction of X-rays by single crystals with large microdefects. II. Dynamical diffuse scattering amplitude and intensity / S. I. Olikhovskii, V. B. Molodkin, E. N. Kislovskii [et al.] // Phys. Stat. Sol. B. – 2002. – V. 231, № 1. – P. 199–212.
2. Механізми дефектоутворення при імплантації монокристалів ГГГ іонами B^+ та He^+ / Б. К. Остафійчук, В. Д. Федорів, С. І. Яремій [та ін.] // Металлофизика и новейшие технологии. – 2008. – Т. 30, № 9. – С. 1215–1227.

**МОДИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ВИЗНАЧЕННЯ СТІЙКОСТІ РОСЛИН
ДО ДІЇ ГІПОТЕРМІЇ**

Голяк Леся,
IV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Волчовська-Козак О.Є.,
кандидат біологічних наук, доцент

Серед несприятливих факторів зовнішнього середовища, які суттєво зменшують урожайність хрестоцвітих культур, перше місце займають низькі температури – весняні та осінні заморозки, а також зимові морози. Поєднати в сорті стійкість до цих впливів та високу продуктивність дуже важко. Успіх селекції в цьому напрямі значною мірою залежить від вибору критеріїв оцінки стійкості до низьких температур і методів діагностики.

Метою нашої роботи є модифікація, розробка та впровадження нових методів відбору холодо- та морозостійких ліній і сортів хрестоцвітих культур.

Об'єкт дослідження – рослини та проростки різних сортів ріпаку озимого.

Предмет дослідження – адаптивні реакції та стійкість проростків ріпаку озимого до різних впливів гіпотермії, методи діагностики холодостійкості озимих хрестоцвітих культур.

Науково-дослідна робота проводилася на дослідних ділянках Івано-Франківського інституту агропромислового виробництва та в лабораторних умовах. У результаті проведеної роботи було відібрано та модифіковано методи лабораторної оцінки холодо- й морозостійкості сортів ріпаку та визначення ступеня їх загартування.

При модифікації методу холодного пророщування рослин експериментально підібрані умови підготовки насіння, диференціюючі температурні режими, які дають можливість розділити сорти на п'ять груп різної холодостійкості.

Пропонується такий режим оцінки генотипів по відношенню до холододового впливу: диференціюючий (холодне пророщування – +4–6°C, 5 днів; оптимальне пророщування – +22°C, 3 дні); контрольний (+22°C, 3 дні; +4–6°C, 5 днів). Підрахунки пророслого насіння здійснюють на 9-й день, холодостійкість визначають у відсотках до контролю.

При цьому сорти ранжируються на п'ять груп стійкості:

I – 100–120% пророслого насіння відносно контролю – найбільш холодостійка група; II – 75–100% – холодостійка група; III – 50–75% – сорти середньої стійкості; IV – 25–50% – група сортів нижче середньої стійкості; V – 0–25% – нехолодостійкі сорти.

Запропонований метод оцінки холодостійкості сортів хрестоцвітих культур на ранніх етапах онтогенезу характеризується чіткими диференціюючими можливостями, не трудомісткий, вимагає нескладного обладнання (холодильник, термостат, чашки Петрі), не залежить від пори року.

Важлива біологічна особливість озимих хрестоцвітих культур – їх здатність до загартування. Про рівень загартування рослин дозволяє судити плазмо-

літичний метод, який полягає у визначенні життєздатності епідермісу нижньої сторони листків після тривалого низькотемпературного впливу. Отже, кількість плазмолізованих клітин служить певним критерієм величини загартування озимих хрестоцвітих культур.

Відпрацювання методу проводили на 2-місячних проростках ріпаку озимого морозостійких сортів: *Тисменицький, Галицький, Свеста і Дангал*. Для загартування дослідні горщики з проростками періодично витримували протягом 24-х годин за температури $+2-4^{\circ}\text{C}$ у холодовій камері.

Для досліджень відбираються листки одного віку з дослідних та контрольних рослин. Приготування препарату та підрахунок кількості плазмолізованих клітин здійснюють за вищеописаним методом. Отримані результати показали чітку різницю в кількості плазмолізованих клітин у дослідних та контрольних рослин. У процесі загартування кількість живих клітин зростає в 1,2–1,7 рази.

Метод доступний і не вимагає складного обладнання (світловий мікроскоп, горщики для вирощування рослин, холодові камери). Недоліком є його довготривалість, низька пропускна й сорторозрізняюча здатність.

У селекційній практиці все більше значення отримують методи ранньої діагностики морозостійкості різних культур. Після опрацювання та модифікації низки методів запропоновано визначення морозостійкості сортів ріпаку озимого на проростках із використанням рулонного способу пророщування насіння. Підбиралися температурні режими загартування й проморожування, їх тривалість та умови освітлення.

Метод заснований на здатності проростків до загартування й складається з п'яти етапів:

пророщування – $+22^{\circ}\text{C}$, 6 днів, світло;
загартування – $+5^{\circ}\text{C}$, 4 дні; -1°C , 1 день;
проморожування – -5°C , 1 день;
відтанення – $+5^{\circ}\text{C}$, 1 день;
відрощування – $+22^{\circ}\text{C}$, 8 днів, світло.

Ступінь морозостійкості визначають за кількістю живих проростків. Метод чітко розділяє сорти на групи різної стійкості, технічно простий, недорогий і швидкий.

1. Ковальчук Г. М. Ріпак озимий – цінна олійна і кормова культура / Г. М. Ковальчук. – К., 1987.
2. Коровин А. И. Растения и экстремальные температуры / А. И. Коровин. – М., 2004.
3. Ситник І. Д. Озимий ріпак / І. Д. Ситник // Захист рослин. – 2007. – № 9.
4. Туманов И. И. Физиология закаливания и морозостойкость растений / И. И. Туманов. – М., 1979.

ПАТОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІЗІОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ ПРИ АЛКОЛОГОЛЬНІЙ ІНТОКСИКАЦІЇ

Зьола Ольга,
IV курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Долішняк О.І.,
кандидат біологічних наук, доцент

Сьогодні одним із поширених факторів несприятливого впливу на організм є алкоголь. Як свідчить офіційна статистика, за останні роки захворюваність алкоголізмом в Україні подвоїлась, а кількість хворих, що мають залежність від алкоголю, досягла 700 тисяч [1]. Тому значну увагу дослідників привертає як проблема патогенезу цього захворювання, так і пошук нових засобів для його лікування.

При дії етанолу на мозкову діяльність спостерігаються порушення проникності мембран, зміна активності ферментних систем, іонного обміну в синаптичних мембранах мозку та ін. [2]. У звичайних дозах етанол діє головним чином на активуючу функцію ретикулярної формації стовбурової частини мозку. Лише великі дози безпосередньо пригнічують функцію кори. Під дією етанолу суттєво порушується й обмін дофаміну, який є попередником у синтезі норадреналіну й медіатором, що контролює координацію руху, вегетативні функції, емоційний і психічний стани. Алкоголь прискорює кругообіг дофаміну.

Алкоголь має також виражений токсичний вплив на органи дихання зі зниженням їх функціонального стану, що в кінцевому випадку веде до виникнення патологічних змін бронхолегеневої системи [3]. Головним механізмом, що призводить до ураження легень при алкоголізмі, є загострення бронхолегеневої інфекції в результаті пригнічення захисних функцій організму. Дія алкоголю пов'язана з пригніченням фагоцитозу, зменшенням утворення антитіл, більш легким проникненням бактеріальної флори в дихальні шляхи, порушенням міграції лейкоцитів, а також функції в'язкого епітелію й властивостей клітин, що секретують слиз.

Етанол має безпосередню пошкоджуючу дію на клітини міокарда й субклітинні структури. Алкоголь розчиняє ліпіди клітинних мембран, пошкоджуючи їх і збільшуючи їхню проникливість. Це сприяє послабленню скорочувальної здатності серцевого м'яза. Алкогольне ураження серця може виникнути при відносно помірному вживанні алкоголю й може бути відсутнім при важких формах хронічного алкоголізму, що, можливо, залежить від генетично детермінованого запасу ензимів, недостатнім харчуванням, спадковою схильністю, стресовими ситуаціями, вірусними інфекціями на фоні зниженого імунітету, попередніми захворюваннями міокарда [4]. Під впливом етанолу посилюється агрегація тромбоцитів. Крім того, виникає підвищення проникності мікросудин, набряк ендотеліальних клітин, розриви стінок, тромбування судин.

Одноразовий прийом алкоголю викликає, як правило, гострий геморагічний ерозивний гастрит. При алкогольних хронічних гастритах як кислотопродукція, так і рівень гастрину знижені. В основі цього феномену, можливо, ле-

жить одночасна пошкоджуюча дія алкоголю на кислотопродукуючі та гастрин-продукуючі клітини слизової оболонки шлунка. Ступінь ушкодження слизової оболонки шлунка залежить від концентрації етанолу. Некрози епітелію спостерігають навіть при невеликому вмісті (8%) етанолу в розчині [5].

Ураження нирок при хронічному алкоголізмі розвиваються як унаслідок прямої нефротоксичної дії етанолу та його метаболітів, так і за рахунок гемодинамічних, імунологічних та інших механізмів. Хронічна інтоксикація етанолом індукує розвиток ушкоджень підслизових артеріол та капілярів сечових шляхів і мозкового шару нирок. Нерідко причиною гострого ураження нирок при алкоголізмі є сечокисла блокада нирок. На фоні порушень пуринового обміну інтенсивний алкогольний ексцес може викликати різке підвищення рівня сечової кислоти в крові за рахунок того, що молочна кислота, яка накопичується в крові при алкогольному ексцесі, блокує синтез уратів у ниркових каналцях.

Однією з характерних ознак при хронічному зловживанні алкоголем є збільшення об'єму еритроцитів – макроцитоз, що зумовлений токсичною дією ацетальдегіду, дефіцитом фолієвої кислоти та гіперліпідемією.

Алкогольне ушкодження печінки призводить до стеатозу, фіброзу, алкогольного гепатиту та цирозу, що нерідко закінчується розвитком гепатоклітинної карциноми. Відбувається також жирове переродження печінки, що пов'язане з високою калорійністю етанолу й порушенням його абсорбції в кишечнику. Відмічається зниження швидкості окислення вільних жирних кислот, посилення ліпогенезу, гіперліпідемія гепатоцитів.

Таким чином, при тривалій дії етанолу розвиваються дисфункціональний стан, стійкі соматоневрологічні розлади, психічна деградація, відбуваються порушення функцій органів і систем, зокрема нервової системи, органів травлення й кровообігу, судинні розлади, відбувається пригнічення резистентності організму до дії несприятливих чинників.

1. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К. : Консультант, 2003. – 663 с.
2. Chimeric domain analysis of the compatibility between H^+,K^+ -ATPase and Na^+,K^+ -ATPase beta-subunits for the functional expression of gastric H^+,K^+ -ATPase / Asano S., Kimura T., Ueno S. [et al.] // *J. Biol. Chem.* – 1999. – V. 274, № 32. – P. 22257–22265.
2. Acetaldehyde and the hypothermic effects of ethanol in mice / Closon C., Didone V., Tirelli E., Quertemont E. // *Alcohol Clin Exp Res.* – 2009. – V. 31. [Epub ahead of print].
3. Cunningham C. C. Ethanol consumption and liver mitochondria function / [Cunningham C. C., Bailey S. M.] // *Biological Signals and Receptors.* – 2001. – V. 10, № 3–4. – P. 271–282.
4. Davis R. L. Interactions of alcohol and nitric-oxide synthase in the brain / Davis R. L., Syapin P. J. // *Brain Res Brain Res Rev.* – 2005. – V. 49. – P. 494–504.

УПРОВАДЖЕННЯ ДУГЛАСІЇ МЕНЗІСА В КАРПАТСЬКІ ЛІСИ

Кімачук Оксана,

V курс, Інститут природничих наук.

Науковий керівник – Яцик Р.М.,

кандидат сільськогосподарських наук,

старший науковий співробітник

Відомо, що рослини в нових районах вирощування зберігають свій попередній генотип. Є породи пластичні, а є такі, що в цих умовах зразу ж гинуть. Такий досвід треба вивчати. Найбільш успішно проходить інтродукція в подібних кліматичних умовах. Відомо, що пересадка рослин із гірших умов (кліматичних, ґрунтових) у кращі вдається, а навпаки – ні. Особливістю акліматизації деревних видів є добре перенесення ними низьких температур у зимовий період, а також пізніх весняних і ранніх осінніх заморозків.

Добре адаптувалася в карпатських лісах й особливою популярністю тут користується дугласія Мензіса. Рід дугласія, або псевдотсуга (*Pseudotsuga Carr*) об'єднує 18 видів, з яких 12 зростають природно в Північній Америці, а 6 – у гірських лісах Китаю і Японії [1]. Найбільш продуктивним представником роду, розповсюдженим у Європі, є американський вид, відомий під трьома назвами: *Pseudotsuga douglasii* Carriere, *Pseudotsuga taxifolia* (Poiret) Britton nebo, *Pseudotsuga menziesii* (Mirb.) Franco.

Подорож капітана Ванкувера на кораблі “Діскавер” до північно-американського побережжя Тихого океану почалася 1791 року й лише в травні того ж року корабель досягнув мису Доброї надії. На тихоокеанському побережжі Північної Америки експедиція Ванкувера провела три роки (1792–1794) і тільки 1795 року повернулася до Англії. Тому відомості про те, що дугласія зелена була відкрита 1792 року лікарем експедиції Ванкувера Архібальдом Мензісом у районі проливу Ноотка на західному побережжі острова Ванкувер, є майже незаперечними [2]. Під різними родовими назвами вона була аж до 1867 року. Цього року французький ботанік Carriere описує новий рід *Pseudotsuga* і як видовий атрибут бере ім'я шотландського ботаніка Davida Douglase, який 1826 року вперше вислав насіння дугласії в Європу, яке 1827 р. дійшло до Лондона. Із цього насіння до цього часу збереглося насадження в західній частині Англії [3].

У Європі є вже достатній досвід культивування дугласії. На території України вона зустрічається в багатьох дендропарках і ботанічних садах, а в західних областях (найбільше в Карпатах) – і в лісових посадках. Найбільші площі насаджень дугласії віком старше 20 років є в Закарпатті. Вона широко застосовується для цільового промислового (плантаційного) лісовирощування з метою одержання додаткової лісосировинної бази. Також дугласія здатна суттєво підвищувати вітростійкість насаджень завдяки глибокій кореневій системі (у дорослих особин до 2,5 м) та грубішому мичкуватому корінні, ніж у ялини, ялиці й навіть бука. Та й кількість останнього досить значна. Особливою продуктивністю в регіоні характеризуються дугласієві насадження в Перечинському та Великоберезнянському лісгоспах (запас окремих з них сягає майже 2 000 м³ на 1 га).

Під час аналізу росту 8–9-річних лісокультур дугласії Мензіса й модрина європейської в аналогічних лісорослинних умовах ми виявили, що перша за всі-

ма основними таксаційними показниками майже вдвоє відстає від модрина на даному віковому етапі. Модрина також має істотні переваги в стійкості до морозів, шкідників і хвороб. Дослідження показали, що на висотах 800–900 м над рівнем моря модрина європейську слід віднести до I групи перспективності (відсоток адаптації рослин становить 93,8), а дугласію Мензіса – до II групи (відсоток адаптації – 77,5). Це свідчить про те, що дугласію слід вводити в лісокультури на нижчих висотах, де кращі кліматичні й ґрунтові умови для її росту. З найкращого боку показало себе введення дугласії великими біогрупами (40x40, 50x50 м) на свіжих зрубках із багатими лісорослинними умовами. Обґрунтування щодо застосування біогрупового розташування цієї породи в культурах зводиться до того, що ця порода значно перевищує інші деревні види, пригнічуючи їх. Надалі супутні види випадають з деревостану, не витримуючи конкуренції.

Біогрупові лісокультури дугласії разом з ялицею, буком, явором та ільмом варто створювати до висоти 800 м НРМ на схилах північних експозицій та до 900 м НРМ – на схилах південних експозицій. Хоча охорона, агротехнічний та лісівницький догляди за культурами дугласії є традиційними для регіональних умов, під час садіння цієї породи особливу увагу треба приділити уважному розправлянню кореневої системи, а після садіння – ретельній оправці рослин, які найбільше реагують на агротехнічний догляд у перші чотири роки після створення культур.

Науковий і виробничий досвід штучного лісовідновлення на північному мегасхилі Українських Карпат у справі підвищення загальної продуктивності створюваних насаджень свідчить, що тут важливе значення має використання дугласії Мензіса, яка виявилася швидкорослою, стійкою породою з високоякісною деревиною.

1. Гунчак М. С. Дугласія зелена в Україні / М. С. Гунчак, Р. М. Яцик, Ю. Е. Андрушків. – Івано-Франківськ, 1998. – 122 с.
2. Бродович Т. М. Исследование насаждений псевдотсуги тиссолистной в западных областях УССР / Т. М. Бродович // Лесной журнал. – 1967. – № 4.
3. Шляхта Я. М. Итоги интродукции и перспективы семеноводства дугласии зеленой в Закарпатье : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. с.-х. наук / Я. М. Шляхта. – Львов, 1992. – 28 с.

ВПЛИВ ТЮТЮНОПАЛІННЯ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ МОЛОДОГО ВІКУ

Климчак Наталія,

V курс, Інститут природничих наук.

Науковий керівник – Случик І.Й.,

кандидат біологічних наук, доцент

Однією з найактуальніших проблем сучасності є тютюнопаління, що призводить до багатьох важких захворювань. Шкідливий вплив тютюнового диму на тих, хто палить, особливо дітей, підвищує ризик передчасної смерті від онкологічних, серцево-судинних, респіраторних та інших захворювань.

Мета дослідження – визначити особливості формування тютюнопаління та встановити вплив тютюнопаління на організм молодих людей. Вивчали поширеність і психологічну структуру проявів тютюнопаління в осіб молодого віку, а також вплив тютюнопаління на кровоносну, дихальну й травну системи.

Використовували такі методи дослідження: клініко-епідеміологічний, математичний, клініко-психопатологічний, статистичний.

Для дослідження впливу тютюнопаління на серцево-судинну систему відібрали практично здорових молодих людей, які у вільний час постійно займалися спортом або оздоровчим фізичним тренуванням (контрольна група), і молодих людей, які регулярно палять у середньому до 10 цигарок на добу. У результаті дослідження встановлено, що частота скорочення серця (ЧСС) у людей, які палять, є більшою в порівнянні з контрольною групою. Після навантаження ЧСС зростала в обох групах людей, але в молодих осіб, які не палять, ЧСС відновлювалася до попереднього рівня через 3 хвилини, тоді як у людей, які палять, ЧСС відновлюється значно повільніше (табл. 1.). Унаслідок цього передчасно зношується серцевий м'яз, збільшуються розміри серця.

Таблиця 1

Вплив тютюнопаління на частоту скорочення серця

Групи людей	Середні показники ЧСС у стані спокою	Середні показники ЧСС після навантаження	Середні показники ЧСС через 3 хв
Ті, які палять	88	108	98
Ті, які не палять	76	90	78

Частим супутником багаторічного куріння є інфаркт міокарда, який виникає внаслідок закриття однієї із серцевих судин кров'яним згустком (тромбом) і подальшим змертвінням певної ділянки серцевого м'яза. На думку багатьох учених, куріння призводить до більш раннього й більш важкого перебігу інфаркту міокарда.

Шкідливі речовини тютюнового диму подразнюють слизову оболонку органів дихання, при цьому знижується їхня опірність до інфекції, що сприяє виникненню різних запальних процесів. Із цієї причини курці тютюну більше схильні до простудних захворювань верхніх дихальних шляхів. Особливо часто в них виникає нежить і ларингіт. Осідаючи на слизовій оболонці трахеї та бронхів, шкідливі компоненти тютюнового диму спричиняють до їх хронічного запалення – розвиваються трахеїт і бронхіт, характерним симптомом яких є постійний кашель. Знижуючи опірність легеневої тканини до інфекцій, куріння тютюну спричиняє розвиток туберкульозу легенів.

Установлено, що регулярно палять 22% старшокласників і 17,2% старшокласниць. Серед студентів ці показники складають у чоловіків і жінок, відповідно, 39,5% і 14,2%.

Тютюнопаління має негативний вплив на травну систему. Унаслідок впливу тютюнових отрут на слизову оболонку шлунка можуть розвиватися хронічні запальні процеси – гастрити й виразки. Тютюновий дим подразнює слизову оболонку рота й призводить до виділення великої кількості слини. Це зумовле-

но захисним рефлексом, завдяки якому з порожнини рота виводиться все те, що, потрапляючи в неї, не може служити їжею. Надмірна втрата слини викликає ряд істотних змін у діяльності травного тракту.

Ті, хто палить, скаржаться на погане самопочуття, неухважність, підвищену розумову втому, зниження розумової працездатності, порушення сну. Частим симптомом були головні болі різного характеру й інтенсивності, суб'єктивні скарги на погіршення запам'ятовування поточних подій, зниження концентрації й переключення уваги, порушення мислення у вигляді його уповільнення.

Отже, було зроблено такі висновки:

1. У курців відбувається зайве навантаження на серце, що призводить до передчасного зношування серцевого м'яза, його переродження, збільшення розмірів серця.

2. Ранній початок паління супроводжується швидшим формуванням тютюнової залежності.

1. Клещева Р. П. Табакокурение и мозг / Р. П. Клещева. – М., 1991.
2. Ковтун І. М. Тютюн. Вирощування. Переробка / І. М. Ковтун. – Х., 2001.
3. Красовський К. С. Тютюн та здоров'я / К. С. Красовський. – К., 2004.
4. Поліщук М. П. Законодавче регулювання тютюнопаління в Україні : гармонізація вітчизняних та міжнародних правових засад / М. П. Поліщук. – К., 2005.
5. Трикутько О. П. Куріння і здоров'я / О. П. Трикутько. – К., 2001.

УЛЬТРАСТРУКТУРА КОМПОНЕНТІВ ГЕМАТОТЕСТИКУЛЯРНОГО БАР'ЄРА В УМОВАХ ВОДЯНКИ ЯЄЧКА

Котик Мар'яна,
IV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Спаська А.М.,
кандидат біологічних наук, доцент

Відомо, що гідроцеле є найбільш характерним зовнішнім ураженням яєчка майже в 30% чоловіків із захворюваннями органів калитки. Порушення балансу процесів фільтрації і всмоктування рідини серозною оболонкою яєчка при ряді захворювань органів калитки, особливо запальних, призводить до її накопичення між вісцеральним і парієнтальним листками цієї оболонки. При цьому рідина чинить певний гідростатичний тиск на паренхіму яєчка. Чим триваліший цей процес і чим сильніший тиск гідроцельної рідини, тим більше виражені зміни в сім'яних трубочках.

Матеріалом для дослідження стали 12 біоптатів яєчка чоловіків, в анамнезі яких визначено водянку яєчка. Препарати яєчка вивчали в електронному мікроскопі. Електронно-мікроскопічним дослідженням біоптатів яєчка чоловіків зрілого віку встановлено, що його складовими є клітини Сертолі, власна оболонка звивистих сім'яних трубочок і стінка гемокапілярів.

Дослідження свідчать, що гематотестикулярний бар'єр перешкоджає потраплянню малих або гідрофільних молекул у паренхіму органа й захищає сперматозоїди, запобігаючи розвитку аутоімунної реакції.

Після водянки на електроннограмах яєчка виявлене нерівномірне потовщення стінки гемокапілярів, неоднакова електронна щільність їхнього базального шару. Місцями ендотеліоцити відходять від базальної мембрани, у їхній цитоплазмі – набряк, зростає кількість мікропіноцитозних міхурців. У мітохондріях спостерігається деструкція крист і вакуалізація матриксу. Цистерни міхурців комплексу Гольджі й ендоплазматичної сітки розширені. Контури внутрішньої цитолемі ендотеліоцитів нерівні, на її поверхні з'являються вирости, що виступають на різну глибину в просвіт капіляра.

При водянці яєчка виражені зміни спостерігаються у власній оболонці звивистих сім'яних трубочок. Базальна мембрана сперматогенного епітелію нерівномірно потовщена, різної електронної щільності, через що набуває звивистого вигляду. Збільшується кількість колагенових волокон, їх фрагментація й набряк. Також збільшується кількість колагенових волокон зовні від базальної мембрани, між клітинними шарами власної оболонки сім'яних трубочок. Ядра міоїдних клітин зморщені, гіперхромні, містять фрагментоване ядро, а хроматин розсіяний біля нуклеолеми. Цитоплазма просвітлена, вакуалізована. Цитоплазматична мембрана з неглибокими інвагінаціями, місцями потовщена.

Значних змін у клітинах Сертолі виявлено не було. Ядро в них велике, неправильної форми, з глибокими інвагінаціями. Цитоплазма світла, зі збільшеним умістом ліпідних включень, у ній визначається значна кількість лізосом і везикул різних розмірів. У частини мітохондрій редуковані кристи й вакуалізований матрикс.

Отже, у процесі вивчення електроннограм яєчка чоловіків зрілого віку виявлено, що водянка яєчка викликає виражені зміни в усіх компонентах гематотестикулярного бар'єра на ультраструктурному рівні, які, очевидно, значно впливають на його проникність. Виявлені зміни завершуються, як правило, атрофією яєчка й свідчать про необхідність своєчасного лікування.

1. Грицуляк Б. В. Влияние водянки оболочек яичка на состояние его паренхимы и кровеносного русла // Урология и нефрология. – 1979. – № 1. – С. 41–42.
2. Клиническая морфология яичек при гидроцеле (основные этапы морфогенеза) / Джарбусынов Б. У., Кастин А. В., Рыс-Улы М. Р., Олейник Л. С. // Здоровоохранение Казахстана. – 1988. – № 7. – С. 30–32.
3. Роль тепловидения в диагностике заболеваний яичек / Тиктинский О. Л., Мельникова В. П., Мошкалов А. А., Новиков И. Ф. // Урология и нефрология. – 1989. – № 1. – С. 23–25.
4. Спаська А. М. Ультраструктурні зміни у компонентах гематотестикулярного бар'єру яєчка чоловіків першого періоду зрілого віку після перенесеного епідидимоорхіту / А. М. Спаська // Механізми функціонування фізіологічних систем : матеріали міжнар. наук. конф. – Львів, 2006. – С. 136–137.

РЕЗУЛЬТАТИ ІНТРОДУКЦІЇ РОСЛИН НА ПРИКАРПАТТІ

Куців Тарас,

V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Яцик Р.М.,
кандидат сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник

Загальна площа земель лісового фонду нашої держави становить 10,8 млн га, з яких вкрито лісовою рослинністю 9,5 млн га, що становить 15,7% усієї території України, яка за площею лісів займає восьме місце серед десяти європейських країн і дев'яте – за лісистістю. За останньою їй поступається лише Туреччина. Зазначимо, що загальна площа лісових масивів в Україні колись становила не менше 26,9 млн га, а лісистість – 44,6% [1]. Сьогодні найоптимальнішою лісистістю території України вчені вважають 20% і вище, у тому числі в Карпатах – до 45% (у даний час понад 42%). Якщо у Львівській області пропонується збільшити її на один–півтора відсотка, то в Чернівецькій та Закарпатській – на чотири, а в Івано-Франківській – на сім із половиною – вісім відсотків [1]. З метою збереження й відтворення біорізноманіття Карпатського регіону й прилеглих територій дехто взагалі пропонує збільшити площу лісів у рівнинних і передгірних ландшафтах у 2–3 та 1,5–2 рази відповідно [2]. Така пропозиція в найближчий час є дещо передчасною й недосяжною.

Західний регіон – найбільш лісиста частина країни (32,2%), де зосереджено її основні лісосировинні ресурси: понад 40% лісового фонду й близько 60% запасів стиглих і перестоялих насаджень [3]. Для збільшення лісистості необхідні дві умови – наявність площ, призначених для створення лісів, і наявність необхідної кількості високоякісного садивного матеріалу. Забезпечення останнього неможливе без застосування генетико-селекційних методів поліпшення насінництва, інтродукції й т. п.

Аналіз літератури та передового виробничого досвіду свідчить, що в багатьох випадках рослини місцевої флори своїми ресурсами та біолого-екологічними особливостями не можуть забезпечити рівень вимог до їх використання. Тоді мова може йти про інтродукцію рослин заради таких корисних ознак, які не властиві аборигенам. Упровадження хоч одного цінного іншорайонного виду (інтродукція) у європейських країнах прирівнюють до значного відкриття. Для їх уведення в лісові культури слід ретельно спрогнозувати поведження й адаптацію інтродуцентів у нових умовах місцезростання.

Масова мобілізація, перевірка та відбір перспективних для Карпатського регіону іноземних порід дерев розпочалися в кінці 60-х – на початку 70-х років науковцями Карпатського філіалу УкрНДІЛГА (нині – УкрНДІГірліс) разом зі спеціалістами лісогосподарського виробництва. У той час були створені такі цінні науково-виробничі об'єкти, як дендропарки “Березинка”, “Високогірний”, “Діброва”, географічні культури кедрових сосен у високогір'ї, експериментальні дослідно-показові й виробничі культури з участю інтродуцентів [4]. Хоч у всьому є своя межа, яку не слід переходити, інколи необдуманна масова інтродукція замість збільшення рівня різноманіття може призвести до біологічного

забруднення територій та суттєвого дисбалансу в екосистемі, що погіршує генетичну структуру місцевих популяцій і призводить до зниження їх стійкості [5].

Наша участь у наукових експедиціях спільно із співробітниками УкрНДІгірліс дала можливість вивчити іншорайонні види в арборетумі “Діброва” (висота над рівнем моря – 300 м) і рекомендувати для цілей лісовідновлення й підвищення продуктивності лісів найбільш перспективні інтродуценти, які добре зарекомендували себе в передгірній зоні Карпат. Це модрини – японська, європейська та польська; лжетсуги (дугласії) – сиза, сіра та Мензіса; ялини – сербська, канадська, шороховата, корейська та колюча; сосни – гачкувата, шорстка, кримська, Коха, чорна, веймутова, румелійська та густоцвітна; сосни кедрові – каліфорнійська та корейська; ялиці – бальзамічна, сахалінська та цільнолиста. Також добрі показники адаптації виявлено в аралії маньчжурської, яка володіє здатністю швидко розмножуватись вегетативно. Це підтверджує можливість вирощування тут інших цінних видів рослин із цієї родини – заманихи, акантопанакса, елеутерококу, калопанакса, актинідії й лимонника китайського.

Дослідження рослин здійснені й у дендропарку “Високогірний” (висота над рівнем моря – 950–1300 м). Виявилось, що найкращі показники в рості та розвитку тут мають такі інтродуковані деревно-чагарникові види: модрини – американська, європейська, польська, японська й гібридна (японська і європейська); ялиці – бальзамічна, Віча, кавказька й Фразера; сосни кедрові – сибірська й корейська; дугласія Мензіса; туя західна та її форми – вересковидна й золотиста; бук східний; клен татарський; барбариси – звичайний, вишневий, Фердинанда, алтайський і деревовидний; хеномелес японський; клен прирічковий; свидина біла; бирючина звичайна; шипшина зморшкувата та ліана – деревогубець круглолистковий. Ці дерева й чагарники варто впроваджувати у високогірські ліси.

1. Лісове господарство та деревообробна промисловість України. – К. : Болгов медіа центр, 2005. – Вип. 1. – 143 с.
2. Приходько М. М. Стан лісів та проблеми збереження і відтворення біорізноманіття лісових екосистем в Івано-Франківській області / М. М. Приходько // Лісове та мисливське господарство. – Житомир, 2007. – Т. 2. – С. 99–101.
3. Генсірук С. А. Ліси західного регіону України / С. А. Генсірук, М. С. Нижник, Л. І. Копій. – Львів : НТ ім. Шевченка, МО України, УкрДЛТУ, 1998. – 407 с.
4. Яцик Р. М. Проблеми відновлення та розведення лісів в Карпатському регіоні і прилеглих територіях / Р. М. Яцик, Р. І. Бродович, А. М. Гаврусевич. – Івано-Франківськ, 1997. – 46 с.
5. Яцик Р. М. Досвід інтродукції цінних деревних порід / Р. М. Яцик, Р. І. Бродович // Лісовий журнал. – 1995. – № 2. – С. 12–13.

ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЕВНИХ ХВОЙНИХ РОСЛИН У БІОІНДИКАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

Лужна Мар'яна,
IV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Миленська М.М.,
кандидат біологічних наук, доцент

Удосконалення системи біомоніторингу урбанопромислових комплексів шляхом упровадження в практику високочутливих індикаторів забруднення є важливим завданням сучасної біоекології. Особливою біоіндикаційною цінністю характеризуються деревні рослини, зокрема хвойні, які безпосередньо входять у комплекси озеленення міст. На хронічний вплив антропогенно модифікованих факторів вони реагують зміною показників фітовітальності та формуванням пристосувально-захисних механізмів. В основі адаптаційної здатності до дії стресових чинників лежить зміна низки морфологічних, анатомічних і фізіологічно-біохімічних параметрів асиміляційних органів. Ці зміни можуть слугувати інформативними маркерами урботехногенного забруднення середовища.

Мета – дослідити біоіндикаційну перспективність *Picea pungens* й здійснити порівняльну біоіндикаційну оцінку екологічного стану окремих районів міста Івано-Франківськ за морфологічними, анатомічними та біохімічними показниками ялини колючої.

Дослідження проводили протягом 2009–2010 рр. у місті Івано-Франківськ. За ландшафтно-географічним принципом територія міста була поділена на шість зон (п'ять мікрорайонів: північний, північно-східний, центральний, південний, південно-східний та індустріальне передмістя – с. Ямниця), що відрізняються характером та інтенсивністю урбогенного пресингу. Як контрольну обрано умовно екологічно чисту територію, близьку за природно-кліматичними умовами, – селище Рожнятів.

Об'єктом дослідження були морфометричні, анатомічні й фізіологічні показники листків *Picea pungens* внутрішньоквартальних насаджень Івано-Франківська. Відбір рослинного матеріалу здійснювали за методикою Г.І.Маргайлик. На молекулярному рівні визначали внутрішньотканинні концентрації фотосинтетичних пігментів (хлорофілів а, b та каротиноїдів). Уміст пігментів визначали спектрофотометрично. Морфометричні параметри хвої (довжину однорічного пагона й хвої, кількість хвоїнок на однорічному пагоні, рівень некротизації) визначали візуально. Дослідження анатомічної структури хвої (довжина й ширина поперечного перерізу хвої) проводили за загальноприйнятими ботанічними й цитологічними методиками. Мікровиміри здійснювали за допомогою інтегрованої в мікроскоп фотонасадки Olympus SP-500 UZ при збільшенні мікроскопа 100 х.

Результати досліджень засвідчують зменшення однорічного приросту пагона та довжини хвої модельних особин виду в 1,1–1,5 раза в послідовному ряді досліджених районів урбоєкосистеми: південний → південно-східний → північний → північно-східний → центральний → індустріальне передмістя (с. Ямниця). Кількість хвоїнок на однорічному пагоні зростає в 1,6 раза, а рівень некротичного ушкодження – у 4,3–12,3 раза. Обернено пропорційно рівню

транспортно-промислового забруднення змінюються величина однорічного приросту пагона, довжина хвої та рівень некротичного ураження; прямо пропорційно – кількість хвоїнок на однорічному пагоні.

Недиференційовані фактори міського середовища мають значний вплив на анатомічні показники хвої. Установлено зменшення довжини й ширини поперечного перерізу хвої в особин центрального району та індустріального передмістя й зростання зазначених показників в інших районах міста. Різний характер зміни досліджуваної ознаки може бути зумовлений якісною неоднорідністю урботехногенного впливу в межах урбоекосистеми та на її промисловій окраїні.

Фотосинтетична система ялини колючої виявляє значну чутливість до дії комплексу антропогенних факторів. Відмічено зниження вмісту хлорофілів *a* і *b* у 2,0 та 1,3 раза пропорційно ступеню урботехногенного навантаження зростання вмісту каротиноїдів у 1,2–1,8 раза. Достовірна відмінність, порівняно з контролем, виявлена для модельних особин усіх районів урбоекосистеми щодо вмісту хлорофілу *a*. Статистично значима відмінність умісту хлорофілу *b* встановлена в індустріальному передмісті та центральноміському районі, а на іншій території спостерігається лише тенденція до зменшення показника.

Максимальною біоіндикаційною інформативністю в умовах урбоекосистеми Івано-Франківська володіють такі ознаки *Picea pungens*: на морфологічному рівні досліджень – величина приросту однорічного пагона, довжина хвої та рівень її некротичного ураження; на анатомічному – довжина поперечного перерізу хвої; на біохімічному – уміст хлорофілу *a*. Відповідно до вказаних показників напруга екологічних факторів зростає в послідовному ряді районів міста: південний → південно-східний → північний → північно-східний → індустріальне передмістя (с. Ямниця) → центральний.

1. Биоиндикация загрязнений наземных экосистем / [пер. с нем. ; ред. Р. Шуберт]. – М. : Мир, 1988. – 350 с.
2. Добровольський І. А. Анатоми-морфологічні пошкодження рослин в умовах промислового забруднення / І. А. Добровольський, Н. О. Щербак // Український ботанічний журнал. – 1976. – Т. 33, № 4. – С. 371–374.
3. Мусієнко М. М. Спектрофотометричні методи у практиці фізіології, біохімії та екології рослин / М. М. Мусієнко, Т. В. Паршикова, П. С. Славний. – К. : Фітосоціоцентр, 2001. – 200 с.
4. Руденко С. С. Основи загальної екології : практичний курс. Ч. 1 / С. С. Руденко, С. С. Костишин, Т. В. Морозова. – Чернівці : Рута, 2005. – 320 с.

ЗАСТОСУВАННЯ *LEPIDIUM SATIVUM* L. ТА *ALLIUM CERA* L. ДЛЯ ОЦІНКИ БІОТОКСИЧНОСТІ НАФТОЗАБРУДНЕНИХ ҐРУНТІВ

Приймак Олена,
V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Миленька М.М.,
кандидат біологічних наук, доцент

У результаті нафтохімічного забруднення значної трансформації зазнають ґрунти, що зумовлено їх високою акумулятивною здатністю [1]. При оцінці наслідків забруднення ґрунтів важливим та актуальним є встановлення залежності “доза–біологічний ефект”, оскільки це дозволяє регламентувати допустиме вуглеводневе навантаження на едафотопи.

Метою роботи було дослідити біотоксичність ґрунту за умови нафтового забруднення з використанням біологічних тестів. Дослідження проводили в лабораторних умовах протягом 2008–2010 років. Для встановлення залежностей “доза – біоефект” готували ґрунтові суміші з різною концентрацією нафти: I – 10 г нафти/кг ґрунту; II – 20 г/кг; III – 50 г/кг; IV – 100 г/кг. V зразок розглядали як контрольний.

Фітотоксичність оцінювали за відсотком схожості насіння *Lepidium sativum* на основі обрахунку відповідного коефіцієнта [2]. Кластогенні та цитотоксичні властивості ґрунтових умов оцінювали з використанням ана-телофазного й мікроядерного аналізів в *Allium cepa*-тесті [3; 4]. Цитологічний аналіз проводили під мікроскопом Olympus CX-300 (збільшення 400 х); мікрофотографування здійснювали за допомогою інтегрованої в мікроскоп фотонасадки Olympus SP-500 UZ (при збільшенні мікроскопа 1 000 х).

Результати модельного експерименту вказують на зростання фітотоксичності ґрунту, прямо пропорційне концентрації нафтових вуглеводнів (табл. 1).

Таблиця 1

Рівні токсичності нафтозабруднених ґрунтів

№ зразка	Концентрація нафтопродуктів	ФТ ₁ кореня	ФТ ₁ пагона	ФТ схожість	Інтегральна ФТ	Рівень токсичності
I	10 г/кг	59,5	62,9	51	57,8	вища середньої
II	20 г/кг	67,6	68,6	72	69,4	висока
III	50 г/кг	81,1	77,1	84	80,7	максимальна
IV	100 г/кг	100	100	100	100	максимальна
V	контроль	0	0	0	0	відсутня

Цитотоксичний ефект проявляється зниженням показників росту біоіндикатора та величини мітотичного індексу в меристематичних клітинах у дослідах порівняно з контролем за 48 годин в *Allium cepa*-тесті. Максимальну інгібіцію проліферативної активності тест-об’єкта спричинюють нафтові вуглеводні в концентрації 100 г/кг.

Кластогенний ефект нафтохімічного забруднення ґрунтів проявляється зростанням частки хромосомних аберацій і клітин з мікроядрами в меристематич-

них тканинах тест-об'єкта. Зростання частоти цитогенетичних змін відбувається прямо пропорційно концентрації нафтопродуктів у ґрунтових зразках. Цитогенетичні зміни представлені порушеннями різних типів і проілюстровані на рис. 1.

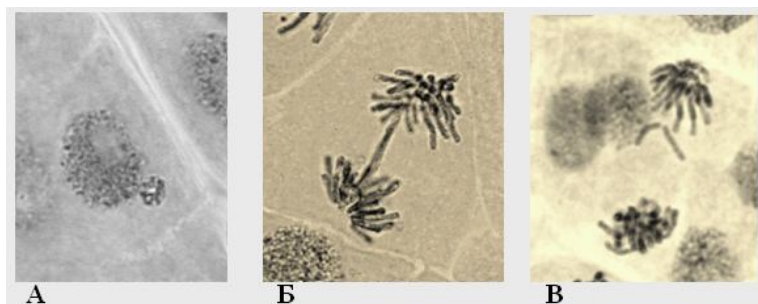

Рис. 1. Цитогенетичні зміни в клітинах апікальних меристем *Allium cepa* L. за дії нафтових вуглеводнів у концентрації 100 г/кг ґрунту:
А – мікроядро; Б – хроматидний міст; В – відставання

Обчислені значення коефіцієнта кореляції Пірсона вказують на наявність тісних достовірних ($r > 0,75$, $R^2 > 0,5$) корелятивних зв'язків між виявленими цитогенетичними змінами тест-об'єкта, фітотоксичністю та концентрацією нафти в ґрунті. Характер зв'язку між цитогенетичними показниками тест-об'єкта та ступенем забруднення ґрунту нафтою відображають дані рівняння регресії:

$$Y_{\text{мітотична активність}} = 35,307 - 10,69 \times X_{\text{С нафтопродуктів}}, R^2 = 0,80;$$

$$Y_{\text{хромосомні аберації}} = -12,47 + 1,9065 \times X_{\text{С нафтопродуктів}}, R^2 = 0,85;$$

$$Y_{\text{індукція мікроядер}} = 3,0141 - 0,0337 \times X_{\text{С нафтопродуктів}}, R^2 = 0,80.$$

Наявність тісних корелятивних залежностей між цитогенетичними параметрами тест-об'єкта й концентрацією нафти в ґрунтовому субстраті вказує на перспективність використання застосованих тест-ознак для біомоніторингу нафтового забруднення ґрунтів.

1. Джура Н. Реакції осоки шершавої на нафтове забруднення / Н. Джура, О. Цвілінюк, О. Терек // Вісник Львівського університету. Серія "Біологія".
2. Миленька М. М. Цитогенетична оцінка стану ґрунтів Бурштинської урбоєкосистеми / М. М. Миленька // Вісник Львівського університету. Серія "Біологія". – Вип. 49. – С. 128–137.
3. Паушева З. П. Практикум по цитологии растений / З. П. Паушева. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Агропромиздат, 1988. – 272 с.
4. Наказ МОЗ України № 116 від 13. 03. 2007 р. "Про затвердження методичних рекомендацій «Обстеження та районування території за ступенем впливу антропогенних чинників на стан об'єктів довкілля з використанням цитогенетичних методів»" // Офіційний вісник України. – 2007. – № 4. – С. 186 – 209.

ІНТРОДУКЦІЯ КЕДРОВИХ СОСЕН ДЕНДРОПАРКУ “ВИСОКОГІРНИЙ”

Ступар Наталя,
V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Гнєзділова В.І.,
кандидат біологічних наук, доцент

Рід сосна (*Pinus*) нараховує близько 100 видів, які масово розповсюджені в північній півкулі. Значне місце в цьому роді займає кедрова сосна – група видів, яка дає їстівне насіння (тобто кедрові горіхи) і цінну деревину. Це представники однієї з найдавніших секцій (*Sembra*).

Метою роботи було дослідити інтродукцію кедрових сосен дендропарку “Високогірний”.

Об’єкт дослідження – дендрофлора парку “Високогірний”.

Предмет дослідження – інтродукція кедрових сосен дендропарку “Високогірний”

Під час досліджень обстежували біометрію іншорайонних партій кедрових сосен (сибірської, корейської, стелюха) різного географічного походження й порівнювали одержані показники з такими ж у сосни кедрової європейської (*Pinus sembra europaea*) – аборигенного карпатського виду, природно зростаючого в наших гірських лісах.

У процесі обстеження особливу увагу звернено на інтенсивність росту й розвитку рослин, стійкість їх проти несприятливих умов навколишнього середовища, насамперед морозів, шкідників, хвороб, диких і свійських тварин. Ураховувався фенологічний розвиток кедрових сосен різного географічного походження, особливо початок і закінчення росту впродовж вегетаційного періоду карпатського високогір’я, їх цвітіння, плодоношення тощо. Енергію росту кедрових сосен визначали за допомогою біометричних pomірів – загальної висоти рослин, діаметра стовбурів, приростів за останній і попередній роки, ширини крони й т. п. Отримані дані обробляли математичними методами для одержання середніх показників для різних партій рослин, їх порівняння, рангування тощо. На основі одержаних матеріалів проведені узагальнення й отримані висновки щодо доцільності впровадження не тільки різних видів кедрових сосен, а і їх конкретних кліматипів, які виявилися найбільш перспективними для наших умов.

Виходячи з доцільності збагачення гірських карпатських лісів іншорайонними видами, у тому числі й такими цінними, як кедрові сосни, а також наявності посадкового матеріалу різного географічного походження, працівниками Українського науково-дослідного інституту гірського лісівництва ім. П.С.Пастернака (завідділу лісівництва К.К.Смаглюка та наукових співробітників В.І.Ступара, В.М.Сударікова) у співдружності з працівниками лісового господарства Надвірнянського ліскокомбінату були створені географічні культури кедрових сосен у дендропарку “Високогірний”. На ділянці 13,6 га висаджено більше 50 тис. сіянців і саджанців чотирьох видів кедрових сосен – європейської, сибірської, корейської та кедрового стелюха. Усього в досліді представлено 50 походжень (кліматипів).

Найбільше представників сосни кедрової сибірської (35 партій), насіння якої одержано з території лісів, яка охоплює близько 6 млн км Російської Федерації – Свердловську, Томську, Тюменську, Новосибірську, Іркутську, Читинську області, Алтайський та Красноярський краї, а також Бурятію, Туву, Якутію. Сосна кедрова корейська представлена чотирма походженнями (із Хабаровського та Приморського країв Росії), кедровий стелюх – десятьма (із Забайкалля й Східного Сибіру Росії), а сосна кедрова європейська, наша аборигенна реліктова карпатська порода, – одним походженням (з Усть-Чорної, що на Закарпатті).

У результаті дослідження кедрових сосен у географічних культурах карпатського високогір'я (ВНРМ 1 100–1 300 м) виявили, що сосна кедрова європейська (*Pinus cembra*) у 25-річному віці має значну перевагу в рості над іншими кедровими соснами.

Сосна кедрова корейська (*Pinus coriensis*) хоч і відстає в рості від аборигенної сосни кедрової європейської, але в карпатському високогір'ї вона задовільно адаптувалася й виявилася більш перспективною, ніж сосна кедрова сибірська (*Pinus sibirica*). Слід відзначити, що сосна кедрова корейська вступила тут у репродуктивну стадію й уже приносить цінні горіхи, з яких у майбутньому можна добувати високоякісні сорти олії.

Оцінка перспективності різних кліматипів сосни кедрової сибірської у високогір'ї північного мегасхилу Українських Карпат показала, що на даному віковому етапі і в даних лісорослинних умовах найкраща партія її вдвічі відстає від сосни кедрової європейської.

Прирости в сосни кедрової сибірської помітно збільшуються після 15–18-річного віку при зростанні у високогір'ї Карпат.

Кращим ростом і збереженістю, а відповідно й перспективністю відрізняється сосна кедрова сибірська з Алтайського краю, Новосибірської та Східно-Казахстанської областей. Неперспективними для вирощування у високогір'ї на даному віковому етапі виявилися кліматипи сосни кедрової сибірської з Якутії, Бурятії, північної частини Томської й Тюменської областей. Але через високі декоративні якості хвої вони можуть використовуватись для цілей озеленення.

1. Встовская Т. Н. Интродукция древесных растений Европы в Сибири / Т. Н. Встовская // Всесоюзное совещание по лесной генетике, селекции и семеноводству : сборник. – Петрозаводск, 1983. – С. 147–149.
2. Географические культуры сосны обыкновенной на Львовском Розточье / Герушинский З. Ю., Криницкий Г. Т., Гут Р. Т., Божок А. А. – Львов, 1983. – 47 с.
3. Гурский А. В. Основные итоги интродукции древесных растений в СССР / А. В. Гурский. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1957. – 308 с.
4. Яцик Р. М. Дослідження географічних культур кедрових сосен у високогір'ї Українських Карпат / Р. М. Яцик, В. І. Ступар // Вивчення онтогенезу рослин природних і культурних флор у ботанічних закладах і дендропарках Європи. – Полтава, 2000. – С. 323–325.

**СИНТЕЗ РУБІНОВОГО ПОРОШКУ МЕТОДОМ РОЗКЛАДУ
АЛЮМОАМОНІЙНИХ І ХРОМОАМОНІЙНИХ ГАЛУНІВ**

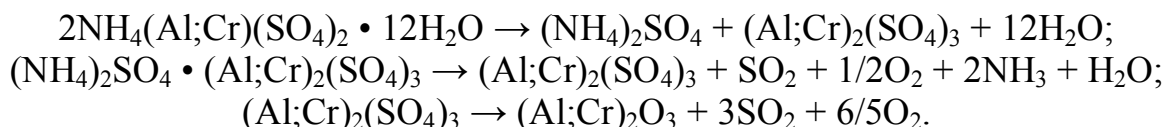
Букатюк Валентина,
V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Татарчук Т.Р.,
кандидат хімічних наук, доцент

У даному дослідженні розглядаються тверді розчини на основі системи $\text{Al}_2\text{O}_3\text{--Cr}_2\text{O}_3$. Кристали такого типу називають рубінами. Загальну формулу рубіну можна записати у вигляді $\text{Al}_{2-x}\text{Cr}_x\text{O}_3$. Такий склад зумовлений тим, що α -модифікація Al_2O_3 має таку ж кристалічну структуру, як і $\alpha\text{-Cr}_2\text{O}_3$. У результаті цього в кристалі Al_2O_3 можливе ізоморфне заміщення йонів Алюмінію на тривалентні йони Хрому. Величина x коливається в діапазоні від нуля до двох. При проміжних значеннях x йони Al^{3+} і Cr^{3+} розташовані так в октаедричній структурі, що в кожному конкретному вузлі ґратки може розташуватись Al^{3+} або Cr^{3+} , причому ймовірність їх розташування в певному вузлі залежить від значення x .

Система $\text{Al}_2\text{O}_3\text{--Cr}_2\text{O}_3$ володіє властивістю підсилювати інтенсивність світла. У теперішній час отримання монокристалічних рубінів достатньо просте. Але з появою оптоволоконного зв'язку, де як прохідний підсилювач використовують порошкоподібний рубін, уведений в органічну полімерну матрицю, з'явилася проблема отримання дрібнодисперсних порошоків рубіну, які характеризуються високою оптичною чистотою й однорідністю.

Сьогодні з метою отримання кристалів рубіну в основному використовують такі методи, як: метод Вернейля, метод вирощування рубіну з розплаву, метод Чохральського та хімічні методи. Методи Вернейля, вирощування рубіну з розплаву та Чохральського мають ряд таких недоліків: висока вартість процесу вирощування; продуктом є не дисперсний порошок, а монокристали; період вирощування може сягати декілька діб.

Для дослідження використовувався метод механічної гомогенізації, а саме: розклад алюмоамонійних і хромоамонійних галунів (полягає в нагріванні цієї суміші за температури 1 473 К протягом 2 годин). Хімізм процесу можна представити у вигляді:

Даний метод дозволяє варіювати відсотковим умістом Хрому. Для синтезу продуктів використовується механічна гомогенізація, а саме: розклад алюмоамонійних і хромоамонійних галунів (полягає в спіканні цієї суміші за температури 1 473 К протягом 2 годин). Цей метод дозволяє варіювати відсотковим умістом Хрому.

Перевагою саме цього методу синтезу є: досягнення високої гомогенності твердого розчину, однофазність, відносно низька температура синтезу, можли-

вість отримання порошків потрібного гранулометричного складу та відносна дешевизна процесу синтезу, а також отримання хімічно чистого продукту.

Під час виконання даної роботи було синтезовано рубінові порошки з таким складом: $Al_{1,96}Cr_{0,04}O_3$, $Al_{1,92}Cr_{0,08}O_3$, $Al_{1,84}Cr_{0,16}O_3$. Установлено, що зі збільшенням відсоткового вмісту атомів Хрому підсилюється інтенсивність забарвлення порошку. Було зроблено фотографію морфології часток на металографічному мікроскопі зі збільшенням 500, 1 000 і 1 500 разів.

Для підтвердження складу отриманого продукту було проведено рентгеноструктурний аналіз кожного зразка. Рентгеноструктурне дослідження проводилося на дифрактометрі ДРОН-3М у CuK_{α} -випромінюванні з графітовим монохроматором та системою щілин, розміри яких обумовлювалися зразками, а площа опромінення коливалася від 0,1 до 2 mm^2 . Під час аналізу діаграм кожного продукту встановлено, що дані зразки є системою твердих розчинів Al_2O_3 – Cr_2O_3 . Було виявлено, що на кутах $2\theta = 76^\circ$ і $2\theta = 94^\circ$ спостерігається зміщення дифракційних максимумів відносно кожного зразка. Це підтверджує різний уміст Хрому в структурі рубіну.

Після синтезу зразків за допомогою методу механічної гомогенізації постала необхідність визначити гранулометричний склад отриманих порошків. Дослідження проводилися на MALVERN MASTERSIZER HYDRO 2 000 MU. Аналіз проводиться розбавленням порошку в дистильованій воді з подальшим пропусканням через комірку лазерного аналізатора. Результати досліджень кожного зразка повторюються. Помітно, що найбільша кількість часток має розмір близько 32 мкм, але, використовуючи ультразвуковий диспергатор, можна розбити конгломерати часток й отримати адекватну оцінку дисперсності порошку. Більшість часток мають розміри від 4 до 30 мкм. При подальшому їхньому розбиванню крива розподілу не змінюється. Це свідчить про те, що конгломератів чи інших з'єднань часток не залишилось. Також помітно частки, які мають розміри сотень нанометрів, тому при необхідності отримання порошків нанорозмірів цей метод синтезу можна також застосовувати, включивши в процес синтезу більш ретельне механічне подрібнення напівпродуктів.

1. Шаскольская М. П. Кристаллография / М. П. Шаскольская. – М., 1984.
2. Кребс Г. Основы кристаллохимии неорганических соединений / Г. Кребс. – М., 1971.
3. Елуелл Д. Искусственные драгоценные камни / Д. Елуелл. – М., 1986.
4. Journal of Crystal Growth 280. Growth and morphology of ruby crystals with unusual chromium concentration (Belarus). – 2005.

КОРОЗИЙНА СТІЙКІСТЬ ВИСОКОЛЕГОВАНИХ НЕРЖАВІЮЧИХ СТАЛЕЙ У РОЗЧИНАХ КАЛІЙ І МАГНІЙ НІТРАТІВ

Гулянич Тетяна,
V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Беженар В.П.,
кандидат хімічних наук, доцент

Усеросійським науково-дослідним інститутом галургії (м. Санкт-Петербург, Росія) було розроблено проект виробництва нітрокалімагу – безхлорного безбаластового натрій-калій-магнієвого добрива, яке володіє дуже високою агрохімічною ефективністю.

Сама назва “нітрокалімаг” говорить про те, що це добриво складається з калій і магній нітратів, тому виникло питання: як впливають розчини, які містять нітрат-іони, на корозійну стійкість високолегованих нержавіючих сталей, які використовуються як конструкційний матеріал для апаратурного оформлення при виробництві нітрокалімагу? Відсутність даних щодо корозійної стійкості конструкційних металічних матеріалів у розчинах солей з підвищеним умістом калій і магній нітратів як чистих, без домішок, так і забруднених домішками хлоридів і сульфатів, зумовила проведення нами наукових досліджень.

Вивчення корозії стійкості різних конструкційних матеріалів у водних розчинах калій і магній нітратів проводили ваговим методом на спеціально зібраній установці. Для дослідження використовувались високолеговані нержавіючі сталі марок 12X18H9 (0,12% C, 18% Cr, 9% Ni), X23H13 (23% Cr, 13% Ni), X23H18 (23% Cr, 18% Ni), 12X18H10T (0,12% C, 18% Cr, 10% Ni, менше 1% Ti) і 10X17H13M2T (0,1% C, 17% Cr, 13% Ni, 2% Mo, менше 1% Ti), які піддавали дії 15%, 30%, 50% розчинів калій і магній нітратів як без домішок, так і з домішками різної кількості натрій хлориду й кальцій сульфату за температури від 293 до 388 K (від 20 до 115°C).

Проаналізувавши отримані дані, можна сказати, що з підвищенням температури й концентрації агресивного середовища корозійна стійкість досліджуваних сталей знижується, але потрібно зазначити, що швидкість корозії всіх сталей неоднакова: позитивно впливають на корозійну стійкість легуючі добавки. Якщо порівняти результати досліджень у 50% розчині калій і магній нітратів при 373K (100°C) сталі марки 12X18H9, яка з усіх досліджуваних сталей є найменше легованою, і 10X17H13M2T (найбільше легована), то перша сталь прокородувала майже у 2 рази більше, ніж друга. Це зумовлено позитивним впливом добавок нікелю, титану й молібдену в сталі 10X17H13M2T.

Згідно з технологічною схемою одержання азотно-калійно-магнієвих добрив, розчини калій і магній нітратів після відповідної підготовки піддають випарці при 393 K (120°C) і подальшому зневодненню при 428–493 K (155–220°C). Тому ми провели дослідження корозійної стійкості високолегованих нержавіючих сталей у 50% розчині натрій і калій нітратів при 388 K (115°C). Аналіз результатів показав, що швидкість корозії досліджуваних високолегованих нержавіючих сталей у 50% розчині калій і магній нітратів за температури 388 K (115°C) значно більша, ніж за 373 K (100°C). Так, швидкість корозії сталі

12X18H9 при 388 К (115°C) приблизно в 1,5 раза більша, ніж при 373 К (100°C), що відповідає загальним кінетичним закономірностям електрохімічної корозії (при підвищенні температури на 10°C швидкість реакції збільшується у 2–4 рази). Щоправда, у нас підвищення швидкості корозії (реакції) у 1,5 раза спостерігається при збільшенні температури на 15°C, але зменшення швидкості корозії можна пояснити гальмуючою дією продуктів корозії, які осідають на поверхні металічних зразків, ізолюють від агресивного середовища й приріст швидкості корозії при цьому збільшується.

Згідно з технологією одержання нітрокалімагу, добриво містить домішки натрій хлоридів і кальцій сульфатів (до 0,5% NaCl і 3% CaSO₄). Тому нас зацікавило, як вищезгадані сталі поведуться в 50% водному розчині калій і магній нітратів з домішками натрій хлориду і кальцій (II) сульфату при 388 К (115°C). Аналіз отриманих даних свідчить про те, що швидкість корозії високолегованих нержавіючих сталей у 50% розчині калій і магній нітратів при 388 К (115°C) у присутності домішок натрій хлориду й кальцій сульфату різко збільшується. Було також встановлено, що хлорид-іони в нітратних розчинах частково проявляють інгібіторні властивості, тобто дещо сповільнюють проходження корозійних процесів, а сульфат-іони, навпаки, у нітратних розчинах призводять до деякого збільшення швидкості корозії, що вказує на те, що вони є стимуляторами корозії.

Підсумувавши результати проведених лабораторних досліджень корозійної стійкості високолегованих нержавіючих сталей марок 12X18H9, X23H13, X23H18, 12X18H10T, 10X17H13M2T в агресивних розчинах калій і магній нітратів різної концентрації як без домішок, так і з домішками різної кількості натрій хлориду й кальцій сульфату за різної температури, було встановлено, що:

- зі збільшенням концентрації нітрат-іонів швидкість корозії високолегованих нержавіючих сталей зростає, що вказує на підвищення їх агресивності, оскільки кількість кисню в розчині зменшується й він не може служити ініціатором корозії. При цьому сталі підлягають рівномірній корозії, інтенсивність якої збільшується зі збільшенням концентрації сульфат-іонів;

- з підвищенням температури швидкість корозії високолегованих нержавіючих сталей 12X18H9, X23H13, X23H18, 12X18H10T, 10X17H13M2T зростає, що відповідає загальним кінетичним закономірностям електрохімічної корозії. При цьому корозія має рівномірний характер й утворення видимих продуктів корозії не спостерігається;

- корозія високолегованих нержавіючих сталей у водних розчинах калій і магній нітратів зі збільшенням відсоткового вмісту домішок натрій хлориду й кальцій сульфату посилюється;

- за балом корозійної стійкості та групою стійкості досліджувані високолеговані нержавіючі сталі в промислових розчинах виробництва нітрокалімагу, які містять у своєму складі домішки хлор- і сульфат-іонів, за температур вище 373 К (100°C) відносяться до досить стійких конструкційних матеріалів і як за величиною корозії, так і за її характером можуть служити конструкційним матеріалом для виготовлення апаратів, конструкцій, трубопроводів, які використовуються при виробництві нітрокалімагу, для апаратурного оформлення технологічних процесів, що протікають при вказаних температурах.

1. Жук Н. П. Курс теории коррозии и защиты металлов / Н. П. Жук. – М., 1976.
2. Томашов Н. Д. Теория коррозии и защиты металлов / Н. Д. Томашов. – М. : АН СССР, 1959.
3. Клинов И. Я. Коррозия химической аппаратуры и коррозионностойкие материалы / И. Я. Клинов. – М., 1967.
4. Герасимов В. В. Адсорбция кислорода и коррозия металлов / В. В. Герасимов, В. В. Герасимова, А. Г. Самолов // Доклады АН СССР. – 1990.
5. Галургия : Теория и практика / под ред. И. Д. Соколова. – Л. : Химия, 1983.

ВПЛИВ ЗАХИСНОГО ПОКРИТТЯ НА ПОВЕРХНІ МЕТАЛІВ НА АНТИФРИКЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ КОМПОЗИЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ

Заціха Юрій,

V курс, Інститут природничих наук.

Науковий керівник – Мідак Л.Я.,

кандидат хімічних наук, доцент

Завдяки комплексу високих фізико-механічних властивостей та хімічної стійкості у вузлах тертя, що працюють у хімічно активних середовищах та в режимах граничних навантажень, доцільно застосовувати титан і його стопи. Проте титанові стопи володіють поганими антифрикційними властивостями, причиною яких є висока здатність до контактного схоплювання під час тертя [1; 2].

Актуального значення набувають дослідження пар тертя з полімерним матеріалом як складовою, здатних працювати у вузлах тертя з мастильними матеріалами та без них [3; 4].

Метою роботи було дослідження антифрикційних властивостей композитів на основі політетрафторетилену (ПТФЕ), наповнених 20% карбонового волокна (КВ) УТМ-8, ПТФЕ + (12,5% УТМ-8 + 12,5% твердого мастила MoS_2), ПТФЕ + (10% КВ + 10% коксу) та ПТФЕ + (10% КВ + 50% полііміду), під час тертя по металевих стопах із покриттям: мосяж ЛС 59-1, мосяж ЛС 59-1 із хромовим покриттям, алюмінієвий стоп Д-16, Д-16 з оксидним покриттям, Д-16 з оксидним покриттям + антифрикційні частинки MoS_2 , Д-16 із хромовим покриттям, титановий стоп ВТ 1-00, ВТ 1-00 з оксидним покриттям, ВТ 1-00 після лазерного зміцнення, ВТ 1-00 з антифрикційним шаром титан нітриду, сталь 45, сталь 45 із цинковим покриттям, титаноцирконієвий стоп РК-20, РК-20 оксидований, РК-20 після лазерного зміцнення, РК-20 з антифрикційним шаром титан нітриду, титаноалюмінієвий стоп ПТ-3В.

Лабораторні дослідження основних закономірностей тертя й зношування поверхонь карбопластиків під час контакту з металевими поверхнями проводили на модифікованій машині тертя ХТІ-72 [4].

Показано, що внаслідок лазерної обробки поверхні мікротвердість зони лазерного впливу збільшилася від 3,5 до 7,6–9,3 ГПа (для титанового стопу ВТ 1-00), від 3,3 до 5,3 ГПа (для титаноалюмінієвого стопу ПТ-3В) і від 3,3–3,9 до 6,8–11 ГПа (для титаноцирконієвого стопу РК-20). При цьому структура обробленої зони ВТ 1-00 складалася з кількох шарів: верхній – зона оплавлення з $H_{100} \sim 8$ ГПа, нижній – зона термічного впливу з $H_{100} \sim 6$ ГПа.

Зміцнення антифрикційних шарів титанових стопів у зоні оплавлення пов'язане з насиченням нітрогеном й оксигеном, унаслідок чого утворюються нітриди й оксиди титану. Виявлено, що внаслідок нестабільності переміщення лазерного променя по поверхні зона оплавлення характеризувалася порушенням початкової шорсткості й нерівномірним розподілом мікронерівностей, що впливало на початковий період тертя.

Для композита на основі полііміду зносостійкість у початковий період збільшувалася в 3,3 (для РК-20) і 5,5 (для ВТ 1-00) разів порівняно з композитом на основі ПТФЕ. Для основного періоду тертя лазерне зміцнення не вносить суттєвих змін порівняно з оксидуванням.

Установлено, що при переході від тертя без мащення до тертя в дистильованій воді інтенсивність зношування композитів по стопах РК-20 і ВТ 1-00 після лазерного зміцнення збільшується у 2–12 разів. У такому середовищі оптимальною композицією є та, що містить матеріал (кокс або поліілід), який зменшує шорсткість поверхні: ПТФЕ + (10% КВ + 10% коксу) або ПТФЕ + (10% КВ + 50% полііміду).

Вивчено вплив твердості металів з оксидним, хромовим і нітридотитановим покриттями на зносостійкість композита на основі ПТФЕ + 20% КВ УТМ-8 та ПТФЕ + 12,5% КВ УТМ-8 + 12,5% MoS_2 . Як і для непокритих металів не виявлено лінійної залежності інтенсивності зношування й коефіцієнта тертя від твердості та інших фізико-механічних і теплофізичних властивостей контртіла.

Показано, що хромове покриття на мосяжі збільшує зношування обох матеріалів у ділянці надвисоких навантажень і зменшує – у ділянці граничних навантажень. І навпаки, оксидування або хромування поверхні алюмінієвого стопу значно знижує інтенсивність зношування цих двох матеріалів в обох ділянках навантаження. Аналогічно спостерігається ефект при покритті цинком відпаленої сталі 45, оксидуванні або покритті титан нітридом титанових стопів. При цьому ефект від покриття металів значно вищий, ніж при лазерній обробці цих же стопів.

Установлено, що при використанні як захисного покриття плівки твердого мастила MoS_2 для матеріалів на основі ПТФЕ, наповненого карбоновими волокнами й твердими наповнювачами, найбільший ефект зменшення інтенсивності об'ємного зношування спостерігається в режимі надграничних навантажень, а для композиційних матеріалів, що містять лише карбонові волокна, у режимі граничних навантажень.

1. Гамуля Г. Д. Общие закономерности адгезионного изнашивания титановых сплавов / Г. Д. Гамуля, И. Л. Лебедева, Г. Н. Преснякова // Трение и износ. – 1987. – Т. 8, № 4. – С. 620–628.
2. Миллер П. Д. Трение и износ титана / П. Д. Миллер, И. В. Холидей // Машиностроение за рубежом : сб. пер. и обзоров иностр. л-ры. – М. : Машиностроение, 1959. – № 6. – С. 10–20.
3. Повышение износостойкости наполненного политетрафторэтилена путем оптимизации содержания наполнителей / Ю. К. Машков, Л. М. Гадиева, Л. Ф. Калистратова [и др.] // Трение и износ. – 1988. – Т. 9, № 4. – С. 606–616.
4. Сіренко Г. О. Створення антифрикційних композитних матеріалів на основі порошків термостійких полімерів та вуглецевих волокон : дис. д-ра техн. наук : 05.16.06 / Г. О. Сіренко. – К. : Ін-т матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАНУ, 1997. – 431 с.

ТУРИЗМ

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Корнага Домініка,
V курс, Інститут туризму.
Науковий керівник – Ковальська Л.В.,
кандидат географічних наук, доцент

Екотуризм є особливо важливою формою туризму тому, що здатний, з одного боку, забезпечувати поступальний і сталий розвиток туристичної індустрії в цілому, а з другого – забезпечувати потребу в здоровому середовищі проживання.

Об'єкт дослідження – екологічний туризм у Великобританії та в Україні.

Предмет дослідження – екологічний туризм в Україні та його подальший розвиток у контексті досвіду Великобританії.

Теоретичне і практичне значення: теоретико-методологічне дослідження й розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності механізмів регулювання розвитку екотуризму в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду та шляхів його впровадження, а також у галузі міжнародних туристичних відносин.

На сьогодні в Україні екологічний туризм перебуває на початковій стадії розвитку, при цьому екотуристичні мандрівки організуються переважно на самодіяльному рівні, комерційна діяльність у цьому напрямі лише зароджується. Наше дослідження спрямоване на доповнення недопрацьованих проблем на сучасному етапі вітчизняного екологічного туризму та шляхи його покращення.

Дослідженням питання розвитку екотуризму в Україні займались О.Ю. Дмитрук, В.В. Храбовченко, Я.В. Олійник та інші.

Мета роботи – визначити особливості функціонування екотуризму у Великобританії з упровадженням його на терени України.

Для досягнення цієї мети слід вирішити такі завдання:

- 1) виявити сутність екологічного туризму;
- 2) з'ясувати особливості функціонування, аспекти нормативно-правових актів та сучасний стан розвитку екологічного туризму у Великобританії;
- 3) дослідити особливості функціонування, аспекти нормативно-правових актів та сучасний стан розвитку екологічного туризму в Україні;
- 4) визначити перспективи розвитку екотуризму в Україні.

Існує багато визначень екотуризму, які зустрічаються в літературі. Проте найбільш точним та обширним є визначення, сформульоване Міжнародною спілкою охорони природи (IUCN) 1996 року, у якому виокремлено три основні складові екотуризму – екоосвітню (пізнання природи, отримання туристами нових знань, навичок та вмінь не просто поведінки на природі, а спілкування з нею); природоохоронну (застосування спеціальних екологотуристських технологій щодо мінімізації впливу на довкілля, а також участь туристів у заходах із захисту навколишнього середовища), етнотолерантну (повагу до інтересів мі-

сцевих жителів). За відсутності хоча б однієї із цих складових екотуризм неможливий у принципі [1].

У всіх країнах Європейського Союзу екологічний туризм регулюється законодавчими та нормативно-правовими актами, які забезпечують його функціонування. Нормативно-правова база екологічного туризму у Великобританії регулюється на двох рівнях: *Європейським законодавством* на основі Лісабонського договору (01.12.2009); *Британською законодавчою системою*. Законодавча система, що регулює екологічний туризм в Англії й Уельсі, здійснюється парламентом Великобританії, у Шотландії – Шотландським парламентом, а в Північній Ірландії – шляхом прийняття розпоряджень до Акта про Природу на Нараді Асамблеї Північної Ірландії [2].

Що стосується України, то базовими нормативно-правовими актами, які регулюють екологічний туризм, є: Конституція України (ст.13, 66); Закон “Про охорону навколишнього середовища” (1991 р.); Закон “Про заповідний фонд України” (1992 р.); Червона книга України (з 1976 р.).

Особливості функціонування екологічного туризму у Великобританії. У британців існує тенденція доплачувати додаткову суму при формуванні екотуру за відповідальність, яку нестиме туристична фірма, за навколишнє та соціальне середовище, тому це, по суті, є одним з елементів для покращення рівня розвитку ринку екологічного туризму. Ця додаткова сума грошей розподіляється в такому співвідношенні: 35% іде на захист довкілля, 29% – на покращення умов праці для робітників, 21% – для підтримки місцевої благодійності, що є також одним із показників національної свідомості та підтримки екологічного туризму в країні.

Перспективи та складові екологічного туризму в Україні. В Україні розвиток екотуризму сьогодні ускладнюють економічні й організаційні причини. Основні подальші напрями розвитку екотуризму в Україні: запозичення позитивного Європейського досвіду; покращення нормативно-правової бази в Україні; поширення екоосвіти серед різних верств населення; прокладання нових екомаршрутів.

Проаналізувавши дані екотуристичного ринку у Великобританії, що стосуються екологічного туризму та особливостей його функціонування, у статті було проведено аналіз Природно-заповідного фонду країни. Розглянуто юридичні аспекти, що регулюють екотуризм в обох країнах, а також з’ясовано сучасний стан розвитку екотуризму в Сполученому Королівстві Великобританії. У статті описано основні економічні й організаційні причини, які стримують вітчизняний екотуризм, а також наведено завдання, вирішення яких сприятимуть його розвитку відповідно до існуючих європейських і світових туристичних стандартів.

1. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм : сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навч. посіб. / О. Ю. Дмитрук. – К. : Альтерпрес, 2004. – 192 с.
2. Joint Nature Conservation Committee. – Режим доступу : <http://jncc.defra.gov.uk>.
3. The Macaulay Land Use Research Institute. – Режим доступу : <http://www.macaulay.ac.uk>.

АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА Й МУЗЕЇ МІСТА БАРСЕЛОНА ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Семенова Тетяна,
V курс, Інститут туризму.
Науковий керівник – Гуменюк Г.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент

У статті розкрито можливості використання архітектурної спадщини Барселони для проведення екскурсійної роботи, визначено музеї міста, які є найбільш привабливими для туристів.

Відвідання міста Барселона включено до великої частини дальніх екскурсійних турів Європою. Навіть Мадрид, який є столицею Іспанії, включають здебільшого саме до турів, які орієнтовані саме на цю країну. У всіх інших фігурує Барселона, яка приваблює туристів не лише відомими архітектурними об'єктами й можливістю відпочинку на узбережжі моря з високим сервісом, але й особливим колоритом і цікавими музеями, багато з яких є унікальними. Визначивши найвідоміші музеї міста, можемо стверджувати, що Барселона приваблює й футбольних фанатів, які бажають побувати на відомому стадіоні Камп Ноу й відвідати музей футбольного клубу "Барселона", який тут розташований. Музей Пікассо, що містить найбільше зібрання ранніх робіт художника, збирає поціновувачів мистецтва. Морський музей приваблює відвідувачів різного віку, у тому числі велику кількість дітей. Отже, туристи з різними вподобаннями зацікавлені у відвіданні цього міста.

Наукові дослідження в плані вивчення історико-культурної спадщини Іспанії й зокрема міста Барселона проводили С.А.Хворостухіна, М.А.Криппа, С.Л.Лебедев, Н.Надеждин, а також інші відомі європейські науковці, дослідники: Роберт Х'юз, Джон Гілл, Райнер Цербст, Крістіна Монте, Ельке Хомбург, Роджер Уільям.

Мета роботи – визначити архітектурні об'єкти та музеї Барселони, які приваблюють найбільшу кількість туристів та ефективно використовуються в екскурсійній діяльності.

Барселона, як і вся Каталонія, приваблює особливим колоритом, відмінним від інших провінцій Іспанії. Туристи мають прекрасну нагоду поєднати відпочинок на узбережжі з оглядом міста й здійсненням найрізноманітніших екскурсій. Особливе місце тут займають архітектурні шедеври таких відомих майстрів, як Антоніо Гауді, Луїс Доменік Монтане, Пере Монтане. Потенціал міста забезпечує можливість організації екскурсій різного спрямування: оглядові екскурсії містом, тематичні екскурсії, пов'язані з життям і діяльністю окремих митців.

До списку "Всесвітня спадщина ЮНЕСКО" внесено такі архітектурні шедеври Барселони, як: Храм Саграда Фамілія, Будинок Міла, Будинок Батло, Будинок Вісенс, Палац Гуель та Парк Гуель з його архітектурними спорудами, Госпіталь Св. Павла і священного Хреста, Палац каталонської музики, Собор Св. Аулаїї. Із семи робіт Гауді, які внесено до списку всесвітньої спадщини, шість знаходяться в самому місті Барселона. Гора Монжуїк славиться фортецею й палацом, у якому розташований Національний музей мистецтва Каталонії, та спорудами, зведеними до Олімпійських ігор 1998 року.

Усі ці архітектурні споруди є лідерами в рейтингу найбільш відвідуваних туристами об'єктів у місті.

Значним є і музейний фонд міста: музей Пікассо, музей “Іспанське село”, Морський музей, будинок-музей Антоніо Гауді в парку Гуель, музей футбольного клубу “Барселона”, фонд-музей Жуана Міро, музей історії Каталонії, музей, що знаходиться в храмі Саграда Фамілія та містить макети скульптурних прикрас й ескізи робіт Антоніо Гауді, Національний музей мистецтва Каталонії.

Особливим місцем у Барселоні, популярним серед туристів, є гора Монжуїк. До багатьох екскурсійних турів це місце включене як факультативна програма за вибором туристів і за додаткову оплату. Якщо ж це не екскурсійний тур Європою, то туристи часто самостійно відвідують Монжуїк під час перебування в Барселоні.

Гора Манжуїк (свого роду швидше горб, висота якого 173 м) – це одне з найпривабливіших місць Барселони. Тут уживаються мистецтво, культура, спорт й історія. Проект забудови гори був завершений до Олімпіади 1992 року, зробивши Монжуїк центром загальної уваги. Верхівку вінчає фортеця (1640 р.), перетворена на Військово-історичний музей (1960 р.). Одна з найкрасивіших будівель Монжуїка – Національний палац.

Таким чином, Барселона володіє вражаючою архітектурною спадщиною й значним музейним фондом, що ефективно використовується в екскурсійній діяльності. За підрахунками туристичного департаменту Каталонії, щороку столицю краю – Барселону – відвідують понад 13 мільйонів туристів. Це приблизно вдвічі більше, ніж мешканців міста. На території автономії площею лише 32 тисячі квадратних кілометрів зосереджено стільки пам'яток, що й Мадрид, і решта іспанських провінцій залишаються позаду.

1. Гилл Д. Антонио Гауди : Самые красивые и знаменитые произведения великого архитектора / Джон Гилл. – М. : АСТ, 2008. – 144 с.
2. Хворостухина С. Шедевры Гауди / С. Хворостухина. – М. : Вече, 2003. – 208 с.
3. Антонио Гауди / под ред. С. Л. Лебедева. – М. : БММ, 2007. – 256 с. : ил.
4. Режим доступу : <http://countries.turistua.com/ru/meksika/barselona-museum.htm>.
5. Режим доступу : www.catalan.ru.

РЕКРЕАЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ ТА ЇХ РОЛЬ У СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ РАЙОНУ

Стефанюк Марія,
II курс, Інститут туризму.
Науковий керівник – Калущький І.Ф.,
доктор сільськогосподарських наук, професор

Однією з найактуальніших і найскладніших проблем кожного регіону є забезпечення його сталого розвитку. У цій проблемі поєднана мета вдосконалення взаємовідносин між суспільством і природою, раціоналізації природокористування й охорони довкілля та забезпечення розвитку економіки за умов збе-

реження високої якості навколишнього середовища й задовільного стану здоров'я людей.

Головним завданням сталого розвитку є викорінення злиднів, зміна недосконалих моделей виробництва й споживання, раціональне використання й охорона природної ресурсної бази економічного та соціального розвитку.

Об'єктом для дослідження в рамках зазначеної теми вибрано Яремчанський рекреаційний район (с. Микуличин, с. Поляниця, с. Яблуниця, смт. Ворохта), який динамічно розвивається й може бути прикладом для інших гірських районів Українських Карпат. Також об'єктом дослідження є соціальна інфраструктура окремих населених пунктів, селітебної зони та окремі рекреаційні комплекси ("Буковель", база відпочинку "Карпати", турбаза "Авангард"), створення яких суттєво вплинуло на соціальний розвиток району.

Предмет дослідження – приватні садиби, пункти прокату спортивного інвентарю, аптеки й медичні пункти.

Мета роботи – дослідити, яких змін зазнав соціальний розвиток району у зв'язку зі створенням на його території великих рекреаційних комплексів.

Рекреаційний комплекс "Буковель", побудований упродовж 2001–2010 років у с. Поляниця, має достатньо розвинуту інфраструктуру.

База відпочинку "Карпати" органічно вписується в навколишній природний ландшафт, а її оригінальний архітектурний ансамбль став окрасою м. Яремче.

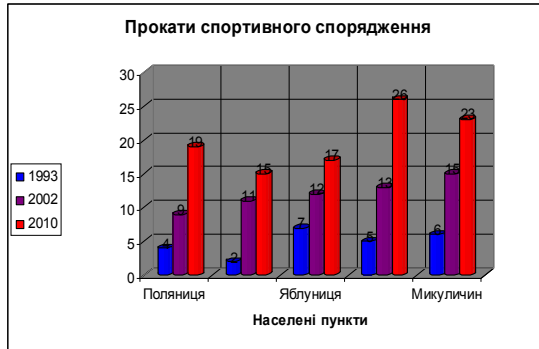
Відпочинкова база "Авангард" розташована в смт. Ворохта. Тут проводяться збори спортсменів, міжнародні змагання та чемпіонати України.

Будівництво цих рекреаційних комплексів у Яремчанському рекреаційному районі дало можливість забезпечити роботою значну кількість місцевого населення. Великі інвестиції в інфраструктуру комплексів сприяли й соціальному розвитку території їх розташування. Значна кількість населення с. Поляниця, с. Микуличин, смт. Ворохта та м. Яремче зайнята на рекреаційних комплексах в обслуговуванні інфраструктури та рекреанті. Одержали збут сувенірна продукція, яку виробляє місцеве населення, а також продукти харчування. Усе це привело до інвестування місцевим населенням у розвиток приватних садиб, будівництва міні-готелів, кафе, ресторанів та іншої рекреаційної інфраструктури.

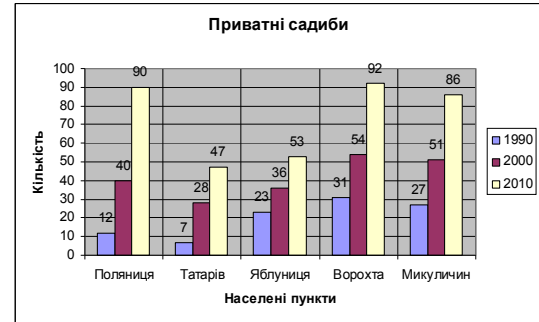
Географічне розташування й непогана транспортна доступність є сприятливим фактором для залучення контингенту відпочиваючих не тільки зі східних регіонів, але й з європейських країн. Карпати можуть служити своєрідним полігоном для розміщення центрів міжнародного бізнесу, що буде стимулювати зростання комерційного ділового туризму, а найголовніше – забезпечення сталого розвитку регіону. На діаграмі 1 подано збільшення в населених пунктах, де отримали значний розвиток рекреаційні комплекси, пунктів прокату спортивного спорядження.

У процесі проведеного дослідження впливу розвитку рекреаційних комплексів на створення соціальної інфраструктури виявлено, що такий вплив є значним. На діаграмах 2 і 3 подано динаміку збільшення приватних й аптечних кіосків і медичних пунктів надання швидкої допомоги.

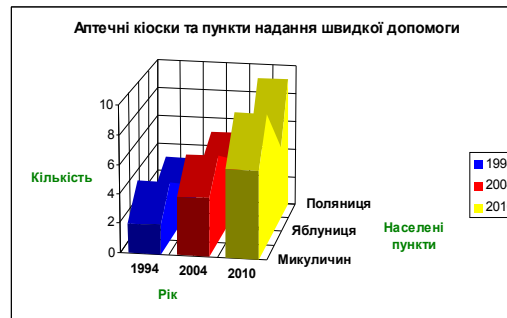
діаграма 1

діаграма 2

діаграма 3

Для подальшого соціального розвитку гірських населених пунктів й покращення матеріального стану місцевого населення потрібно залучати інвестиції в рекреаційну інфраструктуру. Необхідно на перші 2–5 років звільняти інвесторів від плати за землю й створити умови пільгового кредитування будівництва таких об'єктів.

На основі вищесказаного можна зробити висновок, що після приходу великих інвесторів у Яремчанський рекреаційний район значно підвищився рівень соціального розвитку, почала функціонувати велика кількість рекреаційних комплексів, приватних садиб, великих і малих готелів, закладів харчування тощо. Це дало змогу значно підвищити економічний стан району, зокрема місцеве населення отримало змогу покращити своє фінансове становище.

1. Голубець М. А. Концептуальні засади сталого розвитку гірського регіону / М. А. Голубець. – Львів, 2007. – С. 125–147.
2. Географічна енциклопедія : у 4 т. – К., 1994–1996. – С. 72–82.
3. Зима в мальовничих Карпатах 2010 р. : туристичний каталог.
4. Режим доступу : www.bukovel.com/.

ЗМІСТ

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

Танчинець Вікторія. СПЕЦИФІКА ВПЛИВУ ТАНЦЮВАЛЬНИХ СУБКУЛЬТУР НА Я-КОНЦЕПЦІЮ В ЮНОСТІ.....	3
Багира Олеся. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	5
Шийчук Анна. ФЕНОМЕН ГРУПОВОЇ ДИНАМІКИ В ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	7
Безденко Юлія. ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ МЕШКАНЦІВ ПРИКАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ “ГАЛИЦЬКО-РУСЬКИХ НАРОДНИХ ПРИПОВІДОК”.....	9
Марцінко Наталія. ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЦІНІСНОГО ВІДНОШЕННЯ МОЛОДІ ДО ЦИВІЛЬНОГО ШЛЮБУ.....	11
Яценко Ольга. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ДО УМОВ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ.....	12
Кемінь Олег. РАДИКАЛЬНІ ІСЛАМСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК.....	14
Бойків Юлія. КОНЦЕПЦІЯ ДУШІ ЛЮДИНИ У ТВОРЧОСТІ М.ГОГОЛЯ....	16
Сірош Ігор. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ “ЛЮДИНА”, “ІНДИВІД”, “ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ” У ФІЛОСОФІЇ ЮЛІАНА ВАССИЯНА.....	18
Духович Василь. ПОНЯТТЯ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ У ФІЛОСОФІЇ Х.ОРТЕГИ-І-ГАССЕТА.....	20
Сафронова Ольга. ЦІННІСТЬ ДИКОЇ ПРИРОДИ.....	22
Бажанський Дмитро. ТРУДОВА МОТИВАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	23
Славченко Євгенія. КОНЦЕПЦІЇ КОХАННЯ ТА ШЛЮБУ В КУЛЬТУРІ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ.....	25
Наталюткіна Уляна. АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО СЛУЖІННЯ КАТОЛИЦИЗМУ.....	28
Яремак Анастасія. ЕСТЕТИКА СУЧАСНОГО СТРИТ-АРТУ (ВУЛИЧНОГО МИСТЕЦТВА).....	30
Давиденко Ірина. ОСНОВНІ КОНЦЕПТИ ДУХОВНОГО ДОСВІДУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	31
Клід Дмитро. ГРА ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	33
Голод Юрій. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ СПОРТСМЕНА-ЕКСТРЕМАЛА.....	35
Козак Наталія. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ САМОРОЗВИТКУ М.МОНТЕССОРІ.....	37
Малецька Галина. РОБОТА З ДІТЬМИ “ГРУПИ РИЗИКУ”.....	39

ІСТОРИЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

Кочкодан Віра. НОВІТНЯ УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРО НАСИЛЬНИЦЬКІ ПЕРЕСЕЛЕНСЬКІ АКЦІЇ РАДЯНСЬКОГО РЕЖИМУ НА ТЕРЕНАХ СТАНІСЛАВЩИНИ.....	42
Венгринюк Лідія. “ДЕРЖАВА, ЩО НАЦІОНАЛІЗУЄТЬСЯ”. СТАТУС НАЦІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ У НОВІЙ ЄВРОПІ.....	44
Дубчак Сергій. КУЛЬТ ТЕНГРИ В РЕЛІГІЙНІЙ СИСТЕМІ ТЮРКСЬКОГО КАГАНАТУ В V–VI ст.	46
Нечаєва Надія. МЕТОД УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ: МОДЕЛІ, ПІДХОДИ І ПРОЦЕДУРИ.....	48
Павлюк Андрій. АБУ АЛЬ АББАС.....	50
Заячук Юлія. АРХЕОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ СТЕПАНА БАНДЕРИ.....	52
Дорожинська Марія. ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ І.Я.ФРАНКА: ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ.....	54
Мосійчук Тетяна. ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ’ЄДНАННЯ (1925–1939).....	55
Віксевич Наталія. ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАЦЛАВА ГАВЕЛА.....	57
Данилюк Іван. ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ І ТОВАРИСТВ НА ПОКУТТІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.	59

ФІЛОЛОГІЯ

Петрів Ольга. СТРУКТУРА І СЕМАНТИКА СЛОВОТВІРНИХ ПАРАДИГМ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ОСОБИ.....	62
Осташ Ірина. ВТІЛЕННЯ КІНОСЦЕНАРІЮ ЯК ЛІТЕРАТУРНОГО ЖАНРУ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ДРАМІ МАРІЇ ВАЙНО “ТИ МІЙ СИН!”.....	64
Параска Наталія. ЖАНР ЛИСТА В СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ НОВЕЛІ. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ.....	66
Варварова Надія. ГЕНДЕРНІСТЬ І СЛЕНГ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	68
Полюк Ольга. ПОЧИНАЛЬНІ ДІЄСЛОВА У СТРУКТУРІ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ФАЗОВОСТІ.....	70
Палагіцька Леся. ХУДОЖНІЙ СВІТ МИКОЛИ ПОГІДНОГО.....	71
Щербій Наталія. КОНЦЕПТ “ВОЛЯ” / “WOLNOŚĆ”, “СВОБОДА” / “SWOVODA” В ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ.....	73
Хміль Тетяна. ОБРАЗ ТА СИМВОЛ СВЯТОГО ДУХА В РЕЛІГІЙНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (В УКРАЇНСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ).....	75
Семанюк Марта. ДЕМИФОЛОГІЗАЦІЯ КАК ОСНОВА СЮЖЕТА РОМАНА Л.УЛИЦКОЙ “МЕДЕЯ И ЕЕ ДЕТИ”.....	77
Міщанин Мар’яна. РІЗНОВИДИ НЕПОВНИХ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ У ТВОРІ М.МАТІОС “СОЛОДКА ДАРУСЯ”.....	79
Синоверська Наталія. СЕМАНТИКА І ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЕВФЕМІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ ТВОРІВ ГАЛИНИ ПАГУТЯК “ЗАХІД СОНЦЯ В УРОЖІ”).....	81

Боднар Денис. РОЛЬ СПИСКІВ У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ: АСПЕКТИ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПУБЛІЦИСТИКИ УМБЕРТО ЕКО).....	83
Клепач Олександр. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ДІАЛЕКТНИХ АТРИБУТИВНИХ ЛЕКСЕМ ІЗ ЗНАЧЕННЯМ ЗОВНІШНІХ І ВНУТРІШНІХ РИС ЛЮДИНИ В ПРОЗІ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ.....	85
Хороб Соломія. ОБРАЗИ-АРХЕТИПИ У ФАНТАСТИЧНИХ РОМАНАХ МАРИНИ ТА СЕРГІЯ ДЯЧЕНКІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ “РИТУАЛ” ТА “ДИКА ЕНЕРГІЯ. ЛАНА”).....	87
Бігун Ірина. “ГОЛОС” У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	90
Голодюк Ірина. НАРАТИВНІ МОДЕЛІ ПРОЗИ ОЛЬГИ МАК.....	92
Коржик Уляна. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕЗІЇ ІВАНА ІОВА.....	94
Стецик Христина. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЩАСТЯ В ПОЕЗІЇ Б.-І.АНТОНІЧА.....	96
Гребенюк Мар’яна. ДИПЛОМАТИЧНІ ЕВФЕМІЗМИ БРИТАНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	98
Фенюк Леся. ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ МЕТАФОРИ В ОРИГІНАЛІ Й ПЕРЕКЛАДІ ПОВІСТІ Е.-Е.ШМІТТА “ДИТЯ НОЯ”.....	100
Репарюк Ганна. ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ АБРЕВІАЦІЇ В МОВІ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПРЕСИ.....	102
Заводяньська Анна. МОВА МЕДІАРЕПОРТАЖУ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТИЛЬ.....	104

ЕКОНОМІКА

Шпак Андрій. ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ В УКРАЇНІ.....	106
Гекманюк Іванна. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО ФАКТОРИНГУ В УКРАЇНІ.....	108
Зінюк Ліліана. НЕМАТЕРІАЛЬНА МОТИВАЦІЯ: НОВА СИСТЕМА ВИНАГОРОД В ОРГАНІЗАЦІЇ.....	111
Гороховська Христина. СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	114
Січ Олег. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В КРАЇНАХ З РИНКОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ.....	116
Кропельницький Андрій. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	118
Лиско Мар’яна. ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	120
Малиміна Ольга. ЗАДАЧІ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ РЕСУРСІВ: СТАТИЧНІ ТА ДИНАМІЧНІ МОДЕЛІ ЗАДАЧ.....	122
Холєвчук Надія. БАЗОВІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ АКТИВНИМИ СИСТЕМАМИ.....	124
Герба Всеволод. ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ВИБУТТЯ ЗАПАСІВ.....	127
Крива Юлія. ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИКАРПАТТЯ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	129

Назарук Галина. ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ.....	131
---	-----

ПРАВОНАВСТВО

Петренко Вікторія. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНИХ МЕТОДІВ РЕПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ.....	134
Іваночко Олеся. СПОЖИВЧИЙ КОШИК УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ФОРМУВАННЯ.....	135
Костур Ольга. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	138
Козик Віталій. ЕМФІТЕВЗИС ТА СУПЕРФІЦІЙ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ПОЄДНАННЯ РЕЧОВИХ ПРАВ.....	140
Сокорчук Дарія. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ В КОРИСТУВАННЯ НАДР ДЛЯ ВИДОБУВАННЯ КОРИСНИХ КОПАЛИН МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ.....	142
Дибель Надія. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ.....	144
Старовецький Микола. РОЛЬ ПРАВА В РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	146
Шкутяк Олександра. ОРГАНІЗАЦІЯ ВЛАДИ Й УПРАВЛІННЯ В РАЙХСКОМІСАРИАТІ УКРАЇНА.....	148
Петечел Надія. СУЇЦИД: КРИМІНАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ....	149
Вітенко Галина. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ОБШУКУ ОФІСУ АДВОКАТА.....	151
Марчак Олеся. ЗАОХОЧЕННЯ ЯК МЕТОД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	153
Васько Христина. ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ.....	155
Назарук Микола. ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ НА РІЗНИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	157

ПЕДАГОГІКА

Друз'як Соломія. “БУКВАР ПІВДЕННОРУСЬКИЙ” Т.Г.ШЕВЧЕНКА: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ, ЗМІСТ, ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ (ДО 150-РІЧЧЯ ІЗ ЧАСУ ВИДАННЯ).....	159
Гардаман Леся. ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ.....	161
Гладиш Романія. КАЗКИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО НА УРОКАХ МУЗИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	163
Гофмейстер Єлена. ДІАГНОСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	165
Олійник Наталія. ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	167

Іванів Олена. ПЕДАГОГІЧНИЙ МАЛЮНОК УЧИТЕЛЯ НА КЛАСНІЙ ДОШЦІ.....	169
Уцик Руслана. ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ СТУПЕНЕВОСТІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	170
Мочернюк Уляна. ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ ГУЦУЛЬЩИНИ В ПОЗАКЛАСНІЙ МУЗИЧНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	172
Зубів Галина. ТЕНДЕНЦІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	174
Чігур Оксана. РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРОФІЛАКТИКИ СХИЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ ДО НАРКОМАНІЇ.....	176
Бабінська Олександра. ПРОБЛЕМА НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ ЩОДО ЖІНКИ.....	178
Галайко Валентина. ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	180
Величко Інна. ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	182
Печарський Артем. ПРОБЛЕМА ГРОМАДСЬКОЇ ПАСИВНОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ.....	184
Бурмістров Валерій. МІСЦЕ І РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ОСВІТНІЙ ТРАДИЦІЇ ЯПОНІЇ.....	186
Брич Надія. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ “ТЕХНОЛОГІЇ”.....	188

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Балабан Надія. ДИЗАЙНЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИРОСЛАВА ЯСІНСЬКОГО.....	190
Бурденкова Ліда. КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАВЛА МАЦЕНКА В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ.....	192
Вівчарук Надія. БОГДАН ШАРКО – БАНДУРИСТ УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ (НІМЕЧЧИНА): ДО 90-РІЧЧЯ МИТЦЯ.....	194
Гринів Оксана. МАРІЯ КАЛЛАС – ВЕРШИНА ВИКОНАВСТВА НА ОПЕРНІЙ СЦЕНІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	196
Дем'яник Галина. НАРОДНА ІГРАШКА ПРИКАРПАТТЯ.....	198
Євєнко Ігор. СИНТЕЗОВАНЕ АНСАМБЛЕВЕ ВИКОНАВСТВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЧИННИК НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА.....	200
Кінаш Надія. ТВОРЧІСТЬ ОПАНАСА ЗАЛИВАХИ.....	202
Котерлін Христина. ВПЛИВ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ НА АРХІТЕКТУРУ Й КУЛЬТУРУ ПРАГИ.....	204
Лазорів Любов. МІСТ РІАЛЬТО У ВЕНЕЦІЇ ОЧИМА ФОТОГРАФІВ І ХУДОЖНИКІВ.....	205
Лесів Наталія. КОНСТРУКТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЯК ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ КОСТЮМА У ТВОРЧОСТІ МОДЕЛЬЄРІВ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ФІРМИ КРІСТІАНА ДІОРА).....	207

Мажевська Уляна. ТИПОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОНАТИ ДЛЯ ГІТАРИ ХІХ СТОЛІТТЯ.....	210
Майданський Зиновій. СКРИПКОВЕ МИСТЕЦТВО ЛЬВОВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ: НАЦІОНАЛЬНІ ВИКОНАВСЬКІ ТРАДИЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ МИСТЕЦЬКІ НОВАЦІЇ.....	212
Мицканюк Наталя. РОК-КУЛЬТУРА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУЧАСНУ МУЗИЧНУ КУЛЬТУРУ.....	214
Москалик Віра. СЛОВО У ТВОРЧОСТІ АКТОРІВ-КОРИФЕЇВ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ.....	216
Михайловська Анна. ПРОВІДНІ МОТИВИ БОЙКІВСЬКОЇ ВИШИВКИ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ (ОСЕРЕДКИ, МАЙСТРИ, ТВОРИ).....	218
Петричук Олександра. НАРОДНЕ ВБРАННЯ У ВЕСІЛЬНИХ ОБРЯДАХ СЕЛА ЯВОРОВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.	220
Плотнікова Вікторія. СТАРОДРУКИ ГАЛИЧА.....	222
Прокоп'як Ігор. ВОЛОДИМИР БЛАВАЦЬКИЙ – ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ГАМЛЕТ.....	224
Реведжук Василь. ВЕСІЛЬНІ ТРАДИЦІЇ СЕЛА КОСМАЧ.....	226
Сорохманюк Олена. КРИСТАЛІЗАЦІЯ ЖАНРУ СКРИПКОВОЇ СОНАТИ У ТВОРЧОСТІ ВІДЕНСЬКИХ КЛАСИКІВ.....	228
Ступчук Любов. ДИХАННЯ АКТОРА: МОВНИЙ І СПІВОЧИЙ АСПЕКТИ.....	230

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

Альберт Володимир. МОТИВАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	233
Гиря Іванна. УДОСКОНАЛЕННЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЮНИХ ГІМНАСТОК НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	235
Козачук Юрій. ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	236
Синичак Іван, Дмитрів Оксана. ТЕРМІНОВІ АДАПТАЦІЙНІ РЕАКЦІЇ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СТАНДАРТНИХ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ.....	238
Тягур Тарас. ЗАСТОСУВАННЯ NORDIC WALKING У КОМПЛЕКСНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ НА МЕТАБОЛІЧНИЙ СИНДРОМ.....	240
Янів Олесь. ВПЛИВ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ З ВКЛЮЧЕННЯМ ГАЛОТЕРАПІЇ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ХВОРИХ ІЗ БРОНХІАЛЬНОЮ АСТМОЮ.....	242
Якимович Олег. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ ВНЗ.....	244

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

МАТЕМАТИКА

Давидок Анастасія. ЗАДАЧА ПРО СТИСКАННЯ Й СКРУЧУВАННЯ ВАЛА.....	246
Зубко Наталія. КОЛИВАННЯ ШАРНІРНО ОПЕРТОЇ ОРТОТРОПНОЇ ПЛАСТИНИ З ПІДКРІПЛЕНИМ ЕЛІПТИЧНИМ ОТВОРОМ.....	249
Малярчук Михайло. ЗАХИСТ ІНФООБМІНУ В МЕРЕЖАХ СТІЛЬНИКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ.....	251
Кісіль Наталія. НЕЛОКАЛЬНА КРАЙОВА ЗАДАЧА ДЛЯ ГІПЕРБОЛІЧНО-ПАРАБОЛІЧНОГО РІВНЯННЯ ЗІ СТАЛИМИ КОЕФІЦІЄНТАМИ.....	253
Романів Тарас. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ НА ОСНОВІ АВТОМАТИЗОВАНОГО ТЕСТУ ТЮРІНГА.....	255
Шлімкевич Яна. РОЗРОБКА МЕТОДУ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ БЛОКІВ НА БАЗІ АЛГОРИТМУ НЕЧІТКОГО ПОШУКУ В АДАПТИВНИХ СИСТЕМАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	258

ФІЗИКА

Бойчук Андрій. ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДОМ ГІТТ КОЕФІЦІЄНТА ДИФУЗІЇ ЛІТІЮ В ЛІТІЙ-МАРГАНЦЕВУ ШПІНЕЛЬ, ЗАМІЩЕНУ ЗАЛІЗОМ.....	261
Стефак Андрій. ЕЛЕКТРОХІМІЧНА ІНТЕРКАЛЯЦІЯ ІОНІВ ЛІТІЮ В МЕЗОПОРИСТІЙ КРЕМНЕЗЕМ.....	263
Томин Уляна. КРИСТАЛІЧНА СТРУКТУРА ПРИПОВЕРХНЕВИХ ШАРІВ МОНОКРИСТАЛІВ $Gd_3Ga_5O_{12}$, ІМПЛАНТОВАНИХ ІОНАМИ He^+ ...	264

БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ

Голяк Леся. МОДИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ВИЗНАЧЕННЯ СТІЙКОСТІ РОСЛИН ДО ДІЇ ГІПОТЕРМІЇ.....	267
Зьола Ольга. ПАТОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІЗІОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ ПРИ АЛКОЛОГОЛЬНІЙ ІНТОКСИКАЦІЇ.....	269
Кімачук Оксана. УПРОВАДЖЕННЯ ДУГЛАСІЇ МЕНЗІСА В КАРПАТСЬКІ ЛІСИ.....	271
Климчак Наталія. ВПЛИВ ТЮТЮНОПАЛІННЯ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ МОЛОДОГО ВІКУ.....	272
Котик Мар'яна. УЛЬТРАСТРУКТУРА КОМПОНЕНТІВ ГЕМАТОТЕСТИКУЛЯРНОГО БАР'ЄРА В УМОВАХ ВОДЯНКИ ЯЄЧКА.....	274
Куців Тарас. РЕЗУЛЬТАТИ ІНТРОДУКЦІЇ РОСЛИН НА ПРИКАРПАТТІ....	276
Лужна Мар'яна. ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЕВНИХ ХВОЙНИХ РОСЛИН У БІОІНДИКАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬК....	278
Приймак Олена. ЗАСТОСУВАННЯ <i>LEPIDIUM SATIVUM</i> L. ТА <i>ALLIUM SERA</i> L. ДЛЯ ОЦІНКИ БІОТОКСИЧНОСТІ НАФТОЗАБРУДНЕНИХ ҐРУНТІВ.....	280

Ступар Наталя. ІНТРОДУКЦІЯ КЕДРОВИХ СОСЕН ДЕНДРОПАРКУ “ВИСОКОГІРНИЙ”	282
--	-----

ХІМІЯ

Букатюк Валентина. СИНТЕЗ РУБІНОВОГО ПОРОШКУ МЕТОДОМ РОЗКЛАДУ АЛЮМОАМОНІЙНИХ І ХРОМОАМОНІЙНИХ ГАЛУНІВ....	284
Гулянич Тетяна. КОРОЗІЙНА СТІЙКІСТЬ ВИСОКОЛЕГОВАНИХ НЕРЖАВІЮЧИХ СТАЛЕЙ У РОЗЧИНАХ КАЛІЙ І МАГНІЙ НІТРАТІВ.....	286
Заціха Юрій. ВПЛИВ ЗАХИСНОГО ПОКРИТТЯ НА ПОВЕРХНІ МЕТАЛІВ НА АНТИФРИКЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ КОМПОЗИЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ.....	288

ТУРИЗМ

Корнага Домініка. ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ.....	290
Семенова Тетяна. АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА Й МУЗЕЇ МІСТА БАРСЕЛОНА ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	292
Стефанюк Марія. РЕКРЕАЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ ТА ЇХ РОЛЬ У СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ РАЙОНУ	293

Наукове видання

Еврика-ХІІ

Збірник студентських наукових праць

Головний редактор	<i>В. М. Головчак</i>
Літературний редактор	<i>Р. Д. Боднар</i>
Комп'ютерна правка, верстка	<i>О. В. Клименко</i>
Коректор	<i>Н. В. Вебер</i>

Підп. до друку 08.12.2011. Формат 60x84/16.
Папір офсет. Гарнітура "Times New Roman".
Ум. друк. арк. 17,67. Віддруковано на ризографі.
Тираж 140 пр. Зам. № 124.

Видавець і виготовлювач
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76000, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1
Тел. 71-56-22. Е-mail: vdvcit@pu.if.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2718 від 12.12.2006